

TA36

# JAARVERSLAG

van de  
Anti-Revolutionaire Partij  
over het jaar 1963



Uitgave  
Antirevolutionaire Partij-Stichting - Dr. Kuypersstraat 3  
Telefoon: 070-63.10.23  
's-Gravenhage



*Jaarverslag 1963*

# JAARVERSLAG

van de

## Anti-Revolutionaire Partij

over het jaar 1963



Uitgave  
Antirevolutionaire Partij-Stichting - Dr. Kuiperstraat 3  
Telefoon: 070-63.10.23  
's-Gravenhage

# JAARVERSLAG

## VAN DE ANTI-REVOLUTIONAIRE PARTIJ OVER HET JAAR 1963

### HOOFDSTUK I

#### HET CENTRAAL COMITE

#### Ere-leden:

dr. A. A. L. Rutgers (1959)  
 prof. mr. A. Anema (1961)  
 dr. J. Donner (1961)  
 prof. dr. J. Severijn (1963)

#### 1. De samenstelling van het Centraal Comité eind 1963

Aan het einde van de verslagperiode was het Centraal Comité als volgt samengesteld:

##### *Stemhebbende leden van het moderamen:*

|                                                                                  |                 |                       |
|----------------------------------------------------------------------------------|-----------------|-----------------------|
| dr. W. P. Berghuis, voorzitter<br>De la Sablonièrekade 8                         | Kampen          | 05292-2773            |
| mr. A. B. Roosjen, ondervoorzitter<br>Zach. Jansestraat 21                       | Amsterdam       | 020-50360             |
| J. Smallenbroek, ondervoorzitter<br>Iepenlaan 5                                  | Assen           | 05920-2917<br>of 3641 |
| J. Tjalma, penningmeester<br>Van Limburg Stirumstraat 53                         | Hoogeveen       | 05280-2733            |
| prof. dr. ir. H. van Riessen<br>Julianalaan 72                                   | Delft           | 01730-24861           |
| J. van Eibergen<br>Majellapark 29                                                | Utrecht         | 030-30308             |
| H. M. Oldenhof<br>Sweelincklaan 41                                               | Ede             | 08380-3521            |
| dr. A. Veerman, voorzitter Organi-<br>satie Commissie<br>Regentesselaan 5        | Rijswijk (Z.H.) | 070-986712            |
| dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot,<br>voorzitter College van Advies<br>Merellaan 32 | Aerdenhout      | 02500-40431           |



*Adviserende leden van het moderamen:*

|                                                                                      |               |            |
|--------------------------------------------------------------------------------------|---------------|------------|
| H. van Eijdsen,<br>(voor de Tweede Kamerfractie)<br>Statensingel 39a                 | Rotterdam     | 010-80807  |
| prof. mr. W. F. de Gaay Fortman,<br>(voor de Eerste Kamerfractie)<br>Zuidwerfplein 7 | 's-Gravenhage | 070-850750 |
| mr. W. R. van der Sluis, secretaris<br>Julianalaan 268                               | Bilthoven     | 03402-3974 |

*Leden gekozen door de Deputatenvergadering c.q. het Partij Convent:*

|                                                              |                 |             |
|--------------------------------------------------------------|-----------------|-------------|
| W. C. Bakker<br>Middenweg 96 b                               | Haarlem         | 02500-52809 |
| A. C. van Beek<br>Meerkoetlaan 1                             | Woerden         | 03480-3931  |
| ds. D. Biesma jr.<br>Oosteinderweg 12                        | Aalsmeer        | 02977-6000  |
| mevr. dr. F. T. Diemer-Lindeboom<br>Jul. van Stolberglaan 17 | Rotterdam       | 010-180937  |
| prof. mr. W. F. de Gaay Fortman<br>Zuidwerfplein 7           | 's-Gravenhage   | 070-850750  |
| ds. P. M. van Galen<br>Joh. Geradtsweg 90                    | Hilversum       | 02950-11912 |
| prof. dr. H. Jonker<br>Fred. Hendrikstraat 8                 | Utrecht         | 030-19135   |
| P. Kapinga<br>Staringlaan 293                                | Apeldoorn       | 06760-20397 |
| mevr. M. Kuipers-Klapwijk<br>Parelmoerhorst 160              | 's-Gravenhage   | 070-850972  |
| mej. J. van Leeuwen<br>Hendr. Ravesteynplein 44              | Rijswijk (Z.H.) | 070-985462  |
| H. de Mooy Azn.<br>Vliet Z.Z. 3                              | Rijnsburg       | 01718-2527  |
| prof. dr. H. N. Ridderbos<br>Fernhoutstraat 14               | Kampen          | 05292-2681  |
| drs. R. Zijlstra<br>Prins Bernhardlaan 64                    | Voorschoten     | 01717-3925  |

*Leden, gekozen door de Kamercentrales:*

|                                               |                               |             |
|-----------------------------------------------|-------------------------------|-------------|
| H. R. J. van der Veen<br>Van Houtenlaan 158 a | Groningen<br>K.C. Groningen   | 05900-29038 |
| A. Algra<br>P. C. Hooftstraat 15              | Leeuwarden<br>K.C. Leeuwarden | 05100-23382 |
| Th. Brouwer<br>Parkstraat 21                  | Assen<br>K.C. Assen           | 05920-2505  |
| P. A. Nawijn<br>Zuiderkade 345 c              | Blokszijl<br>K.C. Zwolle      | 05272-229   |

|                                           |                                     |                         |
|-------------------------------------------|-------------------------------------|-------------------------|
| H. M. Oldenhof<br>Sweelincklaan 41        | Ede<br>K.C. Arnhem                  | 08380-3521              |
| H. A. van Willigen<br>Bernhardstraat 7    | Haaften<br>K.C. Nijmegen            | 04189-201               |
| H. C. Smit<br>Joh. Brahmsstraat 33        | Utrecht<br>K.C. Utrecht             | 030-30375               |
| A. Admiraal<br>Westerstraat 230           | Enkhuizen<br>K.C. Den Helder        | 02280-2679              |
| mr. J. H. Jonker<br>Stadionweg 146 II     | Amsterdam<br>K.C. Amsterdam         | 020-731518<br>of 722593 |
| C. van Stam<br>Hoofdweg 1219              | Nieuw-Vennep<br>K.C. Haarlem        | 02526-452               |
| C. Hobo<br>Kom van Aaiweg 15              | Leiderdorp<br>K.C. Leiden           | 01710-31297             |
| A. C. Monster<br>Prinsegracht 182 b       | 's-Gravenhage<br>K.C. 's-Gravenhage | 070-394272              |
| W. A. Fibbe<br>Molenlaan 109              | Rotterdam<br>K.C. Rotterdam         | 010-186557              |
| mr. W. Verheul<br>Joz. Israëlsaan 96      | Rijswijk (Z.H.)<br>K.C. Dordrecht   | 070-181640              |
| D. Geuze<br>Stadhouderslaan 16            | Oostburg<br>K.C. Middelburg         | 01170-2616              |
| K. de Geus<br>Julianalaan 18              | 's-Gravenmoer<br>K.C. Tilburg       | 01103-2507              |
| J. Slot<br>„De Oude Weide”                | Eethen<br>K.C. 's-Hertogenbosch     | 04165-162               |
| N. van Rooijen<br>Burg. Waszinkstraat 112 | Heerlen<br>K.C. Maastricht          | 04440-3572              |

*Adviserende leden, gekozen door het bestuur van de Jongerenorganisatie (A.R.J.O.S.):*

|                                                          |           |             |
|----------------------------------------------------------|-----------|-------------|
| J. van der Ploeg<br>Maaslaan 11                          | Groningen | 05900-52147 |
| J. van Vliet (opgetreden begin 1964)<br>Magnoliastraat 7 | Dordrecht | 01850-20412 |

*Adjunct-secretaris:*

|                                            |           |           |
|--------------------------------------------|-----------|-----------|
| mr. W. de Kwaadsteniet<br>Vroesenlaan 49 a | Rotterdam | 010-88455 |
|--------------------------------------------|-----------|-----------|

## 2. De mutaties in het Centraal Comité

De Deputatenvergadering d.d. 23 maart 1963 vernieuwde het mandaat zowel van de partijvoorzitter, dr. Berghuis, als van de beide ondervoorzitters, mr. Roosjen en de heer Smallen-

broek en van twaalf andere vrijgekozen Centraal Comitéleden, die ieder met circa 90% meerderheid van de op elk van hen uitgebrachte stemmen werden herkozen. Slechts de heer A. Borstlap had zich niet herkiesbaar gesteld. Eind 1963 traden de door de A.R.J.O.S. aangewezen adviserende Centraal Comitéleden, de heren C. Balkenende en dr. C. Boertien uit het Centraal Comité, omdat hun bestuurslidmaatschap van onze jongerenorganisatie, de A.R.J.O.S., op 14 december eindigde. De nieuwe Arjos-voorzitter, de heer J. van der Ploeg, deed op 21 december zijn entree in het Centraal Comité.

Er waren in 1963 nog meer mutaties in het partijbestuur. Koos de Deputatenvergadering reeds mej. J. van Leeuwen (het derde vrouwelijke Centraal Comitélid) en de heren H. de Mooy, dr. Bruins Slot, prof. mr. W. F. De Gaay Fortman, dr. A. Veerman en drs. R. Zijlstra tot Centraal Comitélid, het Partij Convent op 16 november vulde het Centraal Comité aan door tot leden te verkiezen de heren A. C. van Beek en prof. dr. H. N. Ridderbos.

De vertegenwoordiging der Kamercentrales onderging in 1963 ook nog al wat wijziging en verjonging. Den Haag verving de heer P. L. Hut door de heer A. C. Monster. Uit Zeeland trad de heer A. Schout terug, die door de heer D. Geuze werd opgevolgd. De Utrechtse afgevaardigde mr. G. A. Diepenhorst zag zich vervangen door de heer H. C. Smit, terwijl dr. N.G. Geelkerken (Tweede Kamerlid geworden) als representant van de Kamercentrale Leiden zijn Centraal Comitéplaats aan de heer C. Hobo afstond.

Tenslotte de Kamercentrale Haarlem: hier trad na 38 jaar bestuurslid van de partij te zijn geweest mr. A. Bruch ter zijde om plaats te maken voor de heer C. van Stam. Uiteraard is de afgetreden op diverse plaatsen reeds dank gebracht en zijn hun opvolgers welkom geheten. Wij volstaan op deze plaats met dit alles nog eens te onderstrepen.

Het moderamen van het Centraal Comité onderging weinig wijziging, al was er wel een verschuiving in de hoedanigheid waarin men in het dagelijks bestuur van de partij zitting nam. De voorzitter en de beide ondervoorzitters, alsmede dr. Bruins Slot en dr. Veerman zagen zich reeds door hun verkiezing door de Deputatenvergadering weer een plaats in het moderamen toebedeeld. Het Centraal Comité herkoos op 25 mei de heren Tjalma, Van Eibergen, Van Riessen en het wees voor de eerste keer de heer H. M. Oldenhof als moderamenlid aan. Prof. De

Gaay Fortman vertegenwoordigt daar de Eerste Kamerfractie als adviserend lid, omdat dr. Berghuis (voorzitter) en de heer Tjalma (penningmeester) speciale partij-verantwoordelijkheden dragen. De heer Smallenbroek trad als waarnemend fractievoorzitter sinds de ziekte van de heer Van Eijsden ook als vertegenwoordiger van de Tweede Kamerfractie in het moderamen op.

### 3. Werkzaamheden van het Centraal Comité

Werk was er in het stembusjaar 1963 in overvloed. Tijdens zeven vergaderingen heeft het Centraal Comité zich daar reken-schap van kunnen geven. Er werd steeds in Utrecht vergaderd.

De vergadering van het Centraal Comité d.d. *18 januari* had betrekking op de lijstaanvoering. Bovendien werden het overige deel van de kandidaatstelling voor de Tweede Kamer en de dubbeltallen voor de (her)verkiezing van de vrijgekozen leden van het Centraal Comité behandeld.

Op de dubbeltallen, die hieromtrent ter behandeling in het Partij Convent gereed kwamen, wordt in hoofdstuk III van dit verslag teruggekomen.

Ook de volgende dag, *19 januari*, kwam het Centraal Comité bijeen. Die gehele zaterdag werd gewijd aan de nadere vormgeving van het ontwerp-Program van Actie 1963. Vele van de honderden door kiesverenigingen ingezonden amendementen, waarvan talrijke door Kamercentrales waren ondersteund, nam het Centraal Comité over.

Ook dit nieuwe ontwerp moest toen echter nog door het Partij Convent worden behandeld.

De bijeenkomst van het Centraal Comité op *9 maart* was de laatste vóór de Deputatenvergadering. Inmiddels had het Partij Convent de lijstaanvoering, de overige kandidaatstellingen en het ontwerp-Program van Actie 1963 voor het hoogste partij-orgaan „panklaar” gemaakt, zodat het Centraal Comité zich op deze dag kon wijden aan de eigenlijke verkiezingscampagne. Daarbij bleef het niet, want het debat van de volgende dagen in de Tweede Kamer over de nota der regering inzake de commerciële televisie maakte uiteraard ook in het partijbestuur de tongen los.

Van het standpunt in deze van de A.R. Tweede Kamerfractie, in het Centraal Comité vertolkt door dr. Bruins Slot, werd kennis genomen.

Na de dag van de Tweede Kamerverkiezingen (15 mei) kwam het Centraal Comité al spoedig weer bijeen. Dat was op 25 mei. Uiteraard was de verkiezingsuitslag, die voor onze partij vanwege het verlies van een zetel weinig opwekkend genoemd moet worden, voorwerp van een brede bespreking.

De inmiddels nieuw gekozen voorzitter van de A.R. Tweede Kamerfractie, de heer H. van Eijdsen, gaf een „politieke rondblik”, die uiteraard hoofdzakelijk betrekking had op de eerste fase van de kabinets(in)formatie.

Ook werd het besluit genomen, dat een intensieve studie over het principiële karakter van onze partij zou worden ondernomen.

Over de kabinetsformatie kon meer worden gerapporteerd op de Centraal Comitévergadering d.d. 6 juli. Aan de bespreking van dat onderwerp was dan ook de gehele vergadering gewijd.

De bijeenkomst van het Centraal Comité op 21 september stond in het teken van het herdenken. Op 9 september was dr. J. Schouten, de ere-voorzitter van de partij, overleden. Het Centraal Comité herdacht met grote dankbaarheid het vele dat land, volk en partij gedurende zovele jaren in hem mochten bezitten.

Maar ook het normale partijwerk voor de nieuwe campagne werd weer ter hand genomen. Het Partij Convent van 16 november moest worden voorbereid en het jaarverslag 1962 worden vastgesteld evenals de financiële stukken over dat jaar.

Het Centraal Comité besloot tevens in het seizoen 1963/64 de gespreksgroepen-activiteit weer te stimuleren. Als thema werd het onderwerp „De christelijke organisaties in deze tijd” gekozen. Het zou in de komende maanden in toenemende mate actueel blijken te zijn.

De „politieke rondblik” werd door de heer Smallenbroek ingeleid. Deze had sinds 25 juli de functie van de heer Van Eijdsen waargenomen, wegens diens ziekte.

Aan het einde van de verslagperiode kon helaas niet worden gesproken van een herstel van de ziekte die zo spoedig na zijn optreden onze fractievoorzitter overviel.

De vergadering van het Centraal Comité op 21 december was de laatste in 1963. De voorzitter bracht verslag uit van de besprekingen, die het moderamen op 20 december had met het

„bestuur” van de groep verontruste A.R.. Daarmee was een groot deel van de vergadering gemoeid.

Voorts hield het Centraal Comité zich bezig met de nabespreking van het Partij Convent d.d. 16 november. Het vervolg op dat Partij Convent, zou op 1 februari 1964 worden gehouden, aldus besloot het Centraal Comité.

Tevens werd kennis genomen van de instelling van een commissie ad hoc van het moderamen, aangeduid als de „Commissie principieel karakter der A.R. Partij”.

Ook vernam het Centraal Comité dat de aanvraag van het A.R. Vrouwencomité inzake het lidmaatschap van het Nederlandse Vrouwen Comité was ingewilligd. Het Centraal Comité besloot een kunstschilder opdracht te geven een portret van dr. J. Schouten te schilderen.

Tenslotte constateerde het Centraal Comité dat het effect van de contributieafdrachtverhoging tot dan toe gunstig was geweest. Per 20 december was reeds 72% van de verschuldigde afdracht aan het Centraal Comité overgemaakt; een hoger percentage dan dat, hetwelk op de overeenkomstige datum in 1962 nog over dat jaar moest worden ontvangen. Huishoudelijk-financieel waren de vooruitzichten aan het eind van 1963 dus niet ongunstig.

Het moderamen van het Centraal Comité heeft in 1963 een 17-tal vergaderingen gehouden. De laatste twee maanden vóór de verkiezingen vonden ook bijeenkomsten plaats met de zitting hebbende A.R. Tweede en Eerste Kamerleden, tijdens welke besprekingen overleg werd gepleegd over standpunten, die tijdens de aan de gang zijnde campagne van A.R. zijde zouden moeten worden ingenomen, zulks al of niet naar aanleiding van door andere partijen en/of politici gedane uitlatingen.

De vruchten van deze coördinatie-arbeid werden uiteraard, indien dat wenselijk geoordeeld werd, doorgegeven aan de overige in die dagen op „verkiezingspad” zijnde A.R.-propagandisten.

Met medewerking van de Dr. Kuiperstichting, wier directeur deze besprekingen bijwoonde, werden alle sprekers herhaaldelijk gedocumenteerd en eveneens voorzien van de tekst van recente radio- en televisieuitzendingen der andere partijen.

Op 15 maart had het moderamen in het bijzijn van de Contactcommissie Herv. Geref. A.R. een onderhoud met de Herv. Geref. predikanten ds. G. Boer, ds. J. J. Timmer en ds. A. Vroeg-

indewey, teneinde na te gaan welke maatregelen, na de geslaagde contact-conferentie d.d. 26 november 1962 met A.R. Herv. Geref. predikanten, de goede relatie tussen deze conferentie-gasten en de partij in de toekomst zouden kunnen bevorderen.

Op 5 april had een ander overleg plaats. Toen ontving het moderamen twee leden van elke A.R. Statenfractie om overleg te plegen over de kandidaatstelling voor de verkiezingen van de leden der Eerste Kamer, welke verkiezing op 16 mei daarop volgend werd gehouden.

De 19e oktober was gereserveerd voor een onderhoud tussen het moderamen van het Centraal Comité en het moderamen van het hoofdbestuur van de A.R.J.O.S.. Allerlei onderwerpen, met name ook het „samenspel” tussen partij en A.R.J.O.S. waren onderwerp van de bespreking, die zoals steeds bij deze contacten, in goede harmonie plaats vond.

Tenslotte had op 20 december een ontmoeting van het moderamen met het „bestuur” van de groep der verontrusten plaats. Daarbij werd met name gesproken over het feit dat deze groepering, blijkens persberichten d.d. 14 oktober, meende in georganiseerd verband te moeten optreden. Het resultaat van deze bespreking vond zijn uiteindelijke neerslag in het communiqué van het Centraal Comité, dat op het Partij Convent d.d. 1 februari 1964 werd voorgelezen en daarna gepubliceerd. Dit communiqué zal een plaats vinden in het Jaarverslag 1964 van de partij.

#### 4. Het overlijden van dr. J. Schouten

Een verlies, dat de gehele partij ontroerde was in 1963 het overlijden van haar ere-voorzitter, dr. J. Schouten, op 9 september. Op deze plaats behoeft geen levensschets te worden gegeven van deze alom gerespecteerde en beminde A.R. voorman. Daarvoor worde o.m. verwezen naar de bijdrage van mr. K. Groen in de bundel opstellen „Bene Meritus”, die uit dankbaarheid aan dr. Schouten werd opgedragen ter gelegenheid van diens 75ste verjaardag in 1958.

Bovendien verscheen ter gelegenheid van de 80ste verjaardag van de ere-voorzitter van het Centraal Comité een „Schouten-nummer” van „Nederlands? Gedachten” (10 augustus 1963).

Wel worde in dit jaarverslag vastgelegd wat de voorzitter van de partij, dr. W. P. Berghuis, na dit overlijden in „Neder-

landse Gedachten" (d.d. 14 september 1963) schreef ter nagedachtenis van zijn heengegane voorganger:

„Dr. Schouten is overleden. Na een langdurig sterfbed van vele weken is hij in volle vrede ontslapen. Toen wij zijn tachtigste verjaardag op 12 augustus j.l. gedachten, wisten wij dat Schouten stervende was. Schouten wist dat zelf ook. Hij onderging het in het volle besef van wat er met hem ging gebeuren en hij was er in die weken bewust mee bezig. Hij wist, dat ook de spanningen van het sterven tot het mensenleven, ook tot een leven in Christus behoren. Maar hij wist tevens, dat God over hem getrouw de wacht zou houden totdat hij zou opstaan in heerlijkheid. Hij vond alleen dat het sterfbed lang duurde.

In gesprekken met hem in die laatste weken ging er van hem nog kracht en troost uit. Het afscheid nemen van zijn vrienden was gespeend van alle dramatiek. Terwijl hij zichzelf geleidelijk van het leven losmaakte, was hij vervuld van de beste wensen voor hen die in het leven nog een taak hadden.

Met Schouten is een man van uitzonderlijk formaat, een begenadigde persoonlijkheid van ons heengegaan. Hij had iets van de stijl van een oud-Testamentische profeet.

Van de drie ambten van het christen-zijn — profeet, priester en koning — trad bij hem het profetische wel heel sterk naar voren. Meer dan men in deze tijd vaak nog wil accepteren. En toch was dit het, wat bij ieder als het erop aankwam groot respect afdwong en wat hem een zo gezaghebbende plaats gaf.

Och, ik wil nu op deze plaats niet weer een uiteenzetting geven van de grote verdiensten van Schouten voor de Nederlandse politiek in het algemeen en voor de Anti-Revolutionaire Partij in het bijzonder. Zij zijn bekend genoeg.

Maar wat door zijn gehele optreden heen steeds weer naar voren sprong waren de kracht van een rotsvaste overtuiging, voortspruitende uit een onwankelbaar geloof en een volledige toewijding en overgave aan de Zaak — Zaak met een hoofdletter was een typische Schouteniaanse term — met een haast onvoorstelbare gaafheid en onkreukbaarheid. Dat gaf wel eens de indruk van een gebrek aan soepelheid en beweeglijkheid, maar wat daarvan ook zij, het was bij hem bepaald geen krampachtigheid, het was onlosmakelijk verbonden aan zijn gehele wezen. En het maakte er ook in zeer belangrijke mate de kracht van uit.

Schouten wekte vaak bij velen de indruk, dat hij met alle problemen, die er in dit leven zijn, klaar was. Maar degenen, die hem van zeer dichtbij kenden, weten dat hij met allerlei zaken voortdurend worstelde, tot op zijn sterfbed toe.

Hij wist, dat de omstandigheden waarin wij nu leven een nadere bezinning omtrent de opstelling van een christelijke politiek en een christelijke politieke partij noodzakelijk maakte. Hij was het in de laatste jaren ook niet in alle onderdelen eens met het a.r. beleid, dat gevoerd werd, maar hij wist tevens — en sprak dit ook uit wanneer het te pas kwam — dat er bij hen, die nu leiding geven, geen sprake was van verloochening of relativering van be-





*Dr. J. Schouten in de Tweede Kamer*

ginselen. Hij was van harte blij met het nieuwe Program van Actie als christelijk politiek program.

Het was een vreugde om met Schouten als mens te mogen omgaan. Hij scheen een asceet. Dat was hij beslist niet, maar hij was wel zeer sober in zijn dagelijkse leven. Financiële voordelen van een politieke positie wees hij af in het belang van het hooghouden van die positie. En van anderen verwachtte hij dat ook.

Aanvankelijk leidde dit bij hem wel eens tot onvoldoende begrip voor de financiële zorgen van politieke vrienden, die anders dan hij getrouwd waren en een gezin hadden. In de laatste jaren heeft hij dat beter begrepen en het ook laten merken.

Want Schouten kon ook met volle teugen genieten van de geueugten van het leven. Een goede maaltijd met een glas wijn na afloop van belangrijke vergaderingen was ook voor hem een feest, dat hij niet graag aan zich voorbij liet gaan.

Schouten was streng in oordeel en moraal. Maar hij was niet hard. Hij was altijd mild en uiterst voorzichtig in de beoordeling van mensen. Ook in de beoordeling van zijn tegenstanders. Hij legde zijn oordeel ook niet aan anderen op. Ik herinner mij het eerste persoonlijke gesprek, dat ik met hem had. Het was in 1941, in de bezettingstijd, toen ik gaarne zijn advies wilde horen omtrent de juiste houding van een Nederlandse burgemeester in verband met de toen door de bezetter getroffen maatregelen ten aanzien van de gemeentelijke bestuursorganisatie. Hij zei niet: „je moet ontslag nemen”, maar hij gaf zijn zienswijze over de gehele situatie zonder een conclusie te trekken en liet de beslissing geheel aan mij zelf over. Zo deed hij ten aanzien van anderen ook.

Met het heengaan van dr. Schouten verliest Nederland een politicus van groot formaat, verliest de Anti-Revolutionaire Partij een groot voorman, die in de veertiger en vijftiger jaren een stuk Anti-Revolutionaire politiek vertegenwoordigde, en verliest een aantal mensen een zeer goede vriend.

Moge God de familie en anderen, die om zijn heengaan rouwen, troosten.”

Uiteraard werd dr. Schouten op de september-bijeenkomsten van het moderamen, van het Centraal Comité en op vele andere vergaderingen binnen en buiten de partij herdacht. Dit geschiedde ook op het Partij Convent d.d. 16 november. Wegens ongesteldheid van dr. Berghuis, presideerde de ondervoorzitter van het Centraal Comité, mr. A. B. Roosjen, die vergadering. Bij de aanvang herdacht hij dr. Schouten, die jarenlang met hem in partijbestuur en Tweede Kamer zitting had, met de volgende woorden:

”Voordat wij de werkzaamheden op dit Partij Convent beginnen wil ik met enkele woorden herdenken het heengaan van de erevoorzitter van onze A.R. Partij, dr. Schouten, op 9 september, een paar weken na het bereiken van zijn 80ste verjaardag, in Rotterdam overleden. Ik weet het, dr. Schouten is reeds op velerlei plaatsen en op velerlei wijze herdacht, maar hoe zouden wij van

deze man kunnen zwijgen op de vergadering van een partij, die hij op onovertreffbare wijze heeft gediend, die hem, welhaast als geen ander iets, zo na aan het hart heeft gelegen.

Wat waren wij rijk in het bezit van deze man met zijn vele en rijke talenten en met zijn gave karakter; een man, die allerwege diep respect afdwong. Zijn felste politieke tegenstanders hadden waardering voor de wijze, waarop hij zijn taak vervulde, en toonden eerbied voor zijn opvattingen. Niemand, die aan de oprechtheid daarvan twijfelde.

Zijn oordeel legde gewicht in de schaal.

Rond 38 jaar is Schouten Kamerlid geweest en van 1937-1956, met een onderbreking gedurende de oorlogsjaren, heb ik het voorrecht gehad met hem samen te werken in de A.R. Kamerfractie. Hij was een niet te overtreffen voorbeeld van nauwgezette plichtsbetrachting. Zijn toewijding, zijn aanpak van de dingen werkte sterk stimulerend op zijn fractiegenoten, die telkens weer verbaasd waren over zijn kennis van zaken en getroffen werden door zijn helderheid van inzicht. Voerde hij het woord in de Kamer, dan werd er geluisterd, want Schouten boeide, boeide door de klaarheid van taal die men van hem te horen kreeg, maar bovenal door de eerlijkheid en rondborstigheid waarmee hij zijn zienswijze openbaarde.

Nauw samengewerkt met de heer Schouten heb ik ook gedurende vele jaren in het moderamen van de partij. Ieder, die hem heeft meegemaakt als voorzitter van het Centraal Comité, weet wat zijn betekenis op deze plaats is geweest. Ook hier genoot hij algemeen vertrouwen en werd men telkens weer verrast door zijn wijs beleid.

Wie het leven van de heer Schouten nagaat, moet het sterkst getroffen worden door de onbaatzuchtigheid waarvan zijn gehele leven spreekt. Deze man heeft offers gebracht, grote offers voor de zaak, welke hij het zijn roeping achtte te dienen.

Eerbetoon lag hem niet; elke poging hem te huldigen wees hij af. Waarom? Ja, waarom? Daar heeft men het geheim en de kracht in dit rijke leven. Hij kende de Levensbron. Hij had de genade ontvangen te weten:

Niets, niets is mijn,

Maar alles Gods geschenken.

En daarom is zijn streven geweest in zijn leven tot uitdrukking te brengen:

Mijn hart, o Heer, zal eeuwig aan u denken,

Uw lof op mijne lippen zijn.

Dat was het wat aan dit leven een vaste gang heeft gegeven; de vaste gang, waarvan Schouten spreekt in de Deputatenrede van 1948, als hij zegt:

„Gaaf met vaste gang, met de blijdschap der zekerheid des geloofs in uw oog, en met de bewogenheid, welke de liefde verwekt, tot ons volk, en vervult uw staatkundige roeping.”

Moge aan deze oproep van hem, die wij thans herdenken, door ons allen gehoor worden gegeven. Zo wordt zijn nagedachtenis in zijn geest op 't beste geëerd.”

## HOOFDSTUK II

### DE PARTIJ CONVENTEN

#### 1. Het Partij Convent op 1 en 2 februari te Utrecht

Meer nog dan anders was het eerste in 1963 gehouden Partij Convent een werkvergadering. Op de avond van 1 februari kwam men al bijeen in „Esplanade” om alles wat met de verkiezingen samen hing te behandelen, met uitzondering van het ontwerp-Program van Actie, aan welks behandeling de gehele volgende dag was gewijd.

Het eerste agendapunt op 1 februari was de aanwijzing van de lijstaanvoerder(s). Een zo belangrijk besluit wordt natuurlijk niet zonder discussie genomen. Bij de bespreking stond behalve de persoonlijke mérites der drie voorgestelde lijstaanvoerders, ook op de voorgrond de vraag of één dan wel een drietal lijsttrekkers diende te worden aangewezen. De meerderheid van het Partij Convent ging met het Centraal Comitévoorstel accoord, zodat de drie betrokkenen de A.R. lijsten in de volgende Kamerkieskringen zouden aanvoeren:

mr. B. W. Biesheuvel

Arnhem, Nijmegen, Utrecht, Amsterdam, Leiden en 's-Hertogenbosch;

B. Roolvink

Leeuwarden, Zwolle, Haarlem, Den Helder, Rotterdam, Dordrecht en Maastricht;

J. Smallenbroek

Assen, Groningen, Middelburg, Tilburg en 's-Gravenhage.

Vervolgens diende het Partij Convent de 18 kandidatenlijsten zodanig voor te bereiden, dat deze door de Deputatenvergadering zouden kunnen worden vastgesteld. Deze lijsten worden in hoofdstuk IV van dit verslag vermeld.

Daarna werd een aantal dubbeltallen samengesteld om de deputaten gelegenheid te geven de „vrijgekozen” leden van het

Centraal Comité en enkele andere functionarissen te (her)kiezen. Zie voor de dubbeltallen hoofdstuk III in dit verslag.

De hierbedoelde Centraal Comitéleden moeten vóór elke Tweede Kamerverkiezing aftreden. Het nieuwe Centraal Comité treedt dan met een nieuw mandaat naar voren op de dag der Kamerverkiezingen. Van de statutaire mogelijkheid om aan de door het Centraal Comité gepresenteerde dubbeltallen nevenkandidaten toe te voegen werd geen gebruik gemaakt, hetgeen gelet op de situatie waarin de partij zich bevond, bepaald niet als vanzelfsprekend kon worden gekenmerkt.

Het is duidelijk dat de avond van de eerste februari 1963 met deze agenda wel gevuld is geweest.

De volgende ochtend te 10.30 uur begon de „marathon-zitting” om het Program van Actie 1963 „pan-klaar” te maken voor de hoogste vergadering der partij, n.l. de Deputatenvergadering. Om 20.30 uur n.m. werd deze arbeid beëindigd.

Vele van de meer dan 900 ingezonden amendementen en opmerkingen van kiesverenigingen en centrales waren reeds door het Centraal Comité overgenomen. Dit feit was volgens de eerste spreker die de discussie opende „een bewijs hoezeer de democratie in onze partij doorwerkt”. Een uitspraak, die terecht door vele afgevaardigden als een aanmoediging werd beschouwd om ook op deze lange dag te trachten het ontwerp-program in de door hen gewenste zin te doen wijzigen; hetgeen menigmaal gelukte.

Deze beide Conventsdagen, vol van besluiten, die zowel strikte partij-aangelegenheden als A.R. wensen inzake de nationale politiek betroffen, gaven ook blijk van belangstelling voor een toen nog zeer actueel gebeuren op internationaal terrein. Een verklaring waarin het onmogelijk maken van Englands toetreding tot de E.E.G. werd betreurd, vormde daarvan het bewijs.

De tekst van deze verklaring luidt als volgt:

„De A.R. Partij is er zeer door geschokt, dat de toetreding van Engeland tot de Europese Gemeenschappen door de President van de Franse Republiek onmogelijk is gemaakt. Zij is ontsteld over de wijze van ingrijpen en over de motieven en de politieke concepties van de Franse President, zoals die steeds meer onverhuld tot uiting komen.

Zij meent, dat een situatie is ontstaan, welke zeer gevaarlijk kan worden voor de verdere democratische ontwikkeling van de Europese integratie, voor de hechtheid van het atlantische verband en daarmee voor de gehele vrije wereld.

Zij spreekt de dringende wens uit, dat de Regeringen van de vijf andere landen, die tot de Europese Gemeenschappen behoren, de geëigende middelen zullen weten te vinden om een verdere afbraak van wat moeizaam in Europa is gegroeid te verhinderen en om een ontwikkeling te keren, die rampzalige gevolgen zou kunnen hebben.

Zij is voorts bezorgd over het sluiten van een afzonderlijke politieke unie tussen Frankrijk en Duitsland. Zij vreest, dat daardoor afbreuk zal kunnen worden gedaan aan het onderling vertrouwen en aan de saamhorigheid binnen de Europese Gemeenschappen.

Tenslotte spreekt zij de hoop uit, dat na verloop van tijd de politieke ontwikkeling in Europa zich weer ten goede mag keren en dat op de na de oorlog doelbewust ingeslagen weg zal worden voortgegaan to zegen van al haar volken."

## 2. Het najaars-Partij Convent op 16 november te Utrecht

Het najaars-Partij Convent, eveneens in „Esplanade" gehouden, had in zoverre een wat uitzonderlijk verloop dat de discussie niet tot een afsluiting kwam. Een „vervolg-Partij Convent" was dus nodig en werd dan ook op 1 februari 1964 gehouden. Daarover zal derhalve in het volgende jaarverslag worden geschreven.

Op 16 november werd de voorzittersstoel wegens ziekte van dr. Berghuis ingenomen door mr. A. B. Roosjen. Deze sprak de openingsrede uit, nadat hij eerst dr. J. Schouten had herdacht (zie pagina 14).

Over de verkiezingsuitslag zei mr. Roosjen het volgende:

„Het politieke gebeuren in ons land heeft de laatste maanden een en ander maal verrassingen gebracht. Ik begin bij de uitslag van de verkiezingen. Het was gisteren juist een half jaar geleden, dat kiesgerechtigd Nederland in de eenzaamheid van het stembokje besliste over een nieuwe samenstelling van de Tweede Kamer.

Toen die beslissing in getallen in de openbaarheid kwam, bleek dat er sterkere fluctuatie in de stemmencijfers der diverse partijen viel waar te nemen dan algemeen verwacht werd. Dit betekende een „aangename" verrassing voor de K.V.P., die in een nek-aan-nek-race, welke zij met de P.v.d.A. meende te voeren, duidelijk de eerste werd en haar zetelstal in de Kamer van 49 op 50 zag stijgen.

Voor de laatste, de P.v.d.A., bracht de 15e van wat Bloeiimaand genoemd wordt een „minder prettige" verrassing, die in eigen kring zelfs als ontstellend werd gevoeld; de socialistische fractie toch zag het aantal harer leden in de Tweede Kamer van 48 terugspringen op 43.

De teruggang van de V.V.D. (van 19 op 16 zetels) werd niet als een verrassing beschouwd; deze werd verwacht. Een verrassend element lag er ook niet, althans voor mij niet, in de daling bij de A.R. van 14 op 13 zetels; persoonlijk had ik zelfs, in verband met

de schuddingen in „ons eigen huis” op niet meer dan 12 zetels gerekend. Onze Chr. Historische bureu waren ook nu weer een toevlucht voor hen, die met Issaschar van mening zijn, dat de rust goed en zoet is, en kwamen van 12 op 13 Kamerzetels.

De S.G.P. handhaafde haar trio.

Schokkend was evenmin het feit, dat de heer Jongeling als vertegenwoordiger van het G.P.V. zijn intrede in de Kamer deed, en verbazingwekkend werd evenmin geacht de verdubbeling van het aantal vertegenwoordigers van de P.S.P. op het Binnenhof (2 op 4). Eén van de meest frappante dingen, welke de stembus van 15 mei bracht was echter het verschijnen van een drietal afgevaardigden van de partij van de heer Koekoek in de Kamer”.

Na enig commentaar op het (kabinetsformatie-) akkoord van Wassenaar te hebben gegeven, waarin een critische noot omtrent de passage over het radio- en televisie-beleid niet ontbrak, stelde mr. Roosjen zich aldus tegenover het kabinet-Marijnen:

„Als ik in hetgeen ik tot nu toe zeide enige bedenkingen ten aanzien van hetgeen zich rondom de kabinetsformatie afspeelde liet horen, betekent dit niet dat ik gereserveerdheid betonen wil ten aanzien van het opgetreden kabinet. Mijn geluid ten deze is het geluid van een vriend, die voor feilen wil waarschuwen. Het programma van de regering, waarmede wij in de regeringsverklaring van minister Marijnen kennis maakten, lacht ons op verschillende punten toe. Wij zullen verstandig doen ten aanzien van de geprojecteerde plannen en afwachtende houding aan te nemen. Wij begrijpen de ernstige moeilijkheden waarvoor de regering geplaagd is door de beweging, welke op het front van de lonen en prijzen is gekomen.

Het stemt ons tot blijdschap, dat in het nieuwe kabinet zitting werd genomen door twee A.R. ministers, de heren Van Aartsen en Biesheuvel, en door drie A.R. staatssecretarissen, de heren Bakker, Van Es en Grosheide. Het waren stuk voor stuk belangrijke posities, welke hun werden toevertrouwd. Moge God hun de krachten en de wijsheid schenken om hun opdracht naar behoren te vervullen. En laten de A.R. in den lande hen vergezellen met hun vertrouwen, maar bovenal met hun gebed.”

Aan het slot van zijn rede zei mr. Roosjen het volgende inzake de onrust in eigen gelederen:

„Het zou wel eens tegen ons kunnen getuigen wanneer stormachtig gebeuren langs ons heen loeit en raast zonder dat dit ons ook maar enigermate in beweging brengt. En wanneer zich nu in korte tijd op allerlei gebied rigoreuze veranderingen voltrekken, dan behoeft het geen verbazing te wekken, dat in A.R. kring, waar men over het algemeen nooit sterke neiging tot slaafse volgzzaamheid heeft getoond, zich enige onrust openbaart.

Wanneer men zijn bezwaren dan in een brochure aan de publiciteit meent te moeten geven, is dat geen nieuw verschijnsel in onze partij, al ben ik persoonlijk van mening, dat deze weg geen bereiken van het begeerde doel garandeert. Ik hem het in A.R. Staatskunde al gezegd: een pennestrijd heeft slechts zelden tegenstellingen kunnen overbruggen of misverstanden uit de weg kunnen ruimen. Het op elkander afschieten van pijlen in allerlei geschriften brengt geen oplossing. Wij moeten in een persoonlijke ontmoeting met elkander praten”.

Op dit Partij Convent, bijgewoond door alle vijf A.R. bewindslieden, kwam vervolgens de installatie van prof. dr. J. Severijn tot ere-lid van het Centraal Comité aan de orde. Een sobere, maar daarom niet minder belangwekkende plechtigheid waarvan de kern bestond in de volgende toespraak van mr. Roosjen:

„Hooggeachte professor Severijn.

Op voorstel van het moderamen heeft het Centraal Comité van de A.R. Partij in zijn vergadering van 1 mei 1963 met algemene stemmen besloten u te benoemen tot erelid van het Centraal Comité. Dit besluit is genomen om onze grote waardering uit te spreken voor uw trouw aan de politieke partij-organisatie, waartoe u bijna 50 jaar geleden is toegetreden. Op uw eerste predikantsplaats in Wilnis is u reeds lid geworden van de A.R. kiesvereniging in deze plaats.

Wij weten, dat er bij predikanten in de Kerk, waartoe u en ik behoren, dikwijls grote aarzeling is om zich openlijk te scharen in de gelederen van een politieke partij-organisatie. U heeft die aarzeling niet gekend en daarmee heeft u als het ware onderstreept wat Groen van Prinsterer eenmaal uitsprak: „Allen, die de hoofdwaarheden van de Reformatie zijn toegedaan, behoren in de politieke strijd schouder aan schouder te staan”.

Uit uw mond mochten wij de woorden vernemen: „Toen ik als jonge man tot het besef kwam van de waarheid en geestelijke kracht van het geloof naar de reformatische confessie, koos ik voor het A.R. beginsel in de staatkunde en hoop daaraan trouw te blijven”.

Van die trouw, professor, heeft u op de meest duidelijke wijze door woord en daad blijk gegeven.

Voordat u in het jaar 1931 tot het hoogleraarsambt werd geroepen, heeft u enkele jaren voor de A.R. Partij zitting gehad in de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Jarenlang heeft u deel uitgemaakt van het Centraal Comité; na een afwezigheid van zes jaar keert u in dat Centraal Comité terug, maar nu als erelid.

Professor, ter gelegenheid van het bereiken van uw 80-jarige leeftijd op 8 mei van dit jaar is grote aandacht geschonken aan de ruime werkkring, waarin u de gaven en talenten, door God u geschonken, heeft mogen ontplooiën. Met name als voorzitter van de Gereformeerde Bond in de Ned. Hervormde Kerk heeft u een staat van dienst als geen ander.





*Prof. dr. J. Severin*

Dat iemand als u bereid bleek de benoeming tot erelid van het Centraal Comité van de A.R. Partij te aanvaarden, stemt ons tot dankbaarheid. Wij hopen, dat dit erelidmaatschap door u nog vele jaren bekleed zal worden en dat het Centraal Comité, waarin u thans terugkeert, nog dikwijls veel steun mag ontvangen van uw rijpe ervaring en van uw wijs inzicht."

De voorzitter wekte de vergadering op om deel te (doen) nemen aan de gespreksgroepen-activiteit die in het seizoen 1963/64 het onderwerp „De christelijke organisaties in deze tijd" tot thema heeft.

Het financieel verslag 1962 van het Centraal Comité, de A.R.J.O.S. en de Dr. A. Kuiperstichting werden zonder discussie goedgekeurd, evenals de suppletoire begroting van het Centraal Comité over 1963 en de begroting 1964 van de drie genoemde organisaties.

Hun jaarverslagen over 1962 brachten drie sprekers op de kathedr. Na enige discussie volgde ook op deze stukken het fiat van de vergadering.

Met applaus werd het voorstel van het Centraal Comité om (prof.) dr. J. Zijlstra tot voorzitter van de Dr. A. Kuiperstichting aan te wijzen aanvaard nu mr. Van Aartsen zijn verkiezing door de Deputatenvergadering wegens zijn hernieuwd minister-schap niet kon aanvaarden.

De uitslag van de verkiezingen door het Partij Convent leverde de volgende resultaten op:

|                                       |            |
|---------------------------------------|------------|
| Vacature 1 Centraal Comité:           |            |
| prof. dr. H. N. Ridderbos te Kampen   | 99 stemmen |
| prof. dr. J. T. Bakker te Kampen      | 17 stemmen |
| Gekozen is prof. dr. H. N. Ridderbos. |            |

|                                    |            |
|------------------------------------|------------|
| Vacature 2 Centraal Comité:        |            |
| A. C. van Beek te Woerden          | 62 stemmen |
| drs. T. Spaan te Voorburg          | 52 stemmen |
| Gekozen is de heer A. C. van Beek. |            |

|                                                       |            |
|-------------------------------------------------------|------------|
| Vacature Organisatie Commissie (mev. J. van Leeuwen): |            |
| mevr. G. van Tuinen-Scheepsma te Amsterdam            | 85 stemmen |
| mevr. mr. W. J. R. Derksen-Koppe te 's-Gravenhage     | 27 stemmen |
| Gekozen is mevr. G. van Tuinen-Scheepsma.             |            |

|                                                  |            |
|--------------------------------------------------|------------|
| Vacature Financiële Commissie (A. L. de Bruyne): |            |
| W. A. van der Velden te Rotterdam                | 90 stemmen |
| J. H. G. van Wijhe te Apeldoorn                  | 25 stemmen |
| Gekozen is de heer W. A. van der Velden          |            |

De middagvergadering had een besloten karakter.

### 3. De samenstelling van het Partij Convent eind 1963

#### *Stemhebbende leden:*

|                                                                               |            |
|-------------------------------------------------------------------------------|------------|
| Gekozen door de Statencentrales                                               | 115        |
| Gekozen door de Kamercentrales                                                | 58         |
| Stemhebbende leden van het Centraal Comité                                    | 37         |
| Leden Organisatie Commissie                                                   | 4          |
| Dagelijks Bestuur dr. A. Kuypersstichting                                     | 6          |
| Dagelijks Bestuur Verband van Ver. van A.R. Gemeente- en Provinciebestuurders | 2          |
| Dagelijks bestuur A.R.J.O.S.                                                  | 6          |
|                                                                               | <hr/>      |
|                                                                               | totaal 228 |

#### *Adviserende leden:*

|                                                                 |                     |
|-----------------------------------------------------------------|---------------------|
| Adviserende leden Centraal Comité                               | 9                   |
| A.R. leden der Staten-Generaal                                  | 20                  |
| Secretaris Centraal Comité en directeur dr. A. Kuypersstichting | 2                   |
| Leden Financiële Commissie                                      | 3                   |
| Redactie Nederlandse Gedachten en A.R. Staatskunde              | 14                  |
| Commissie van Beroep                                            | 5                   |
| Gasten                                                          | 25                  |
|                                                                 | <hr/>               |
|                                                                 | totaal 78           |
|                                                                 | <hr/>               |
|                                                                 | totaal-generaal 306 |

Hierbij moet echter worden bedacht, dat in het bovenstaande een vrij groot aantal dubbeltellingen voorkomt. Zo zijn bijvoorbeeld enkele Kamerleden tevens lid van het Centraal Comité. Het werkelijke aantal leden is dus niet zo hoog.

### HOOFDSTUK III

#### DE DEPUTATENVERGADERING OP 23 MAART 1963

De Deputatenvergadering zette op 23 maart de kroon op al het gezwog van het Partij Convent. Applaus vormde telkens de reactie op de herhaalde uitnodiging van de voorzitter tot discussie toen hij achtereenvolgens de definitieve vaststelling van het Program van Actie 1963 en van de kandidatenlijsten aan de orde stelde. Men zou een zo unanieme aanvaarding van die beide gewichtige documenten anno 1963 binnen de partij haast niet voor mogelijk hebben gehouden. Daarom te meer is er reden dit gebeuren hier te registreren . . . .

Vrijwel hetzelfde gunstige onthaal viel het voorstel om de inkomsten van het Centraal Comité te vermeerderen door middel van contributie-afdrachtverhoging ten deel. Aan het einde van het jaar is wel gebleken dat de meeste kiesverenigingen zich goed realiseren wat zij hun deputaten op 23 maart in Utrecht hebben doen besluiten. Het is namelijk één van de prettige dingen van 1963, dat de partij zich kennelijk met goede resultaten inspant om de aangegane financiële verplichtingen na te komen. Daarvoor komt hulde toe aan de vele kiesverenigingsbesturen, die al vóór eind 1963 aan hun financiële verplichtingen hadden voldaan.

De Deputatenvergadering vormde de inzet van de verkiezingscampagne. Hadden niet dr. Berghuis in zijn Deputatenrede en de drie lijsttrekkers in hun speeches voortdurend op dat stramien geborduurd? „Strijdvaardig”, luidde de titel van dr. Berghuis' rede.

Men kan wel zeggen dat vrijwel „iedereen” er bij was. De bendслиeden, minister Van Aartsen en staatssecretaris Roolvink gaven de gehele dag acte de présence en minister Zijlstra was 's middags aanwezig. Ook de A.R. leden van de Raad van State, de heren M. Ruppert en dr. J. R. Stellinga gaven van hun belangstelling blijk, alsmede het ere-lid van het Centraal Comité, dr. J. Donner. Dr. A. A. L. Rutgers was echter wegens verblijf

elders en prof. mr. A. Anema wegens zijn hoge leeftijd afwezig.

Met name werd voor het eerst sinds vele jaren de afwezigheid gevoeld van de ere-voorzitter van het Centraal Comité, dr. J. Schouten, die wegens een in de vorige herfst opgelopen bronchitis op medisch advies thuis was gebleven. Hem zond de Deputatenvergadering het volgende telegram:

„De Deputatenvergadering in Utrecht bijeen, mist u in haar mid-den. Zij is in gedachten bij u. Zij wenst u volledig herstel en groet u op deze dag met dankbaarheid voor alles wat u voor de A.R. Partij heeft gedaan.”

Niemand kon toen weten dat dit in feite een afscheidswoord van de A.R. deputaten was aan hem, die hen zo lang had geleid en bezielde.

Na de vaststelling van de kandidatenlijsten sprak de voorzitter, dr. W. P. Berghuis, een, wat hij noemde „enkel woord van bemoediging” aan het adres van de drie thans officieel aangewezen lijstaanvoerders, de heren Biesheuvel, Roolvink en Smallenbroek.

Ook een andere taak moest op dat moment worden vervuld, n.l. het afscheid nemen van enkele zittende Kamerleden, wier namen niet meer op de pas vastgestelde lijsten voorkwamen, de heren Biewenga, Bruins Slot, Roosjen, Veerman en Verkerk. Tot hen zei de voorzitter:

„Het is gelukkig geen definitief afscheid wat betreft onze relaties in de A.R. Partij en onze gemeenschappelijke politieke arbeid. Daarom op dit ogenblik ook maar een kort woord, maar toch een woord van dank.

Een woord van dank aan hetgeen deze niet terugkerende leden in de Tweede Kamer voor ons land en voor ons politieke werk hebben gedaan. Vier van deze vijf hebben vele jaren in de Kamer het Nederlandse Volk gediend; alleen de heer Veerman nog niet zo lang.” Dr. Berghuis kon zich voorstellen, dat op een ogenblik als dit de gedachten van hen, wier bestaan sterk verweven was geworden met de parlementaire arbeid, zich vermenigvuldigden. Zij hebben veel meegemaakt, zowel tijden van vreugde als tijden van spanning. Het is een eer om functies als deze te mogen bekleden en daarin de publieke zaak te mogen dienen. „Maar laten wij ons aan die eer niet teveel vergapen. Het aanvaarden van dergelijke verantwoordelijke posten vergt veel van de mens in zijn zwakheid. Als hij zich daaraan met volle ernst geeft, stelt hem dat niet alleen aan de gevaren van de eer, n.l. ijdelheid, bloot, maar ook aan die van de publieke critiek. Dat zullen ook de thans terugtrekkende Kamerleden hebben ervaren. Maar zij zullen, alles

overwegende, toch dankbaar zijn, dat zij dit hebben mogen doen. Ieder hunner heeft op zijn eigen wijze zich gegeven aan de taak die hem op de schouders was gelegd. Wij zijn daar dankbaar voor”.

Spr. hoopt, dat zij dat door alle stormen heen ook innerlijk zullen willen verstaan. Dr. Berghuis vervolgde:

„Tot hen die terugtreden om redenen van vorderende leeftijd of anderszins, behoort ook de heer Bruins Slot, die tot op dit ogenblik nog in actieve zin — dat is deze week wel gebleken — het voorzitterschap van de A.R. Tweede Kamerfractie vervult. Voor hem geldt in het bijzonder, dat het zich in volle omvang willen geven aan de publieke zaak en dat is toch voor ons en voor hem de publieke zaak, zoals wij die naar onze A.R. overtuiging zien — wel een heel zwaar beroep doet op de fysieke en psychische capaciteiten, welke een mens bezit”. Dr. Berghuis deed, naar hij geloofde aan niemand iets tekort, toen hij zei, dat de heer Bruins Slot met name bereid is geweest de hitte des daags en de koude des nachts te ondergaan ten dienste van de christelijke politiek, welke hem tot zijn nerven heeft gegrepen. (Langdurig applaus). Dr. Berghuis hoopte, dat wij ook nu in de toekomst op zijn andere zo hoogst belangrijke arbeidsveld, dat van de krant, nog zeer goede resultaten juist ten dienste van ons A.R. werk mogen zien. „Wij zullen wat dat betreft volkomen — zij het in andere verhoudingen — samen dezelfde weg bewandelen als in het verleden bewandeld is geworden. Nogmaals aan al de heengaande leden woorden van hartelijke dank voor hetgeen zij in het algemeen in vele jaren voor het land en voor de partij hebben gedaan.” (Applaus).

Dr. Bruins Slot sprak namens de aftredende Kamerleden. Hij zei op dat zo betekenisvolle moment:

„Mijnheer de voorzitter, in onze fractie neemt de heer Roosjen een zeer bijzondere plaats in. Hij is zo'n beetje de geestelijke mentor van de huidige A.R. Tweede Kamerfractie. Het was niet mijn bedoeling geweest hier het woord te voeren, maar zoëven kreeg ik van de heer Roosjen de opdracht om namens de heengaande Kamerleden hier een woord van dank te spreken tot de voorzitter van het Centraal Comité voor de vriendelijke woorden, die hij aan ons vijven heeft willen wijden. Ik dank u, mijnheer Berghuis, hartelijk voor de woorden die u hebt gesproken. Ik wil daar graag voor mijzelf nog een kort woord aan toevoegen. Het spijt mij erg, dat ik uit de Tweede Kamer moet gaan. Mijn gezondheid maakt dat noodzakelijk. Maar ik wel graag zeggen, dat ik met grote instemming en met grote blijdschap de redevoering heb beluisterd, die u hier vanochtend heeft uitgesproken. Ik vind, dat de A.R. Partij met die redevoering van u en met het Program van Actie zoals het er op het ogenblik ligt, in de goede lijn vooruit gaat. (Applaus). Wij zijn als christelijke partij in die zin conservatief, dat wij het goede willen behouden; maar voor het overige moeten wij zijn een dynamische en progressieve partij. Op dat punt



*Dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot sprak op de Deputatenvergadering van 23 maart 1963 namens de aftredende Kamerleden. Links dr. W. P. Berghuis, rechts mr. W. R. van der Sluis.  
Achter dr. Berghuis de heren K. de Geus en J. Slot*

ligt de zaak op het ogenblik en in uw redevoering en in het Program van Actie, naar het mij voorkomt, goed. Ik ben en blijf met hart en ziel de A.R. Partij toegedaan en voorzover ik daarvoor de krachten heb, zal ik gaarne mijn leven verder ook besteden in dienst van de A.R. Partij." (Langdurig applaus).

De rede van dr. Berghuis, waarop dr. Bruins Slot doelde is reeds even genoemd. Onder de titel „Strijdvaardig" verscheen deze rede, met het slotwoord van mr. A. B. Roosjen, in druk.

Reeds in het begin van zijn deputatenrede behandelde dr. Berghuis de kwestie van het „éénrichtingsverkeer" in de partij:

„Men hoort soms de klacht, dat er te veel een éénrichtingsverkeer is tussen de leiding en de leden van de partij, d.w.z. als ik het zo even mag noemen, wel van boven naar beneden, maar niet omgekeerd. Een klacht die ook in andere partijen wordt gehoord.

Ik zou beslist niet willen beweren, dat er op dit punt nog geen verbetering mogelijk is, maar ik zou wel eens willen weten, wanneer er in de geschiedenis van onze partij zoveel twee-richtingsverkeer heeft plaatsgevonden als juist in de laatste jaren en wel in de vorm van Partij Conventen (2x per jaar), vele landelijke en regionale conferenties, commissies en besprekingen en spreekbeurten voor kiesverenigingen. En dat niet alleen in de vierjaarlijkse verkiezingsperiode, waartoe het zich vroeger nogal eens beperkte, maar zonder onderbreking jaar in, jaar uit.

Ik weet wel, de technische omstandigheden van nu maken dit beter mogelijk dan vroeger. Maar daar komt bij, dat wij in de omgang met elkaar ook veel democratischer zijn geworden dan vroeger."

Voorts gaf dr. Berghuis een korte analyse van de periode 1958/59 tot 1963:

„Door de gebeurtenissen van eind 1958 en begin 1959 kwam een einde aan een periode van bijna 14 jaar, waarin de socialisten een sterk aandeel hadden gehad in de na-oorlogse regeringen.

De omstandigheden van direct na de oorlog, welke onvermijdelijk tot een zeer vergaand staatsoptreden en staatsverzorging noopten, hadden politiek sterk in de kaart van het socialisme gespeeld, en daarvan had de P.v.d.A. begrijpelijk dankbaar gebruik gemaakt. De socialisten hadden dan ook vaak een nogal overwegende positie in het regeringsbeleid gekregen. Toen de toestanden meer normaal werden traden geleidelijk tegen deze politieke ontwikkeling weerstanden op. Weerstanden ook bij de K.V.P., die gedurende de gehele periode samen met de P.v.d.A. was opgetrokken. Weerstanden tegen een verder doortrekken van de lijn, die al te sterk deed leunen op de staat, en die de eigen verantwoordelijkheid der burgerij feitelijk en mentaal geleidelijk aan deed afbrokkelen."

En het kabinet-De Quay kreeg de volgende recensie:

„Er is gebleken — en dat was het wat met name moest worden



duidelijk gemaakt — dat in ons land zonder de socialisten een voor het gehele volk goed, een sociaal-economisch vooruitstrevend, en internationaal een bij de tijd zijnd en ook overigens gedurfd regeringsbeleid kan worden gevoerd en is gevoerd. En vooral ook sociaal sterk. Sociaal sterk in de financiële sector door in een tijd van hoogconjunctuur de sociaal-rampzalige maatregelen van bestedingsbeperking te voorkomen. Sociaal sterk in de economische sector door een geslaagd industrialisatiebeleid en door het in de hand houden van de prijzen. En sociaal sterk op het terrein van het loonbeleid en op dat van de sociale wetgeving, op welke terreinen in het bijzonder aan de economisch-zwakkere groepen van onze bevolking de helpende hand is geboden. Overigens moet er eerlijkheidshalve bij gezegd worden, dat ook de rijkeren er niet minder van zijn geworden. En dat behoeft ook niet.”

Na enkele kritische opmerkingen aan het adres zowel van de P.v.d.A. als aan dat van de V.V.D. te hebben geplaatst, stak dr. Berghuis de hand in eigen (partij-) boezem. Het bouwbeleid, de Nieuw-Guinea-kwestie en de Mammoetwet hebben immers in de jaren 1960-1963 voor opschudding in eigen gelederen gezorgd. Over de achtergrond van de „bouwcrisis” zei dr. Berghuis:

„Nu ben ik van mening, dat wij zonder meer moeten toegeven, dat het heeft teleurgesteld, dat de woningnood in de afgelopen regeringsperiode niet in veel sterkere mate dan het geval is geweest, is afgenomen en dat er tot opheffing van die nood in ons land iets mis is en mis is geweest met de tot nu toe getroffen maatregelen. Maar nu lijkt het erg gemakkelijk om dit — zoals van allerlei zijden gebeurt, met of zonder het noemen van zijn naam — aan het beleid van minister Van Aartsen te wijten. Maar zo gemakkelijk is dat toch niet en het is bovendien onrechtvaardig.”

en voorts:

„Ik geloof, dat het juist is te erkennen, dat het kabinet-De Quay — en dan niet in tegenstelling met vorige kabinetten, maar in het verlengde daarvan — de ernst en de omvang van de woningnood niet voldoende heeft beseft. Waar dat van komt, weet ik niet. Misschien, omdat al jarenlang steeds met het misleidende begrip statistisch woningtekort was geschermd?

Wanneer ik de verantwoordelijkheid signaleer van het kabinet — De Quay voor de accent-verlegging van de overheidsbouw naar de particuliere bouw, wil ik de verantwoordelijkheid daarvoor ook van de kant van onze partij bepaald niet uitsluiten. Ook wij hebben in ons Program van Actie van 1959 gemeend, dat de tijd was gekomen om in effectieve zin op een anders gericht beleid over te schakelen. En die richting was en is juist. Daar staan wij nog achter en er zijn in de particuliere woningbouw-sector, vooral in de goedkopere,

veel goede en niet dure woningen onder het beleid van minister Van Aartsen tot stand gekomen, en ik hoop dat wij dit in de toekomst kunnen voortzetten.

Maar in feite was voor een terugkeer tot meer **normale** woningbouwverhoudingen de tijd minder rijp, dan wij toen dachten en dan de regering toen dacht. Het **tempo** van de omschakeling dreigde ten koste te gaan van de economisch-zwakkere volksgroepen, waar nog steeds het leed van de woningnood het sterkste naar voren treedt."

Over het Nieuw-Guinea-beleid zei de voorzitter, vooral met het oog op de ontstane deining in de partij:

„Ik heb er hiervoor reeds op gewezen, in welk een politieke en morele impasse Nederland met de zaak-Nieuw-Guinea was terecht gekomen.

En als men dat door heeft gekregen, dan mag men niet nalaten ook de ogen van anderen daarvoor te openen en mag men niet nalaten een beleid na te streven waardoor men, voorzover dit naar eer en geweten mogelijk is, er met name voor de rechtstreeks erbij betrokkenen van maakt wat mogelijk is.

En natuurlijk zijn daar ook fouten bij gemaakt.

Wij hebben tevoren geweten, dat het beleid, dat naar onze mening snel gevoerd moest worden, deining in de eigen kring zou veroorzaken, maar wij meenden tevens, dat in verband met de ernst van de zaak zelf en gelet op de belangen van de er direct bij betrokkenen, een verlangen naar rust in de eigen gelederen eenvoudig niet mocht prevaleren boven het door ons noodzakelijk geoordeelde beleid."

De kern van dr. Berghuis' opmerkingen over de gang van zaken met de Mammoetwet vormde het volgende:

„De vrees werd uitgesproken, dat de voorstemmers de wezenlijke vrijheid van onderwijs, waarvoor onze voorvaders hadden gevochten, niet meer voldoende ernstig zouden nemen en zouden relativiseren. U zult van mij willen aannemen, dames en heren, dat daarvan geen sprake is. Ik heb over deze zaak voor de stemming in de Eerste Kamer een verklaring afgelegd. Ik wil die hier nu niet herhalen. Maar het komt in het kort hierop neer: de wezenlijke vrijheid van onderwijs, de vrijheid van richting van het onderwijs en de vrijheid van schoolkeuze, waren niet in het geding. Aan het wetsontwerp kleefden wel vanuit anti-revolutionair gezichtspunt bezien een aantal niet onaanzienlijke gebreken, die door het ene deel van de fracties als zo ernstig werden gezien, dat het tegen het gehele ontwerp stemde, terwijl het andere deel, alles tegen elkander afwegende, meende zijn stem aan het ontwerp niet te moeten onthouden."

De vraag of de A.R. Partij minder beginselvast is geworden werd wel duidelijk als volgt beantwoord:

„De Anti-Revolutionaire Partij is, juist in dit opzicht, een beginselpartij. Zij is dat van het begin af geweest, zij is dat ook nu en zij wil dat blijven. Het hart van haar bestaan als christelijke politieke partij ligt in het aanvaarden van vaste uitgangspunten vanuit de Bijbel als basis en als richtsnoer voor het bedrijven van staatkunde”.

En het centrale punt in de christelijke politiek werd op deze wijze geschetst:

„Het gaat hier — en het is van groot belang, dat wij dit goed begrijpen — om een essentiële zaak, waarbij uiteindelijk niet het vasthouden aan nationaal-politieke schema's of het behoud van de tenslotte ook historisch bepaalde A.R.P. van doorslaggevend belang zijn, maar waarbij wij ons heel centraal voor ogen hebben te stellen, dat het gaat om het behoud van een georganiseerd optreden van een christelijke politiek, van een politiek die Christus' Koningschap in politics wil belijden in de wereld van vandaag en van morgen.”

Aan het slot van zijn Deputatenrede gaf dr. Berghuis een kernschets van het vast te stellen Program van Actie, die geboekstaafd dient te worden:

„Het wil doen uitkomen, in aansluiting op de oorsprongen van de anti-revolutionaire richting, dat zij in het kerkelijke oecumenisch is, in het politieke op de wereld gericht, mondiaal is en in het sociale radicaal. Het wil de welvaart voorzover de Overheid daarmee te maken heeft, het eerst ten goede doen komen aan de zwaksten en de woningbouw het eerst ten goede van hen, die nog het meest onder de woningnood lijden. Het acht hulpverlening aan en samenwerking met ontwikkelingslanden in andere delen van de wereld een sociale roeping van de eerste christelijke orde en is bereid voor dat doel zo nodig extra aan ons volk op te leggen lasten te aanvaarden.

Het bepleit van harte werkelijk goede betrekkingen met Indonesië. Het wil een voortgang der Europese integratie, uiteindelijk gericht op de totstandkoming van Verenigde Staten van Europa in federatieve zin, en uitgebreid met Engeland en andere landen, terwijl het zich ten principale keert tegen de opvattingen in deze van de Franse president De Gaulle, die als exponent optreedt van wellicht historisch verouderde, maar nog steeds actief-gevaarlijke nationalistische stromingen, zoals die in onderscheidene landen ook nu aanwezig zijn. Nationalisme en egoïsme liggen, wat dit betreft, in elkaars verlengde.

Het wil de ontwikkelingsmogelijkheden van ons land over de volle breedte tot ontplooiing brengen en het wil de economische bestaansbronnen als industrie, landbouw en middenstand een gezonde plaats in ons volksleven geven.

Het wil over de gehele lijn de in ons volk aanwezige begaafdheden aanboren door versterking van de onderwijsmogelijkheden en het

wil een actieve politiek met betrekking tot de recreatie-mogelijkheden.

Het wil niet met geld gaan gooien en het keert zich tegen een beleid dat de soliditeit van onze staats- en onze volkshuishouding zou aantasten, maar het wil wel in deze tijd van welvaart beschikbare gelden investeren, waar dit met het oog op het geestelijk en stoffelijk rendement in de toekomst noodzakelijk en verantwoord is.

Maar het wil vooral en in de eerste plaats bouwen op het fundament, waarop onze partij zich in verleden en heden heeft vastgelegd. Het wil vooral en in de eerste plaats, dat het gewenste beleid doortrokken wordt door wat in de Inleiding staat: de erkenning van Gods Majesteit in deze moderne wereld en van de menselijke afhankelijkheid van Zijn genade in Jezus Christus; het wil de erkenning van de Overheid als bijzondere instelling Gods en vasthouden aan de eigen verantwoordelijkheid der burgers, met daarbij het schild der Overheid in het bijzonder over de zwakken uitgestrekt.

Ik geloof, dat wij zonder teveel pretenties, maar toch met volle overtuiging mogen stellen, dat wij met dit Program van Actie, afgestemd op de politieke aangelegenheden welke ons in de moderne wereld van vandaag nu en morgen bezighouden, als levende christelijke partij een wezenlijke bijdrage kunnen geven tot een politiek welke nationaal en internationaal zegenrijk kan zijn."

In de middagvergadering kregen allereerst de lijstaanvoerders het woord. De tekst van hun toespraken zijn in „Nederlandse Gedachten" weergegeven.

„De hand aan de ploeg", aldus de oproep van mr. Biesheuvel. „Met open vizier" verzekerde staatssecretaris Roolvink zijn toehoorders. En de derde lijstaanvoerder van de A.R. verkiezingsvoorhoede, de heer J. Smallenbroek, bepaalde de deputaten er bij dat onze politieke inzet „voor heel het volk" bedoeld is.

In zijn slotwoord riep mr. A. B. Roosjen op om, het nieuwe lijstnummer (4) indachtig, zich in te zetten „Eén voor 4". Geen wanklank was op de Deputatenvergadering gehoord. Voor lijst 4 wilde men zich inderdaad inzetten. Niemand weersprak dat laatste. Ook de „verontrusten" deden dat niet, al bleek uit hun pamflet, dat bij het uitgaan van de samenkomst in „Tivoli" aan de Deputaten werd uitgereikt wel een andere voorkeur dan de zojuist officieel vastgestelde volgorde . . . !

De muzikale medewerking aan deze Deputatenvergadering werd — als vanouds — verleend door de christelijke muziekvereniging „Maranatha" te Utrecht, onder leiding van de heer J. Rietveld.



Op de Deputatenvergadering van 23 maart 1963 gaf de penningmeester van het Centraal Comité, de heer J. Tjalma, een nadere toelichting op het voorstel tot verhoging van de contributie-afdracht. Naast hem v.l.n.r. de heren mr. W. R. van der Sluis (secretaris), minister Van Aartsen en J. Smallenbroek. Daarachter zijn v.r.n.l. nog zichtbaar de heren K. de Gans, mr. W. de Kwaadsteniet (adj. secretaris) en H. A. van Willigen

Bovendien werkten in de middagbijeenkomst mee de heer Cor Coppens (hobo) en de heer Kruyt (piano).

De tekst van het door de Deputatenvergadering vastgestelde Program van Actie 1963 is als bijlage aan dit verslag toegevoegd. De 18 kandidatenlijsten zijn opgenomen in het volgende hoofdstuk.

De vastgestelde contributie-afdrachtregeling luidt als volgt:

- a. De Deputatenvergadering besluit over 1963 de afdracht voor het publiciteitsfonds (PF) te doen zijn *f* 1,— per lid (geldt voor alle leden).
- b. De contributie-afdracht wordt over 1963 met *f* 0,50 per zelfstandig lid verhoogd (over 1963 wordt dan dus meer geheven *f* 1,— voor het PF, plus *f* 0,50 contributie-verhoging is *f* 1,50).
- c. De contributie-afdracht over 1964 en daarop volgende jaren wordt met *f* 1,— per zelfstandig lid per jaar verhoogd (over 1964 en daarop volgende jaren wordt dan dus meer geheven *f* 1,— voor het PF plus *f* 1,— contributie-verhoging is *f* 2,—).

De Deputatenvergadering besloot om over 1963 en 1964 en daarop volgende jaren de afdracht voor het PF om te zetten in een normale contributie-afdrachtverhoging, waarbij de inkomsten van het Centraal Comité gelijk moeten zijn aan de hierboven tussen haakjes genoemde totalen.

De uitslag van de (her)verkiezing door de Deputatenvergadering van de vrijgekozen leden van het Centraal Comité en van nog enkele andere functionarissen was als volgt:

| I Centraal Comité         | aantal stemmen | blanco per dubbeltal |
|---------------------------|----------------|----------------------|
| (voorzitter)              |                |                      |
| dr. W. P. Berghuis        | 494            | 8                    |
| prof. dr. H. N. Ridderbos | 51             |                      |
| (ondervoorzitter)         |                |                      |
| mr. A. B. Roosjen         | 487            | 2                    |
| dr. N. G. Geelkerken      | 64             |                      |
| (ondervoorzitter)         |                |                      |
| J. Smallenbroek           | 459            | 2                    |
| H. van Eijsden            | 92             |                      |

|                                    | aantal stemmen | blanco per dubbeltal |
|------------------------------------|----------------|----------------------|
| (voorzitter College van Advies)    |                |                      |
| dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot     | 485            |                      |
| prof. dr. G. Kuypers               | 62             | 6                    |
| (voorzitter Organisatie Commissie) |                |                      |
| dr. A. Veerman                     | 495            |                      |
| W. A. Fibbe                        | 52             | 6                    |
| leden:                             |                |                      |
| J. Tjalma                          | 441            |                      |
| P. C. Elfferich                    | 110            | 2                    |
| prof. dr. ir. H. van Riessen       | 493            |                      |
| prof. dr. F de Roos                | 53             | 7                    |
| J. van Eibergen                    | 490            |                      |
| J. Nieuwenhuis                     | 58             | 5                    |
| ds. D. Biesma jr.                  | 499            |                      |
| ds. M. Drayer                      | 47             | 7                    |
| mevr. dr. F. T. Diemer-Lindeboom   | 480            |                      |
| mevr. A. M. Bangma-Van Es          | 63             | 10                   |
| ds. P. M. van Galen                | 496            |                      |
| ds. A. J. Jorissen                 | 49             | 8                    |
| P. Kapinga                         | 460            |                      |
| J. ten Heuvelhof                   | 84             | 9                    |
| mevr. M. Kuipers-Klapwijk          | 427            |                      |
| mevr. C. M. Tonkens-Kaajan         | 113            | 13                   |
| prof. dr. H. Jonker                | 521            |                      |
| ds. G. de Boer                     | 25             | 7                    |
| W. C. Bakker                       | 468            |                      |
| H. Verschoor                       | 70             | 15                   |
| prof. mr. W. F de Gaay Fortman     | 428            |                      |
| prof. dr. ir. H. J. van der Maas   | 117            | 8                    |
| drs. R. Zijlstra                   | 458            |                      |
| J. Oosterhuis                      | 82             | 13                   |
| H. de Mooy                         | 492            |                      |
| J. Koster                          | 47             | 14                   |
| mej. J. van Leeuwen                | 465            |                      |
| mevr. M. van der Veen-Schenkeveld  | 73             | 14                   |

| II Commissie van Beroep                                                                                  | aantal stemmen | blanco per dubbeltal |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------|----------------------|
| leden:                                                                                                   |                |                      |
| mr. T. A. van Dijken                                                                                     | 457            |                      |
| mr. H. Bavinck                                                                                           | 88             | 8                    |
| mr. E. J. E. G. Vonkenberg †<br>(vervangen door de heer Van Reenen)                                      | 477            |                      |
| mr. R. M van Reenen                                                                                      | 63             | 13                   |
| mr. T. Bout                                                                                              | 490            |                      |
| mr. A. W. Haan                                                                                           | 53             | 10                   |
| plaatsvervangers:                                                                                        |                |                      |
| mr. P. S. Bakker                                                                                         | 496            |                      |
| mr. J. van der Schaaf                                                                                    | 44             | 13                   |
| mr. D. Schut                                                                                             | 391            |                      |
| mr. D. W. O. A. Grosheide                                                                                | 147            | 15                   |
| mr. P. F. Oosterhof                                                                                      | 481            |                      |
| mr. J. C. Hummelen                                                                                       | 60             | 12                   |
| III Doctor Abraham Kuyperstichting                                                                       | aantal stemmen | blanco per dubbeltal |
| (voorzitter)                                                                                             |                |                      |
| mr. J. van Aartsen<br>(door het Partij Convent d.d. 16 november<br>vervangen door prof. dr. J. Zijlstra) | 411            |                      |
| mr. H. Bavinck                                                                                           | 134            | 8                    |
| (penningmeester)                                                                                         |                |                      |
| J. A. Fock                                                                                               | 510            |                      |
| drs. F. W. Dirker                                                                                        | 33             | 10                   |
| totaal                                                                                                   | 14.685         | 246                  |



## HOOFDSTUK IV

### DE VERKIEZINGEN

In 1963 werden zowel verkiezingen voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal gehouden — woensdag 15 mei — als voor de Eerste Kamer der Staten-Generaal — donderdag 16 mei —.

#### I. Tweede Kamer

##### a. De kandidatenlijsten

De lijsten in de diverse Kamerkieskringen zagen er wat betreft de nummers 1 t/m 12 als volgt uit:

##### GRONINGEN

- |                         |                              |
|-------------------------|------------------------------|
| 1. J. Smallenbroek      | 7. prof. mr. Th. A. Versteeg |
| 2. B. Roolvink          | 8. mr. W. Aantjes            |
| 3. H. van Eijdsen       | 9. G. A. Kieft               |
| 4. mr. B. W. Biesheuvel | 10. J. A. van Bennekom       |
| 5. dr. J. Meulink       | 11. P. C. Elfferich          |
| 6. J. van Eibergen      | 12. Tj. Walburg              |

##### LEEWARDEN

- |                              |                         |
|------------------------------|-------------------------|
| 1. B. Roolvink               | 7. mr. B. W. Biesheuvel |
| 2. Tj. Walburg               | 8. H. van Eijdsen       |
| 3. dr. J. Meulink            | 9. J. van Eibergen      |
| 4. mr. W. Aantjes            | 10. G. A. Kieft         |
| 5. J. Smallenbroek           | 11. J. A. van Bennekom  |
| 6. prof. mr. Th. A. Versteeg | 12. P. C. Elfferich     |

##### ASSEN

- |                         |                              |
|-------------------------|------------------------------|
| 1. J. Smallenbroek      | 7. prof. mr. Th. A. Versteeg |
| 2. B. Roolvink          | 8. mr. W. Aantjes            |
| 3. H. van Eijdsen       | 9. G. A. Kieft               |
| 4. mr. B. W. Biesheuvel | 10. J. A. van Bennekom       |
| 5. dr. J. Meulink       | 11. P. C. Elfferich          |
| 6. J. van Eibergen      | 12. Tj. Walburg              |

##### ZWOLLE

- |                         |                              |
|-------------------------|------------------------------|
| 1. B. Roolvink          | 7. J. van Eibergen           |
| 2. dr. J. Meulink       | 8. prof. mr. Th. A. Versteeg |
| 3. Tj. Walburg          | 9. mr. W. Aantjes            |
| 4. H. van Eijdsen       | 10. G. A. Kieft              |
| 5. J. Smallenbroek      | 11. J. A. van Bennekom       |
| 6. mr. B. W. Biesheuvel | 12. P. C. Elfferich          |

## ARNHEM EN NIJMEGEN

1. mr. B. W. Biesheuvel
2. mr. W. Aantjes
3. B. Roolvink
4. dr. J. Meulink
5. H. van Eijdsen
6. J. Smallenbroek

7. J. van Eibergen
8. prof. mr. Th. A. Versteeg
9. G. A. Kieft
10. J. A. van Bennekom
11. P. C. Elfferich
12. Tj. Walburg

## UTRECHT

1. mr. B. W. Biesheuvel
2. J. van Eibergen
3. H. van Eijdsen
4. dr. J. Meulink
5. prof. mr. Th. A. Versteeg
6. B. Roolvink

7. mr. W. Aantjes
8. G. A. Kieft
9. J. Smallenbroek
10. P. C. Elfferich
11. J. A. van Bennekom
12. Tj. Walburg

## AMSTERDAM

1. mr. B. W. Biesheuvel
2. B. Roolvink
3. prof. mr. Th. A. Versteeg
4. H. van Eijdsen
5. J. Smallenbroek
6. dr. J. Meulink

7. J. van Eibergen
8. mr. W. Aantjes
9. G. A. Kieft
10. J. A. van Bennekom
11. P. C. Elfferich
12. Tj. Walburg

## HAARLEM

1. B. Roolvink
2. H. van Eijdsen
3. J. Smallenbroek
4. mr. B. W. Biesheuvel
5. dr. J. Meulink
6. J. van Eibergen

7. prof. mr. Th. A. Versteeg
8. mr. W. Aantjes
9. G. A. Kieft
10. J. A. van Bennekom
11. P. C. Elfferich
12. Tj. Walburg

## DEN HELDER

1. B. Roolvink
2. H. van Eijdsen
3. J. Smallenbroek
4. mr. B. W. Biesheuvel
5. dr. J. Meulink
6. J. van Eibergen

7. prof. mr. Th. A. Versteeg
8. mr. W. Aantjes
9. G. A. Kieft
10. J. A. van Bennekom
11. P. C. Elfferich
12. Tj. Walburg

## LEIDEN

1. mr. B. W. Biesheuvel
2. B. Roolvink
3. mr. W. Aantjes
4. H. van Eijdsen
5. dr. J. Meulink
6. prof. mr. Th. A. Versteeg

7. P. C. Elfferich
8. J. Smallenbroek
9. G. A. Kieft
10. J. van Eibergen
11. J. A. van Bennekom
12. Tj. Walburg

## 'S-GRAVENHAGE

1. J. Smallenbroek
2. B. Roolvink
3. P. C. Efferich
4. dr. J. Meulink
5. H. van Eijsden
6. mr. B. W. Biesheuvel

7. prof. mr. Th. A. Versteeg
8. J. van Eibergen
9. mr. W. Aantjes
10. G. A. Kieft
11. J. A. van Bennekom
12. Tj. Walburg

## ROTTERDAM

1. B. Roolvink
2. H. van Eijsden
3. J. Smallenbroek
4. mr. B. W. Biesheuvel
5. dr. J. Meulink
6. J. van Eibergen

7. prof. mr. Th. A. Versteeg
8. mr. W. Aantjes
9. G. A. Kieft
10. J. A. van Bennekom
11. P. C. Elfferich
12. Tj. Walburg

## DORDRECHT

1. B. Roolvink
2. mr. W. Aantjes
3. dr. J. Meulink
4. mr. B. W. Biesheuvel
5. H. van Eijsden
6. J. van Eibergen

7. prof. mr. Th. A. Versteeg
8. J. Smallenbroek
9. G. A. Kieft
10. J. A. van Bennekom
11. P. C. Elfferich
12. Tj. Walburg

## MIDDELBURG

1. J. Smallenbroek
2. B. Roolvink
3. H. van Eijsden
4. J. A. van Bennekom
5. mr. B. W. Biesheuvel
6. dr. J. Meulink

7. J. van Eibergen
8. prof. mr. Th. A. Versteeg
9. mr. W. Aantjes
10. G. A. Kieft
11. P. C. Elfferich
12. Tj. Walburg

## TILBURG

1. J. Smallenbroek
2. B. Roolvink
3. H. van Eijsden
4. mr. B. W. Biesheuvel
5. dr. J. Meulink
6. J. van Eibergen

7. prof. mr. Th. A. Versteeg
8. mr. W. Aantjes
9. G. A. Kieft
10. J. A. van Bennekom
11. P. C. Elfferich
12. Tj. Walburg

## 'S-HERTOGENBOSCH

1. mr. B. W. Biesheuvel
2. B. Roolvink
3. H. van Eijsden
4. J. Smallenbroek
5. dr. J. Meulink
6. J. van Eibergen

7. prof. mr. Th. A. Versteeg
8. mr. W. Aantjes
9. G. A. Kieft
10. J. A. van Bennekom
11. P. C. Elfferich
12. Tj. Walburg

## MAASTRICHT

- |                         |                              |
|-------------------------|------------------------------|
| 1. B. Roolvink          | 7. prof. mr. Th. A. Versteeg |
| 2. H. van Eijsden       | 8. mr. W. Aantjes            |
| 3. J. Smallenbroek      | 9. G. A. Kieft               |
| 4. mr. B. W. Biesheuvel | 10. J. A. van Bennekom       |
| 5. dr. J. Meulink       | 11. P. C. Elfferich          |
| 6. J. van Eibergen      | 12. Tj. Walburg              |

In alle Kamerkieskringen was de volgorde van de nummers 13 t/m 24 gelijk, namelijk:

- |                            |                             |
|----------------------------|-----------------------------|
| 13. mej. mr. J. C. Rutgers | 19. mr. W. R. van der Sluis |
| 14. dr. N. G. Geelkerken   | 20. dr. ir. J. de Hoogh     |
| 15. M. W. Schakel          | 21. mej. J. van Leeuwen     |
| 16. drs. J. Boersma        | 22. mr. G. C. van Dam       |
| 17. dr. C. Boertien        | 23. ds. P. M. van Galen     |
| 18. S. Silvis              | 24. mr. C. J. Verplanke     |

De Kamercentrales vulden de kandidatenlijst in hun Kamerkieskring voor wat betreft de nummers 25 t/m 30 als volgt aan:

### Kamercentrale Groningen

25. Mevr. I. H. de Vries-Dijksterhuis, Aduardierzijl gem. Ezinge
26. P. Renkema, Appingedam
27. F. H. von Meyenfeldt, Groningen
28. O. Bakker, Westernieland
29. D. H. Wigboldus, Groningen
30. G. Kadijk, Baflo

### Kamercentrale Leeuwarden

25. K. J. de Jong, Leeuwarden
26. drs. W. K. de Roos, Leeuwarden
27. A. de Goede, Drachten
28. mevr. A. M. Bangma-Van Es, Leeuwarden
29. mevr. M. H. J. Brink-Bijleveld, Joure
30. P. Wijbenga, Leeuwarden

### Kamercentrale Assen

25. Th. Brouwer, Assen
26. J. Oosterhuis, Dieverbrug
27. W. van der Hammen, Assen
28. drs. J. A. Bakker, Hoogeveen
29. J. Hollenbeek Brouwer, Assen
30. H. Scholtens, Emmen

### Kamercentrale Zwolle

25. ir. B. ter Brugge, Almelo
26. P. A. Nawijn, Blokzijl
27. W. Wieringa, Zwolle
28. H. N. Hollander, Rijssen
29. M. Meeuwssen, Emmeloord
30. W. de Jager, Gramsbergen

### Kamercentrales Arnhem en Nijmegen

25. lt.kol. mr. A. Pot, Arnhem
26. H. M. Oldenhof, Ede
27. H. A. van Willigen, Haaften
28. ir. J. Achterstraat, Arnhem
29. mevr. J. Bik-Meima, Arnhem
30. H. W. Eppink, Dieren

### Kamercentrale Utrecht

25. lt.kol. A. van Ramshorst, Doorn
26. A. Bakker, Veenendaal
27. mr. J. van der Haar, Mijdrecht
28. H. C. Smit, Utrecht
29. L. W. H. de Geus, Linschoten
30. D. Griffioen, Baamsbrugge

#### Kamercentrale Amsterdam

25. mevr. C. M. Tonkens-Kaajan, Amsterdam
26. prof. mr. P. J. Verdam, Amsterdam
27. mr. D. W. O. A. Grosheide, Amsterdam
28. mr. J. Bootsma, Amsterdam
29. A. Niemantsverdriet, Amsterdam
30. mr. J. H. Jonker, Amsterdam

#### Kamercentrale Haarlem

25. ir. A. H. J. van Tol, Zwanenburg, gem. Haarlemmermeer
26. H. J. Lips, Velsen-Noord post Beverwijk
27. D. A. J. Spek, Haarlem
28. mr. H. J. C. Vlugs, Huizen N.H.
29. P. Brune, Zandvoort
30. D. Koger, Beverwijk

#### Kamercentrale Den Helder

25. A. Admiraal, Enkhuizen
26. D. Barten, Noordscharwoude
27. F. Omta, Wieringermeer
28. G. C. Knibbe, Landsmeer
29. mr. J. Mulder, Den Helder
30. mr. S. D. Sluis, Bergen N.H.

#### Kamercentrale Leiden

25. H. Vink, Gouda
26. H. de Mooy Azn., Rijnsburg
27. P. C. Monster, Voorburg
28. T. Hopman, Zoetermeer
29. A. J. Dekker, Alphen aan den Rijn
30. mr. S. H. Attema, Katwijk aan den Rijn

#### Kamercentrale 's-Gravenhage

25. prof. mr. W. F. de Gaay Fortman, 's-Gravenhage
26. H. Verschoor, 's-Gravenhage
27. H. de Mooy Azn., Rijnsburg
28. mr. J. J. Hangelbroek, 's-Gravenhage
29. mr. T. A. van Dijken, 's-Gravenhage
30. dr. W. F. van Gunsteren, Wassenaar

#### Kamercentrale Rotterdam

25. mevr. dr. F. T. Diemer-Lindeboom, Rotterdam
26. mr. H. Bavinck, Rotterdam
27. H. J. van der Meiden, Rotterdam
28. D. H. Grasman, Rotterdam
29. dr. S. C. van Kampen, Rotterdam
30. ds. G. Samson, Rotterdam

#### Kamercentrale Dordrecht

25. N. van der Brugge, Giessenburg
26. S. Hammer, Oud-Beijerland
27. mr. W. Verheul, Rijswijk Z.H.
28. M. K. van Eck, Middelharnis
29. M. H. L. Weststrate, Vlaardingen
30. J. van Vliet, Dordrecht

#### Kamercentrale Middelburg

25. mr. L. A. van Splunder, Koudekerke
26. C. Balkenende, Kapelle-Biezelinge
27. H. Beenhakker, Middelburg
28. S. Francke, Kerkwerf, gem. Middenschouwen
29. D. Geuze, Oostburg
30. G. J. de Jager, Anna Jacobapolder

#### Kamercentrale Tilburg

25. ir. A. Smid, Breda
26. C. D. van Oosten, Klundert
27. mevr. J. Jonkers-Tiemensma, Breda
28. K. de Geus, 's-Gravenmoer
29. J. Koster, Raamsdonksveer
30. A. Stange, Dinteloord

#### Kamercentrale 's-Hertogenbosch

25. J. Slot, Eethen N.-Br.
26. drs. J. Koning, Eindhoven
27. M. van Prooijen,  
Sprang-Capelle
28. T. F. Praasterink, Helmond
29. J. Visser, Werkendam
30. dr. A. Aanen,  
Wijk en Aalburg

#### Kamercentrale Maastricht

25. W. G. van Gool, Roermond
26. N. van Rooijen, Heerlen
27. J. Lanser, Venlo
28. J. v. d. Berg, Weert
29. dr. P. Mars, Geleen
30. K. van Kalsbeek,  
Treebeek, gem. Heerlen

#### b. *De procedure der kandidaatstelling*

De procedure, welke bij de kandidaatstelling werd gevolgd, vond voor het eerst plaats geheel volgens het in 1955 vastgestelde Reglement voor de voorbereiding van de kandidaatstelling voor de verkiezing van leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Met betrekking tot de kandidaatstelling heeft het Centraal Comité op 15 september 1962 het *schema van termijnen en handelingen* vastgesteld, dat door artikel 13 lid 1 van dit reglement wordt voorgeschreven.

Op diezelfde bijeenkomst heeft het Centraal Comité het be raad gevoerd, dat nodig is om het reglementair voorgeschreven *vertrouwelijk rapport* aan de besturen der Kamercentrales op te stellen.

Dit rapport, waarin in alfabetische volgorde 34 namen genoemd werden, is op 20 september aan de besturen der Kamercentrales toegezonden. Deze besturen hebben uiterlijk 16 oktober zelfstandig hun *voorlopige aanbevelingslijst* (van ten hoogste 25 namen) aan de kiesverenigingen in hun ressort doen toekomen. Elke kiesvereniging was na ontvangst daarvan in de gelegenheid om nog 5 namen te noemen en ter vergadering van haar Kamercentrale een voorstel te doen om deze namen aan de voorlopige aanbevelingslijst toe te voegen. Uiterlijk 3 november hebben de bijeenkomsten der Kamercentrales plaats gevonden ter bespreking van de voorlopige aanbevelingslijst en ter vaststelling van de (*definitieve*) *aanbevelingslijst*.

Tussen 3 en 24 november 1962 waren de kiesverenigingen in de gelegenheid om aan de hand van deze aanbevelingslijst, doch overigens geheel zelfstandig, een *eigen aanbevelingslijst* met ten hoogste 20 namen op te stellen en aan het bureau van het Centraal Comité toe te zenden. Van deze bevoegdheid hebben 622 kiesverenigingen binnen de gestelde termijn gebruik gemaakt.

Aangezien bij de telling van het aantal keren dat de namen der aanbevolen kandidaten genoemd werd, geen rekening wordt gehouden met het ledental der kiesvereniging, was de volgorde van de namen op de *aanbevelingslijsten* der kiesverenigingen dus niet bepalend voor de volgorde der namen op de advieslijst van het Centraal Comité.

Bovendien heeft het Centraal Comité zijn eigen verantwoordelijkheid bij het (vervolgens) opstellen van de *advieslijst*.

Tot het opstellen van de *advieslijst* heeft het Centraal Comité zich gezet nadat het op 15 december 1962 kennis genomen had van de *groslijst* (het resultaat van de telling der aanbevelingslijsten van de kiesverenigingen). De gehele dag was met het opstellen van dit advies gemoeid, hetgeen begrijpelijk is als men bedenkt met hoeveel factoren en overwegingen het 42 leden tellende Centraal Comité rekening moest houden.

De advieslijst van het Centraal Comité, vergezeld van een stembiljet en een lijst waarop de namen van de 60 meest op de groslijst genoemde personen voorkwamen, is op 17 december aan de kiesverenigingen toegezonden.

De advieslijst bevatte de volgende namen:

- |                              |                                        |
|------------------------------|----------------------------------------|
| 1. H. van Eijsden            | 20. M. W. Schakel                      |
| 2. J. Smallenbroek           | 21. mr. G. C. van Dam                  |
| 3. J. van Eibergen           | 22. mej. J. van Leeuwen                |
| 4. mr. B. W. Biesheuvel      | 23. ds. P. M. van Galen                |
| 5. B. Roolvink               | 24. prof. mr. W. F. de Gaay<br>Fortman |
| 6. prof. mr. Th. A. Versteeg | 25. P. Renkema                         |
| 7. dr. J. Meulink            | 26. P. van der Mark                    |
| 8. mr. W. Aantjes            | 27. lt.kol. mr. A. Pot                 |
| 9. P. C. Elfferich           | 28. mr. P. van Driel                   |
| 10. G. A. Kieft              | 29. drs. J. Boersma                    |
| 11. mej. mr. J. C. Rutgers   | 30. mr. J. H. Jonker                   |
| 12. Tj. Walburg              | 31. drs. B. Goudzwaard                 |
| 13. dr. N. G. Geelkerken     | 32. lt.kol. A. van Ramshorst           |
| 14. J. A. van Bennekom       | 33. drs. A. J. van der Meer            |
| 15. dr. W. Albada            | 34. drs. F. H. von Meyenfeldt          |
| 16. dr. C. Boertien          | 35. H. Verschoor                       |
| 17. S. Silvis                | 36. mr. H. J. C. Vlug                  |
| 18. mr. W. R. van der Sluis  | 37. ir. A. Smid                        |
| 19. dr. ir. J. de Hoogh      |                                        |

Op de lijst van 60 namen kwamen de volgende personen in de volgorde van het aantal malen, dat zij door de kiesverenigingen zijn genoemd (artikel 6 lid 2 Reglement) voor:

1. B. Roolvink
2. dr. J. Meulink
3. H. van Eijsden
4. mr. W. Aantjes
- 5/6. mr. B. W. Biesheuvel,  
J. Smallenbroek
7. prof. mr. Th. A. Versteeg
8. G. A. Kieft
9. J. van Eibergen
10. J. A. van Bennekom
11. dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot\*
12. dr. E. P. Verkerk\*
- 13/14. dr. W. Albeda,  
mej. mr. J. C. Rutgers
15. P. C. Elfferich
16. M. W. Schakel
17. S. Silvis
18. dr. C. Boertien
19. Tj. Walburg
20. dr. P. J. Platteel\*
21. mej. J. van Leeuwen
22. P. van der Mark
23. dr. N. G. Geelkerken
24. mr. G. C. van Dam
25. ds. P. M. van Galen
26. ir. W. F. Schut\*
27. prof. mr. L. W. G. Scholten\*
28. P. Renkema
29. mr. C. J. Verplanke
30. H. Verschoor,
31. lt.kol. A. van Ramshorst
32. prof. mr. W. F. de Gaay  
Fortman\*\*
33. lt.kol. mr. A. Pot
34. prof. dr. ir. H. van Riessen\*
35. drs. A. J. van der Meer
36. drs. B. Boudzwaard
37. drs. S. van Tuinen\*
- 38/39. drs. F. H. von Meyenfeldt,  
mr. W. R. van der Sluis
- 40/41. mr. S. H. Attema,  
prof. dr. S. U. Zuidema\*
- 42/43/44. mr. J. J. Hangelbroek,  
H. de Mooy,  
mr. H. J. C. Vlug
45. mevr. C. M. Tonkens-Kaajan
46. dr. A. la Fleur
47. dr. W. F. van Gunsteren
- 48/49. H. Algra\*,  
kol. J. C. Zuidema
50. dr. ir. J. de Hoogh
51. drs. J. Boersma
- 52/53. mr. P van Driel,  
mr. A. B. Roosjen\*
54. J. Oosterhuis\*
55. mr. J. H. Jonker
- 56/57. prof. dr. J. van Baal\*,  
prof. mr. I. A. Diepenhorst
58. lt.kol. D. Mantz\*
59. mevr. dr. F. T. Diemer-  
Lindeboom
60. drs. T. M. Gilhuis\*

De namen achter de naast elkaar geplaatste cijfers zijn een gelijk aantal malen genoemd.

\* De personen achter wier namen een sterretje is geplaatst, hebben het Centraal Comité bericht, dat zij niet voor een kandidatuur in aanmerking wensen te komen.

\*\* Prof. De Gaay Fortman heeft het Centraal Comité bericht, slechts een plaats na no. 20 op de lijst te willen aanvaarden.

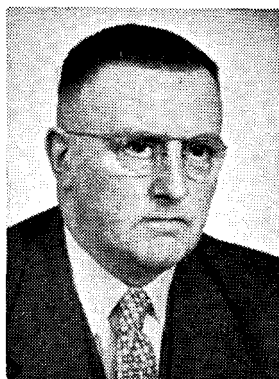
Deze kiesverenigingen waren vervolgens tot 11 januari 1963 in de gelegenheid op een door haarzelf vastgestelde wijze van stemming de *volgorde* voor 24 kandidaten vast te stellen.

Elke kiesvereniging kon daarbij ten minste één stem uitbrengen en voorts voor iedere 50 leden één stem meer.

Op 18 januari was de uitslag der stemming in 871 kiesverenigingen op het partijbureau bekend en werd door de controlecommissie, bestaande uit de heren mr. W. Verheul en mr. C. Pijl Hogeweg, het proces-verbaal daaromtrent getekend. De uitslag der stembus was als volgt:



Zes A.R. Kamerleden traden in 1963 af



*J. C. Haspels*



*dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot*



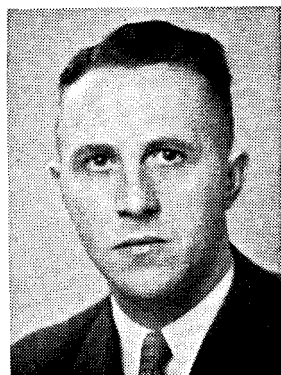
*mr. A. B. Roosjen*



*A. W. Biewenga Wzn.*



*dr. E. P. Verkerk*



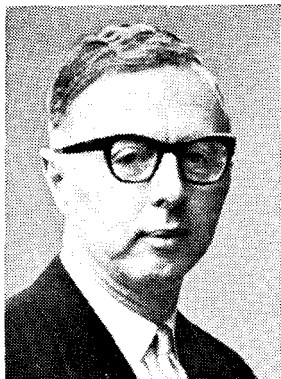
*dr. A. Veerman*

1. B. Roolvink
2. H. van Eijdsen
3. J. Smallenbroek
4. mr. B. W. Biesheuvel
5. dr. J. Meulink
6. J. van Eibergen
7. prof. mr. Th. A. Versteeg
8. mr. W. Aantjes
9. G. A. Kieft
10. J. A. van Bennekom
11. P. C. Elfferich
12. Tj. Walburg
13. mej. mr. J. C. Rutgers
14. dr. N. G. Geelkerken
15. M. W. Schakel
16. dr. W. Albeda
17. dr. C. Boertien
18. S. Silvis
19. mr. W. R. van der Sluis
20. dr. ir. J. de Hoogh
21. mej. J. van Leeuwen
22. mr. G. C. van Dam
23. ds. P. M. van Galen
24. mr. C. J. Verplanke
25. prof. mr. W. F. de Gaay  
Fortman
26. P. van der Mark
27. P. Renkema
28. lt.kol. A. van Ramshorst
29. lt.kol. mr. A. Pot
30. dr. A. la Fleur
31. mr. S. H. Attema
32. mr. H. J. C. Vlug
33. prof. mr. I. A. Diepenhorst
34. drs. F. H. von Meyenfeldt
35. drs. J. Boersma
36. H. Verschoor
37. drs. B. Goudzwaard
38. dr. W. F. van Gunsteren
39. H. de Mooy
40. mr. J. H. Jonker
41. drs. A. J. van der Meer
42. mr. P. van Driel
43. mevr. C. M. Tonkens-Kaajan
44. kol. J. C. Zuidema
45. mevr. dr. F. T. Diemer-  
Lindeboom
46. ir. A. Smid
- 47/48. mr. T. A. van Dijken/  
dr. E. ten Tooren
49. ir. W. F. Schut
50. dr. P. J. Platteel
51. prof. mr. L. W. G. Scholten
52. H. Algra
- 53/54. dr. W. P. Berghuis/  
mr. A. B. Roosjen
55. drs. T. M. Gilhuis
- 56/57. drs. S. van Tuinen/  
dr. E. P. Verkerk
58. P. Tjeerdsma
59. mr. J. J. Hangelbroek
60. J. Nieuwenhuis
61. prof. dr. S. U. Zuidema
62. prof. dr. ir. H. van Riessen
63. A. Admiraal
64. J. Slot
65. prof. dr. J. van Baal
66. K. J. de Jong
67. J. Oosterhuis
68. ds. P. Visser
- 69/70/71. D. Barten/  
drs. D. Slettenaar/  
drs. T. Spaan

Diezelfde avond nam het Centraal Comité kennis van deze uitslag der stemming. Het stelde vast, dat op dat moment geen zeer bijzondere omstandigheden bestonden om een wijziging in de volgorde voor te stellen.

Wel moest rekening gehouden worden met het feit, dat dr. W. Albeda, die zich in de beginfase en ook ten tijde van het opstellen van de advieslijst van het Centraal Comité in New York bevond, een negatieve beslissing omtrent zijn kandidatuur zou kunnen nemen. Voor dit geval machtigde het Centraal Comité zijn moderamen om het Partij Convent voor te stellen drs. J. Boersma op de lijst plaats nr. 16 te doen innemen.

# Zes A.R. Kamerleden deden hun intrede in het parlement



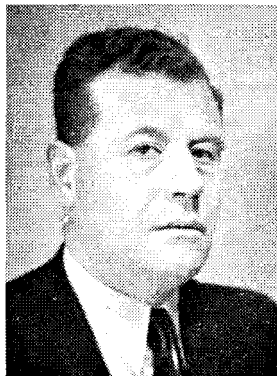
*prof. dr. J. Zijlstra*



*mej. mr. J. C. Rutgers*



*B. Roolvink*



*P. C. Elfferich*



*Tj. Walburg*



*dr. N. G. Geelkerken*

Het Partij Convent van 1 februari 1963 ging met de noodzakelijk gebleken hierboven aangeduide vervanging accoord.

Het Partij Convent besloot op 1 februari tevens de heren mr. B. W. Biesheuvel, B. Roolvink en J. Smallenbroek aan te wijzen als lijststaanvoerders.

Na dit besluit stelde het Partij Convent vast de nummers 2 t/m 12 op de lijst in iedere Kamer kieskring. Dit geschiedde op grond van een beslissing van het Partij Convent d.d. 13 oktober 1962, welk besluit aldus was geformuleerd:

1. Aan de verkiezingen voor de leden der Tweede Kamer der Staten-Generaal, welke in 1963 zullen worden gehouden, neemt de Anti-Revolutionaire Partij deel door indiening in elk der achttien Kamercentrales van een kandidatenlijst, bevattende dertig namen, welke lijsten worden verbonden.
2. Al deze lijsten dragen op de plaatsen 1 tot en met 12 dezelfde namen, waarbij de volgorde van deze namen op de lijsten verschillend kan zijn, onverminderd echter de nader te nemen beslissingen omtrent de lijststaanvoerder(s).
3. Al deze lijsten dragen op de plaatsen 13 tot en met 24 dezelfde namen in dezelfde volgorde.
4. De aanvulling der lijsten, voorzover het de nummers 25 tot en met 30 betreft, geschiedt door elke Kamercentrale met inachtneming van artikel 10 van het reglement op de kandidaatstelling. Deze aanvulling dient ingevolge het door het Centraal Comité vastgestelde schema van termijnen en handelingen uiterlijk op 17 februari 1963 te geschieden.

De datum der officiële kandidaatstelling was dinsdag 2 april.

### c. *Gekozenen*

Op woensdag 15 mei werden gekozen:

mr. W. Aantjes  
J. A. van Bennekom  
mr. B. W. Biesheuvel  
J. van Eibergen  
P. C. Elfferich  
H. van Eijdsen  
G. A. Kieft

dr. J. Meulink  
B. Roolvink  
mej. mr. J. C. Rutgers  
J. Smallenbroek  
prof. mr. Th. A. Versteeg  
Tj. Walburg

## II. *Eerste Kamer*

### a. *De kandidatenlijsten*

#### GROEP I

Noord-Brabant, Zeeland, Utrecht, Limburg.

1. I. A. Diepenhorst
2. J. Nieuwenhuis
3. A. A. van Eeten
4. J. de Nooij
5. J. Slot
6. L. A. van Splunder

## GROEP II

Gelderland, Overijssel, Groningen, Drenthe.

- |                        |                     |
|------------------------|---------------------|
| 1. W. P. Berghuis      | 6. P. Renkema       |
| 2. J. Tjalma           | 7. H. M. Oldenhof   |
| 3. A. W. Biewenga Wzn. | 8. J. Achterstraat  |
| 4. J. Nieuwenhuis      | 9. J. Oosterhuis    |
| 5. Th. Brouwer         | 10. J. van Genderen |

## GROEP III

Noord-Holland, Friesland.

- |                      |                     |
|----------------------|---------------------|
| 1. H. Algra          | 9. S. van Tuinen    |
| 2. J. Zijlstra       | 10. J. de Jong Czn. |
| 3. D. Okma           | 11. P. van der Mark |
| 4. W. Albeda         | 12. J. Mulder       |
| 5. A. de Vries       | 13. K. de Jong      |
| 6. J. C. Haspels     | 14. O. H. van Wijk  |
| 7. J. van der Schaaf | 15. J. Douwstra     |
| 8. P. J. Verdam      |                     |

## GROEP IV

Zuid-Holland.

- |                          |                      |
|--------------------------|----------------------|
| 1. J. Schipper           | 6. J. J. Hangelbroek |
| 2. W. F. de Gaay Fortman | 7. F. J. J. Besier   |
| 3. T. A. van Dijken      | 8. J. Wilschut       |
| 4. H. H. Sillevius Smitt | 9. J. J. Neuteboom   |
| 5. W. F. van Gunsteren   | 10. A. Hoek          |

### b. *De procedure*

Op 5 april vond overleg plaats over de kandidaatstelling voor de verkiezing van leden der Eerste Kamer op een bijeenkomst van het moderamen en twee vertegenwoordigers van elke A.R. Statenfractie.

De datum der officiële kandidaatstelling was woensdag 24 april.

### c. *Gekozenen*

|                                 |                       |
|---------------------------------|-----------------------|
| H. Algra                        | J. Schipper           |
| dr. W. P. Berghuis              | J. Tjalma             |
| prof. mr. I. A. Diepenhorst     | prof. dr. J. Zijlstra |
| prof. mr. W. F. de Gaay Fortman |                       |

## III. Mutaties Tweede en Eerste Kamerfractie

Dat van een nieuwe Tweede Kamerfractie moet worden gesproken, vloeide niet als vanzelf uit de stembusuitslag voort.



*H. van Eijsden*

Het heengaan uit het parlement van enkele A.R. voormannen stond tevoren vast, omdat de heren dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot, mr. A. B. Roosjen, A. W. Biewenga Wzn., dr. A. Veerman en dr. E. P. Verkerk zich niet meer herkiesbaar hadden gesteld.

Voor de Eerste Kamer gold dat de heer J. C. Haspels. De Eerste Kamer-stembus wees uit dat de overige A.R. senatoren door hun kiezers, de leden van de Provinciale Staten, waren herkozen.

Aan de „overzijde” van het Binnenhof deed ook prof. dr. J. Zijlstra zijn intrede na meer dan elf jaren ministerschap.

In de Tweede Kamerfractie zorgde oud-staatssecretaris B. Roolvink met de heer P. C. Elfferich en majoor Tj. Walburg voor vernieuwing.

Afzonderlijk noemen wij hier mej. mr. J. C. Rutgers, die deze vernieuwing wel van een heel bijzonder accent voorzag, doordat

zij het eerste vrouwelijke A.R. Kamerlid is. Mej. Rutgers werd tevens lid van het Europese Parlement.

Mr. B. W. Biesheuvel heeft zijn Kamerzetel nauwelijks meer aangeroerd, want op 25 juli werd hij beëdigd als vice-premier en minister van Landbouw en Visserij. Mr. J. van Aartsen werd Minister van Verkeer en Waterstaat. Na korte tijd werden de A.R. staatssecretarissen A. van Es (marine), mr. J. H. Groshede (Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen) en drs. J. A. Bakker (Economische Zaken) benoemd.

Terug naar de fractie. De vacature Biesheuvel wordt daar vervuld door dr. N. G. Geelkerken, die dus ervoer dat „eerste reserves” op kandidatenlijsten goed doen zich steeds gereed te houden, vooral bij kabinetsformaties.

Na de Tweede Kamerverkiezingen was het eerste werk van deze Tweede Kamerfractie om een nieuwe voorzitter te kiezen. Dat vergde niet veel tijd. De heer H. van Eijsden werd de aangewezen man geacht en hij vertrok na die aanwijzing vrijwel meteen naar „Huis ten Bosch” om Hare Majesteit de Koningin van advies te dienen inzake de kabinetsformatie. De eerste weken na de toch al drukke verkiezingscampagne is de heer Van Eijsden dag in dag uit in touw geweest om voor zijn deel mee te doen aan het beraad der fractie-voorzitters met de informateurs en de formateurs.

Na twee maanden, op 16 juli, moest zijn „tweede man”, mr. Biesheuvel het werk overnemen aangezien de heer Van Eijsden ernstig ziek werd.

Nadat de heer Biesheuvel minister was geworden werd de heer Smallegen als waarnemend voorzitter van de A.R. Tweede Kamerfractie aangewezen.

De A.R. Eerste Kamerfractie wees opnieuw dr. W. P. Berghuis als haar voorzitter aan.

#### IV. Propaganda-activiteiten

Van deze activiteiten geeft de hier volgende puntsgewijze opsomming een duidelijk beeld.

1. De campagne werd geopend met de zogenaamde **introductiebrief** van onze drie lijstaanvoerders. Deze brief was bestemd voor huis-aan-huis-verspreiding. De oplage was 2.135.000 exemplaren.
2. Er werd een geadresseerde **brief gericht aan de geestverwanten uit de binnenvaart**. Oplage 2.000 exemplaren. Aan de zeevarenden werd in een oplage van 1.500 exemplaren eveneens een gerichte brief toegezonden.

3. Aan de **predikanten** van de gereformeerde gezindte werd eveneens een **brief** gericht. Oplage 2.500 exemplaren.
4. Hetzelfde geldt **personen, die uit Indonesië en Nieuw-Guinea naar ons land kwamen**. Oplage 10.000 exemplaren.
5. Van het volledige, in brochure-vorm uitgegeven **Program van Actie 1963** gingen eveneens 10.000 exemplaren het land in.
6. Ruim 300.000 **luciferboekjes** werden over het gehele land verspreid.
7. Van de **sluitzegels** is eveneens een dankbaar gebruik gemaakt. De gehele oplage van 200.000 exemplaren verdween als sneeuw voor de zon.
8. De **raambiljetten** namen ook nu weer een goede plaats in. Ruim 135.000 exemplaren gingen op aanvraag het land in.
9. De Documentatie-cijfers en -feiten (in vier afleveringen) voor het kader, belangstellenden en gerichte propaganda had ook de verwachte aftrek.  
 No. 1, sociale politiek, afname 7.500 exemplaren.  
 No. 2, over de grenzen, afname 7.500 exemplaren.  
 No. 3, woningbouw en volkshuisvesting, afname 7.500 exemplaren.  
 No. 4, agrarische moeilijkheden en mogelijkheden, afname 23.000 exemplaren.
10. De **folder**, waarin de hoofdpunten van het Program van Actie werden weergegeven, werd eveneens huis-aan-huis verspreid. Oplage 2.200.000 exemplaren.
11. Het „**laatste woord**” werd tenslotte ook huis-aan-huis verspreid. Oplage 2.370.000.
12. Van de **ARJOS-folder „Terdege ter discussie”** werden 20.000 exemplaren verspreid ter uitnodiging tot door de ARJOS belegde openbare discussie-avonden.
13. Van de **ARJOS-folder**, speciaal gericht aan de **jonge kiezers** in de leeftijdsgroep van 23 tot 30 jaar, werden 65.000 exemplaren verspreid.
14. Op belangrijke schaal is ook **geadvertiseerd** in tal van bladen.
15. **Vergaderingen** werden eveneens op ruime schaal gehouden. Ongeveer veertig vergaderingen waren door de partij landelijk gepland, gelijkmatig verdeeld over het gehele land.  
 Daarnaast belegde de ARJOS nog een twaalfstal centraal geplande vergaderingen. Tevens werd een zestigtal zogenaamde regionale (streek-)vergaderingen belegd door Kamer- of Statencentrales, centrale kiesverenigingen of combinaties van kiesverenigingen.  
 Tenslotte organiseerden de kiesverenigingen bij tientallen nog afzonderlijke vergaderingen voor hun eigen gebied.
16. Een serie van drie **televisie-uitzendingen** begeleidde de verkiezings-campagne. Deze uitzendingen vonden plaats op 25 februari, 8 april en 6 mei, steeds gedurende tien minuten. Daarnaast was er het televisie-en radiodebat Roolvink-Suurhof van drie kwartier, op 20 april.
17. Via de **radio** werd eveneens ons geluid uitgedragen. Dit gebeurde tijdens de twee-wekelijkse uitzendingen en in de zogenaamde „**sper-tijd**” tijdens tweemaal tien minuten toegekende zendtijd op 1 en 10 mei.



**V. UITSLAGEN VAN DE VERKIEZINGEN VOOR DE  
TWEDE KAMER DER STATEN GENERAAL OP 15 MEI 1963**

**De landelijke cijfers en de resultaten per Kamercentrale.**

| Partij           | Tw. K. 1956 | %      | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     | 1956 | zetels<br>1959 | 1963 |
|------------------|-------------|--------|-------------|-------|-------------|-------|------|----------------|------|
| A.R.P.           | 567.535     | 9,91   | 563.091     | 9,4   | 545.836     | 8,7   | 15   | 14             | 13   |
| C.H.U.           | 482.918     | 8,43   | 486.429     | 8,1   | 536.801     | 8,6   | 13   | 12             | 13   |
| S.G.P.           | 129.517     | 2,26   | 129.678     | 2,2   | 143.818     | 2,3   | 3    | 3              | 3    |
| G.P.V.           | 37.206      | 0,65   | 39.972      | 0,7   | 46.324      | 0,8   | —    | —              | 1    |
| totaal           | 1.217.176   | 21,25  | 1.219.170   | 20,4  | 1.272.779   | 20,4  | 31   | 29             | 30   |
| K.V.P.           | 1.815.310   | 31,69  | 1.895.914   | 31,6  | 1.995.352   | 31,9  | 49   | 49             | 50   |
| totaal           | 1.815.310   | 31,69  | 1.895.914   | 31,6  | 1.995.352   | 31,9  | 49   | 49             | 50   |
| P.v.d.A.         | 1.872.209   | 32,69  | 1.821.285   | 30,3  | 1.753.084   | 28,0  | 50   | 48             | 43   |
| C.P.N.           | 272.054     | 4,75   | 144.542     | 2,4   | 173.325     | 2,8   | 7    | 3              | 4    |
| Bruggroep        | —           | —      | 34.723      | 0,6   | —           | —     | —    | —              | —    |
| P.S.P.           | —           | —      | 110.499     | 1,8   | 189.373     | 3,0   | —    | 2              | 4    |
| totaal           | 2.144.263   | 37,44  | 2.111.243   | 35,1  | 2.115.782   | 33,8  | 57   | 53             | 51   |
| V.V.D.           | 502.530     | 8,77   | 732.658     | 12,2  | 643.839     | 10,3  | 13   | 19             | 16   |
| totaal           | 502.530     | 8,77   | 732.658     | 12,2  | 643.839     | 10,3  | 13   | 19             | 16   |
| Boerenpartij     | —           | —      | 39.423      | 0,7   | 133.231     | 2,1   | —    | —              | 3    |
| Overige partijen | 48.463      | 0,85   | 1.317       | 0,0   | 97.538*     | 1,5   | —    | —              | —    |
| totaal           | 48.463      | 0,85   | 40.740      | 0,7   | 230.769     | 3,6   | —    | —              | 3    |
| totaal generaal  | 5.727.742   | 100,00 | 5.999.531   | 100,0 | 6.258.521   | 100,0 | 150  | 150            | 150  |

\* Dit totaal bestond uit de volgende onderdelen: L.S.P. 22.353, 0,40%; Chr. Nat. Volkspartij 1.824, 0,00%; lijst Grol 876, 0,00%; P.E.A. 37.554, 0,60%; N.D.P. 13.064, 0,20%; L.U./V.V. 21.048, 0,30%; Volksref. 819, 0,00%.

## I. 'S-HERTOGENBOSCH

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 11.074      | 3.0   | 12.126      | 3.0   | 11.966      | 2.7   |
| C.H.U.             | 8.269       | 2.2   | 8.485       | 2.1   | 10.110      | 2.3   |
| S.G.P.             | 2.822       | 0.8   | 3.001       | 0.8   | 3.355       | 0.8   |
| G.P.V.             | 438         | 0.1   | 568         | 0.1   | 652         | 0.1   |
| totaal             | 22.603      | 6.1   | 24.180      | 6.0   | 26.083      | 5.9   |
| K.V.P.             | 280.681     | 75.1  | 295.536     | 73.9  | 313.551     | 71.9  |
| P.v.d.A.           | 59.035      | 15.8  | 58.690      | 14.7  | 57.553      | 13.2  |
| C.P.N.             | 2.175       | 0.6   | 1.804       | 0.5   | 2.201       | 0.5   |
| Bruggroep          | —           | —     | —           | —     | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 1.577       | 0.4   | 3.733       | 0.9   |
| totaal             | 61.210      | 16.4  | 62.071      | 15.6  | 63.487      | 14.6  |
| V.V.D.             | 7.338       | 2.0   | 16.397      | 4.1   | 17.793      | 4.1   |
| Boerenpartij       | —           | —     | 1.649       | 0.4   | 8.550       | 2.0   |
| Overige partijen   | 1.326       | 0.4   | —           | —     | 6.446       | 1.5   |
| totaal             | 1.326       | 0.4   | 1.649       | 0.4   | 14.996      | 3.5   |
| totaal<br>generaal | 373.158     | 100.0 | 399.833     | 100.0 | 435.910     | 100.0 |

## II. TILBURG

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 7.178       | 2.3   | 6.702       | 2.1   | 6.263       | 1.9   |
| C.H.U.             | 7.477       | 2.4   | 7.704       | 2.4   | 8.401       | 2.5   |
| S.G.P.             | 1.128       | 0.4   | 1.244       | 0.4   | 1.429       | 0.4   |
| G.P.V.             | 203         | 0.1   | 370         | 0.1   | 337         | 0.1   |
| totaal             | 15.986      | 5.2   | 16.020      | 5.0   | 16.430      | 4.9   |
| K.V.P.             | 228.007     | 74.5  | 236.588     | 74.3  | 241.539     | 71.8  |
| P.v.d.A.           | 52.394      | 17.1  | 50.203      | 15.7  | 46.827      | 13.9  |
| C.P.N.             | 1.647       | 0.5   | 1.427       | 0.4   | 1.734       | 0.5   |
| Bruggroep          | —           | —     | —           | —     | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 856         | 0.3   | 2.032       | 0.6   |
| totaal             | 54.041      | 17.6  | 52.486      | 16.4  | 50.593      | 15.0  |
| V.V.D.             | 6.231       | 2.0   | 13.744      | 4.3   | 14.068      | 4.2   |
| Boerenpartij       | —           | —     | —           | —     | 7.561       | 2.3   |
| Overige partijen   | 1.974       | 0.7   | —           | —     | 6.260       | 1.8   |
| totaal             | 1.974       | 0.7   | —           | —     | 13.821      | 4.1   |
| totaal<br>generaal | 306.239     | 100.0 | 318.838     | 100.0 | 336.451     | 100.0 |

### III. ARNHEM

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 40.601      | 12.4  | 41.189      | 12.1  | 38.809      | 10.7  |
| C.H.U.             | 58.802      | 18.1  | 56.887      | 16.7  | 63.337      | 17.3  |
| S.G.P.             | 17.128      | 5.2   | 16.953      | 5.0   | 18.924      | 5.2   |
| G.P.V.             | 1.654       | 0.5   | 1.919       | 0.6   | 2.591       | 0.7   |
| totaal             | 118.185     | 36.2  | 116.948     | 34.4  | 123.661     | 33.9  |
| K.V.P.             | 48.922      | 15.0  | 51.546      | 15.1  | 56.410      | 15.5  |
| P.v.d.A.           | 116.456     | 35.7  | 111.997     | 32.9  | 113.153     | 31.0  |
| C.P.N.             | 6.625       | 2.0   | 2.988       | 0.9   | 3.795       | 1.0   |
| Bruggroep          | —           | —     | 837         | 0.2   | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 3.435       | 1.0   | 6.752       | 1.9   |
| totaal             | 123.081     | 37.7  | 119.257     | 35.0  | 123.700     | 33.9  |
| V.V.D.             | 33.147      | 10.2  | 47.780      | 14.0  | 43.623      | 12.0  |
| Boerenpartij       | —           | —     | 5.261       | 1.5   | 11.874      | 3.3   |
| Overige partijen   | 3.043       | 0.9   | —           | —     | 5.128       | 1.4   |
| totaal             | 3.043       | 0.9   | 5.261       | 1.5   | 17.002      | 4.7   |
| totaal<br>generaal | 326.378     | 100.0 | 340.792     | 100.0 | 364.396     | 100.0 |

### IV. NIJMEGEN

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 17.606      | 5.8   | 18.348      | 5.8   | 16.501      | 4.9   |
| C.H.U.             | 23.353      | 7.8   | 22.868      | 7.3   | 24.890      | 7.7   |
| S.G.P.             | 6.912       | 2.3   | 6.973       | 2.2   | 7.031       | 2.1   |
| G.P.V.             | 330         | 0.1   | 370         | 0.1   | 559         | 0.2   |
| totaal             | 48.201      | 16.0  | 48.559      | 15.4  | 49.981      | 14.9  |
| K.V.P.             | 152.950     | 50.8  | 157.590     | 50.1  | 166.093     | 49.8  |
| P.v.d.A.           | 79.827      | 26.5  | 78.805      | 25.0  | 77.723      | 23.3  |
| C.P.N.             | 2.299       | 0.8   | 1.139       | 0.4   | 1.729       | 0.5   |
| Bruggroep          | —           | —     | 529         | 0.2   | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 1.095       | 0.3   | 2.661       | 0.8   |
| totaal             | 82.126      | 27.3  | 81.568      | 25.9  | 82.113      | 24.6  |
| V.V.D.             | 16.185      | 5.4   | 24.379      | 7.7   | 21.277      | 6.4   |
| Boerenpartij       | —           | —     | 2.831       | 0.9   | 10.231      | 3.1   |
| Overige partijen   | 1.569       | 0.5   | —           | —     | 3.732       | 1.2   |
| totaal             | 1.569       | 0.5   | 2.831       | 0.9   | 13.963      | 4.3   |
| totaal<br>generaal | 301.031     | 100.0 | 314.927     | 100.0 | 333.427     | 100.0 |

## V. ROTTERDAM

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 37.010      | 9.3   | 35.736      | 8.6   | 34.211      | 8.4   |
| C.H.U.             | 25.435      | 6.4   | 25.171      | 6.1   | 26.710      | 6.5   |
| S.G.P.             | 8.594       | 2.2   | 8.615       | 2.1   | 8.590       | 2.1   |
| G.P.V.             | 1.788       | 0.4   | 1.909       | 0.5   | 2.021       | 0.5   |
| totaal             | 72.827      | 18.3  | 71.431      | 17.3  | 71.532      | 17.5  |
| K.V.P.             | 57.675      | 14.4  | 57.826      | 14.0  | 61.197      | 14.9  |
| P.v.d.A.           | 188.440     | 47.2  | 194.288     | 46.8  | 186.423     | 45.4  |
| C.P.N.             | 33.575      | 8.4   | 14.634      | 3.5   | 16.556      | 4.0   |
| Bruggroep          | —           | —     | 2.939       | 0.7   | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 11.446      | 2.8   | 20.637      | 5.0   |
| totaal             | 222.015     | 55.6  | 223.307     | 53.8  | 223.616     | 54.4  |
| V.V.D.             | 44.450      | 11.1  | 59.112      | 14.3  | 45.534      | 11.1  |
| Boerenpartij       | —           | —     | 2.377       | 0.6   | 3.734       | 0.9   |
| Overige partijen   | 2.217       | 0.6   | —           | —     | 4.758       | 1.2   |
| totaal             | 2.217       | 0.6   | 2.377       | 0.6   | 8.492       | 2.1   |
| totaal<br>generaal | 399.184     | 100.0 | 414.113     | 100.0 | 410.371     | 100.0 |

## VI. 'S-GRAVENHAGE

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 36.482      | 10.8  | 29.866      | 8.6   | 26.326      | 7.7   |
| C.H.U.             | 22.482      | 6.7   | 22.733      | 6.6   | 25.101      | 7.4   |
| S.G.P.             | 4.384       | 1.3   | 4.215       | 1.2   | 4.588       | 1.3   |
| G.P.V.             | 857         | 0.3   | 893         | 0.3   | 1.033       | 0.3   |
| totaal             | 64.205      | 19.1  | 57.707      | 16.7  | 57.048      | 16.7  |
| K.V.P.             | 66.710      | 19.7  | 67.623      | 19.6  | 70.991      | 20.8  |
| P.v.d.A.           | 127.943     | 37.9  | 121.958     | 35.2  | 112.343     | 32.9  |
| C.P.N.             | 17.882      | 5.3   | 7.893       | 2.3   | 9.175       | 2.7   |
| Bruggroep          | —           | —     | 1.918       | 0.6   | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 8.805       | 2.5   | 14.387      | 4.2   |
| totaal             | 145.825     | 43.2  | 140.574     | 40.6  | 135.905     | 39.8  |
| V.V.D.             | 49.774      | 14.8  | 76.970      | 22.3  | 64.430      | 18.9  |
| Boerenpartij       | —           | —     | 2.909       | 0.8   | 3.781       | 1.1   |
| Overige partijen   | 10.753      | 3.2   | —           | —     | 9.165       | 2.7   |
| totaal             | 10.753      | 3.2   | 2.909       | 0.8   | 12.946      | 3.8   |
| totaal<br>generaal | 337.267     | 100.0 | 345.783     | 100.0 | 341.320     | 100.0 |

## VII. LEIDEN

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 37.922      | 13.0  | 38.023      | 12.3  | 38.064      | 11.3  |
| C.H.U.             | 39.790      | 13.6  | 39.945      | 12.9  | 43.914      | 13.1  |
| S.G.P.             | 14.271      | 4.9   | 14.830      | 4.8   | 17.129      | 5.1   |
| G.P.V.             | 1.409       | 0.5   | 1.529       | 0.5   | 1.956       | 0.6   |
| totaal             | 93.392      | 32.0  | 94.327      | 30.5  | 101.063     | 30.1  |
| K.V.P.             | 84.183      | 28.8  | 87.966      | 28.4  | 94.770      | 28.2  |
| P.v.d.A.           | 76.744      | 26.3  | 76.567      | 24.7  | 77.033      | 23.0  |
| C.P.N.             | 6.363       | 2.2   | 3.218       | 1.0   | 3.851       | 1.1   |
| Bruggroep          | —           | —     | 680         | 0.2   | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 4.033       | 1.3   | 7.505       | 2.2   |
| totaal             | 83.107      | 28.5  | 84.498      | 27.2  | 88.389      | 26.3  |
| V.V.D.             | 28.956      | 9.9   | 40.842      | 13.2  | 42.255      | 12.6  |
| Boerenpartij       | —           | —     | 2.088       | 0.7   | 4.886       | 1.5   |
| Overige partijen   | 2.394       | 0.8   | —           | —     | 4.061       | 1.3   |
| totaal             | 2.394       | 0.8   | 2.088       | 0.7   | 8.947       | 2.8   |
| totaal<br>generaal | 292.032     | 100.0 | 309.721     | 100.0 | 335.424     | 100.0 |

## VIII. DORDRECHT

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 59.885      | 16.3  | 61.531      | 15.6  | 60.859      | 14.3  |
| C.H.U.             | 43.264      | 11.8  | 44.347      | 11.2  | 50.937      | 12.0  |
| S.G.P.             | 26.822      | 7.3   | 27.475      | 7.0   | 29.931      | 7.0   |
| G.P.V.             | 2.234       | 0.6   | 2.308       | 0.6   | 2.904       | 0.7   |
| totaal             | 132.205     | 36.0  | 135.661     | 34.4  | 144.631     | 34.0  |
| K.V.P.             | 52.851      | 14.4  | 56.762      | 14.4  | 63.574      | 14.9  |
| P.v.d.A.           | 134.864     | 36.9  | 140.189     | 35.6  | 143.994     | 33.8  |
| C.P.N.             | 9.625       | 2.6   | 4.446       | 1.1   | 6.128       | 1.4   |
| Bruggroep          | —           | —     | 1.161       | 0.3   | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 5.645       | 1.4   | 11.251      | 2.6   |
| totaal             | 144.489     | 39.5  | 151.441     | 38.4  | 161.373     | 37.8  |
| V.V.D.             | 34.708      | 9.5   | 48.914      | 12.4  | 46.914      | 11.0  |
| Boerenpartij       | —           | —     | 1.742       | 0.4   | 5.531       | 1.3   |
| Overige partijen   | 2.189       | 0.6   | —           | —     | 4.459       | 1.0   |
| totaal             | 2.189       | 0.6   | 1.742       | 0.4   | 9.990       | 2.3   |
| totaal<br>generaal | 366.442     | 100.0 | 394.520     | 100.0 | 426.482     | 100.0 |

## IX. AMSTERDAM

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 33.384      | 6.8   | 29.959      | 5.9   | 27.125      | 5.4   |
| C.H.U.             | 18.460      | 3.8   | 18.799      | 3.7   | 20.533      | 4.1   |
| S.G.P.             | 1.376       | 0.3   | 1.396       | 0.3   | 1.770       | 0.4   |
| G.P.V.             | 1.328       | 0.3   | 1.073       | 0.2   | 1.065       | 0.2   |
| totaal             | 54.548      | 11.2  | 51.226      | 10.1  | 50.493      | 10.1  |
| K.V.P.             | 83.936      | 17.0  | 85.741      | 16.8  | 87.355      | 17.5  |
| P.v.d.A.           | 197.577     | 40.2  | 183.544     | 35.9  | 167.734     | 33.6  |
| C.P.N.             | 92.776      | 18.8  | 51.122      | 10.0  | 61.028      | 12.2  |
| Bruggroep          | —           | —     | 14.915      | 2.9   | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 28.532      | 5.6   | 40.897      | 8.2   |
| totaal             | 290.353     | 59.0  | 278.113     | 54.4  | 269.659     | 54.0  |
| V.V.D.             | 56.884      | 11.5  | 88.021      | 17.3  | 64.294      | 12.8  |
| Boerenpartij       | —           | —     | 6.022       | 1.2   | 9.310       | 1.9   |
| Overige partijen   | 6.268       | 1.3   | 1.113       | 0.2   | 17.856      | 3.7   |
| totaal             | 6.268       | 1.3   | 7.135       | 1.4   | 27.166      | 5.6   |
| totaal<br>generaal | 491.989     | 100.0 | 510.236     | 100.0 | 498.967     | 100.0 |

## X. DEN HELDER

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 19.928      | 8.0   | 19.609      | 7.7   | 19.423      | 7.2   |
| C.H.U.             | 10.110      | 4.1   | 10.478      | 4.1   | 12.323      | 4.5   |
| S.G.P.             | 1.341       | 0.5   | 1.410       | 0.6   | 1.509       | 0.6   |
| G.P.V.             | 764         | 0.3   | 935         | 0.4   | 1.042       | 0.4   |
| totaal             | 32.143      | 12.9  | 32.432      | 12.8  | 34.297      | 12.7  |
| K.V.P.             | 79.703      | 32.0  | 82.576      | 32.1  | 88.835      | 32.7  |
| P.v.d.A.           | 92.063      | 37.0  | 84.899      | 33.0  | 79.709      | 29.4  |
| C.P.N.             | 17.826      | 7.2   | 10.434      | 4.1   | 12.627      | 4.7   |
| Bruggroep          | —           | —     | 1.447       | 0.6   | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 10.156      | 4.0   | 14.988      | 5.5   |
| totaal             | 109.889     | 44.2  | 106.936     | 41.7  | 107.324     | 39.6  |
| V.V.D.             | 26.101      | 10.5  | 34.341      | 13.4  | 31.645      | 11.7  |
| Boerenpartij       | —           | —     | —           | —     | 5.954       | 2.2   |
| Overige partijen   | 974         | 0.4   | —           | —     | 2.968       | 1.1   |
| totaal<br>generaal | 248.810     | 100.0 | 256.285     | 100.0 | 271.023     | 100.0 |

## XI. HAARLEM

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 36.268      | 10.5  | 35.120      | 9.5   | 36.773      | 9.3   |
| C.H.U.             | 27.228      | 7.9   | 26.915      | 7.3   | 31.289      | 7.9   |
| S.G.P.             | 3.826       | 1.1   | 3.656       | 1.0   | 4.441       | 1.1   |
| G.P.V.             | 1.172       | 0.3   | 1.251       | 0.3   | 1.498       | 0.4   |
| totaal             | 68.494      | 19.8  | 66.942      | 18.1  | 74.001      | 18.7  |
| K.V.P.             | 93.812      | 27.2  | 98.184      | 26.5  | 106.116     | 26.7  |
| P.v.d.A.           | 115.611     | 33.5  | 108.124     | 29.2  | 105.795     | 26.6  |
| C.P.N.             | 18.197      | 5.3   | 7.933       | 2.1   | 10.637      | 2.7   |
| Bruggroep          | —           | —     | 2.446       | 0.7   | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 14.257      | 3.9   | 18.967      | 4.8   |
| totaal             | 133.808     | 38.8  | 132.760     | 35.9  | 135.399     | 34.1  |
| V.V.D.             | 45.383      | 13.1  | 68.025      | 18.4  | 64.212      | 16.2  |
| Boerenpartij       | —           | —     | 4.194       | 1.1   | 8.088       | 2.0   |
| Overige partijen   | 3.797       | 1.1   | —           | —     | 9.151       | 2.3   |
| totaal             | 3.797       | 1.1   | 4.194       | 1.1   | 17.239      | 4.3   |
| totaal<br>generaal | 345.294     | 100.0 | 370.105     | 100.0 | 396.967     | 100.0 |

## XII. MIDDELBURG

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 19.505      | 12.8  | 19.491      | 12.5  | 18.373      | 11.8  |
| C.H.U.             | 23.467      | 15.4  | 23.274      | 14.9  | 24.654      | 15.8  |
| S.G.P.             | 13.656      | 9.0   | 13.779      | 8.8   | 14.363      | 9.2   |
| G.P.V.             | 1.242       | 0.8   | 1.299       | 0.8   | 1.454       | 0.9   |
| totaal             | 57.870      | 38.0  | 57.843      | 37.0  | 58.844      | 37.7  |
| K.V.P.             | 31.879      | 20.9  | 32.807      | 21.1  | 32.436      | 20.7  |
| P.v.d.A.           | 48.782      | 32.0  | 45.661      | 29.4  | 42.973      | 27.5  |
| C.P.N.             | 880         | 0.6   | 576         | 0.4   | 869         | 0.6   |
| Bruggroep          | —           | —     | —           | —     | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 647         | 0.4   | 1.607       | 1.0   |
| totaal             | 49.662      | 32.6  | 46.884      | 30.2  | 45.449      | 29.1  |
| V.V.D.             | 12.322      | 8.1   | 17.225      | 11.1  | 14.601      | 9.3   |
| Boerenpartij       | —           | —     | 1.003       | 0.6   | 3.214       | 2.1   |
| Overige partijen   | 699         | 0.4   | —           | —     | 1.745       | 1.1   |
| totaal             | 699         | 0.4   | 1.003       | 0.6   | 4.959       | 3.2   |
| totaal<br>generaal | 152.432     | 100.0 | 155.762     | 100.0 | 156.289     | 100.0 |

### XIII. UTRECHT

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 43.004      | 12.9  | 43.464      | 12.3  | 41.287      | 11.0  |
| C.H.U.             | 37.212      | 11.1  | 37.471      | 10.6  | 43.712      | 11.7  |
| S.G.P.             | 12.321      | 3.7   | 11.793      | 3.3   | 13.317      | 3.6   |
| G.P.V.             | 3.125       | 0.9   | 3.496       | 1.0   | 4.251       | 1.1   |
| totaal             | 95.662      | 28.6  | 96.224      | 27.2  | 102.567     | 27.4  |
| K.V.P.             | 86.334      | 25.8  | 90.089      | 25.5  | 96.450      | 25.7  |
| P.v.d.A.           | 108.989     | 32.6  | 105.147     | 29.6  | 102.862     | 27.4  |
| C.P.N.             | 8.573       | 2.6   | 3.034       | 0.9   | 4.402       | 1.2   |
| Bruggroep          | —           | —     | 1.607       | 0.5   | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 5.469       | 1.5   | 9.789       | 2.6   |
| totaal             | 117.562     | 35.2  | 115.257     | 32.5  | 117.053     | 31.2  |
| V.V.D.             | 30.995      | 9.3   | 48.872      | 13.8  | 46.200      | 12.3  |
| Boerenpartij       | —           | —     | 3.135       | 0.9   | 6.190       | 1.7   |
| Overige partijen   | 3.554       | 1.1   | 204         | 0.1   | 5.954       | 1.7   |
| totaal             | 3.554       | 1.1   | 3.339       | 1.0   | 12.144      | 3.4   |
| totaal<br>generaal | 334.107     | 100.0 | 353.781     | 100.0 | 374.414     | 100.0 |

### XIV. LEEUWARDEN

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 55.554      | 22.1  | 56.289      | 21.9  | 56.716      | 21.8  |
| C.H.U.             | 40.285      | 16.0  | 41.533      | 16.2  | 42.370      | 16.3  |
| S.G.P.             | 1.853       | 0.7   | 1.689       | 0.7   | 2.170       | 0.8   |
| G.P.V.             | 2.550       | 1.0   | 2.795       | 1.1   | 3.094       | 1.2   |
| totaal             | 100.242     | 39.8  | 102.306     | 39.9  | 104.350     | 40.1  |
| K.V.P.             | 17.511      | 6.9   | 17.697      | 6.9   | 18.858      | 7.3   |
| P.v.d.A.           | 103.251     | 40.9  | 99.391      | 38.7  | 91.093      | 35.0  |
| C.P.N.             | 8.887       | 3.5   | 5.162       | 2.0   | 5.562       | 2.1   |
| Bruggroep          | —           | —     | 961         | 0.4   | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 4.421       | 1.7   | 10.153      | 3.9   |
| totaal             | 112.138     | 44.4  | 109.935     | 42.8  | 106.808     | 41.0  |
| V.V.D.             | 21.159      | 8.4   | 26.656      | 10.4  | 20.944      | 8.1   |
| Boerenpartij       | —           | —     | —           | —     | 7.299       | 2.8   |
| Overige partijen   | 1.321       | 0.5   | —           | —     | 1.716       | 0.7   |
| totaal             | 1.321       | 0.5   | —           | —     | 9.015       | 3.5   |
| totaal<br>generaal | 252.371     | 100.0 | 256.594     | 100.0 | 259.975     | 100.0 |



## XV. ZWOLLE

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 41.599      | 10.4  | 43.334      | 10.4  | 41.625      | 9.5   |
| C.H.U.             | 52.547      | 13.1  | 54.430      | 13.0  | 57.215      | 13.0  |
| S.G.P.             | 11.846      | 3.0   | 11.408      | 2.7   | 12.914      | 2.9   |
| G.P.V.             | 7.195       | 1.8   | 7.897       | 1.9   | 9.206       | 2.1   |
| totaal             | 113.187     | 28.3  | 117.069     | 28.0  | 120.960     | 27.5  |
| K.V.P.             | 111.665     | 27.9  | 117.151     | 28.0  | 123.215     | 28.0  |
| P.v.d.A.           | 126.838     | 31.7  | 124.932     | 29.9  | 121.951     | 27.8  |
| C.P.N.             | 16.310      | 4.1   | 9.972       | 2.4   | 10.850      | 2.5   |
| Bruggroep          | —           | —     | 1.719       | 0.4   | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 3.842       | 0.9   | 8.999       | 2.1   |
| totaal             | 143.148     | 35.8  | 140.465     | 33.6  | 141.800     | 32.4  |
| V.V.D.             | 30.207      | 7.6   | 40.121      | 9.6   | 34.991      | 8.0   |
| Boerenpartij       | —           | —     | 3.288       | 0.8   | 14.141      | 3.2   |
| Overige partijen   | 1.582       | 0.4   | —           | —     | 3.862       | 0.9   |
| totaal             | 1.582       | 0.4   | 3.288       | 0.8   | 18.003      | 4.1   |
| totaal<br>generaal | 399.789     | 100.0 | 418.094     | 100.0 | 438.969     | 100.0 |

## XVI. GRONINGEN

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 43.856      | 17.3  | 43.863      | 16.8  | 43.149      | 16.2  |
| C.H.U.             | 24.303      | 9.6   | 24.356      | 9.3   | 27.049      | 10.2  |
| S.G.P.             | 615         | 0.2   | 584         | 0.2   | 1.176       | 0.4   |
| G.P.V.             | 8.856       | 3.5   | 9.099       | 3.5   | 9.905       | 3.7   |
| totaal             | 77.630      | 30.6  | 77.902      | 29.8  | 81.279      | 30.5  |
| K.V.P.             | 15.048      | 5.9   | 15.280      | 5.8   | 17.268      | 6.5   |
| P.v.d.A.           | 107.193     | 42.3  | 106.358     | 40.7  | 101.443     | 38.1  |
| C.P.N.             | 19.404      | 7.6   | 12.626      | 4.8   | 13.452      | 5.0   |
| Bruggroep          | —           | —     | 1.890       | 0.7   | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 4.401       | 1.7   | 9.709       | 3.6   |
| totaal             | 126.597     | 49.9  | 125.275     | 47.9  | 124.604     | 46.7  |
| V.V.D.             | 32.685      | 12.9  | 41.804      | 16.0  | 34.877      | 13.1  |
| Boerenpartij       | —           | —     | 1.315       | 0.5   | 5.847       | 2.2   |
| Overige partijen   | 1.802       | 0.7   | —           | —     | 2.726       | 1.0   |
| totaal             | 1.802       | 0.7   | 1.315       | 0.5   | 8.573       | 3.2   |
| totaal<br>generaal | 253.762     | 100.0 | 261.576     | 100.0 | 266.601     | 100.0 |

## XVII. ASSEN

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 23.346      | 15.7  | 24.216      | 15.3  | 24.577      | 14.7  |
| C.H.U.             | 18.103      | 12.2  | 18.284      | 11.5  | 19.520      | 11.6  |
| S.G.P.             | 441         | 0.3   | 389         | 0.2   | 771         | 0.5   |
| G.P.V.             | 1.788       | 1.2   | 1.836       | 1.2   | 2.197       | 1.3   |
| totaal             | 43.678      | 29.4  | 44.725      | 28.2  | 47.065      | 28.1  |
| K.V.P.             | 10.294      | 6.9   | 10.880      | 6.9   | 12.781      | 7.6   |
| P.v.d.A.           | 66.412      | 44.5  | 67.418      | 42.5  | 67.177      | 40.1  |
| C.P.N.             | 5.015       | 3.4   | 3.010       | 1.9   | 3.418       | 2.0   |
| Bruggroep          | —           | —     | 748         | 0.5   | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 1.003       | 0.6   | 2.986       | 1.8   |
| totaal             | 71.427      | 47.9  | 72.179      | 45.5  | 73.581      | 43.9  |
| V.V.D.             | 22.604      | 15.2  | 29.108      | 18.4  | 26.013      | 15.5  |
| Boerenpartij       | —           | —     | 1.609       | 1.0   | 7.005       | 4.2   |
| Overige partijen   | 928         | 0.6   | —           | —     | 1.115       | 0.7   |
| totaal             | 928         | 0.6   | 1.609       | 1.0   | 8.120       | 4.9   |
| totaal<br>generaal | 148.931     | 100.0 | 158.501     | 100.0 | 167.560     | 100.0 |

## XVIII. MAASTRICHT

| Partij             | Tw. K. 1956 | %     | Tw. K. 1959 | %     | Tw. K. 1963 | %     |
|--------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|
| A.R.P.             | 3.333       | 0.8   | 4.165       | 1.0   | 3.789       | 0.9   |
| C.H.U.             | 2.331       | 0.6   | 2.750       | 0.7   | 3.736       | 0.9   |
| S.G.P.             | 181         | —     | 268         | 0.1   | 410         | 0.1   |
| G.P.V.             | 273         | 0.1   | 425         | 0.1   | 559         | 0.1   |
| totaal             | 6.118       | 1.5   | 7.608       | 1.9   | 8.494       | 2.0   |
| K.V.P.             | 313.149     | 78.5  | 334.072     | 79.5  | 343.913     | 77.4  |
| P.v.d.A.           | 69.790      | 17.5  | 63.114      | 15.0  | 57.298      | 12.9  |
| C.P.N.             | 3.995       | 1.0   | 3.124       | 0.7   | 5.311       | 1.2   |
| Bruggroep          | —           | —     | 926         | 0.2   | —           | —     |
| P.S.P.             | —           | —     | 879         | 0.2   | 2.320       | 0.5   |
| totaal             | 73.785      | 18.5  | 68.043      | 16.1  | 64.929      | 14.6  |
| V.V.D.             | 3.401       | 0.9   | 10.347      | 2.5   | 10.168      | 2.3   |
| Boerenpartij       | —           | —     | —           | —     | 10.035      | 2.2   |
| Overige partijen   | 2.073       | 0.6   | —           | —     | 6.436       | 1.5   |
| totaal             | 2.073       | 0.6   | —           | —     | 16.471      | 3.7   |
| totaal<br>generaal | 398.526     | 100.0 | 420.070     | 100.0 | 443.975     | 100.0 |

## VI. Centrale verkiezingsvergaderingen.

In elke Kamercentrale werden een of twee landelijk geplande verkiezingsbijeenkomsten georganiseerd, waar de lijstaanvoerder in die Kamercentrale als voornaamste spreker optrad.

| Datum:   | Plaats:       | Kamercentrale:              |
|----------|---------------|-----------------------------|
| 4 april  | Almkerk       | 's-Hertogenbosch            |
| 6 april  | Alkmaar       | Den Helder                  |
| 8 april  | Geldermalsen  | Nijmegen                    |
| 18 april | Amsterdam     | Amsterdam                   |
| 20 april | Doetinchem    | Nijmegen                    |
| 22 april | Breda         | Tilburg                     |
| 23 april | Apeldoorn     | Arnhem                      |
| 26 april | Sneek         | Leeuwarden                  |
| 27 april | Gouda         | Leiden                      |
| 27 april | Zierikzee     | Middelburg                  |
| 29 april | Emmen         | Assen                       |
| 1 mei    | Hengelo       | Zwolle                      |
| 2 mei    | Assen         | Assen                       |
| 3 mei    | 's-Gravenhage | 's-Gravenhage               |
| 4 mei    | Arnhem        | Arnhem                      |
| 4 mei    | Heerlen       | Maastricht                  |
| 6 mei    | Utrecht       | Utrecht                     |
| 6 mei    | Zwolle        | Zwolle                      |
| 7 mei    | Haarlem       | Haarlem                     |
| 8 mei    | Dordrecht     | Dordrecht                   |
| 9 mei    | Groningen     | Groningen                   |
| 9 mei    | Drachten      | Leeuwarden                  |
| 10 mei   | Eindhoven     | 's-Hertogenbosch            |
| 10 mei   | Zaandam       | Den Helder                  |
| 11 mei   | Leiden        | Leiden                      |
| 11 mei   | Rotterdam     | Rotterdam + S.C. Ridderkerk |
| 11 mei   | Honselersdijk | Dordrecht                   |
| 11 mei   | Goes          | Middelburg                  |
| 13 mei   | Veenendaal    | Utrecht                     |
| 14 mei   | Hilversum     | Haarlem                     |

## HOOFDSTUK V

### DE ORGANISATIE COMMISSIE EN HET ALGEMEEN ORGANISATIE COMITÉ

#### 1. De Organisatie Commissie

##### a. De samenstelling

De Organisatie Commissie, welke fungeert als het bestuur van het Algemeen Organisatie Comité, kwam in 1963 driemaal bijeen, namelijk op 9 januari, 7 februari en 17 oktober. De beide eerste vergaderingen stonden onder leiding van de heer J. Smal-lenbroek. De laatste werd gepresideerd door dr. A. Veerman, die inmiddels door de Deputatenvergadering als voorzitter van de Organisatie Commissie was gekozen.

De andere mutatie in de Organisatie Commissie had betrekking op het vrouwelijke element. Mej. J. van Leeuwen stelde zich namelijk na twee „ambtstermijnen” niet meer verkiesbaar. Zij bleef en blijft uiteraard thans als lid van het Centraal Comité het organisatie-werk van de partij van nabij volgen.

In haar plaats koos het Partij Convent op 16 november mevr. G. van Tuinen-Scheepsma te Amsterdam.

De volgende personen hadden eind 1963 derhalve zitting in de Organisatie Commissie:

|                                              |                                      |                                 |
|----------------------------------------------|--------------------------------------|---------------------------------|
| dr. A. Veerman, voorz.,                      | Regentesselaan 5,<br>Rijswijk( Z.H.) | 070—986712                      |
| C. J. van den Heuvel,                        | Raadhuisstraat 16,<br>Moerkapelle    | 01793— 302<br>kant. — 300       |
| K. J. de Jong,                               | Alma Tademastraat 12,<br>Leeuwarden  | 05100— 24989                    |
| E. van Ruller,                               | Florisplein 8,<br>Groningen          | 05900— 22969                    |
| S. Silvis,                                   | Stationsstraat 47a,<br>Scheemda      | 05979— 273                      |
| mevr. G. van Tuinen-<br>Scheepsma,           | Michel Angelostraat 11,<br>Amsterdam | 020—798291                      |
| mr. W. R. van der Sluis,<br>(secretaris)     | Julianalaan 268,<br>Bilthoven        | 03402— 3974<br>kant. 070—631023 |
| mr. W. de Kwaadsteniet,<br>(adj. secretaris) | Vroesenlaan 49a,<br>Rotterdam        | 010— 88455<br>kant. 070—631023  |

b. *De werkzaamheden*

Een aantal werkzaamheden van de Organisatie Commissie wordt hier gereleveerd.

Op 9 januari hield de commissie zich vooral bezig met:

- het regelen van de zogenaamde centrale (verkiezings)vergaderingen; het „poolen” van de spreeksters en sprekers daarvoor en het aangeven van de wijze waarop door de Kamercentrales deze activiteit diende te worden voorbereid en mede uitgevoerd;
- de coördinatie der verkiezingsactiviteiten tussen de partij en de A.R.J.O.S.;
- de voorbereiding van documentatie-materiaal over belangrijke onderwerpen, dat op ruime schaal aan de propagandisten ter beschikking diende te worden gesteld.

Op 7 februari vormden de volgende onderwerpen de hoofdmoot van de agenda:

- het aantrekken van reclame-deskundigen ter voorbereiding van de campagne;
- het plannen van gerichte propaganda, bestemd voor bepaalde maatschappelijke groeperingen;
- de abonnee-werving voor „Nederlandse Gedachten”;
- de affichering en het doen vervaardigen van folders.

Uiteraard was reeds in 1962 veel voorbereidend verkiezingswerk door de Organisatie Commissie verzet. De resultaten van deze arbeid, door de Organisatie Commissie in 1962 en 1963 verricht, zijn samenvattend in hoofdstuk IV weergegeven.

De bijeenkomst d.d. 17 oktober kon, nu de campagne achter de rug was, weer aan het normale werk worden gewijd. Daarom werd toen met name gesproken over:

- de activiteit van het A.R. Vrouwencomité;
- de gerichte propaganda door middel van folders buiten verkiezingsperiodes;
- het gespreksgroepen-werk tijdens het seizoen 1963/64;
- een overzicht van de verdere propaganda-activiteiten in dat seizoen;
- „Nederlandse Gedachten” en „A.R. Post”;
- de sprekersorganisatie.

## 2. Het Algemeen Organisatie Comité

a. *De samenstelling (eind 1963)*

Behalve de leden van de Organisatie Commissie hadden de volgende afgevaardigden van Kamercentrales (elk twee) zitting in het Algemeen Organisatie Comité:

|            |                       |                                                   |        |        |
|------------|-----------------------|---------------------------------------------------|--------|--------|
| Groningen  | : P. B. Tillema       | Prinsesseweg 4,                                   | 05900— | 65389  |
|            | P. Renkema            | Hoogkerk<br>Noordersingel 23,<br>Appingedam       | 05960— | 2201   |
| Leeuwarden | : M. Knol             | Dr. Kuyperlaan 34,                                | 05150— | 2601   |
|            | drs. W. K. de Roos    | Sneek<br>Spechtstraat 16,                         | 05100— | 28083  |
|            |                       | Leeuwarden<br>kantoor                             | 05179— | 223    |
| Assen      | : H. Scholtens        | Kapelstraat 23,                                   | 05910— | 1024   |
|            | J. Hollenbeek         | Emmen<br>Parkstraat 18,                           | 05920— | 3010   |
|            |                       | Brouwer Assen                                     |        |        |
| Zwolle     | : P. A. Nawijn        | Zuiderkade 345c,                                  | 05272— | 229    |
|            |                       | Bloksijl<br>kantoor                               | —      | 333    |
|            | A. Sein               | Getfertsingel 127,<br>Enschede                    | 05420— | 4987   |
| Arnhem     | : D. Pereboom         | Stationsweg 64,                                   | 08380— | 8500   |
|            | H. A. van Willigen    | Ede<br>Bernhardlaan 7,                            | 04189— | 201    |
|            |                       | Haaften<br>kantoor                                | —      | 235    |
| Nijmegen   | : B. Geleijnse        | Burg. Tenckinkstraat 18,                          | 08340— | 3817   |
|            | A. Wildeman           | Doetinchem<br>Corleseweg 2,                       | 05430— | 2191   |
|            |                       | Winterswijk                                       |        |        |
| Utrecht    | : L. W. H. de Geus    | Raadhuisstraat 18,                                | 03480— | 2602   |
|            | A. van der Stelt      | Linschoten<br>Kerkstraat 3,                       | 03478— | 1775   |
|            |                       | IJsselstein                                       |        |        |
| Amsterdam  | : A. Niemantsverdriet | Lord Kelvinstraat 11 II,                          | 020—   | 421169 |
|            | R. Wielenga           | Amsterdam<br>Alb. Thijmstraat 23 II,<br>Amsterdam |        |        |
| Den Helder | : K. Horjus           | Tuinstraat 5,                                     | 02995— | 488    |
|            | Joh. W. Stevenson     | Monnikendam<br>Spoorgracht 10,                    | 02230— | 3534   |
|            |                       | Den Helder                                        |        |        |
| Haarlem    | : P. Brune            | Westerparkstraat 27,                              | 02507— | 2546   |
|            | E. Tijsseling         | Zandvoort<br>Marnixstraat 354 II,                 | 020—   | 234322 |
|            |                       | Amsterdam<br>kantoor                              | —      | 743474 |

|                     |                       |                                             |             |                  |
|---------------------|-----------------------|---------------------------------------------|-------------|------------------|
| Leiden              | : A. C. van Beek      | Meerkoetlaan 1,<br>Woerden                  | 03480—      | 3931             |
|                     | G. Dompeling          | Kom van Aaiweg 13,<br>Leiderdorp<br>kantoor | 01710—<br>— | 26304<br>26841   |
| 's-Gravenhage       | : mr. C. Pijl Hogeweg | Carel Reinierszkade 243,<br>'s-Gravenhage   | 070—        | 851458           |
|                     | W. Verburg            | Norenburg 97,<br>'s-Gravenhage              | 070—        | 856338           |
| Rotterdam           | : H. A. Brokking      | Meeuwenlaan 11,<br>Rotterdam                | 010—        | 186420           |
|                     | L. L. Blok            | kantoor<br>Meyenhage 402,<br>Rotterdam      | —<br>010—   | 112133<br>176413 |
| Dordrecht           | : G. van Galen        | Lindelaan 74a,<br>Zwijndrecht               | 01850—      | 26574            |
|                     | N. van der Brugge     | Dorpsstraat 8,<br>Giessenburg               | 01845—      | 200              |
| Middelburg          | : I. Tange            | Veerweg 55,<br>Kamperland                   | 01107—      | 352              |
|                     | J. van den Bos        | Hoogstraat 3,<br>Tholen                     |             |                  |
| 's-Hertogenbosch    | : J. Slot             | „De Oude Weide”,<br>Eethen                  | 04165—      | 162              |
|                     |                       | kantoor                                     | —           | 235              |
|                     | C. W. Wachtels van    | Hertog Janpark 29,<br>den BergWaalwijk      |             | —                |
| Tilburg             | : A. Kroon            | Allerheiligenweg 40,<br>Breda               | 01600—      | 30283            |
|                     | ir. A. Smid           | St. Ignatiusstraat 137c,<br>Breda           | 01600—      | 33684            |
| Maastricht          | : J. Lanser           | Helbeek 51,<br>Venlo                        |             | —                |
|                     | K. A. Santing         | Langstraat 30,<br>Hoensbroek                |             | —                |
| voor de A.R.J.O.S.: | L. de Graaf           | Duurstedelaan 111,<br>Utrecht               | 030—        | 80906            |
|                     |                       | kant.                                       | —           | 20141            |
|                     | D. Corporaal          | Ruimzicht 170,<br>'s-Gravenhage<br>kantoor  | 070—<br>—   | 672816<br>113231 |

b. *De werkzaamheden*

Ook het Algemeen Organisatie Comité kwam in 1963 drie-maal bijeen en wel op 7 februari, 14 maart en 8 november.

De agenda's van die bijeenkomsten waren vrijwel gelijk aan die van de telkens voorafgegane vergaderingen van de Organisatie Commissie. Dit geldt met name de bijeenkomst op 7 *februari*. Wel werd toen het schema van de centrale verkiezingsbijeenkomsten vastgesteld. (Zie hoofdstuk IV.)

Op 14 *maart* besloot het Algemeen Organisatie Comité een A.R. stand te plaatsen op de „tentoonstelling” die de Bond van Gereformeerde Jeugdverenigingen hield in het kader van de viering van zijn 75-jarig bestaan (Hemelvaartsdag 1963 op het Jaarbeursterrein te Utrecht).

Op 8 *november* kwam het Algemeen Organisatie Comité opnieuw bijeen. De besprekingen hadden in hoofdzaak betrekking op:

- de A.R. televisie-uitzendingen;
- een betere equipering van het A.R. Vrouwencomité;
- de enquête van de huidige regeling van het stemmen bij volmacht, die uitwees dat verscheidene kiesverenigingen een uitbreiding van de bestaande mogelijkheden wensen;
- de folder-verspreiding;
- het gespreksgroepen-werk (het resultaat van de gespreksgroepen-activiteit rondom het thema: „De sociale verzekeringswetgeving”, alsmede het thans aan de orde te stellen thema: „De christelijke organisaties in deze tijd” werden besproken);
- het voorlopige resultaat van de enquête verkiezingsactiviteiten 1963;
- het rapporteren door de deelnemers aan de sprekersorganisaties van hun bevindingen inzake hun spreek-bezoeken aan kiesverenigingen.



## HOOFDSTUK VI

### HET A.R. VROUWENCOMITE

#### 1. De samenstelling (eind 1963).

##### a. Door het Centraal Comité benoemde leden:

|                                           |                                                    |              |
|-------------------------------------------|----------------------------------------------------|--------------|
| mevr. dr. F. T. Diemer-Lindeboom, (pres.) | Jul. van Stolberglaan 17,<br>Rotterdam             | 010—180937   |
| mevr. M. Kuipers-Klapwijk, (vice-pres.)   | Parelmoerhorst 160,<br>'s-Gravenhage               | 070—850972   |
| mevr. A. M. Bangma-Van Es,                | Schrans D 93,<br>Leeuwarden                        | 05100— 26406 |
| mevr. C. A. Drayer-Velema,                | Pieter Lastmankade 3bv.<br>Amsterdam-Z.            | 020—790012   |
| mevr. L. A. Lever-Brouwer,                | mr. Th. Heemskerk-<br>laan 49a,<br>Amersfoort      | 03490— 13267 |
| mej. E. M. Spoormaker,                    | Lorentzlaan 1,<br>Amstelveen                       | 02964— 18186 |
| mevr. W. M. Ridderbos-De Rooy,            | Van Breestraat 14,<br>Amsterdam-Z.I.               | 020—724275   |
| mej. J. van Leeuwen,                      | Hendrik Ravesteyn-<br>plein 44,<br>Rijswijk (Z.H.) | 070—985462   |
| mej. A. J. van der Ploeg,                 | Populierenlaan 8,<br>Veenendaal                    | 08385— 2906  |

##### b. Door de Kamercentrales aangewezen vertegenwoordigsters:

###### *P.C. Groningen*

|                                    |                            |            |
|------------------------------------|----------------------------|------------|
| mevr. I. H. de Vries-Dijksterhuis, | Aduarderzijl 22,<br>Ezinge | 05941— 217 |
|------------------------------------|----------------------------|------------|

###### *P.C. Friesland*

|                            |                             |              |
|----------------------------|-----------------------------|--------------|
| mevr. A. M. Bangma-Van Es, | Schrans D 93,<br>Leeuwarden | 05100— 26406 |
|----------------------------|-----------------------------|--------------|

|                                                                   |                                                     |              |
|-------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|--------------|
| <i>P.C. Drenthe</i><br>mevr. F. Zandbergen-<br>Huising,           | Prinsenplein 15a,<br>Meppel                         |              |
| <i>P.C. Overijssel</i><br>mevr. A. M. Visser-<br>Visser,          | J. H. Trompmeesterstr. 25,<br>Steenwijk             | 05210— 2781  |
| <i>K.C. Arnhem</i><br>mevr. J. Bik-Meima,                         | Berliozstraat 10,<br>Arnhem                         | 08300— 30520 |
| <i>K.C. Nijmegen</i><br>mej. J. Karman,                           | Deventerweg 81,<br>Zutphen                          |              |
| <i>P.C. Utrecht</i><br>vacature                                   |                                                     |              |
| <i>K.C. Amsterdam</i><br>mevr. C. M. Tonkens-<br>Kaajan,          | Reynier Vinkeleskade 37,<br>Amsterdam               | 020—720960   |
| <i>K.C. Den Helder</i><br>mej. C. Hellema,                        | Botenmakersstraat 45,<br>Zaandam                    | 02980— 63224 |
| <i>K.C. Haarlem</i><br>mevr. Chr. Aschoff-<br>Van der Gaast,      | Spaarndamseweg 14,<br>Haarlem                       | 02500— 62791 |
| <i>K.C. Leiden</i><br>mevr. T. H. Attema-<br>Roosjen,             | Nieuwe Duinweg 54,<br>Katwijk                       | 01718— 3079  |
| <i>K.C. 's-Gravenhage</i><br>mevr. mr. W. J. R.<br>Derksen-Koppe, | Van Thedingerbrouck-<br>straat 21,<br>'s-Gravenhage | 070—244811   |
| <i>K.C. Rotterdam</i><br>mevr. M. van der Laan-<br>Barreveld,     | Essenburgsingel 68,<br>Rotterdam                    | 010— 30110   |
| <i>K.C. Dordrecht</i><br>mej. J. van Leeuwen,                     | Hendr. Ravesteinplein 44,<br>Rijswijk (Z.H.)        | 070—985462   |

*P.C. Zeeland*

|                           |                                |             |
|---------------------------|--------------------------------|-------------|
| mevr. A. Fraanje-Voorbij, | Middelburgsestraat 36,<br>Goes | 01100— 5103 |
|---------------------------|--------------------------------|-------------|

*K.C. Tilburg*

|                                 |                            |              |
|---------------------------------|----------------------------|--------------|
| mevr. J. Jonkers-<br>Tiemensma, | Tilburgseweg 162,<br>Breda | 01600— 38788 |
|---------------------------------|----------------------------|--------------|

*K.C. 's-Hertogenbosch*

|                    |                                     |              |
|--------------------|-------------------------------------|--------------|
| mej. N. Luyendijk, | St. Nicasiusstraat 16,<br>Eindhoven | 04900— 15116 |
|--------------------|-------------------------------------|--------------|

*P.C. Limburg*

|                                       |                                     |             |
|---------------------------------------|-------------------------------------|-------------|
| mevr. A. van Rooyen-<br>Van der Veer, | Burg. Waszinkstraat 112,<br>Heerlen | 04440— 3572 |
|---------------------------------------|-------------------------------------|-------------|

*Assistente:*

|                                          |                                   |
|------------------------------------------|-----------------------------------|
| mevr. N. L. Nieuwen-<br>huize-Verkamman, | Mijnsherenlaan 195a,<br>Rotterdam |
|------------------------------------------|-----------------------------------|

De vergaderingen van het A.R. Vrouwencomité worden eveneens bijgewoond door het vrouwelijk lid van de Organisatie Commissie, mevr. G. van Tuinen-Scheepsmā, Michel Angelostraat 11, Amsterdam, tel. 020-798291.

## 2. De werkzaamheden

In feite kwam het A.R. Vrouwencomité in 1963 tweemaal bijeen. De eerste bijeenkomst was echter informeel. Zij werd belegd op 15 juni 1963 ten huize van de presidente in Rotterdam en had ten doel de leden in de gelegenheid te stellen kennis te maken met het gekozen (eerste) vrouwelijke A.R. Tweede Kamerlid, mej. mr. J. C. Rutgers.

De tweede vergadering van het A.R. Vrouwencomité vond plaats op 27 november in het Jaarbeursrestaurant te Utrecht. Zij werd voorafgegaan door de gebruikelijk geworden broodmaaltijd.

Aan het begin van de eigenlijke vergadering werd meegegeeld dat mevr. N. L. Nieuwenhuize-Verkamman te Rotterdam (voorheen bureau-secretaresse van de Arjos) bereid gevonden was als secretaresse van het Comité op te treden. Behalve het verzorgen van de notulering zal zij fungeren als informatrice, teneinde over het werk van A.R. vrouwen voor A.R. vrouwen in de diverse delen van het land zoveel mogelijk inlichtingen te verschaffen aan andere partij-organen, die op hun werkter-

rein eveneens mogelijkheden zoeken om die arbeid van de grond te doen komen.

Een nota was reeds door haar met het oog op dat doel opgesteld en aan de leden van het comité toegezonden. Helaas was mevr. Nieuwenhuize door ziekte verhinderd deze vergadering bij te wonen.

De presidente, mevr. Diemer-Lindeboom, kon voorts mededelen, dat een brief van het Nederlandse Vrouwen Comité ontvangen is, waarin wordt meegedeeld dat op het verzoek van het A.R. Vrouwencomité om aansluiting bij het Nederlandse Vrouwen Comité, gunstig was beslist. De presidente werd als vertegenwoordigster van de A.R. vrouwen in het Nederlandse Vrouwen Comité aangewezen.

Op deze bijeenkomst van het A.R. Vrouwencomité hield mevr. W. M. Ridderbos-De Rooy een inleiding over „De groeiende deelneming van de vrouw aan het maatschappelijk leven”. Dit onderwerp was door het Nederlandse Vrouwen Comité aan de orde gesteld in verband met de viering van „150 jaar Koninkrijk”.

De conclusies, die namens het A.R. Vrouwencomité bij het Nederlandse Vrouwen Comité ingezonden dienden te worden, zouden, aldus werd besloten, door een kleine commissie nader worden uitgewerkt, zulks met inachtneming van de discussie ter vergadering. Deze commissie bestond uit de presidente, de inleidster, mevr. Tonkens-Kaajan, mevr. Van Tuinen-Scheepsema en mej. Hellema. De commissie zond haar conclusies voor 31 december bij het Nederlandse Vrouwen Comité in. Zij luiden als volgt:

**Vraag 1a:**

„Is de groeiende deelneming van de vrouw aan het maatschappelijk leven in al zijn facetten voornamelijk een gevolg van de bewuste wens van vele vrouwen om daadwerkelijk deel te nemen aan het openbare leven of van een „ontdekking” van de vrouw door de maatschappij?”

*Antwoord:*

„Er kan hier niet gesproken worden uit de tegenstelling óf... óf. Zelfs in de dagen waarin de strijd om vrouwenrechten haar hoogtepunt bereikte, waren er, in verhouding tot het totale aantal vrouwen in ons land, maar betrekkelijk weinigen, in wie bewust de wens leefde daadwerkelijk deel te nemen aan het openbare leven. Van een „ontdekking van de vrouw door de maatschappij” kon in het verleden hoegenaamd niet, kan tegenwoordig in zeker opzicht wel gesproken worden.

De maatschappelijke ontwikkeling zelf heeft in de richting van deelneming van de vrouw aan het maatschappelijk leven gestuwd. Des te merkwaardiger, dat vrijwel — met uitzondering van de laagst gekwalificeerde arbeid — geen enkele plaats in het economische en sociale leven zonder aanvankelijk grote weerstanden vanuit de maatschappij, kon worden ingenomen.

Men zou kunnen zeggen, dat de spanningen op de arbeidsmarkt, die zich sedert een aantal jaren voordoen — vergelijk het aantal in naburige landen in het arbeidsproces ingeschakelde **gehuwde** vrouwen — tot de ontdekking hebben geleid, dat de gehuwde vrouwen in Nederland het enig mogelijke reserve-arbeidspotentieel vormen. De integrale wijze van benadering zal nog moeten gevonden worden. En daaruit zal kunnen blijken, of in dit verband mede gesproken kan worden van een ontdekking van de **vrouw** door de maatschappij, inplaats van alleen een ontdekking van een mogelijk aan te spreken reserve aan arbeidskrachten.

Opmerkelijk is, dat de uitgebreide inschakeling van de vrouw in het economisch leven hoofdzakelijk is geweest een invoeging in de bestaande, uiteraard manlijk bepaalde en manlijk gerichte, structuren. Van een mee mogen denken en mee mogen zoeken naar nieuwe vormen — en het mee mogen toetsen van bestaande — is is de sector van het veelzijdige bedrijfsleven tot op heden nog nauwelijks sprake.

Zowel in het uit bittere noodzaak opgekomen maatschappelijk werk zelf, als in de behoefte aan vele vrouwen in functies ter zake, moet wel iets liggen van een onvermijdelijke reactie op de manlijk eenzijdige verzakelijkende en verzakelijkte houding, ingenomen bij het leiding geven aan de industriële ontwikkeling. Er is ontegenzeggelijk een vooruitgang, maar niettemin is de kwantitatieve groei van de deelneming van de vrouw aan het maatschappelijk leven in breedste zin, niet gepaard gegaan met een evenredige kwalitatieve.

Ondanks haar toegenomen vorming, is haar plaats in leidinggevende posities aanzienlijk achtergebleven. (Het gaat hierbij niet om de kwantiteit, niet om een grote hoeveelheid plaatsen, maar om het polaire meedenken.)

Dit is te meer te betreuren, omdat er zich sedert het begin van de vrouwen-emancipatie toch duidelijk een zekere evolutie in de houding heeft voltrokken. Men is uiteraard aan de rechten blijven vasthouden, maar er is veel meer oog gekomen voor het aspect van de mede-verantwoordelijkheid van de vrouw voor de gang van zaken in de samenleving.

Daarmede is men langs de andere weg dicht genaderd tot het punt, dat voor de christen-vrouwen-pioniers van de eerste helft van de 19e eeuw het vertrekpunt was: besef van **solidariteit in verantwoordelijkheid**. Met een scherp oog voor de misstanden en de tekortkomingen van het maatschappelijke leven in die gistende tijd hadden deze binnen de toenmalige grenzen der conventie verrassend veelzijdige activiteiten ontplooid, die voortsporen uit een door het evangelie gewekte liefde enerzijds, en het besef van gezamenlijke schuld anderzijds. De navolgende geslachten uit deze kringen hebben — op enkele belangrijke uitzonderingen na —

aan de latere strijd voor vrouwenrechten niet actief meegedaan, en pas nadat in het algemeen vele belemmeringen waren weggevallen, werd ook hier de wens levendiger daarwerkelijk deel te nemen aan het openbare leven, en kwam er bij de mannen in deze kringen ook zo iets als een ontdekking van de betekenis van de vrouw voor de maatschappij.

Met de facetten die de vraagstelling suggereert is overigens de groeiende deelneming van de vrouw aan het maatschappelijk leven niet verklaard. Hierin spelen ook algemene cultuurtendenzen een rol, waarbij de in de vraag genoemde aspecten slechts een bepaalde groep van maar zeer ten dele meetbare meer of minder sterke indirecte beïnvloedingsfactoren vormen."

#### **Vraag 1b:**

„Beantwoordt de huidige situatie aan de idealen, die de vrouw zich in het verleden heeft gesteld, of hebben zowel de vrouw als de maatschappij anders gereageerd dan zij een (halve) eeuw geleden hebben gedacht?"

#### *Antwoord:*

„Wanneer men zich thans te binnenbrengt de hooggestemde verwachtingen die de vrouwen in het verleden hadden van een versterkte deelneming harerzijds aan het maatschappelijke en politieke leven, en men dan de feitelijke ontwikkeling in ogenschouw neemt, dan valt het volgende op:

Er is veel bereikt. In de loop van de laatste halve, in versnelde mate van de laatste kwarteeuw, zijn bijna alle hekken opgeruimd. In principe heeft de vrouw toegang tot alle terreinen. In verhouding tot aantal en gekwalificeerde vorming is de bezetting van vrouwelijke functionarissen in hogere functies aanzienlijk achtergebleven. Ten dele ook doordat de vrouw zich er niet naar uitstrekt. Een extreem voorbeeld is te vinden in het feit, dat blijkens een mededeling van de Minister van Binnenlandse Zaken, nooit door vrouwen naar het burgemeestersambt gesolliciteerd wordt. Maar afgezien van de situatie bij een ambt als het zo even genoemde, waar dus de vrouw zelf zich niet naar uitstrekt, blijven vrouwen bij promoties ondanks gelijkwaardige antecedenten nog vaak achtergesteld. Er zijn nog weerstanden te overwinnen als het er om gaat een vrouw in een leidende positie te plaatsen, die niet specifiek vrouwelijk gekwalificeerd is. In hoeverre hier een zeker natuurlijk antagonisme tussen de geslachten en misschien ook naast de zakelijke hoedanigheden de persoonlijke kwaliteit van de vrouw in concreto een rol spelen, valt niet goed te peilen. Het feit ligt er intussen nog duidelijk.

Destijds was er in bepaalde kringen een zekere overspannen verwachting, dat wanneer maar eenmaal de vrouwen haar plaats zouden krijgen in het maatschappelijk bestel allerlei gesignaleerde fouten en tekortkomingen zouden verdwijnen.

Is enerzijds het aandeel van de vrouw met name in het politieke bestel geringer gebleven, dan verwacht werd, anderzijds heeft haar medewerking ook niet tot élatante veranderingen geleid.

Wat dit betreft is er thans meer nuchtere realiteitszin, en mis-

schien ook meer inzicht, dat de vrouwen, misschien niet dezelfde, maar ook haar beperktheden hebben en niet verheven zijn boven persoonlijke factoren, die bij zoveel mannen een belangrijke rol spelen.

Er is ook meer besef van de betrekkelijkheid van ons kunnen in de grote processen waarin het wereldleven en daarmee ook ons leven in Nederland bevangen is.

Een besef ook, dat tegenover de grootste vragen en dreigingen van onze tijd er méér nodig is dan een gezamenlijk overleg en gezamenlijk optrekken van mannen en vrouwen. Een besef, dat wij overigens niet eens gaarne aan onszelf, laat staan naar buiten bekennen.

Welke krachten zullen een volk, welke krachten zullen de vrouwen van een volk doen stand houden als er tijden van grote nood komen?"

### Vraag 1c:

„Welk aandeel zal de vrouw thans moeten nemen aan de ontwikkelingen, die gaande zijn?"

### Antwoord:

„De vrouw is in zekere zin nog steeds op zoek naar eigen aandeel. Zij heeft eerst laten zien, dat zij wel in vele opzichten tot gelijke prestaties in staat is als de man. Zij is meer en meer gaan zien, dat niet een gelijke, maar wel een gelijkwaardige eigen vrouwelijke bijdrage die van de man moet completeren. Toch geeft de realisering hiervan nog moeilijkheden genoeg. Onbewust wordt nog maar al te vaak de graadmeter van de mannelijke norm aangelegd, ook bij problematieken de vrouw betreffende. Eigenlijk is nog niet het stadium bereikt, waarin volledig gerekend wordt met het feit, dat de tweezaamheid van de mens bestaat uit twee op elkaar afgestemde componenten, met toch elk een niet tot de ander herleidbare eigen waarde. Het zich losmaken van een manlijke toetsingsnorm blijft nog een opgave. Ook is het een kwestie van niet versagen, om, waar de stem der vrouw meestal in verdwijnend kleine minderheid aanwezig is, inplaats van „aanpassing" toch een weldoordachte en gegronde eigen bijdrage te leveren.

Er zijn vele ontwikkelingen aan de gang. Tot de onrustbarende moeten gerekend worden de bureaucratiserende en anonymiserende tendenzen van de samenleving. En, zien wij het goed, dan zijn de eisen, welke het goed functioneren van het algemene, meebrengen, bezig de naastenliefde te vervangen. Het belang van het grotere geheel, brengt de mens als persoon vaak in verdrukking. De maatschappelijke machine moet gesmeerd draaiende gehouden. Vanuit dit gezichtspunt is de belangstelling voor bepaald. De in beginsel wel aanwezige tegentendenzen moeten mede door het aandeel van de vrouw tot krachtige ontplooiing gebracht.

Waar de man al meer in het proces van specialisering bevangen raakt, is het zaak dat de vrouw vooral verbindende draden weeft. Laten wij ook niet vergeten, dat het niet spectaculaire aandeel van de vrouw in toekomstige ontwikkelingen minstens even belangrijk zal zijn als het aanwijsbare. De invloed van een goede on-

derwijzeres of lerares op de aan haar zorgen toevertrouwde jeugd, de invloed van de vrouw als echtgenote, moeder, zuster, de sfeer die ieder om zich heen schept, de geestkracht, het geloof waaruit de vrouw leeft, en voor anderen iets kan zijn, blijven, mits goed gericht en ontplooid, van minstens zo grote betekenis als naar buiten tredende verantwoordelijkheden.”

## Vraag 2:

„Mogelijkheid tot het komen met voorstellen tot een meer daadwerkelijk gezamenlijk optreden van de vrouwenverenigingen.”

## Antwoord:

„Die mogelijkheid wordt in wezen aanwezig geacht. In het Nederlandse Vrouwen Comité kan men ter hand nemen wat daarvoor aangewezen is. In hoeverre tot een meer daadwerkelijk optreden wordt gekomen hangt af van de beslissingen welke men in het N.V.C. neemt. De hierbij geldende vrijblijvendheid kan de genomen beslissingen slechts ten goede komen en krachtiger maken. De daadwerkelijkheid hangt van het goede onderlinge overleg der bij het N.V.C. betrokkenen af. Men moet hierbij dan nog de vraag onder ogen zien in hoeverre bij bepaalde beslissingen of activiteiten incidenteel ook andere organisaties dan de bij het N.V.C. aangesloten zouden kunnen en moeten worden betrokken, zodat wanneer dat noodzakelijk of wenselijk is het N.V.C. meer als representante van alle Nederlandse vrouwen kan optreden.

Aan het einde van de zeer gevulde vergadering gaf mevr. mr. W. J. R. Derksen-Koppe nog enkele indrukken van het in 1963 te Rome gehouden congres van de Europese Vrouwen Unie (E.V.U.), waarin ook het A.R. Vrouwencomité is vertegenwoordigd, weer. De inleiding van mevr. Ridderbos en die van mevr. Derksen werden aan de leden van het A.R. Vrouwencomité toegezonden, teneinde als informatie-materiaal dienst te doen bij spreekbeurten e.d..

Eind 1963 besloot het Centraal Comité de Kamercentrales uit te nodigen ieder nog een (tweede) vertegenwoordigster in het A.R. Vrouwencomité aan te wijzen om op deze wijze het werk voor en door A.R. vrouwen op hun arbeidsterrein zo effectief mogelijk te doen zijn.



## HOOFDSTUK VII

### HET COMITÉ VOOR VARENDEN

Het Comité voor Varenden adviseert het Centraal Comité betreffende het onderhouden van contact tussen de A.R. Partij en geestverwante schippers, vissers en zeevarenden, terwijl ook de belangen van deze bevolkingsgroep voortdurend onderwerp van bespreking uitmaken op de vergaderingen van het Comité.

De leden van de A.R. Eerste en Tweede Kamerfracties, die in de volksvertegenwoordiging de belangen van de varenden behartigen, brengen verslag uit over hun werkzaamheden, terwijl tevens met hen wordt gesproken over de problemen die aan de orde zijn en welke verlangens onder de aandacht van de betrokken bewindslieden dienen te worden gebracht.

In verband met de te houden Tweede Kamerverkiezingen kwamen deze zaken aan de orde op de vergadering van 25 januari 1963, waar uitvoerig werd gesproken over de punten in het concept-Program van Actie-1963, die betrekking hebben op de belangen van de varenden. Enkele voorgestelde amendementen werden door het Centraal Comité ongewijzigd overgenomen en eveneens aanvaard door het Partij Convent dd. 1 en 2 februari 1963, waar het Program van Actie werd behandeld. Mede als resultaat van dit overleg werd in het Program van Actie-1963 een afzonderlijke paragraaf gewijd aan de visserij en aan de scheepvaart, luchtvaart en wegvervoer, terwijl in de onderwijsparagraaf aandacht werd besteed aan het onderwijs aan schipperskinderen. Op deze vergadering werd eveneens de voorbereiding van de verkiezingsactie onder de varenden ter hand genomen.

Aan de op het secretariaat bekende adressen van schippers werd een speciale brief gezonden met een toelichting op de desbetreffende paragrafen in het Program van Actie.

Evenals bij vorige verkiezingen werden de kiesverenigingen ingeschakeld om het stemmen bij volmacht te verzorgen voor de schippers en zeevarenden. Zij hebben hierbij hun volle medewerking verleend.

In verband met de begrotingsbehandeling in de Tweede Kamer was het gewenst, dat het Comité opnieuw bijeen kwam op 12 oktober 1963. Op deze vergadering sprak de heer mr. C. W. Kroes over het vervoersvraagstuk binnen de E.E.G. en de heer B. W. Touw over de kwestie van het onderwijs. Op deze vergadering waren eveneens aanwezig de heren G. A. Kieft en mr. W. Aantjes, leden van de A.R. Tweede Kamerfractie.

De heer D. Pot te Delfzijl, die jarenlang het Comité als deskundige op het gebied van de kustvaart met zijn adviezen heeft gediend, zag zich genooddaakt als lid te bedanken. Een woord van dank voor het verrichte werk is ook hier zeker op zijn plaats. De heer B. Hageman te Delfzijl is door het Centraal Comité als opvolger van de heer Pot benoemd.

De samenstelling van het Comité voor Varenden was eind 1963 als volgt:

|                                                      |                                              |                                       |
|------------------------------------------------------|----------------------------------------------|---------------------------------------|
| ds. G. J. van Kamp (voorzitter),                     | Fred. Hendrikplantsoen 102 II,               |                                       |
|                                                      | Amsterdam West 020-87281                     |                                       |
| mr. W. R. van der Sluis (secr. Centraal Comité),     | Dr. Kuiperstraat 3,                          |                                       |
|                                                      | 's-Gravenhage 070-631023                     |                                       |
| mr. W. de Kwaadsteniet (adj. secr. Centraal Comité), | Dr. Kuiperstraat 3,                          |                                       |
|                                                      | 's-Gravenhage 070-631023                     |                                       |
| E. Termorshuizen (secretaris),                       | Dr. Kuiperstraat 3, 's-Gravenhage 070-631023 |                                       |
| J. Boeyenga                                          | Troelstrakade 5a                             | Sneek                                 |
| P. Bosscha                                           | Roos van Dekemastraat 14                     | Gouda                                 |
| J. H. van Dijk                                       | a/b „IJsselmeer”<br>p/a Burgwal 55 I         | Kampen                                |
| H. van Eerde                                         | Beatrixstraat 7                              | Zwartsluis                            |
| H. Fernhout                                          | Dennenlaan 175                               | Zwanenburg<br>post Halfweg 02907-5424 |
| B. Hageman                                           | Mercuriusstraat 24                           | Delfzijl 05961-2505                   |
| D. Heininga                                          | Vaart 258                                    | Assen                                 |
| C. de Jager                                          | Boslaan 161                                  | Katwijk aan Zee                       |
| D. Jansma                                            | Berenicestraat 11                            | Lobith-Tuindorp                       |
| W. Koster                                            | Bentinckslaan 83                             | Hoogeveen                             |
| J. A. Nap                                            | Schiedamsevest 42c                           | Rotterdam 1 010-133962                |
| ds. J. van Lokhorst                                  | Rh. Feithlaan 21                             | Zwolle 05200-14380                    |
| J. Nijhuis                                           | a/b „Eben Haezer”<br>p/a Rogeveenstraat 21   | Amsterdam                             |
| G. Runhaar                                           | Ten Oeverstraat 10                           | Zwolle 05200-7547                     |
| L. Schelhaas Jzn                                     | Hoofdstraat 98                               | Hoogeveen 05280-2552                  |

|                       |                                        |                       |
|-----------------------|----------------------------------------|-----------------------|
| L. Schuman            | De Montignylaan 5                      | Lopik 01823-397       |
| C. M. Siebert         | Singel 32                              | Zwartsluis            |
| G. Timmerman          | a/b „Elisabeth”<br>p/a Osseniseweg 124 | Rotterdam 010-172376  |
| R. Ubels              | Peizerweg 24                           | Groningen 05900-34956 |
| L. Vermij             | Nessestraat 66                         | Dordrecht             |
| G. v. d. Zee          | J. Marisstraat 22                      | Zwijndrecht           |
| E. Zielstra           | Nw. Willemshaven 9a                    | Harlingen             |
| G. Zielstra           | Dinkelstraat 11                        | Groningen             |
| ds. K. S. G. Zijlstra | Statenweg 159c                         | Rotterdam 010-81371   |

*Adviserende leden:*

|                 |                   |                         |
|-----------------|-------------------|-------------------------|
| G. van Hoeven   | Rijksweg Zuid 143 | Sittard 04490-5066      |
| mr. C. W. Kroes | Stevinstraat 174  | Scheveningen 070-541061 |
| B. W. Touw      | Abeelweg 302      | Rotterdam 010-185198    |

## HOOFDSTUK VIII

### DE CONTACTCOMMISSIE HERVORMD-GEREFORMEERDE A.R.

Deze op 27 oktober 1959 geïnstalleerde commissie, werkzaam onder auspiciën van het Centraal Comité, voor contact met en ter activering van de Herv. Geref. groep, wordt gevormd door de volgende personen:

|                       |                                          |                  |
|-----------------------|------------------------------------------|------------------|
| J. Tjalma, voorzitter | Van Limburg Stirumstraat 53<br>Hoogeveen | 05280— 2731      |
| mr. W. Aantjes        | Koningslaan 78<br>Utrecht                | 030— 17346       |
| J. van Eibergen       | Majellapark 29<br>Utrecht                | 030— 30308       |
| P. C. Elfferich       | Rotterdamseweg 160<br>Delft              | 01730— 24446     |
| prof. dr. H. Jonker   | Fred. Hendrikstraat 8<br>Utrecht         | 030— 19135       |
| ds. A. J. Kret        | Roomburgerlaan 71<br>Leiden              | 01710— 31529     |
| mr. H. J. C. Vlug     | Nw. Bussumerweg 116<br>Huizen (N.H.)     | 02952— 3755      |
| E. J. Mathies         | Bezuidenhoutseweg 35<br>'s-Gravenhage    | kant. 010—111000 |

Als secretaris der commissie treedt op mr. W. de Kwaadsteniet, adj.-secretaris van het Centraal Comité.

Na de regionale conferenties in 1960 en 1961 en na de geslaagde landelijke contact-conferentie met Herv. Geref. predikanten in november 1962, werd het gewenst geacht, dat er met betrekking tot het contact met en de activering van de Herv. Geref. groep een nader gesprek zou plaats vinden van het moderamen met de contactcommissie en enige predikanten, aanwezig op genoemde conferentie. Deze bespreking werd gehouden op 15 maart.

Voor verdere besprekingen vergaderde de contactcommissie op 22 april met dezelfde predikanten, die aan de bespreking

op 15 maart hadden deelgenomen, te weten ds. G. Boer, ds. J. J. Timmer en ds. A. Vroegindewey.

Het gesprek kon tijdens deze vergadering nog niet worden voltooid. Besloten werd om na de verkiezingen de besprekingen over de activering van de Herv. Geref. groep voort te zetten. Door verschillende omstandigheden kon het daartoe in het verslagjaar niet meer komen.

De commissie besloot in haar vergadering van 22 april het Centraal Comité te adviseren weer een lijst van Herv. Geref. predikanten op te stellen, die de A.R. lijst aanbevelen. Op deze lijst konden in een kort tijdsbestek de namen worden geplaatst van prof. dr. J. Severijn, erelid van het Centraal Comité, en van 67 predikanten.

## HOOFDSTUK IX

### 1. De Financiële Commissie

Deze commissie onderging in 1963 in haar samenstelling één wijziging. Zoals reeds in het hoofdstuk over de Partij Conventen is meegedeeld, werd de heer A. L. de Bruyne, die wegens overdrukke werkzaamheden had bedankt, door het Partij Convent d.d. 16 november vervangen door de heer W. A. van der Velden. De heer J. C. Haspels bleef voorzitter en dr. J. de Nooij lid van de commissie.

De commissie ging akkoord met de balans en jaarrekening 1962. Van deze verklaring werd op genoemd Partij Convent mededeling gedaan.

|                           |                                           |              |
|---------------------------|-------------------------------------------|--------------|
| J. C. Haspels, voorzitter | Gen. De la Rey laan 20<br>Bussum          | 02959— 13190 |
| dr. J. de Nooij           | F. C. Dondersstraat 19a<br>Utrecht        | 030— 16190   |
| W. A. van der Velden      | Oude Amersfoortseweg 55<br>Huis ter Heide | 03404— 15999 |

### 2. De Commissie van Beroep

Ook in 1963 kreeg deze commissie geen enkele zaak te behandelen. De samenstelling werd wel enigszins gewijzigd. Op de Deputatenvergadering d.d. 23 maart moest het mandaat der leden worden vernieuwd. In hoofdstuk III is reeds vermeld dat mr. T. A. van Dijken als voorzitter van de Commissie van Beroep door de Deputatenvergadering werd herkozen. Mr. Tj. de Jong had zich echter niet weer verkiesbaar gesteld. Zijn door de deputaten verkozen opvolger, mr. E. J. E. G. Vonkenberg, overleed kort daarna. Zijn plaatsvervanger, mr. Van Reenen, verklaarde zich bereid de vacature te vervullen. Mr. T. Bout werd als lid herkozen.

Aan het einde van de verslagperiode was de commissie als volgt samengesteld:

#### leden:

|                                     |                            |                              |
|-------------------------------------|----------------------------|------------------------------|
| mr. T. A. van Dijken,<br>voorzitter | Plein 18a<br>'s-Gravenhage | 070—113438<br>kantoor—180050 |
|-------------------------------------|----------------------------|------------------------------|



*Het partijbureau werkte tijdens de verkiezingscampagne constant onder hoogspanning. Hier ziet men enkele medewerkers en medewerkers bezig met de verzending van propaganda-materiaal*

|                          |                                        |              |
|--------------------------|----------------------------------------|--------------|
| mr. T. Bout,             | Borgesiuslaan 31<br>Groningen          | 05900— 28761 |
| mr. R. M. van Reenen     | Frankenstraat 5<br>'s-Gravenhage       | 070—551581   |
| <b>plaatsvervangers:</b> |                                        |              |
| mr. P. S. Bakker         | Bentinckstraat 150<br>'s-Gravenhage    | 070—540393   |
| mr. P. F. Oosterhof      | Wilhelminastraat 23<br>Assen           | 05920— 2500  |
| mr. D. Schut             | Frans van Mierisstraat 35<br>Amsterdam | 20—795453    |

### 3. Het partijsecretariaat (bureau)

Wegens huwelijk namen op het bureau afscheid de dames E. Vroeg in de Wei, A. Klok en N. L. Verkamman (die later in het jaar weer een relatie met het partijbureau kreeg als assistente van het A.R. Vrouwencomité) en P. G. Spaans.

Mej. W. L. de Groot, uit Canada afkomstig, acclimatiseerde van januari tot mei in Nederland op ons bureau, doch vond in laatstgenoemde maand hier te lande een werkkring in een haar meer vertrouwde branche.

Met name de overige genoemden, die allen enkele jaren lief en leed op het partijbureau mee voor haar rekening genomen hadden, komt ook hier een woord van dank toe.

De lege plaatsen werden vervuld door de indiensttreding van de dames K. L. Kleyn, F. M. Veenstra, E. M. Vegt en A. de Kraker, welke laatstgenoemde, later in het jaar gehuwd zijnde, sindsdien voor halve dagen in dienst bleef.

Deze mutaties hadden intern enkele verschuivingen in de taakverdeling ten gevolge, waardoor vooral de dames A. J. Krips en A. E. Veenstra „zwaardere” posten gingen bezetten.

### 4. De publiciteitsdienst

Deze dienst verzorgde in 1963 de uitgave van zes publicaties (de nummers 166 t/m 171) van de brochurelijst.

Het betrof hier de volgende uitgaven:

166. „De ongelijkmatige bevolkingsspreiding in Nederland als politiek probleem” (verkrijgbaar bij J. B. v. d. Brink & Co. te Zutphen, Beukersstraat 77).
167. „Het ontwerp Algemene Bijstandwet” (rapport College van Advies).
168. „Televisie en Reclame” (rapport College van Advies).





Op Prinsjesdag 1963 werden een aantal gasten op het partijbureau ontvangen. V.l.n.r. mej. M. van Rijs, H. Klaasse, E. Termorshuizen, mej. O. E. van Rijs, P. Binee, R. Dijkstra, J. H. Overhaal, P. C. Molenaar, H. A. Ravenstein, mej. M. Molenaar, R. Braam, A. van der Wees, mr. W. de Kwaadsteniet

169. „Strijdvaardig”, redevoeringen van dr. W. P. Berghuis en mr. A. B. Roosjen op de Deputatenvergadering van 23 maart 1963.
170. „Subsidiëring Bibliotheekwezen” (rapport College van Advies).
171. „Program van Actie 1963”,

alsmede de volgende documentaties:

1. Sociale politiek;
2. Over de grenzen;
3. Woningbouw en volkshuisvesting;
4. Agrarische moeilijkheden en mogelijkheden.

Deze publicaties werden aan de kiesverenigingen toegezonden en eveneens aan alle zogenaamde „lectuur-abonnees”.

#### 5. De „Documentatiedienst”

Het aantal door het Centraal Comité betaalde abonnementen van de om de 14 dagen verschijnende publicatie de „Documentatiedienst” bedroeg in 1963: 253 (in 1962: 255).

Op de gewone abonnementsprijs van *f* 12,— suppleerde de partij 92 x *f* 4,— voor even zovele studentenabonnementen (109 in 1962).

Het totaal aantal abonnees bedroeg 880 (902 in 1962), zodat dus 535 abonnees het volledige abonnementsbedrag rechtstreeks naar de drukkerij-uitgeverij J. B. van den Brink & Co. te Zutphen overmaakten.

#### 6. Gasten op Prinsjesdag 1963

Evenals in 1962 was op de derde dinsdag van september een aantal partijleden uit verschillende delen van het land de gast van het Centraal Comité om Prinsjesdag wat meer van nabij mee te maken.

Waren dit in 1962 mannen en vrouwen, die een opvallende persoonlijke prestatie geleverd hadden bij de ledenwerfactie „Eén op tien”, thans waren het partijleden, die een goede persoonlijke prestatie leverden bij het werven van stemmen bij volmacht voor de in '63 gehouden Tweede Kamerverkiezingen.

Ontvangen werden mej. E. O. van Rijs en mej. M. van Rijs, beiden uit Delft; de heer P. C. Molenaar uit Maassluis, alsmede mej. M. Molenaar; de heren R. Braam en K. Dijkstra Rzn. uit Drachten; de heren J. H. Overhaal en H. A. Ravenstein uit Arnhem en tenslotte de heren P. Binee en H. Klaasse uit Gouda.

#### 7. De kadercontactdag

Op zaterdag 20 april, halverwege de datum van de Deputa-



*De A.R. vlag, prachtig afstekend tegen de „Lange Jan” te Amersfoort,  
op de Kadercontactdag — 20 april 1963*

tenvergadering en de verkiezingsdatum, werd in de Grachtkerk te Amersfoort de kadercontactdag gehouden. Deze grote landelijke bijeenkomst, met name voor degenen, die met de praktische uitvoering van de verkiezingswerkzaamheden (bijvoorbeeld het bezorgen van affiches, het regelen van stemmen bij volmacht, propaganda-huisbezoeken etc. etc.) belast zijn, is bijzonder goed geslaagd. Het was een vergadering, waar volgens het verslag in „Nederlandse Gedachten” aan het kaderleger de laatste instructies werden gegeven voor de stembusstrijd en waar tevens de geestdrift voor een ingespannen arbeid ten behoeve van de christelijke politiek werd gevoed. Er waren helaas slechts weinig dames aanwezig.

De morgenvergadering werd geopend door de heer J. Smal lenbroek, voorzitter van het Algemeen Organisatie Comité, die tevens als een der lijstaanvoerders een korte toespraak hield. Daarna volgden in de morgenvergadering korte toespraken van lijstaanvoerder B. Roolvink, staatssecretaris van Sociale Zaken en Volksgezondheid, van de secretaris van het Centraal Comité, mr. W. R. van der Sluis en van lijstaanvoerder mr. B. W. Biesheuvel.

De middagvergadering werd gepresideerd door mej. J. van Leeuwen, lid van de Organisatie Commissie. Toespraken volgden van dr. W. P. Berghuis, voorzitter van het Centraal Comité, de heer S. Silvis, lid van de Organisatie Commissie, oudvoorzitter van de A.R.J.O.S. en ds. P. M. van Galen, lid van het Centraal Comité, Ned. Herv. predikant te Hilversum.

Er was veel samenzang. De muzikale medewerking werd verleend door het trio „Di Fiati”, bestaande uit Cor Coppens, (hobo), Gijs Karten (klarinet) en Arnold Swillens (fagot). Aan het orgel Gerard Akkerhuis.

## HOOFDSTUK X

### DE GESPREKSGROEPEN-ACTIVITEIT

In het jaarverslag 1962 is een uiteenzetting gegeven over het doel en de werkwijze van de in dat jaar voor het eerst in de partij opgetreden gespreksgroepen.

In februari 1962 werd als thema aan de orde gesteld „De sociale verzekeringswetgeving”. De vraagpunten werden in dat verslag (pagina 52) gepubliceerd. De inzendingstermijn sloot op 1 december 1962.

Het is begrijpelijk dat de drukke werkzaamheden, die voor de kiesverenigingen verbonden waren aan de in 1962 gehouden Staten- en Gemeenteraadsverkiezingen, alsmede de in 1962 reeds te treffen voorbereidingen voor de Tweede Kamerverkiezingen 1963 (kiesvereniging-vergaderingen voor het samenstellen van aanbevelingen voor de groslijst, alsmede die ter behandeling van het concept-Program van Actie) er de oorzaak van waren dat niet meer dan 43 gespreksgroepen aan de slag gingen. Deze nieuwe activiteit werd in de volgende plaatsen onder auspiciën van de kiesverenigingen ontwikkeld:

| Kiesvereniging:             | gem. leeftijd: | Kiesvereniging:               | gem. leeftijd: |
|-----------------------------|----------------|-------------------------------|----------------|
| Apeldoorn (2 groepen) . . . | 43             | Haarlem-Gr. v. Prinsterer . . | 47             |
| Aduard . . . . .            | 51             | Hardenberg . . . . .          | 35             |
| Beetgumermolen . . . . .    | 46             | Hoogezand . . . . .           | 48             |
| Bergen op Zoom . . . . .    | 46             | Kantens (Gr.) . . . . .       | 35             |
| Bergum . . . . .            | 36             | Leerdam . . . . .             | 43             |
| Den Helder . . . . .        | 48             | Lisse . . . . .               | 45             |
| Deventer . . . . .          | 46             | Middenmeer . . . . .          | 43             |
| Dieren . . . . .            | 45             | Middelstum . . . . .          | 47             |
| Donkerbroek . . . . .       | 45             | Nijkerk . . . . .             | 39             |
| Emmen . . . . .             | 49             | Nijverdal . . . . .           | 40             |
| Enschede-Zuid . . . . .     | 46             | Oostvoorne . . . . .          | 39             |
| Gasselternijveen . . . . .  | 50             | Rotterdam XIX . . . . .       | 46             |
| Geertruidenberg . . . . .   | 44             | Rotterdam VIIIc . . . . .     | 31             |
| Gramsbergen . . . . .       | 49             | Rotterdam XIII . . . . .      | 49             |

|                        |    |                          |    |
|------------------------|----|--------------------------|----|
| Ruinerwold . . . . .   | 47 | Vreeland . . . . .       | 47 |
| Schoondijke . . . . .  | 44 | Wilnis . . . . .         | 38 |
| Slagharen . . . . .    | 45 | IJsselstein . . . . .    | 46 |
| Sleen . . . . .        | 29 | Zwartebroek . . . . .    | 44 |
| Smilde . . . . .       | ?  | Zwanenburg . . . . .     | 43 |
| Treebeek . . . . .     | 39 | Zwollerkerspel-buiten de |    |
| Utrecht-Zuid . . . . . | 36 | Sassenpoort              | 52 |
| Voorburg . . . . .     | 50 |                          |    |

Het totaal aantal personen bedroeg 412, te weten 398 mannen en 14 vrouwen. De maatschappelijke herkomst der deelnemers was zeer gevarieerd.

Bij alle lof, die deze „pioniers” toekomt, moet uiteraard bedacht worden, dat het eind-rapport inzake de binnengekomen antwoord-lijsten, hoe belangwekkend de daarin vervatte gegevens ook zijn, op zichzelf nog niet als representatief voor de partij kan worden aangemerkt. Om dit te kunnen zou het rapport gebaseerd moeten zijn op meer materiaal dan thans ten dienste stond.

Het rapport is dan ook, begeleid door de bovenstaande aantekening, in 1963 toegezonden aan de leden van de Eerste en Tweede A.R. Kamerfractie, aan de leden van het Centraal Comité, de Organisatie Commissie, het Algemeen Organisatie Comité en — uiteraard — aan de kiesverenigingen, die bij dit werk acte de présence hebben gegeven.

Op 16 november 1963 is het thema „De christelijke organisaties in deze tijd” voor de gespreksgroepen in het seizoen 1963/64 aan de kiesverenigingen toegezonden. Eind 1963 hadden reeds ruim 100 kiesverenigingen blijk gegeven aan deze activiteit deel te willen nemen. Behalve aan de „attentie-seinen” in „Nederlandse Gedachten” en tijdens de A.R. radio-uitzendingen, is dit (voorlopig) resultaat ook te danken aan de stimulanzen, die van de Provinciale Comité's en de Kamercentrales uitgingen. Natuurlijk was dit alles voor vele kiesvereniging-besturen niet nodig. Toch is het ook voor hen prettig te weten dat op deze activiteit van en in onze partij ook de aandacht gevestigd werd door o.a. de N.C.R.V.-radiokrant „Vandaag” en in „Trouw” (door „Flex” in zijn rubriek „Klein beeld”). Op verzoek van de betrokken hoofdbesturen is het gespreksgroepenmateriaal eveneens toegezonden aan de Arjos-clubs en aan de

afdelingen van de Bond van Gereformeerde Vrouwenverenigingen in Nederland.

Aan het eind van 1963 liet het zich aanzien dat behalve honderden gespreksgroepen binnen de partij, ook kerkeraden, studentenclubs en andere belangstellende groepen buiten de eigenlijke partij-organisatie, een antwoordlijst aan het Centraal Comité zullen doen toekomen. Het spreekt vanzelf dat de partij gaarne medewerking gaf aan deze externe begeleiding van het interne bezinningswerk der gespreksgroepen.

## HOOFDSTUK XI

### „NEDERLANDSE GEDACHTEN” en „A.R. POST”

De commissie van redactie van ons weekblad „Nederlandse Gedachten” en ons ledencontactorgaan „A.R. Post” (dat aan alle leden, die geen abonnee op „Nederlandse Gedachten” zijn wordt toegezonden) bleef in 1963 ongewijzigd bestaan uit de heren H. Algra (voorzitter), G. A. Kieft, J. W. Ooms en mr. W. R. van der Sluis. De heer G. J. H. Griffioen, redactie-secretaris, werd ook in 1963 wekelijks bij de opmaak en de correctie bijgestaan door de heer H. Gringhuis.

Het aantal abonnees op het weekblad bedroeg op 17 januari 17.797. Aangezien geen speciale werfactiviteiten in 1963 werden ontplooid op nationaal niveau (verscheidene actieve kiesverenigingen zagen daartoe in dit overdrukke jaar gelukkig nog wel kans) kon achteruitgang niet worden voorkomen. Eind 1963 bedroeg het aantal abonnees dan ook 16.757. Een verlies dus van netto 1040 abonnees. Gelet op het bovenstaande verdient eveneens vermelding, dat in de verslagperiode ook 740 nieuwe abonnees werden gewonnen.

Het ledencontactorgaan „A.R. Post” verscheen 11 maal. Wiseselpagina's werden door de Provinciale Comité's Friesland, Gelderland, Zeeland en de Kamercentrale Rotterdam verzorgd. De Raad van Advies van het weekblad werd in 1963, na schriftelijk contact met de leden van deze raad, opgeheven. De door deze leden blijkbaar aanvaarde motivering was de volgende:

„Omdat het hier het weekblad van de partij betreft, draagt het Centraal Comité uiteindelijk de verantwoordelijkheid voor de redactionele en administratieve werkzaamheden, alsmede voor de exploitatie van het weekblad. Ook op het Partij Convent en de Deputatenvergadering kunnen deze onderwerpen dus aan de orde worden gesteld. De dagelijkse leiding van het blad is ingevolge de „Richtlijnen” van het Centraal Comité opgedragen aan de Commissie van Redactie, terwijl het moderamen van het Centraal Comité belast is met het redactioneel beleid in algemene zin. Dit orgaan stel de daartoe de richtlijnen op en oefent toezicht op de Commissie van Redactie uit”.



Het bovenstaande illustreert dat de Raad van Advies moeilijk een plaats kon innemen, die ook voor het gevoel van zijn leden duidelijk en dus bevredigend was. Dit is wellicht mede de reden dat de Raad de laatste jaren niet bijeen is geweest en dat sommige leden voor het lidmaatschap bedankten. Daar komt nog bij, dat vele leden van de Raad ook in andere functies de partij dienen en uit dien hoofde reeds nauw met ons blad verbonden zijn.

## HOOFDSTUK XII

### SPREKERSORGANISATIE, RADIO- EN TELEVISIE-ZENDTIJD

#### 1. De sprekersorganisaties

De leden van de sprekersorganisatie in het werkgebied van ieder Provinciaal Comité en van elke Kamercentrale ontvingen in 1963 behalve de om de twee weken verschijnende „Documentatiedienst”, ook (speciaal met het oog op de Kamerverkiezingen) een viertal documentatie-uitgaven, respectievelijk inzake:

- de sociale politiek van het kabinet-De Quay (1959-1963);
- de Europese samenwerking;
- de woningbouw en de volkshuisvesting der laatste jaren;
- de agrarische perikelen van de laatste tijd (vrije boeren en Landbouwschap).

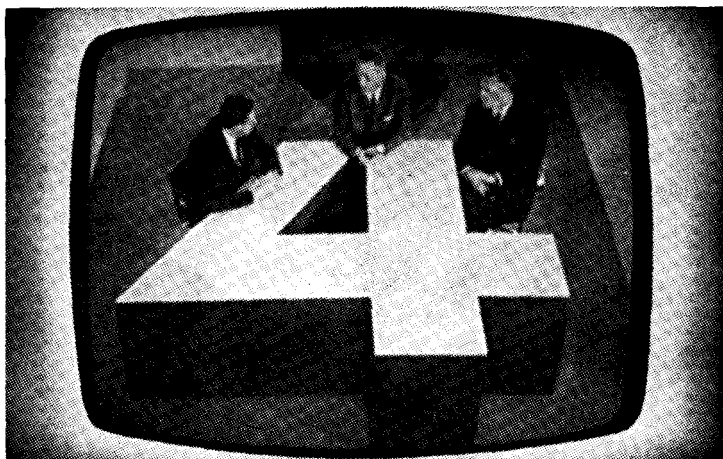
Begin december werd aan elk der deelnemers van de sprekersorganisaties een aantal rapport-formulieren toegezonden, waarop gegevens dienden te worden ingevuld, die het Algemeen Organisatie Comité en het Centraal Comité een beter inzicht verschaffen omtrent het vergaderbezoek, de behandelde onderwerpen en de discussie-punten tijdens de kiesvereniging-vergaderingen.

Eind 1963 waren reeds verscheidene rapportjes terugontvangen, zodat deze methode toen reeds alle kans van welslagen bleek te hebben. Zij zal te zijner tijd de Provinciale Comité's en de Kamercentrales ook waardevolle gegevens kunnen verschaffen inzake periodieke vernieuwing van hun sprekersorganisatie.

#### 2. De radiozendtijd

Tot ongeveer een maand vóór de stembus van 15 mei bleef de oude regeling (één uitzending per 14 dagen tijdens N.C.R.V.-zendtijd op donderdagavond van 19.50—20.00 uur) gehandhaafd. Deze uitzendingen werden door de secretaris van het Centraal Comité, mr. W. R. van der Sluis, verzorgd.

De drie A.R. lijstaanvoerders tijdens de televisie-



uitzending van maandag 8 april 1963



Tijdens de zogenaamde „spertijd” kreeg ook de A.R. Partij drie radio-uitzendingen toegewezen. Deze vonden plaats op en werden verzorgd door:

- 4 april 1963 — C. Balkenende (voorzitter A.R.J.O.S.) titel: „Jeugd en politiek”;  
 1 mei 1963 — H. van Eijdsen (lid Tweede Kamer) titel: „Uw eigen huis”;  
 10 mei 1963 — mr. A. B. Roosjen (ondervoorzitter Centraal Comité en lid Tweede Kamer) titel: „Ons eigen huis”.

Vanaf 16 mei tot en met juni gold weer de zojuist gememo-reerde regeling. Juli en augustus vormden voor de politieke partijen een periode van door de minister „opgelegde” radio-(en televisie-) vakantie.

In september hervatte de partij deze arbeid, met dezelfde vaste spreker, doch nu tijdens de VARA-zendtijd en wel op elke woensdag om de 14 dagen van 18.20—18.30 uur.

De titels en de daaronder door mr. W. R. van der Sluis besproken onderwerpen waren in 1963:

| datum       | titel                                          | onderwerp(en)                                                                           |
|-------------|------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|
| 10 januari  | Bij het begin                                  |                                                                                         |
| 24 januari  | Bevolkingsspreiding als politiek probleem      |                                                                                         |
| 7 februari  | Kleine partij in grote wereld                  |                                                                                         |
| 21 februari | Het Verdrag                                    | Nederlands-Duitse Verdrag                                                               |
| 7 maart     | Politiek televisie-tournooi op te smalle basis | Het P.v.d.A.-K.V.P.-televisie-debat                                                     |
| 21 maart    | Debatteren via en over de televisie            | P.v.d.A.-A.R.-televisie-duel aangekondigd                                               |
| 18 april    | A.R., Uw eigen huis                            | Verkiezingstoespraak                                                                    |
| 16 mei      | Teleurstellend, niet ontmoedigend              | Uitslag verkiezingen d.d. 15 mei                                                        |
| 30 mei      | Radiogesprek                                   | Van Eijdsen-Van der Sluis over de kabinetsformatie                                      |
| 15 juni     | Meedoen, juist nu                              | Gevarieerde inhoud: stimulans tot activiteit                                            |
| 11 sept.    | Contact                                        | Uitzendingen A.R. (voortaan via de Vara-zender); oogstverlof; nieuw kabinet; middenberm |
| 25 sept.    | Agrariërs in de stroom-<br>versnelling         | Het voorgenomen beleid van Minister Biesheuvel                                          |

|            |                                                 |                                                                                                                                                              |
|------------|-------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 9 oktober  | Radiogesprek                                    | J. Smallenbroek-Van der Sluis over de algemene beschouwingen in de Tweede Kamer d.d. 3 oktober 1963 en de positie der sociaal-economisch zwakken in ons land |
| 23 oktober | Voor 12 miljoen — 't verkeerslicht op groen     | Loonoverleg in Stichting van den Arbeid                                                                                                                      |
| 6 nov.     | Groepshygiëne, overheid en levensstijl          | Loonontwikkeling in Stichting van den Arbeid en de speculatie in onroerend goed                                                                              |
| 20 nov.    | In gesprek — over communicatie binnen de partij | Gespreksgroepen-activiteit van de A.R. Partij                                                                                                                |
| 4 dec.     | Vol verwachting klopt ons hart                  | Loonbeleid en de prijzen, motiepakket van de P.v.d.A.                                                                                                        |
| 18 dec.    | Van contact tot ontmoeting                      | Pagina-ruil „Trouw” en „Die Burger”                                                                                                                          |

De teksten van deze radio-toespraken werden volledig (ter documentatie) opgenomen in „Nederlandse Gedachten” c.q. „A.R. Post”.

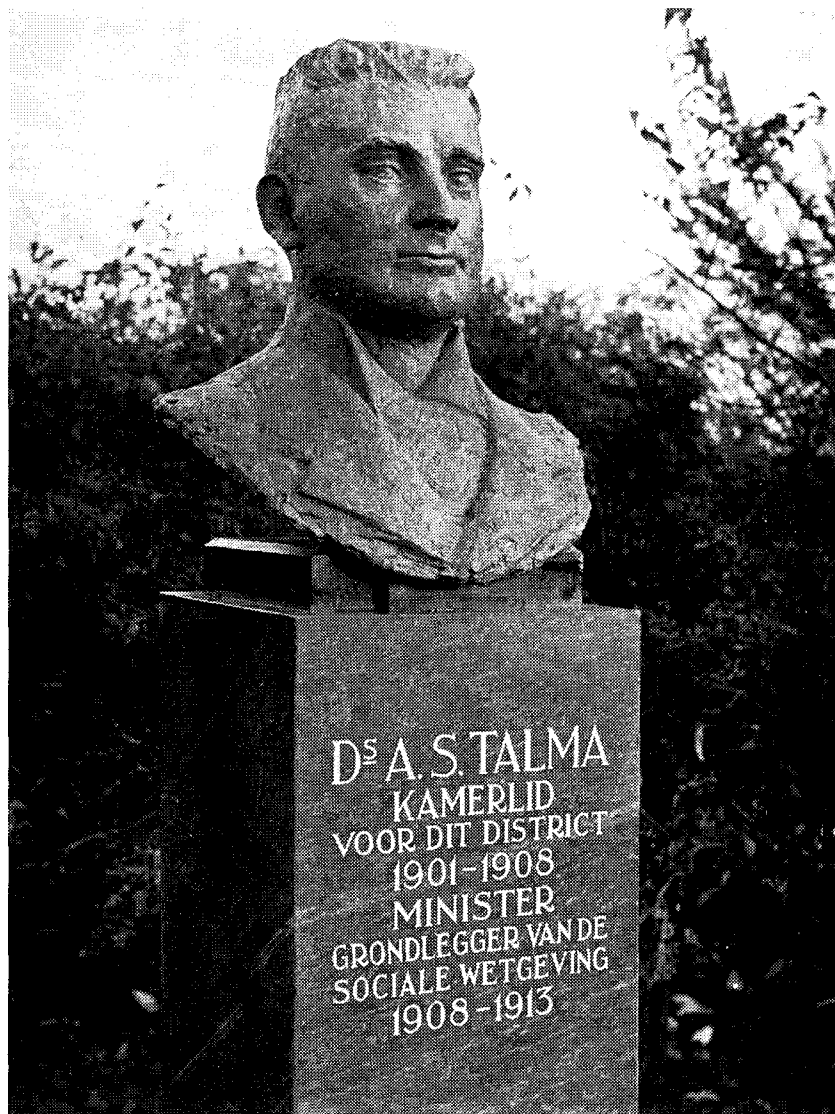
Het toenemend aantal aanvragen om de tekst der radio-causerieën toegezonden te krijgen en de correspondentie over deze uitzendingen, wettigde eind 1963 het vermoeden, dat de „zender-wisseling” aanvulling of althans wijzigingen in het auditorium teweeg gebracht heeft, waarover men zich ook uit propagandistische overwegingen slechts kan verheugen.

### 3. De televisiezendtijd

De A.R. televisie-uitzendingen in 1963 stonden voor een groot deel in het teken van de verkiezingen voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

De inleiding hiertoe was de uitzending op 14 januari waar de kijker een indruk kreeg van hetgeen onder het kabinet-De Quay tot stand was gebracht.

De drie daarop volgende uitzendingen, n.l. die van 25 februari, 8 april en 6 mei, waren bedoeld om de drie lijstaanvoerders, mr. Biesheuvel, oud-staatssecretaris Roolvink en de heer Smallenbroek, bij het Nederlandse publiek te introduceren. Deze serie bestond uit een montage van jeugd-foto's, een toelichting op ons Program van Actie en tenslotte waren een aantal Nederlanders in de gelegenheid de lijstaanvoerders „kritieke” vragen te stellen.



D<sup>s</sup> A. S. TALMA  
KAMERLID  
VOOR DIT DISTRICT  
1901-1908  
MINISTER  
GRONDLEGGER VAN DE  
SOCIALE WETGEVING  
1908-1913

*De A.R. televisie-uitzending van 18 november was gewijd aan het werk van minister Talma. Hier ziet men het monument ter nagedachtenis aan ds. A. S. Talma, dat op 9 november 1963 te Bergum, op initiatief van het Provinciaal Comité Friesland, werd onthuld*

Op 10 juni, dus kort na de verkiezingen, had mr. Van der Sluis een gesprek met de heer Van Eijdsen, de nieuwe voorzitter van de A.R. Tweede Kamerfractie, over de kabinetsformatie en het toekomstig beleid.

Na een door de minister opgelegde vakantie-onderbreking in juli en augustus verscheen de A.R. Partij op 23 september weer in het beeld, nu met de nieuwe minister van Verkeer en Waterstaat, mr. Van Aartsen. In deze uitzending zette de A.R. bewindsman enkele belangrijke taken van zijn departement uiteen. Daarbij werd de beveiliging van de middenberm, waartoe Zijne Excellentie, zo spoedig na de aanvaarding van zijn ambt, opdracht gaf, niet vergeten.

Het A.R. televisiejaar werd besloten met een uitzending over minister Talma op 18 november. In deze uitzending werd aandacht geschonken aan het feit, dat 50 jaar geleden de eerste ouderdomsrente werd uitbetaald. Daarbij werd o.a. medewerking verleend door de zoon van ds. Talma, mr. J. Talma, de beeldhouwer L. H. Sondaar en de A.R. Kamerleden J. van Eibergen en J. Schipper.

Hoewel geheel buiten de verantwoordelijkheid van de A.R. Partij vallend, moet ook het televisieduel Roolvink-Suurhoff d.d. 20 april hier worden vermeld. Deze uitzending, te zelfder tijd verzorgd door de N.C.R.V.-televisie en de V.A.R.A.-radiodienst had betrekking op het beleid van het kabinet-De Quay. Zij vloaide voort uit een „uitdaging” aan de P.v.d.A. en de K.V.P. gelanceerd door mr. W. R. van der Sluis in diens radio-uitzending d.d. 7 maart, waarbij de A.R. spreker het tussen deze beide partijen voorgenomen radio/televisie-debat over genoemd beleid, een te „smalle basis” toeschreef. Vrijwel onmiddellijk nam de secretaris van de P.v.d.A., de heer E. Meester, de toegeworpen handschoen op. Na besprekingen, eerst tussen deze beide „secondanten” en later samen met functionarissen van de N.C.R.V. en de V.A.R.A., werd tenslotte tot ieders tevredenheid de hierboven gememoreerde uitzending gearrangeerd, die op de bewuste zaterdagmiddag plaats vond onder (gespreks)leider D. Houwaard (C.H.U.) en die tal van kijkers/luisteraars geboeid heeft.

De beide omroep-organisaties komt voor hun bereidwilligheid ook op deze plaats dank toe, evenals de beide debaters, die overigens gaarne tot deze „verkiezingsstunt” bereid waren.



## HOOFDSTUK XIII

### BUITENLANDS CONTACT

#### 1. De Nederlandse N.E.I.-équipe

De Nederlandse groep van de Internationale Unie van Christen-Democraten (N.E.I.) wisselde in september 1963 (periodiek) van leiding en secretariaat. Prof. dr. G. C. v. Niftrik (C.H.U.) nam de voorzittershamer van dr. W. P. Berghuis over en de heer C. F. Kleisterlee (K.V.P.) werd secretaris als opvolger van mr. W. R. van der Sluis.

Beide A.R. werden derhalve na 3 jaar „dienst” door een „bemannings” van gemengde politieke samenstelling afgelost, ingevolge de reeds in 1957 gemaakte afspraak. Zij bleven respectievelijk vice-voorzitter en lid der équipe.

De overige leden van deze groep waren in 1963 mr. P. J. Aalberse en dr. L. de Gou (K.V.P.), dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot (A.R.), mr. H. K. J. Beernink (C.H.U.) en mr. C. A. Bos (C.H.U.), welke laatste zijn Unie-genoot, mr. J. W. van Gelder, verving.

#### 2. N.E.I.-congres te Straatsburg

Van 26 tot 29 september werd te Straatsburg het vierde mondiale congres van Christen-Democraten gehouden. Afgevaardigden uit meer dan veertig Europese, Zuid-Amerikaanse en Afrikaanse landen vergaderden drie dagen over de politieke toestand in de wereld.

De Nederlandse delegatie bestond uit: dr. W. P. Berghuis, mej. mr. J. C. Rutgers, mr. W. de Kwaadsteniet (A.R.P.), prof. dr. G. C. van Niftrik (C.H.U.) en mr. P. J. M. Aalberse, mej. G. S. H. M. Kok, drs. W. K. N. Schmelzer, drs. Th. E. Westerterp, P. J. M. van Engelen, C. de Graaf en A. E. van Niekerk (K.V.P.).

#### 3. Nederlandse N.E.I.-conferentie „Verdediging der Vrijheid” op Woudschoten

Op 8 en 9 februari werd door de Nederlandse N.E.I.-groep

een (eerste) week-end-conferentie op Woudschoten georganiseerd met als thema „Verdediging der Vrijheid”. Ongeveer 100 K.V.P.-, C.H.U.- en A.R.-gasten hebben die beide dagen naar de inleiders geluisterd, in discussiegroepen de stof besproken en in de plenaire zittingen de gedachtenwisseling bijgewoond. Het programma van deze conferentie was als volgt:

#### Vrijdag 8 februari 1963

|                        |                                                                                                                                       |
|------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 14.00 uur              | aankomst deelnemers, inschrijving                                                                                                     |
| 14.30 uur              | opening van de conferentie door de voorzitter van de N.E.I.-Equipe, dr. W. P. Berghuis                                                |
| 15.00 uur—15.45 uur    | inleiding prof. dr. R. C. Kwant onder de titel: „Het Christelijke geweten en de bewapeningswedloop”                                   |
| 16.15 uur—17.00 uur    | inleiding prof. dr. G. C. van Niftrik onder de titel: „Practisch-principiële overwegingen met het oog op de verdediging der vrijheid” |
| 19.15 uur—20.00 uur    | bespreking van de stof in 3 of 4 discussiegroepen                                                                                     |
| 20.30 uur— ± 22.00 uur | gemeenschappelijke discussie                                                                                                          |

#### Zaterdag 9 februari 1963

|                     |                                                   |
|---------------------|---------------------------------------------------|
| 9.00 uur— 9.45 uur  | inleiding van Staatsraad M. Ruppert               |
| 9.45 uur—10.30 uur  | inleiding door lt.gen. b.d. Th. E. E. H. Mathon   |
| 11.00 uur—11.45 uur | bespreking discussie-groepen                      |
| 11.45 uur—13.00 uur | gezamenlijke discussie en besluit der conferentie |
| 13.00 uur—14.00 uur | warme maaltijd en sluiting der conferentie        |

#### 4. Bezoek Latijns-Amerikaanse Christen-Democraten

De Nederlandse équipe van de N.E.I. heeft van 2 tot 10 oktober 1963 een groep jonge Latijns-Amerikaanse christen-democraten in Nederland ontvangen.

Voortbouwend op de ervaringen opgedaan bij een dergelijk bezoek in 1962, en rekening houdend met de speciale interesses, die er leefden onder de bezoekers, is een programma opgesteld, waarbij aandacht werd geschonken niet alleen aan algemene facetten van het sociale, economische en culturele leven in Nederland, maar ook in het bijzonder aan pers, propaganda, communicatiemiddelen en vakbeweging.

Evenals in 1962 werd ook nu het aantal officiële lezingen zoveel mogelijk beperkt en de nadruk gelegd op het debat. Deze werkwijze heeft ook dit jaar tot succes geleid en tot dankbaarheid, gezien het overladen programma dat onze gasten elders te verwerken hadden gekregen en waarbij het aantal conferenties soms tot zes per dag opliep.

#### **a. Het programma**

Woensdag 2 oktober: Aankomst, filmavond verzorgd door de R.V.D.

Donderdag 3 oktober: Inleiding door drs. W. K. N. Schmelzer, over „Nederland, een klein land in een grote wereld”. Persconferentie waarbij geen enkele journalist verschenen is gezien de crisis in de Tweede Kamer over de loonpolitiek. Spontaan gesprek met mr. W. R. van der Sluis over christelijke partijen in Nederland. Uiteenzetting van Latijns-Amerikaanse zijde over de situatie in Argentinië en Bolivia.

Vrijdag 4 oktober: Excursie naar Rotterdam, bustocht en rondvaart aangeboden door de Stichting „Havenbelangen”. Uiteenzetting van Latijns-Amerikaanse zijde over de situatie in Chili en Honduras.

Zaterdag 5 oktober: Bezoek aan de K.R.O.-studio in Hilversum, met een inleiding door mr. W. Wagenaar over „Nederlands radio- en T.V.-bestel”. Inleiding over de „Nederlandse pers”, door dr. E. Diemer.

Zondag 6 oktober: Excursie naar Amsterdam, rondvaart aangeboden door het gemeentebestuur, verder vrij tot 's nachts 12 uur.

Maandag 7 oktober: Inleiding over „Vakbeweging in Nederland” door de heer J. Alders. Bezoek aan Nijmegen, georganiseerd door de Latijns-Amerikaanse werkgroep: rondrit door de stad, ontvangst door prof. dr. J. H. Terlingen namens de Rector Magnificus (Inleiding over „Hoger Onderwijs in Nederland”), maaltijd op de studenten-mensa, feestavond.

Dinsdag 8 oktober: Ontvangst op de Wereldomroep door de heer Mulder Bonello met opname van interviews bestemd voor uitzending naar Latijns-Amerika. Inleiding over „Agrarische Problematiek in Nederland” door de heer P. C. Elfferich. Informeel gesprek over „Organisatie en propaganda der politieke partijen in Nederland” met de heren W. Perquin, mr. W. de Kwaadsteniet, drs. Joh. Boers.

Woensdag 9 oktober: Bezoek aan Den Haag. Institute of Social Studies met inleiding door dr. J. Ponsioen. Lunch en gesprek in het Kurhaus met vertegenwoordigers van Buitenlandse Zaken onder leiding van drs. C. Vreede, Chef Directie Westelijk

Halfroond, mede aanwezig vertegenwoordigers van de Nederlandse Equipe van de N.E.I.  
Bezoek aan Madurodam.

Broodmaaltijd op het partijbureau van de A.R.P. en afsluitend gesprek met vertegenwoordigers van de Nederlandse Equipe der N.E.I.

Donderdag 10 oktober: Vertrek.

#### **b. De bezoekers**

De twaalf vertegenwoordigers uit elf Latijns-Amerikaanse landen waren een deel van de groep van 50 personen, die in de maanden september en oktober door de N.E.I. in Europa werden ontvangen.

Het waren jonge politici die in hun land in de Christen-Democratie een belangrijke plaats innemen en in Europa zich kwamen oriënteren op de werkwijze en de resultaten van de West-Europese Christen-Democratie.

#### **c. Indrukken over de groep en het programma**

Bij al degenen met wie de Latijns-Amerikanen in Nederland in contact kwamen hebben zij een zeer goede indruk achtergelaten.

De gasten spraken hun waardering uit over het programma en de werkwijze, de vrije tijd en de vele persoonlijke contacten.

Het programma en de werkwijze: het beperkte aantal conferenties werd zeer op prijs gesteld omdat daardoor de mogelijkheid tot gedachtenwisseling werd vergroot, met het gevolg dat bij verscheidene inleiders de tijdsverhouding tussen inleiding en debat kwam te liggen als één op drie.

Naast de informatie aldus opgedaan, zijn de Latijns-Amerikanen in het bezit gesteld van een speciale documentatiemap over Nederland, die beduidend beter was van inhoud dan die van vorig jaar en welke op verschillende plaatsen nog belangrijk is aangevuld gedurende het bezoek.

De vrije tijd: het niet overladen programma en de voortreffelijke behuizing in Baarn boden onze gasten de welkome gelegenheid ook onderling over hun problemen te spreken. Zo hebben zij elkaar uiteenzettingen gegeven over de politieke, economische en sociale situatie in Argentinië, Bolivia, Chili en Honduras, gevolgd door debat.

De persoonlijke contacten werden bovenal hoog gewaardeerd: met name de gesprekken met de inleiders, met een aantal politici van K.V.P., A.R.P. en C.H.U., met vertegenwoordigers van Buitenlandse Zaken en met de begeleidende studenten.

# VERTEGENWOORDIGINGEN IN 1963

In 1963 heeft de A.R. Partij zich o.a. doen vertegenwoordigen bij de volgende gelegenheden:

- 16 maart 1963      Derde landelijke studiedag van de Europese Vrouwen Unie (E.V.U.) te Baarn.  
Namens het Centraal Comité en A.R. Vrouwencomité: mevr. dr. F. T. Diemer-Lindeboom, mevr. M. Kuipers-Klapwijk.
- 20 april 1963      Jaarvergadering van het Chr. Sociaal Verbond „Patrimonium” te Amsterdam.  
Prof. dr. ir. H. van Riessen.
- 2 mei 1963          Jubileum Convent der Christelijk-Sociale Organisaties (25-jarig bestaan) te Utrecht.  
Dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot, mr. W. R. v. d. Sluis.
- 8 mei 1963          Algemene vergadering C.B.T.B. te Haarlem.  
Mr. W. R. van der Sluis.
- 16 mei 1963          Jaarvergadering Bond van Geref. Vrouwenverenigingen in Nederland.  
Mevr. M. Kuipers-Klapwijk.
- 16/18 mei 1963      Congres „De democratie in West-Europa” van de Nederlandse Staatskundige Studenten Federatie (N.S.S.F.) te Wageningen, Utrecht en Amsterdam.  
Gedeeltelijk bijgewoond door dr. W. P. Berghuis, mr. W. R. van der Sluis.
- 22 mei 1963          Jubileum van de Bond van Geref. Jeugdverenigingen (75 jaar Geref. Jeugdwerk).  
Dr. W. P. Berghuis.
- 31 mei 1963          Tweede Nationale Sportontmoeting te Apeldoorn, georganiseerd door de Nederlandse Sport Federatie.  
De heer H. M. Oldenhof.
- 14 juni 1963          Officiële opening van het Philadelphia Tehuis „Denneoord” te Bennekom.  
De heer J. Smallenbroek.
- 11/12 sept. 1963    Algemene vergadering van het Chr. Nat. Vakverbond (C.N.V.) te Utrecht.  
Dr. W. P. Berghuis, J. Smallenbroek, dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot, mr. W. R. van der Sluis.

- 26/29 sept. 1963 Vierde mondiale congres van christen-democraten te Straatsburg.  
Mej. mr. J. C. Rutgers, dr. W. P. Berghuis, mr. W. de Kwaadsteniet.
- 30 september 1963 Buitengewone algemene vergadering van de C.B.T.B. te Utrecht.  
Mr. W. R. van der Sluis.
- 4/5 oktober 1963 Jaarlijkse studieconferentie van de A.R.J.O.S. te Driebergen.  
Dr. W. P. Berghuis,, J. Smallenbroek, mr. W. R. van der Sluis.
- 15 oktober 1963 Algemene vergadering van de Chr. Middenstandsbond.  
Dr. W. P. Berghuis.
- 22/24 oktober 1963 Defensie-oriënteringsconferentie, Hotel „De Bilderberg”, Oosterbeek.  
De heer J. Tjalma.
- 7 november 1963 Jaarvergadering Verband van Verenigingen van A.R. Gemeente- en Provinciebestuurders te Utrecht.  
De heer J. Tjalma, mr. W. R. van der Sluis.
- 9 november 1963 Onthulling Talma-monument te Bergum.  
De heren H. M. Oldenhof en J. Tjalma.
- 9 november 1963 Algemene vergadering van „Philadelphia”.  
Ds. P. M. van Galen.
- 25 november 1963 Recreatiestudiedag van de Kon. Ned. Toeristenbond A.N.W.B. te Rotterdam.  
Mr. R. W. van der Sluis.
- 14 december 1963 Jaarvergadering van de Nationale Organisatie van de A.R.J.O.S. te Utrecht.  
Dr. W. P. Berghuis, J. Smallenbroek, dr. A. Veerman, J. Tjalma, mr. W. R. van der Sluis, mr. W. de Kwaadsteniet, mej. J. van Leeuwen, H. M. Oldenhof, prof. mr. Th. A. Versteeg, P. C. Elfferich.

**OVERZICHT LEDENTAL  
VAN DE ANTI-REVOLUTIONAIRE PARTIJ**

| <i>Statencentrales:</i>             | Aantal<br>leden<br>1960 | Aantal<br>leden<br>1961 | Aantal<br>leden<br>1962 | Aantal<br>leden<br>1963 | Aantal<br>leden<br>P.C. |
|-------------------------------------|-------------------------|-------------------------|-------------------------|-------------------------|-------------------------|
| <b>1. Kamercentrale Groningen:</b>  |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Appingedam . . . . .             | 2080                    | 2076                    | 2220                    | 2179                    | 3                       |
| 2. Bedum . . . . .                  | 3808                    | 3783                    | 3809                    | 3658                    | 4                       |
| 3. Groningen . . . . .              | 1489                    | 1172                    | 1178                    | 1175                    | 2                       |
| 4. Oude Pekela . . . . .            | 922                     | 948                     | 988                     | 967                     | 1                       |
| 5. Winschoten . . . . .             | 792                     | 777                     | 762                     | 737                     | 1                       |
| Totaal                              | 9091                    | 8756                    | 8957                    | 8716                    | 11                      |
| <b>2. Kamercentrale Leeuwarden:</b> |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Dokkum . . . . .                 | 4857                    | 5138                    | 5315                    | 5168                    | 6                       |
| 2. Franeker . . . . .               | 2513                    | 2767                    | 2811                    | 2694                    | 3                       |
| 3. Heerenveen . . . . .             | 2148                    | 2348                    | 2457                    | 2419                    | 3                       |
| 4. Leeuwarden . . . . .             | 1378                    | 1403                    | 1431                    | 1374                    | 2                       |
| 5. Sneek . . . . .                  | 1999                    | 2212                    | 2266                    | 2202                    | 3                       |
| Totaal                              | 12895                   | 13868                   | 14280                   | 13857                   | 17                      |
| <b>3. Kamercentrale Assen:</b>      |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Assen . . . . .                  | 1357                    | 1383                    | 1468                    | 1449                    | 2                       |
| 2. Emmen . . . . .                  | 1080                    | 1077                    | 1119                    | 1091                    | 2                       |
| 3. Hogeveen . . . . .               | 2199                    | 2284                    | 2272                    | 2222                    | 3                       |
| 4. Meppel . . . . .                 | 1117                    | 1140                    | 1166                    | 1140                    | 2                       |
| Totaal                              | 5753                    | 5884                    | 6025                    | 5902                    | 9                       |
| <b>4. Kamercentrale Zwolle:</b>     |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Almelo . . . . .                 | 416                     | 383                     | 385                     | 376                     | 1                       |
| 2. Deventer . . . . .               | 479                     | 471                     | 486                     | 475                     | 1                       |
| 3. Enschede . . . . .               | 476                     | 468                     | 487                     | 458                     | 1                       |
| 4. Hengelo . . . . .                | 398                     | 402                     | 414                     | 418                     | 1                       |
| 5. Kampen . . . . .                 | 1390                    | 1512                    | 1578                    | 1550                    | 2                       |
| 6. Ommen . . . . .                  | 2729                    | 2763                    | 2988                    | 2945                    | 3                       |
| 7. Zwolle . . . . .                 | 1333                    | 1345                    | 1324                    | 1276                    | 2                       |
| 8. N.O. Polder . . . . .            | 657                     | 648                     | 710                     | 690                     | 1                       |
| Totaal                              | 7878                    | 7992                    | 8372                    | 8188                    | 12                      |
| <b>5. Kamercentrale Arnhem:</b>     |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Arnhem . . . . .                 | 580                     | 599                     | 615                     | 588                     | 1                       |
| 2. Ede . . . . .                    | 1973                    | 2006                    | 2051                    | 1982                    | 2                       |
| 3. Harderwijk . . . . .             | 2173                    | 2215                    | 2321                    | 2246                    | 3                       |
| 4. Zutphen . . . . .                | 1084                    | 1104                    | 1123                    | 1108                    | 2                       |
| 5. Apeldoorn . . . . .              | 893                     | 875                     | 905                     | 883                     | 1                       |
| Totaal                              | 6703                    | 6799                    | 7015                    | 6807                    | 9                       |

*Statencentrales:*

|                                         | Aantal<br>leden<br>1960 | Aantal<br>leden<br>1961 | Aantal<br>leden<br>1962 | Aantal<br>leden<br>1963 | Aantal<br>leden<br>P.C. |
|-----------------------------------------|-------------------------|-------------------------|-------------------------|-------------------------|-------------------------|
| <b>6. Kamercentrale Nijmegen:</b>       |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Doetinchem . . . . .                 | 411                     | 410                     | 438                     | 414                     | 1                       |
| 2. Tiel . . . . .                       | 493                     | 489                     | 501                     | 486                     | 1                       |
| 3. Winterswijk . . . . .                | 1824                    | 1824                    | 1874                    | 1879                    | 2                       |
| 4. Nijmegen . . . . .                   | 173                     | 138                     | 131                     | 128                     | 1                       |
| 5. Wijchen . . . . .                    | 172                     | 192                     | 157                     | 157                     | 1                       |
| Totaal                                  | 3073                    | 3053                    | 3101                    | 3064                    | 6                       |
| <b>7. Kamercentrale Utrecht:</b>        |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Amersfoort . . . . .                 | 4719                    | 4845                    | 4985                    | 4985                    | 5                       |
| 2. Utrecht . . . . .                    | 1514                    | 1567                    | 1614                    | 1522                    | 2                       |
| Totaal                                  | 6233                    | 6412                    | 6599                    | 6507                    | 7                       |
| <b>8. Kamercentrale Amsterdam:</b>      |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Amsterdam . . . . .                  | 3613                    | 3395                    | 3119                    | 2984                    | 5+3                     |
| Totaal                                  | 3613                    | 3395                    | 3119                    | 2984                    | 8                       |
| <b>9. Kamercentrale Haarlem:</b>        |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Haarlem . . . . .                    | 1324                    | 1334                    | 1345                    | 1357                    | 2                       |
| 2. Velsen . . . . .                     | 681                     | 688                     | 770                     | 749                     | 1                       |
| 3. Nieuwer-Amstel . . . . .             | 2033                    | 2061                    | 2111                    | 2004                    | 3                       |
| 4. Hilversum . . . . .                  | 1864                    | 1787                    | 1798                    | 1680                    | 2                       |
| Totaal                                  | 5902                    | 5870                    | 6024                    | 5790                    | 8                       |
| <b>10. Kamercentrale Den Helder:</b>    |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Den Helder . . . . .                 | 1243                    | 1200                    | 1132                    | 1120                    | 2                       |
| 2. Hoorn . . . . .                      | 1178                    | 1167                    | 1152                    | 1075                    | 2                       |
| 3. Alkmaar . . . . .                    | 517                     | 493                     | 516                     | 488                     | 1                       |
| 4. Zaandam . . . . .                    | 736                     | 735                     | 747                     | 741                     | 1                       |
| Totaal                                  | 3674                    | 3595                    | 3547                    | 3424                    | 6                       |
| <b>11. Kamercentrale Leiden:</b>        |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Leiden . . . . .                     | 3406                    | 3370                    | 3434                    | 3338                    | 4                       |
| 2. Gouda . . . . .                      | 3668                    | 3681                    | 3918                    | 3869                    | 4                       |
| a.* Alphen a/d Rijn . . . . .           | 1529                    | 1542                    | 1595                    | 1553                    |                         |
| b.* Gouda . . . . .                     | 1586                    | 1560                    | 1703                    | 1682                    |                         |
| c.* Zoetermeer . . . . .                | 553                     | 579                     | 620                     | 634                     |                         |
| Totaal                                  | 7074                    | 7051                    | 7352                    | 7207                    | 8                       |
| <b>12. Kamercentrale 's-Gravenhage:</b> |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. 's-Gravenhage . . . . .              | 3153                    | 3085                    | 3116                    | 3023                    | 5+4                     |
| Totaal                                  | 3153                    | 3085                    | 3116                    | 3023                    | 9                       |

\* = hulpcentrales ressorterend onder de S.C. Gouda.



*Statencentrales:*

|                                            | Aantal<br>leden<br>1960 | Aantal<br>leden<br>1961 | Aantal<br>leden<br>1962 | Aantal<br>leden<br>1963 | Aantal<br>leden<br>P.C. |
|--------------------------------------------|-------------------------|-------------------------|-------------------------|-------------------------|-------------------------|
| <b>13. Kamercentrale Rotterdam:</b>        |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Rotterdam . . . .                       | 5091                    | 4949                    | 5094                    | 4835                    | 5 + 5                   |
| Totaal                                     | 5091                    | 4949                    | 5094                    | 4835                    | 10                      |
| <b>14. Kamercentrale Dordrecht:</b>        |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Delft . . . . .                         | 5236                    | 5236                    | 5353                    | 5177                    | 6                       |
| 2. Dordrecht . . . .                       | 2839                    | 2848                    | 2845                    | 2727                    | 3                       |
| 3. Ridderkerk . . . .                      | 3119                    | 3089                    | 3194                    | 3104                    | 4                       |
| a.* IJsselmonde . . . .                    | 1495                    | 1514                    | 1504                    | 1481                    |                         |
| b.* Hoeksewaard . . . .                    | 650                     | 653                     | 686                     | 644                     |                         |
| c.* Voorne Putten . . . .                  | 555                     | 538                     | 602                     | 580                     |                         |
| d.* Goeree-Overflakkee .                   | 419                     | 384                     | 402                     | 399                     |                         |
| Totaal                                     | 11194                   | 11173                   | 11392                   | 11008                   | 13                      |
| <b>15. Kamercentrale Middelburg:</b>       |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Goes . . . . .                          | 1163                    | 1157                    | 1229                    | 1196                    | 2                       |
| 2. Hulst . . . . .                         | 353                     | 335                     | 345                     | 363                     | 1                       |
| 3. Sluis . . . . .                         | 183                     | 186                     | 199                     | 192                     | 1                       |
| 4. Middelburg . . . .                      | 1223                    | 1228                    | 1230                    | 1211                    | 2                       |
| 5. Tholen . . . . .                        | 118                     | 120                     | 115                     | 106                     | 1                       |
| 6. Vlissingen . . . .                      | 686                     | 701                     | 713                     | 662                     | 1                       |
| 7. Zierikzee . . . .                       | 404                     | 384                     | 424                     | 414                     | 1                       |
| Totaal                                     | 4130                    | 4111                    | 4255                    | 4144                    | 9                       |
| <b>16. Kamercentrale Tilburg:</b>          |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Bergen op Zoom . .                      | 818                     | 815                     | 831                     | 828                     | 5 + 1                   |
| Totaal                                     | 818                     | 815                     | 831                     | 828                     | 6                       |
| <b>17. Kamercentrale 's-Hertogenbosch:</b> |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Eindhoven . . . .                       | 466                     | 465                     | 461                     | 489                     | 1                       |
| 2. Heusden . . . .                         | 872                     | 868                     | 884                     | 849                     | 1                       |
| Totaal                                     | 1338                    | 1333                    | 1345                    | 1338                    | 2                       |
| <b>18. Kamercentrale Maastricht:</b>       |                         |                         |                         |                         |                         |
| 1. Maastricht . . . .                      | 387                     | 403                     | 423                     | 394                     | 5 + 1                   |
| Totaal                                     | 387                     | 403                     | 423                     | 394                     | 6                       |

\* = hulpcentrales ressorterend onder de S.C. Ridderkerk.

# TOTAAL AANTAL LEDEN PER KAMERCENTRALE

|               |                |       |       |       |        |       | Aantal leden      |                  |
|---------------|----------------|-------|-------|-------|--------|-------|-------------------|------------------|
|               |                |       |       |       |        |       | Partij Convent    |                  |
|               | per 31-12-1958 | 1959  | 1960  | 1961  | 1962   | 1963  | Staten-<br>centr. | Kamer-<br>centr. |
| Groningen     | 9426           | 9361  | 9091  | 8756  | 8906   | 8716  | 11                | 2                |
| Leeuwarden    | 12768          | 12994 | 12895 | 13868 | 14235  | 13857 | 17                | 2                |
| Assen         | 5798           | 5838  | 5753  | 5884  | 5990   | 5902  | 9                 | 2                |
| Zwolle        | 7947           | 8022  | 7878  | 7992  | 8375   | 8188  | 12                | 2                |
| Arnhem        | 6515           | 6684  | 6703  | 6799  | 6968   | 6807  | 9                 | 2                |
| Nijmegen      | 3169           | 3146  | 3073  | 3053  | 3093   | 3064  | 6                 | 2                |
| Utrecht       | 6093           | 6232  | 6233  | 6412  | 6614   | 6507  | 7                 | 2                |
| Amsterdam     | 3993           | 3830  | 3613  | 3395  | 3219   | 2984  | —                 | 8                |
| Haarlem       | 5708           | 5872  | 5902  | 5870  | 6002   | 5790  | 8                 | 2                |
| Den Helder    | 3721           | 3692  | 3674  | 3595  | 3503   | 3424  | 6                 | 2                |
| Leiden        | 7064           | 7139  | 7074  | 7051  | 7358   | 7207  | 8                 | 2                |
| 's-Gravenhage | 3375           | 3248  | 3153  | 3085  | 3116   | 3023  | —                 | 9                |
| Rotterdam     | 5238           | 5305  | 5091  | 4949  | 5071   | 4835  | —                 | 10               |
| Dordrecht     | 11657          | 11408 | 11194 | 11173 | 11344  | 11008 | 13                | 2                |
| Middelburg    | 4246           | 4217  | 4130  | 4111  | 4247   | 4144  | 9                 | 2                |
| Tilburg       | 826            | 854   | 818   | 815   | 834    | 828   | —                 | 6                |
| 's-Hertogenb. | 1380           | 1344  | 1318  | 1333  | 1345   | 1338  | 2                 | 2                |
| Maastricht    | 416            | 427   | 387   | 403   | 423    | 394   | —                 | 6                |
| Totaal        | 99340          | 99613 | 97980 | 98544 | 100643 | 98016 | 117               | 65               |

|                 |                       |      |                    |
|-----------------|-----------------------|------|--------------------|
| Per 31/12 1958: | 99340 leden, waarvan  | 2164 | gehuwde vrouwen.   |
| Per 31/12 1959: | 99613 leden, waarvan  | 2296 | gehuwde vrouwen.   |
| Per 31/12 1960: | 97980 leden, waarvan  | 2457 | gehuwde vrouwen    |
|                 | en                    | 5841 | ongehuwde vrouwen. |
| Per 31/12 1961: | 98544 leden, waarvan  | 3407 | gehuwde vrouwen    |
|                 | en                    | 5875 | ongehuwde vrouwen. |
| Per 31/12 1962: | 100643 leden, waarvan | 3903 | gehuwde vrouwen    |
|                 | en                    | 6252 | ongehuwde vrouwen. |
| Per 31/12 1963: | 98016 leden, waarvan  | 3804 | gehuwde vrouwen    |
|                 | en                    | 6100 | ongehuwde vrouwen. |

Opgemerkt moet echter worden, dat de netto-ledenstand van 98.016, werd vastgesteld op een moment (1 januari 1964), waarop nog niet een rectificatie in de cijfers kon worden doorgevoerd, waardoor het uit deze cijfers naar voren springende „verlies” in sterke mate zou blijken te zijn geredresseerd. In het seizoen najaar 1963/voorjaar 1964 zijn namelijk door een aantal kiesverenigingen ledenwerfactiviteiten ontwikkeld, waarvan het resultaat per 1 januari 1964 nog niet (geheel) bekend was. Het leek van weinig betekenis deze rectificatie alsnog in de per 1 januari 1964 vastgestelde cijfers aan te brengen, aangezien het gaat om getallen welke in verhouding tot de rond 100.000 leden niet van overwegende betekenis zijn. Bovendien worden zij vermeld in het volgende jaarverslag.



## FINANCIELE VERSLAGEN

(behorende bij het jaarverslag 1963)

# BALANS VAN HET CENTRAAL COMITE PER 31 DECEMBER 1962

## DEBET

### Geldmiddelen:

|                                                |   |           |             |
|------------------------------------------------|---|-----------|-------------|
| kas . . . . .                                  | f | 132,81    |             |
| giro . . . . .                                 | „ | 7.550,01  |             |
| Nederlandse Handel-Maatschappij . . . . .      | „ | 991,02    |             |
| Zuidhollandse Bank, rekening-courant . . . . . | „ | 1.291,34  |             |
| Zuidhollandse Bank, depositoboekje . . . . .   | „ | 68.940,56 | f 78.905,74 |

### Beleggingen:

|                                            |   |            |              |
|--------------------------------------------|---|------------|--------------|
| effecten . . . . .                         | f | 162.817,26 |              |
| lening schoolvereniging . . . . .          | „ | 36.000,—   | f 198.817,26 |
| debiteuren kiesverenigingen 1962 . . . . . | f | 93.139,74  |              |
| debiteuren vorige jaren . . . . .          | „ | 2.115,—    | f 95.254,74  |

### Kantoormeubilair e.d.:

f 5.603,89

### Vooruitbetaalde en nog te ontvangen posten:

|                                                                         |   |          |             |
|-------------------------------------------------------------------------|---|----------|-------------|
| lectuurabonnementen en bijzondere bijdragen, nog te ontvangen . . . . . | f | 2.984,50 |             |
| interest nog te ontvangen . . . . .                                     | „ | 3.465,30 |             |
| bijdrage in de kosten van televisie-uitzendingen . . . . .              | „ | 3.200,—  |             |
| bureaubehoeften en postzegels, voorraad                                 | „ | 3.767,10 |             |
| voorschotten voor reiskosten . . . . .                                  | „ | 510,—    |             |
| overige nog te ontvangen posten . . . . .                               | „ | 52,50    | f 13.979,40 |

### Overige activa

#### Jeugdorganisatie:

|                                                     |   |          |            |
|-----------------------------------------------------|---|----------|------------|
| nog te ontvangen contributie . . . . .              | f | 1.263,50 |            |
| kosten kadercursussen, terug te ontvangen . . . . . | „ | 671,10   | f 1.934,60 |

#### Brochures, voorraad:

|                                        |   |           |             |
|----------------------------------------|---|-----------|-------------|
| voorraad . . . . .                     | f | 11.367,67 |             |
| vorderingen wegens verkochte brochures | „ | 3.199,58  | f 14.567,25 |

f 409.062,88

# CREDIT

## Kapitaal:

per 31 december 1961 . . . . . f 195.291,47  
 bij: voordelig koersverschil op effecten „ 26,26

f 195.317,73  
 af: nadelig saldo 1962 . . . . . „ 17.820,90

f 177.496,83

## Exploitatie orgaan

„Nederlandse Gedachten” . . . . . f 45.549,50

## Vooruit ontvangen en nog te betalen posten:

Dr. Kuypertstichting, voor het Coll. van  
 Advies te betalen . . . . . f 7.000,—  
 contributies, vooruit ontvangen . . . . . „ 280,95  
 lectuurabonnementen en bijzondere bij-  
 dragen, vooruit ontvangen . . . . . „ 722,50  
 sociale lasten, te betalen . . . . . „ 1.791,05  
 loonbelasting en A.O.W.-premie nog af  
 te dragen . . . . . „ 1.848,75  
 telefoonkosten . . . . . „ 1.299,48  
 kosten van televisie-uitzendingen . . . . . „ 1.254,88  
 reis- en vergaderkosten . . . . . „ 560,74  
 buitenlands contact . . . . . „ 629,05  
 kosten jeugdorganisatie . . . . . „ 2.407,76  
 documentatiedienst, nog te betalen . . . . . „ 2.223,83  
 brochures, te betalen . . . . . „ 5.769,90  
 overige te betalen posten . . . . . „ 1.514,26

f 27.303,15

## Reserve fondsen

### Propagandafonds:

per 31 december 1961 . . . . . f 88.717,54  
 bij: toevoeging over 1962 . . . . . „ 30.000,—

f 118.717,54

### Jubileumfondsen:

per 31 december 1961 . . . . . f 32.875,08  
 bij: gedeeltelijke terugbetaling van in  
 1958 uit dit fonds gefinancierde  
 aanloopkosten voor  
 „Nederlandse Gedachten” . . . . . „ 8.236,03  
 f 41.111,11

af: inrichtingskosten van de kamer van  
 de publiciteitsfunctionaris . . . . . „ 1.115,25

f 39.995,86

Nagezien en akkoord bevonden,

w.g. T. van der Kooij, accountant.

f 409.062,88

**REKENING VAN LASTEN EN BATEN OVER 1962  
VAN HET CENTRAAL COMITE**

| LASTEN                                                                                                  | rekening<br>1961    | begroting<br>1962  | rekening<br>1962    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------|--------------------|---------------------|
| <b>Secretariaat en boekhouding:</b>                                                                     |                     |                    |                     |
| 1. salarissen . . . . .                                                                                 | f 60.946,81         | f 59.800,—         | f 73.103,10         |
| 2. sociale voorzieningen . . . .                                                                        | „ 9.383,72          | „ 9.900,—          | „ 10.669,40         |
| 3. diverse kosten . . . . .                                                                             | „ 540,54            | „ 600,—            | „ 1.446,25          |
| 4. aandeel algemene kosten . . .                                                                        | „ 22.821,67         | „ 22.100,—         | „ 24.892,08         |
|                                                                                                         | 93.692,74           | f 92.400,—         | f 110.110,83        |
| <b>Kosten van de organisatie:</b>                                                                       |                     |                    |                     |
| 5. reiskosten . . . . .                                                                                 | „ 9.355,73          | f 9.500,—          | f 9.420,36          |
| 6. vergaderkosten . . . . .                                                                             | „ 2.768,83          | „ 4.000,—          | „ 4.030,63          |
| 7. aandeel C.C. reiskostenvergoed.<br>m.b.t. C.C., A.O.C., O.C. en<br>landel. verg. sprekersorganisatie | „ 980,66            | „ 1.900,—          | „ 1.338,57          |
| 8. vergaderingen Partij Convent .                                                                       | „ 4.530,20          | „ 3.800,—          | „ 3.661,65          |
| 9. commissies . . . . .                                                                                 | „ 322,55            | „ 500,—            | „ 410,94            |
| 10. subsidies . . . . .                                                                                 | „ 745,—             | „ 700,—            | „ 900,—             |
| 11. buitenlands contact . . . . .                                                                       | „ 4.377,73          | „ 4.100,—          | „ 4.513,30          |
| 12. conferenties . . . . .                                                                              | „ 2.162,21          | „ 3.000,—          | „ 2.880,45          |
| 13. deputatenvergadering . . . .                                                                        | „ 2.914,75          | „ —,—              | „ —,—               |
| 14. radio-uitzendingen . . . . .                                                                        | „ 865,20            | „ 800,—            | „ 780,—             |
| 15. televisie-uitzendingen . . . .                                                                      | „ —,—               | „ —,—              | „ 15.729,53         |
| 16. gespreksgroepen . . . . .                                                                           | „ —,—               | „ —,—              | „ 219,40            |
| 17. overige kosten . . . . .                                                                            | „ 1.907,11          | „ 500,—            | „ 700,—             |
|                                                                                                         | 30.929,97           | f 28.800,—         | f 44.584,83         |
| <b>Jeugdorganisatie:</b>                                                                                |                     |                    |                     |
| 18. salarissen . . . . .                                                                                | f 9.038,66          | f 9.550,—          | „ 11.778,56         |
| 19. sociale voorzieningen . . . .                                                                       | „ 988,75            | „ 1.250,—          | „ 1.486,50          |
| 20. aandeel algemene kosten . . .                                                                       | „ 6.418,60          | „ 6.200,—          | „ 7.000,90          |
| 21. vergaderingen/reiskosten . . .                                                                      | „ 3.254,47          | „ 3.000,—          | „ 2.971,26          |
| 22. buitenlands contact . . . . .                                                                       | „ 1.744,86          | „ 2.000,—          | „ 2.551,75          |
| 23. kosten conf., comm., werkgr.                                                                        | „ 3.042,91          | „ 3.575,—          | „ 2.422,87          |
| 24. kosten jaarvergadering . . . .                                                                      | „ 497,95            | „ 600,—            | „ 652,52            |
| 25. propaganda en voorlichting .                                                                        | „ 2.320,32          | „ 2.500,—          | „ 2.433,81          |
| 26. kadercursus . . . . .                                                                               | „ 820,14            | „ —,—              | „ 767,79            |
| 27. overige kosten . . . . .                                                                            | „ 119,35            | „ 125,—            | „ —,—               |
|                                                                                                         | 28.246,01           | f 28.800,—         | f 32.065,96         |
| <b>Propagandakosten:</b>                                                                                |                     |                    |                     |
| 28. ledenwerfactie „Eén op Tien” .                                                                      | „ —,—               | f —,—              | f 480,35            |
| 29. leatuurverspreiding . . . . .                                                                       | „ 5.943,94          | „ 8.000,—          | „ 7.906,25          |
| 30. schipperscomité . . . . .                                                                           | „ 990,32            | „ 850,—            | „ 769,87            |
| 31. verk. kosten Prov. Staten en<br>Gemeenteraden . . . . .                                             | „ —,—               | „ —,—              | „ 1.506,50          |
| 32. toev. prop. fonds Kamerverk.                                                                        | „ 30.000,—          | „ 30.000,—         | „ 30.000,—          |
|                                                                                                         | 36.934,26           | f 38.850,—         | f 40.662,97         |
| <b>Overige lasten:</b>                                                                                  |                     |                    |                     |
| 33. Dr. Kuypers. Bijdrage College<br>van Advies . . . . .                                               | „ 20.000,—          | f 22.000,—         | f 22.000,—          |
| 34. kosten contactorg. „A.R. Post”                                                                      | „ 72.100,31         | „ 70.850,—         | „ 78.065,75         |
| 35. kosten Documentatiedienst . .                                                                       | „ 4.238,16          | „ 3.850,—          | „ 4.027,83          |
|                                                                                                         | 96.338,47           | f 96.700,—         | f 104.093,58        |
| 36. batig saldo . . . . .                                                                               | „ —,—               | f 3.350,—          | f —,—               |
|                                                                                                         | <u>f 286.141,45</u> | <u>f 288.900,—</u> | <u>f 331.518,17</u> |

|                                                         |                  |                   | BATEN            |
|---------------------------------------------------------|------------------|-------------------|------------------|
|                                                         | rekening<br>1961 | begroting<br>1962 | rekening<br>1962 |
| 1. contributie . . . . .                                | f 235.967,20     | f 240.300,—       | f 231.516,40     |
| 2. publiciteitsfonds . . . . .                          | „ —,—            | „ —,—             | „ 48.476,50      |
| 3. interest . . . . .                                   | „ 10.292,34      | „ 11.600,—        | „ 9.747,42       |
| 4. lectuur-abonnementen en bijz.<br>bijdragen . . . . . | „ 19.295,86      | „ 21.000,—        | „ 19.956,95      |
| 5. contributie jeugdorganisatie . .                     | „ 4.000,—        | „ 4.000,—         | „ 4.000,—        |
| 6. batig saldo weekblad<br>„Nederlandse Gedachten” . .  | „ 7.833,59       | „ 12.000,—        | „ —,—            |
| 7. nadelig saldo . . . . .                              | „ 8.752,46       | „ —,—             | „ 17.820,90      |

---

f 286.141,45    f 288.900,—    f 331.518,17

---



**BEGROTING VAN LASTEN EN BATEN OVER 1964**

**LASTEN**

**Secretariaat en boekhouding:**

|                                      | rekening<br>1962 | begroting<br>1963 | begroting<br>1964 |
|--------------------------------------|------------------|-------------------|-------------------|
| 1. salarissen . . . . .              | f 73.103,10      | f 89.500,—        | f 90.800,—        |
| 2. sociale lasten . . . . .          | „ 10.669,40      | „ 12.700,—        | „ 14.400,—        |
| 3. diverse kosten . . . . .          | „ 1.446,25       | „ 600,—           | „ 1.000,—         |
| 4. aandeel algemene kosten . . . . . | „ 24.892,08      | „ 24.000,—        | „ 26.600,—        |
|                                      | 110.110,83       | f 126.800,—       | f 132.800,—       |

**Kosten van de organisatie:**

|                                                                                                            |             |            |            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------|------------|------------|
| 5. reiskosten . . . . .                                                                                    | f 9.420,36  | f 9.500,—  | f 9.500,—  |
| 6. vergaderkosten . . . . .                                                                                | „ 4.030,63  | „ 3.500,—  | „ 4.500,—  |
| 7. aandeel C.C. reiskostenvergoed.<br>m.b.t. C.C., A.O.C., O.C., P.C.<br>en landel. verg. spr. organisatie | „ 1.338,57  | „ 1.500,—  | „ 1.500,—  |
| 8. vergaderingen Partij Convent . . . . .                                                                  | „ 3.661,65  | „ 5.800,—  | „ 4.000,—  |
| 9. commissies . . . . .                                                                                    | „ 410,94    | „ 1.000,—  | „ 1.000,—  |
| 10. subsidies . . . . .                                                                                    | „ 900,—     | „ 700,—    | „ 700,—    |
| 11. buitenlands contact . . . . .                                                                          | „ 4.513,30  | „ 5.000,—  | „ 5.000,—  |
| 12. conferenties . . . . .                                                                                 | „ 2.880,45  | „ 3.000,—  | „ 3.000,—  |
| 13. deputatenvergadering . . . . .                                                                         | „ —,—       | „ 3.500,—  | „ —,—      |
| 14. radio-uitzendingen . . . . .                                                                           | „ 780,—     | „ 1.000,—  | „ 1.000,—  |
| 15. televisie-uitzendingen . . . . .                                                                       | „ 15.729,53 | „ 50.000,— | „ 30.000,— |
| 16. gespreksgroepen . . . . .                                                                              | „ 219,40    | „ 1.000,—  | „ 1.000,—  |
| 17. overige kosten . . . . .                                                                               | „ 700,—     | „ 500,—    | „ 1.000,—  |
|                                                                                                            | 44.584,83   | f 86.000,— | f 62.200,— |

**Jeugdorganisatie:**

|                                                               |             |            |            |
|---------------------------------------------------------------|-------------|------------|------------|
| 18. salarissen . . . . .                                      | f 11.778,56 | f 13.200,— | f 14.500,— |
| 19. sociale lasten . . . . .                                  | „ 1.486,50  | „ 1.300,—  | „ 1.800,—  |
| 20. aandeel algemene kosten . . . . .                         | „ 7.000,90  | „ 6.700,—  | „ 7.500,—  |
| 21. vergaderingen/reiskosten . . . . .                        | „ 2.971,26  | „ 3.000,—  | „ 3.000,—  |
| 22. buitenlands contact . . . . .                             | „ 2.551,75  | „ 2.300,—  | „ 2.800,—  |
| 23. kosten conferenties, commissies,<br>werkgroepen . . . . . | „ 2.422,87  | „ 3.600,—  | „ 2.650,—  |
| 24. kosten jaarvergadering . . . . .                          | „ 652,52    | „ 500,—    | „ 600,—    |
| 25. propagandakosten . . . . .                                | „ 2.433,81  | „ 2.300,—  | „ 2.700,—  |
| 26. kadercursus . . . . .                                     | „ 767,79    | „ —,—      | „ —,—      |
| 27. overige kosten . . . . .                                  | „ —,—       | „ 100,—    | „ 50,—     |
|                                                               | 32.065,96   | f 33.000,— | f 35.600,— |

**Propagandakosten:**

|                                                               |            |            |            |
|---------------------------------------------------------------|------------|------------|------------|
| 28. ledenwerfactie „Eén op tien” . . . . .                    | f 480,35   | f —,—      | f —,—      |
| 29. leatuurverspreiding . . . . .                             | „ 7.906,25 | „ 8.000,—  | „ 10.000,— |
| 30. schipperscomité . . . . .                                 | „ 769,87   | „ 850,—    | „ 850,—    |
| 31. verkiezingskosten Prov. Staten<br>en Gem. raden . . . . . | „ 1.506,50 | „ —,—      | „ —,—      |
| 32. toev. prop. fonds Kamerver-<br>kiezingen . . . . .        | „ 30.000,— | „ 30.000,— | „ 35.000,— |
|                                                               | 40.662,97  | f 38.850,— | f 45.850,— |

**Overige lasten:**

|                                                   |              |             |             |
|---------------------------------------------------|--------------|-------------|-------------|
| 33a. Dr. A. Kuypertstichting . . . . .            | f —,—        | f —,—       | f 11.000,—  |
| 33b. bijdr. College v. Advies . . . . .           | „ 22.000,—   | „ 25.000,—  | „ 25.000,—  |
| 34. kosten contactorgaan<br>„A.R. Post” . . . . . | „ 78.065,75  | „ 77.050,—  | „ 82.600,—  |
| 35. nadelig saldo weekblad . . . . .              | „ —,—        | „ —,—       | „ 3.250,—   |
| 36. kosten documentatiedienst . . . . .           | „ 4.027,83   | „ 4.100,—   | „ 4.100,—   |
|                                                   | 104.093,58   | f 106.150,— | f 125.950,— |
| 37. batig saldo . . . . .                         | f —,—        | f 38.500,—  | f 70.700,—  |
|                                                   | f 331.518,17 | f 429.300,— | f 473.100,— |

# BATEN

|                                                        | rekening<br>1962 | begroting<br>1963 | begroting<br>1964 |
|--------------------------------------------------------|------------------|-------------------|-------------------|
| 1. contributie . . . . .                               | f 279.992,90     | f 393.900,—       | f 442.000,—       |
| 2. interest . . . . .                                  | „ 9.747,42       | „ 9.400,—         | „ 7.600,—         |
| 3. lectuurabonnementen en bijz.<br>bijdragen . . . . . | „ 19.956,95      | „ 22.000,—        | „ 19.500,—        |
| 4 contributie jeugdorganisatie .                       | „ 4.000,—        | „ 4.000,—         | „ 4.000,—         |
| 5. nadelig saldo bedrag 1962 . .                       | „ 17.820,90      | „ —,—             | „ —,—             |

---



---

f 331.518,17    f 429.300,—    f 473.100,—

**BALANS VAN HET WEEKBLAD „NEDERLANDSE GEDACHTEN”  
PER 31 DECEMBER 1962**

**DEBET**

|                                               |   |           |
|-----------------------------------------------|---|-----------|
| inventaris . . . . .                          | f | 1,—       |
| abonnementsgelden nog te vorderen . . . . .   | „ | 1.913,18  |
| advertenties nog te vorderen . . . . .        | „ | 2.420,21  |
| voorschot voor reiskosten . . . . .           | „ | 202,50    |
| wisselpagina's nog te ontvangen . . . . .     | „ | 50,—      |
| Centraal Comité in rekening-courant . . . . . | „ | 45.549,50 |
|                                               | f | 50.136,39 |

**REKENING VAN LASTEN EN BATEN  
VAN HET WEEKBLAD „NEDERLANSE GEDACHTEN” OVER 1962**

**LASTEN**

|                                        | rekening<br>1961 | begroting<br>1962 | rekening<br>1962 |
|----------------------------------------|------------------|-------------------|------------------|
| 1. drukkosten, frankering e.d. . . . . | f 79.832,04      | f 83.000,—        | f 78.575,47      |
| 2. salarissen . . . . .                | „ 16.314,11      | „ 12.900,—        | „ 15.150,46      |
| 3. sociale voorzieningen . . . . .     | „ 2.713,90       | „ 2.800,—         | „ 3.571,94       |
| 4. aandeel algemene kosten . . . . .   | „ 3.209,30       | „ 3.100,—         | „ 3.500,45       |
| 5. redactie honoraria . . . . .        | „ 5.152,04       | „ 8.550,—         | „ 8.156,70       |
| 6. honoraria medewerkers . . . . .     | „ 11.989,67      | „ 11.700,—        | „ 11.057,58      |
| 7. reis- en verblijfkosten . . . . .   | „ 985,83         | „ 1.000,—         | „ 925,11         |
| 8. foto's, illustraties . . . . .      | „ 1.978,88       | „ 2.000,—         | „ 1.322,46       |
| 9. diverse kosten . . . . .            | „ 345,68         | „ 400,—           | „ —,—            |
| 10. batig saldo . . . . .              | „ 15.667,19      | „ 12.000,—        | „ 8.236,03       |
|                                        | f 138.188,64     | f 137.450,—       | f 130.496,20     |

**CREDIT**

|                                               |   |           |
|-----------------------------------------------|---|-----------|
| crediteuren te betalen nota's . . . . .       | f | 36.911,46 |
| vooruit ontvangen abonnementsgelden . . . . . | „ | 12.889,25 |
| overige te betalen kosten . . . . .           | „ | 335,68    |

---

---

f 50.136,39

---

---

**BATEN**

|                                          | rekening<br>1961 | begroting<br>1962 | rekening<br>1962 |
|------------------------------------------|------------------|-------------------|------------------|
| 1. opbrengst abonnementsgelden . . . . . | f 120.997,17     | f 118.700,—       | f 115.349,18     |
| 2. opbrengst advertenties . . . . .      | „ 17.191,47      | „ 18.750,—        | „ 15.147,02      |

---

---

f 138.188,64    f 137.450,—    f 130.496,20

---

---

**REKENING VAN LASTEN EN BATEN  
VAN HET LEDENCONTACTORGAAN „A.R. POST” OVER 1962**

**LASTEN**

|                                      | rekening<br>1961   | begroting<br>1962 | rekening<br>1962   |
|--------------------------------------|--------------------|-------------------|--------------------|
| 1. drukkosten . . . . .              | f 64.777,07        | f 65.500,—        | f 69.983,20        |
| 2. salarissen . . . . .              | „ 8.157,05         | „ 6.400,—         | „ 7.575,23         |
| 3. sociale voorzieningen . . . . .   | „ 1.356,95         | „ 1.400,—         | „ 1.785,97         |
| 4. aandeel algemene kosten . . . . . | „ 3.209,30         | „ 3.100,—         | „ 3.500,45         |
| 5. redactie-honoraria . . . . .      | „ 1.717,34         | „ 2.850,—         | „ 2.718,80         |
| 6. honoraria-medewerkers . . . . .   | „ 1.332,18         | „ 1.300,—         | „ 1.228,62         |
| 7. reis- en verblijfkosten . . . . . | „ 394,32           | „ 400,—           | „ 305,26           |
| 8. foto's, illustraties . . . . .    | „ 395,77           | „ 500,—           | „ 330,62           |
| 9. afschrijving inventaris . . . . . | „ 1.500,—          | „ 1.500,—         | „ 455,83           |
| 10. diversen . . . . .               | „ 238,—            | „ —,—             | „ 120,—            |
|                                      | <b>f 83.077,98</b> | <b>f 82.950,—</b> | <b>f 88.003,98</b> |

# BATEN

|                                                                      | rekening<br>1961 | begroting<br>1962 | rekening<br>1962 |
|----------------------------------------------------------------------|------------------|-------------------|------------------|
| 1. opbrengst advertenties . . .                                      | f 10.127,67      | f 11.250,—        | f 9.088,23       |
| 2. gratis verstrekte bladen aan<br>schippers (t.l. v.h. Centr. Com.) | „ 850,—          | „ 850,—           | „ 850,—          |
| 3. nadelig saldo ten laste van de<br>rekening v.h. Centr. Com. . .   | „ 72.100,31      | „ 70.850,—        | „ 78.065,75      |

---

|             |            |             |
|-------------|------------|-------------|
| f 83.077,98 | f 82.950,— | f 88.003,98 |
|-------------|------------|-------------|

---

**BEGROTING VAN LASTEN EN BATEN  
VAN HET WEEKBLAD „NEDERLANDSE GEDACHTEN” OVER 1964**

**LASTEN**

|     |                                   | rekening<br>1962    |          | begroting<br>1963 |          | begroting<br>1964 |
|-----|-----------------------------------|---------------------|----------|-------------------|----------|-------------------|
| 1.  | drukkosten, frankering e.d.       | f 78.575,47         | f        | 78.500,—          | f        | 81.000,—          |
| 2.  | salarissen . . . . .              | „ 15.150,46         | „        | 14.600,—          | „        | 18.600,—          |
| 3.  | sociale voorzieningen . . . . .   | „ 3.571,94          | „        | 3.300,—           | „        | 4.800,—           |
| 4.  | aandeel algemene kosten . . . . . | „ 3.500,45          | „        | 3.400,—           | „        | 3.700,—           |
| 5.  | redactie-honoraria . . . . .      | „ 8.156,70          | „        | 8.550,—           | „        | 6.450,—           |
| 6.  | honoraria-medewerkers . . . . .   | „ 11.057,58         | „        | 11.700,—          | „        | 11.700,—          |
| 7.  | reis- en verblijfkosten . . . . . | „ 925,11            | „        | 1.400,—           | „        | 1.100,—           |
| 8.  | foto's, illustraties e.d. . . . . | „ 1.322,46          | „        | 2.000,—           | „        | 1.600,—           |
| 9.  | diverse kosten . . . . .          | „ —,—               | „        | 500,—             | „        | 500,—             |
| 10. | batig saldo . . . . .             | „ 8.236,03          | „        | 5.050,—           | „        | —,—               |
|     |                                   | <b>f 130.496,20</b> | <b>f</b> | <b>129.000,—</b>  | <b>f</b> | <b>129.450,—</b>  |

# BATEN

|                                 | rekening<br>1962 | begroting<br>1963 | begroting<br>1964 |
|---------------------------------|------------------|-------------------|-------------------|
| 1. opbrengst abonnementen . . . | f 115.349,18     | f 113.400,—       | f 110.600,—       |
| 2. opbrengst advertenties . . . | „ 15.147,02      | „ 15.600,—        | „ 15.600,—        |
| 3. nadelig saldo . . . . .      | „ —,—            | „ —,—             | „ 3.250,—         |

---

|              |             |             |
|--------------|-------------|-------------|
| f 130.496,20 | f 129.000,— | f 129.450,— |
|--------------|-------------|-------------|

---



**BEGROTING VAN LASTEN EN BATEN VAN HET  
LEDENCONTACTORGAAN „A.R. POST” OVER 1964**

**LASTEN**

|                                        | rekening<br>1962   | begroting<br>1963 | begroting<br>1964 |
|----------------------------------------|--------------------|-------------------|-------------------|
| 1. drukkosten, frankering e.d. . . . . | f 69.983,20        | f 68.200,—        | f 71.500,—        |
| 2. salarissen . . . . .                | „ 7.575,23         | „ 7.300,—         | „ 9.300,—         |
| 3. sociale voorzieningen . . . . .     | „ 1.785,97         | „ 1.650,—         | „ 2.400,—         |
| 4. aandeel algemene kosten . . . . .   | „ 3.500,45         | „ 3.400,—         | „ 3.700,—         |
| 5. redactie-honoraria . . . . .        | „ 2.718,80         | „ 2.850,—         | „ 2.150,—         |
| 6. honoraria-medewerkers . . . . .     | „ 1.228,62         | „ 1.300,—         | „ 1.300,—         |
| 7. reis- en verblijfkosten . . . . .   | „ 305,26           | „ 600,—           | „ 400,—           |
| 8. foto's, illustraties e.d. . . . .   | „ 330,62           | „ 500,—           | „ 400,—           |
| 9. afschrijving inventaris . . . . .   | „ 455,83           | „ 1.500,—         | „ 1.500,—         |
| 10. diversen . . . . .                 | „ 120,—            | „ —,—             | „ 200,—           |
|                                        | <u>f 88.003,98</u> | <u>f 87.300,—</u> | <u>f 92.850,—</u> |

# BATEN

|                                                                      | rekening<br>1962 | begroting<br>1963 | begroting<br>1964 |
|----------------------------------------------------------------------|------------------|-------------------|-------------------|
| 1. opbrengst advertenties . . .                                      | f 9.088,23       | f 9.400,—         | f 9.400,—         |
| 2. gratis verstrekte bladen aan<br>schippers (t.l. v.h. Centr. Com.) | „ 850,—          | „ 850,—           | „ 850,—           |
| 3. nadelig saldo ten laste van het<br>Centraal Comité . . . .        | „ 78.065,75      | „ 77.050,—        | „ 82.600,—        |

---

|             |            |            |
|-------------|------------|------------|
| f 88.003,98 | f 87.300,— | f 92.850,— |
|-------------|------------|------------|

---

## VERSLAGEN

### VAN DE KAMERCENTRALES OVER 1963

Kamercentrale Groningen (tevens Provinciaal Comité Groningen)

#### *Verkiezingen*

Het jaar 1963 was een verkiezingsjaar, zodat het voor de hand ligt, dat bijna alle activiteiten, zowel van de zijde van het Provinciaal Comité als van de kiesverenigingen, daarop gericht waren.

Het moderamen en het Provinciaal Comité hebben ettelijke malen vergaderd, om de voorbereidingen te treffen voor de propaganda, die voorts besproken werd in de vergaderingen van het Provinciaal Comité met afgevaardigden der kiesverenigingen.

Zoals bekend, was de schriftelijke propaganda centraal geregeld, zodat wij daaraan in dit overzicht geen aandacht behoeven te schenken.

Wat de regionale propaganda betreft, was er, zoals steeds, een goede samenwerking met de provinciale Arjos, waarop wij hieronder nog terugkomen.

Streekvergaderingen werden gehouden te Appingedam (met het Tweede Kamerlid H. van Eijdsen); te Stadskanaal (M. W. Schakel); te Winschoten (Mr. W. R. van der Sluis); te Winsum (Majoer Tj. Walburg); te Grijpskerk (R. Gosker); te Leek (het Tweede Kamerlid J. Smallenbroek); en te Hoogezand (het Tweede Kamerlid J. van Eibergen).

De provinciale slotvergadering werd gehouden in de „Harmonie” te Groningen, waar het woord werd gevoerd door minister Zijlstra, mevr. C. M. Tonkens-Kaajan uit Amsterdam en de lijsttrekker voor Groningen, de heer J. Smallenbroek.

Tegelijkertijd hield in dit kader de provinciale Arjos een vergadering in „Het Tehuis” met als sprekers de heer J. Smallenbroek en minister Zijlstra.

Op enkele uitzonderingen na kan niet gezegd worden, dat de vergaderingen *druk* bezocht waren. Het lijkt er veel op, dat vergaderingen (en zeker politieke) „uit de tijd” raken. Indien deze mening juist is, zal van andere publiciteitsmedia een flink gebruik moeten worden gemaakt. Deze actie is trouwens reeds aan de gang.

De uitslag der verkiezing is landelijk tegengevallen. Het is ontegenzeggelijk juist, dat de uitslag in het rayon Groningen niet zó was, dat die van wezenlijke invloed is geweest op de teruggang in den lande. Velen is de uitslag in Groningen meegevallen.

Maar wij behoeven (zo ooit!) niet in zelfvoldaanheid neer te zitten. Vergeleken met 1959 gingen wij toch 0,6% achteruit, vergeleken met de Statenverkiezing van 1962 zelfs 1,0%.

### *Samenstelling Provinciaal Comité*

In Groningen zegt het Reglement, dat het Provinciaal Comité moet worden samengesteld uit twee afgevaardigden van elke Statencentrale. Aangezien Groningen vijf centrales heeft en de grote centrale Bedum in tweeën is gesplitst, zodat er administratief zes zijn, vaardigen de centrales 12 leden af. Voorts worden door de jaarvergadering met afgevaardigden van de kiesverenigingen nog vijf leden vrij gekozen. Het aantal stemhebbende leden bedraagt dus 17.

De samenstelling was aan het eind van 1963 als volgt: voor de centrale Appingedam de heren P. Renkema en J. W. Bos; voor de centrale Groningen de heren G. Geersing en J. D. Wisman; voor Bedum-Noord de heren J. J. Bosma en F. W. Post; voor Bedum-Zuid de heren M. Steenhuis en J. Vries; voor Oude Pekela de heren D. Ruiter en J. Hofstee en voor Winschoten de heren J. Vos en C. Koopman.

Voorts zijn door de jaarvergadering aangewezen de heren H. R. J. van der Veen, J. Doornbos, E. van Ruller, O. Bakker en Th. Huizenga. Deze vijf leden treden periodiek af, maar zijn herkiesbaar.

Adviserende leden zijn de heren J. Abels en A. W. Biewenga, mevr. I. H. de Vries-Dijksterhuis (Vrouwenorganisatie) en de heer J. van der Ploeg (Arjos).

Voorzitter van het P.C. is de heer H. R. J. van der Veen; tweede voorzitter de heer E. van Ruller; secretaris de heer P. Renkema; penningmeester de heer O. Bakker. Overigens worden

de werkzaamheden van laatstgenoemden, volgens het reglement van het Provinciaal Comité, verricht door het Bureau van het P.C. Voorts is de heer Huizenga lid van het moderamen.

De leider van het Bureau, de heer H. Kingmans, verricht sinds 1 december 1963, wegens vertrek uit Groningen, de werkzaamheden niet meer. In zijn plaats werd benoemd de heer P. B. Tillema te Hoogkerk.

Vermeld moet ook nog worden, dat de voorzitter, de heer H. R. J. van der Veen, in een moderamenvergadering in de maand augustus, te kennen heeft gegeven, dat hij, over enkele maanden 70 jaar wordende, zijn functie wenst neer te leggen, zodat hij zich op de jaarvergadering in 1964 niet weer herkiesbaar stelt.

### *Propagandacommissie*

Er werkt in Groningen een propagandacommissie, die uitgaat van het Provinciaal Comité. Voorzitter daarvan is de heer P. Renkema; secretaris (tot 30 november 1963) de heer H. Kingmans.

Voorts heeft elke Statencentrale een lid; is er een lid van de Vrouwenorganisatie en twee leden van de Arjos. Deze commissie adviseert het Provinciaal Comité en voert de besluiten van het P.C. uit.

### *Provinciale vergaderingen*

In Groningen worden regelmatig zogenaamde cursusvergaderingen gehouden met afgevaardigden van de kiesverenigingen, die dan het besprokene op de kiesverenigingen brengen.

In 1963 waren er drie van dergelijke vergaderingen, waarvan er evenwel twee gewijd waren aan de verkiezing voor leden van de Tweede Kamer. De derde was een „echte” cursusvergadering, want daar gaf de heer J. Smallenbroek een politiek overzicht.

Voorts was er een (zeer geslaagd!) experiment, n.l. een provinciale partijconferentie in het Paviljoen Stadspark te Groningen, op zaterdag 23 november.

Een gehele dag, onderbroken door een gezamenlijke koffiemaaltijd. Het aantal bezoekers(sters) namens de kiesverenigingen, de Arjos en de Vrouwenorganisatie (er waren slechts enkele speciale genodigden) was boven verwachting.

Na een zeer korte inleiding van de heer E. van Ruller werd

de vergadering in vijf (feitelijk te grote) secties verdeeld, die later op de dag een groot aantal vragen en opmerkingen afvuurden op een zorgvuldig samengesteld forum.

Wij kunnen iets dergelijks aan alle Kamercentrales aanbevelen. Alles geschiedde met „eigen krachten”.

### *Sprekersorganisatie*

Vanwege het Provinciaal Comité wordt het contact met de kiesverenigingen ook onderhouden door de zgn. sprekersorganisatie, die al jaren ingeburgerd is en door de kiesverenigingen zeer op prijs wordt gesteld.

Men kan die bezoeken vergelijken met de in de kerken bestaande „kerkvisitatie”. Overigens hebben de bezoekers wel een onderwerp, dat van te voren besproken is in een bijeenkomst van de „sprekers”. Men zou dit een soort instructievergadering kunnen noemen, wat nu ook weer niet wil zeggen, dat de deelnemers slaafs gebonden worden.

Aan de sprekers worden bepaalde kiesverenigingen toegewezen. Deze laatsten dan treden in overleg met hen, om tijd en datum te bepalen.

### *Vrouwenactie*

Zoals bekend uit vroegere, beknopte mededelingen, bestaat er in Groningen een comité „Vrouwenactie”, uitgaande van het Provinciaal Comité. Dat comité werkt rustig door; weet zelf wel, dat het geen wonderen behoeft te verwachten, om het zo eens uit te drukken.

Vergeleken met enkele jaren geleden is de situatie in dit onderdeel van de activiteiten zeer stellig ten goede veranderd.

Maar wij zijn er nog lang niet. Er is op dit punt veel conservatisme, in elk geval niet voldoende medewerking van de kiesverenigingen, in enkele gevallen zelfs tegenwerking.

Als wij goed op de hoogte zijn, moet gezegd worden, dat, vergeleken bij sommige andere provincies, Groningen ietwat achteraan komt. Maar, als gezegd, er wordt geploegd en gezaaid. De vruchten zullen, hopen wij, eenmaal komen.

### *De provinciale Arjos*

Met een enkel woord hebben wij boven reeds opgemerkt, dat de samenwerking met de Arjos uitstekend is, al leidt de Arjos uiteraard een zelfstandig bestaan. Het is niet zó, dat alleen een

jaarlijkse subsidie wordt verstrekt. Er is regelmatig contact, al was het alleen maar doordat het P.C. een Arjos-adviserend lid heeft en de propaganda-commissie zelfs twee leden.

De samenwerking is zeer intens tijdens verkiezingen. Het mag gezegd worden (en wij zijn er dankbaar voor) dat er in de Groninger Arjos veel bezieling is. Aan haar activiteiten mogen, in het algemeen gesproken, de ouderen (de kiesverenigingen) wel eens een voorbeeld nemen!

H. Kingmans.

#### Kamercentrale Leeuwarden (tevens Provinciaal Comité Friesland)

Begin 1963 was voor het Provinciaal Comité Friesland bijzonder druk, in verband met de verkiezingen voor de Tweede Kamer.

Na een moeilijke start werd tenslotte de kandidatenlijst vastgesteld. De heer Tj. Walburg kwam hierin naar voren als Friese kandidaat.

In deze verkiezingstijd werden zeer veel bijeenkomsten gehouden, georganiseerd door verschillende instanties. Enkele grote vergaderingen vonden plaats o.m. te Leeuwarden (organisatie Arjos), sprekers Prof. Dr. J. Zijlstra, Dr. C. Boertien en majoor Tj. Walburg; te Drachten en Sneek (spreker B. Roolvink); te Dokkum (Prof. Mr. I. A. Diepenhorst); te Franeker (mei. mr. J. C. Rutgers); te St. Anna-Parochie (B. Roolvink); te Bergum (H. van Eijdsen).

Ook werden er diverse debatavonden gehouden met andere partijen, waar o.a. de heren Tj. Walburg en K. J. de Jong nogal eens naar voren kwamen.

#### *Predikantenconferentie*

Op 22 april 1963 werd in Leeuwarden een zeer geslaagde predikantenconferentie gehouden, waar dr. W. H. Velema te Leiden een causerie hield over het onderwerp „Predikant en Politiek — Distantie of Deelname”.

Begin 1963 was er in de gelederen van de Friese kiesverenigingen een vrij sterke verontrusting waar te nemen over het fractiebeleid in de Tweede Kamer.

De waarnemend voorzitter van het Provinciaal Comité Ds. M. Drayer, nam afscheid wegens vertrek uit Friesland naar Amsterdam. De heer A. Algra nam de functie als voorzitter weer op zich.

### *A.R. propagandacommissie*

De sprekersorganisatie van de A.R. propagandacommissie Friesland kwam in november bijeen, waar prof. dr. H. Bergema te Baarn, zijn visie gaf over het in pocket uitgegeven „Kleine partij in grote wereld” van dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot. Dit onderwerp zou het komende winterseizoen de aandacht van de kiesverenigingen krijgen.

Tevens werd weer de mogelijkheid geschapen voor het aanvragen van een gezinsavond. De kleurenfilm „Voedsel of Hongersnood” deed hierbij o.a. dienst.

### *Onthulling monument ter nagedachtenis aan Ds. Talma*

Te Bergum vond op 9 november de onthulling plaats van een monument ter nagedachtenis aan Ds. A. S. Talma. Het was een bijzonder stijlvolle onthulling.

De *ARVA-Friesland* besteedde het afgelopen jaar veel aandacht aan de christelijke pers; zij hield een enquête onder de Friese dames.

Ook de *Arjos* in Friesland kreeg veel financiële steun. Veel kiesverenigingen krijgen meer belangstelling voor het jongerenwerk. Een verheugend verschijnsel.

### *Personalia*

Drs. W. K. de Roos, adjunct-secretaris van het Provinciaal Comité, kreeg een eervolle benoeming als burgemeester van de gemeente Barradeel. Zijn plaats als adjunct-secretaris werd toen ingenomen door de heer L. Dijkma te Dokkum.

Na de benoeming van de heer Tj. Walburg tot lid der Tweede Kamer werd in het moderamen van het Provinciaal Comité gekozen drs. W. K. de Roos. De heer De Roos werd tot secretaris gekozen.

Tevens werd de heer A. de Goede te Drachten gekozen als lid van het moderamen.

L. Dijkma, adjunct-secretaris

### *Kamercentrale Assen (tevens Provinciaal Comité Drenthe)*

Het jaar 1963 was in velerlei opzicht een bewogen periode; vanzelfsprekend werd het werk van de A.R. Partij in Drenthe hierdoor mede bepaald.

Er werden een drietal provinciale deputatenvergaderingen



belegd n.l. op 16 februari, 6 april en 2 november. In de morgenbijeenkomsten werden steeds huishoudelijke punten behandeld: verkiezing in partij-organisatorische functies, voorbereiding lijst Tweede Kamerverkiezingen, jaarverslagen, verkiezingsactiviteiten, ledenwerving, gespreksgroepen.

Tijdens de openbare middagbijeenkomsten traden als referenten op de heren E. van Ruller (Groningen), J. Smallenbroek (Assen), dr. C. Boertien (Eindhoven), Th. Brouwer (Assen), dr. W. P. Berghuis (Kampen) en J. van Vliet (Dordrecht).

Het Provinciaal Comité kwam in het verslagjaar tweemaal bijeen: 24 september en 1 december. Behandelde punten o.m. candidaatstelling Tweede Kamerverkiezingen, financiën, A.R. Vrouwenwerk, verkiezingsuitslagen, kabinetsformatie, predikantenconferentie.

De samenstelling van het Provinciaal Comité onderging enkele wijzigingen: mej. F. A. Wijngaard werd lid in de vacature mevr. G. van Tuinen-Scheepsma en voorts traden toe de heren B. de Hoop (vacature T. Wesseling) en W. v. Arragon (vacature B. Bruins).

Het moderamen bleef ongewijzigd en bestond per 31 december 1963 uit de heren: J. Smallenbroek (voorzitter), Th. Brouwer (2e voorzitter), J. Hollenbeek Brouwer (secretaris), J. Bakker (penningmeester), A. R. Zandbergen (alg. adjunct) en H. Scholtens (lid).

De A.R. Statenfractie bestond uit de heren: J. Smallenbroek (tevens lid Ged. Staten), J. Bork, Th. Brouwer (tevens voorzitter rechtse Statenfractie), mr. J. A. Krans, ir. G. Maas, J. Oosterhuis en J. Hollenbeek Brouwer.

De Drentse afdeling van de Vereniging van A.R. gemeenten en provinciebestuurders vergaderde in 1963 tweemaal (25 mei en 23 november); behandelde onderwerpen: „Vragen rondom gemeentelijke uitbreidingsplannen” (ir. G. Maas) en „De gemeentelijke overheid in het geheel van de sociale ontwikkeling” (P. van Strijen).

Het Provinciaal Organisatiecomité (voorzitter Th. Brouwer en secretaris H. Scholtens) had in het verslagjaar (Tweede Kamerverkiezingen) veel werk te verrichten; 14 februari en 26 oktober kwam dit comité bijeen.

In de verkiezingsweken werden 28 openbare bijeenkomsten georganiseerd, 7200 raam- en aanplakbiljetten verspreid en voorts nog 78.000 introductiebrieven, 81.000 kleurenfolders en

78.000 exemplaren van „Een laatste woord”; 39 kiesverenigingen verzorgden in totaal 815 volmachten. Helaas waren de resultaten der verkiezingen niet bevredigend.

25 april werd te Hoogeveen een provinciale predikantenconferentie (met 25 deelnemers) belegd: prof. dr. ir. H. van Riessen refereerde over „Moderne algemeenheid”.

Het Drents A.R. Vrouwencomité vergaderde op 24 januari, 18 februari en 21 augustus; tweemaal verscheen het „Contactblaadje”. Het aantal vrouwelijke leden groeide in 1963 van 439 tot 470. In samenwerking met het Provinciaal Comité werden een tweetal kaderconferenties voorbereid.

De samenstelling van het Vrouwencomité onderging enige wijziging: tot lid traden toe mevr. J. Hasper-Feijen (vacature mej. Klomp), mej. A. J. Brants (vacature mevr. Meijer) en mevr. E. Vreugdenhil-Hofman (vacature mevr. G. van Tuinen-Scheepsma).

Mej. F. A. Wijngaard (voorheen secretaresse) werd benoemd tot presidente in de plaats van mevr. Van Tuinen, die enkele jaren bekwaam en inspirerend leiding gaf aan de activiteiten onder de A.R. vrouwen in Drenthe. Mevr. F. Zandbergen-Huising (reeds lid van het landelijk A.R. Vrouwencomité) nam het secretariaat op zich.

Het Comité Europa Contact belegde op 7 december een conferentie over het thema „Zijn er gemeenschappelijke economische ontwikkelingsmogelijkheden in onze grensgebieden”; referenten dr. J. Stecker en de heer F. Th. van der Maden.

De heren H. Bruna en A. R. Zandbergen hadden namens de A.R. Partij in dit comité zitting.

De Drentse sprekersorganisatie bestond in het verslagjaar uit: mej. F. A. Wijngaard en de heren Th. Brouwer, H. Bruna, ds. W. A. J. Dalmayer, H. Eleveld, L. Euving, W. van der Hammen, J. Hollenbeek Brouwer, J. van Noord, J. Oosterhuis, J. Smallenbroek, J. Tjalma en ds. M. Vreugdenhil. In totaal werden door dezen in 1963 57 spreekbeurten vervuld.

Het aantal Arjos-clubs daalde tot 20 met in totaal 250 leden; het bestuur kwam vijfmaal bijeen en ontwikkelde diverse activiteiten.

De ledengroei van de A.R. Partij in Drenthe in de jaren '60, '61 en '62 kon helaas niet worden gecontinueerd; het ledental daalde met 247 tot 5795.

Het totaal aantal kiesverenigingen bleef gehandhaafd op 62;

deze belegden in het verslagjaar 168 bestuursvergaderingen en 193 ledenbijeenkomsten.

Wij eindigen met een citaat uit de afscheidsrede (1955) van Dr. J. Schouten, wiens leven en werk wij in dit verslag (1963 werd zijn stervensjaar) met grote dankbaarheid willen gedenken: „En al zouden dan ook in bepaalde ogenblikken de uitzichten op resultaten zeer gering zijn, niettemin blijven wij ons aan onze taak overgeven met inspanning van al onze krachten, want wij zijn er toe geroepen en in het geloof zeggen wij op die roeping: JA. In geloof gaan wij aan de vervulling van die roeping werken in het vertrouwen op God, dat Hij, op Zijn tijd zal doen zien, niet alleen, dat dit in overeenstemming is met Zijn wil, maar ook, dat Hij daardoor mee verwerkelijkt Zijn Scheppingsplan”.

J. Hollenbeek Brouwer, secretaris.

#### Kamercentrale Zwolle (tevens Provinciaal Comité Overijssel)

Het eerste halfjaar van 1963 werd voor het Provinciaal Comité Overijssel beheerst door de verkiezing van leden der Tweede Kamer der Staten-Generaal. Diverse activiteiten in deze periode waren er op gericht de propaganda voor de verkiezingen te stimuleren.

Zo werd op 13 februari 1963 de voorjaarsvergadering belegd, waar als spreker optrad Majoor Tj. Walburg, met het onderwerp: „Anti-Revolutionair — juist nú”. In deze goed bezette vergadering werd door de spreker met gloed de A.R. houding in de politiek verdedigd en werd opgeroepen pal te staan voor de beginselen waaruit deze politiek werd gevoerd.

Voor de no.'s 25 tot en met 30 op de kandidatenlijst werden door de Kamercentrale aangewezen de heren ir. B. ter Brugge te Almelo, P. A. Nawijn te Blokzijl, W. Wieringa te Zwolle, H. N. Hollander te Rijssen, M. Meeuwssen te Emmeloord en Wb. de Jager te De Krim.

Het propaganda-materiaal voor de kiesverenigingen werd centraal besteld en rechtstreeks aan de kiesverenigingen toegezonden. Ongeveer 10.000 raambiljetten en 3 x 170.000 folders werden over de provincie verspreid. In diverse plaatsen werd een openbare vergadering belegd.

De uitslag van de verkiezing was ook voor de provincie Overijssel teleurstellend. Het percentage A.R. stemmen liep terug van 10,1 tot 9,5%.

Hoewel de uitslag dus niet opwekkend was, vermocht zij niet de activiteit te doven. In het najaar van 1963 werd het werk hervat en gaven de meeste kiesverenigingen weer activiteit te zien. Op een zeer goed bezette najaars-partijvergadering, gehouden op 30 november, sprak mr. A. B. Roosjen over de verhoudingen, zowel binnen als buiten de partij. Een zeer goede bespreking volgde, waarin vooral de interne partijverhoudingen en de houding der partij tegenover de diverse politieke vraagstukken als de commerciële televisie, loonbeleid, etc. naar voren kwamen.

Het A.R. Vrouwencomité in Overijssel, waarin uit elke Starententrale twee dames zitting hebben, belegde ook een aparte vrouwenvergadering. Twee dames, t.w. mevr. A. M. Visser-Visser van Steenwijk en mej. dra. M. B. Volten van Almelo, hebben zitting in het Provinciaal Comité. Op 2 maart werd te Zwolle de vergadering gehouden, die vrij goed bezet was. Spreekster voor deze vergadering was mej. mr. J. C. Rutgers, die tot onderwerp had gekozen „De politieke belangstelling van de vrouw in deze tijd”. Spreekster bepaalde haar gehoor in hoofdzaak bij de Algemene Bijstandswet.

Met de provinciale ARJOS worden goede contacten onderhouden. Een vertegenwoordiger van de ARJOS heeft als adviserend lid zitting in het Provinciaal Comité, terwijl omgekeerd de heer P. D. Baerends het Provinciaal Comité vertegenwoordigt in het provinciaal ARJOS-bestuur.

Tezamen met de KVP, de CHU en de jongerenorganisaties, de JOKVP, de FCHJG en de ARJOS, onderhoudt de partij in Overijssel in het „Europa-Contact”, betrekkingen met de Duitse CDU-Rheinland-Westfalen. De heer R. Gosker heeft namens het Provinciaal Comité zitting in „Europa-Contact”.

Dankbaar voor de zegeningen, die God in 1963 aan onze partij in Overijssel schonk, gaan wij ook in 1964 weer voort onze politieke roeping te vervullen als een plicht, die Hij op onze schouders heeft gelegd.

P. A. Nawijn, secretaris.

#### Kamercentrales Arnhem en Nijmegen

(tezamen vormende het Provinciaal Comité Gelderland)

Een groot deel van de werkzaamheden in het verslagjaar stond in het teken van de verkiezingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Het regionaal propagandacomité, onder

leiding van de heer D. Pereboom te Ede, heeft de propaganda verzorgd. In Gelderland werden verspreid: 1.000 affiches 78 x 118 cm, 3.500 affiches 37 x 53 cm en 5.000 affiches 26 x 38 cm. Voorts 20.000 sluitzegels, 520 Programs van Actie 1963 en 325 officiële toelichtingen op het Program van Actie.

Er werden verspreid 50.115 boekjes met lucifers, 150.270 introductiebrieven van de lijstaanvoerdere, 197.730 folders met een populaire uiteenzetting van de hoofdpunten van het Program van Actie en tenslotte 158.430 exemplaren „laatste woord”. Op deze propaganda is vanwege het regionaal propagandacomité controle uitgeoefend.

Er werden in Gelderland vier centrale vergaderingen gehouden en wel in de Kamercentrale *Arnhem* op 23 april te Apeldoorn en 4 mei te Arnhem en in de Kamercentrale *Nijmegen* op 8 april te Geldermalsen en 20 april te Doetinchem.

Op deze vergaderingen sprak de heer mr. B. W. Biesheuvel, onze lijstaanvoerder, met het onderwerp „Stemt a.r. — wie zijn we en wat doen we?”. In totaal werden deze vergaderingen door ongeveer 600 belangstellenden bezocht.

Door de provinciale Arjos werden vergaderingen belegd op 3 april te Aalten met als sprekers dr. W. P. Berghuis en mej. J. van Leeuwen en op 6 april te Arnhem met als sprekers J. van Eibergen en dr. C. Boertien.

Wat de uitslag van de verkiezing betreft kan worden opgemerkt, dat het percentage daalde van 9,1 (1959) tot 7,9 (1963).

Gedurende het verslagjaar hebben de dames mevr. J. Bik-Meima te Arnhem en mej. J. Karman te Zutphen een vergadering met de dames belegd op 7 februari te Arnhem met als spreekster mej. J. van Leeuwen uit Rijswijk (Z.H.), onderwerp „Schouder aan schouder (man en vrouw) ook bij de verkiezingen”. Een op 14 november geplande vergadering vond geen doorgang.

Aan de provinciale Arjos werd over het verslagjaar een subsidie toegekend van f 300,— en aan de provinciale Arjos te Utrecht, wat de clubs in de West-Betuwe betreft, een subsidie van f 75,—.

In de plaats van de heer H. W. Eppink te Dieren, die de provincie verliet, kwam de heer J. S. v. d. Veen te Heerde in het bestuur van het Provinciaal Comité. Als contactman vanwege het Provinciaal Comité in het bestuur van de provinciale Arjos

in de plaats van mr. M. W. Dirksen te Arnhem, werd de heer A. Wildeman te Winterswijk aangewezen.

Het Provinciaal Comité kwam gedurende het verslagjaar op 28 september 1963 bijeen. In deze vergadering werden de heren H. M. Oldenhof te Ede en H. A. van Willigen te Haaften als leden van het Centraal Comité herkozen.

Tevens vond herverkiezing plaats van de heren J. G. Köhler te Harderwijk en H. A. van Willigen te Haaften als leden van de Raad van Beheer van de Dr. A. Kuypersstichting.

Wegens periodieke aftreding van de bestuursleden B. Geleynse te Doetinchem en C. Smeenk te Arnhem, welke niet herkiesbaar waren, werden gekozen de heren H. A. J. Luiten te Aalten en G. J. v. d. Brink te Ede.

Voorts werden de jaarverslagen over 1962 uitgebracht en werd de uitslag van de Tweede Kamerverkiezing 1963 besproken.

Vanwege de a.r. Tweede Kamerfractie werd de heer mr. W. Aantjes, Koningslaan 78 te Utrecht, als contactpersoon voor de kiesverenigingen aangewezen.

Er werden twee bestuursvergaderingen gehouden, te weten op 26 januari en 28 september. In de eerstgenoemde vergadering werd voorgesteld de wisseling van de nummers 2 t/m 12 en aanvulling van de nummers 25 t/m 30 van de kandidatenlijst. Voorts werden behandeld een schrijven van de Organisatie Commissie betreffende de centrale vergaderingen, de lijstaanvoering en een schrijven van de kiesvereniging te Oosterbeek over de kandidaatstelling. In de laatstgenoemde vergadering kwam de agenda voor de vergadering van het Provinciaal Comité aan de orde.

Vanwege het secretariaat werd in februari 1963 een vragenlijst aan de kiesverenigingen gezonden.

Moge God de arbeid van onze kiesverenigingen en van de hogere organen van onze partij in de komende jaren rijkelijk zegenen.

H. A. van Willigen, secretaris.

#### Kamercentrale Utrecht (tevens Provinciaal Comité Utrecht)

In de Provinciale Staten legde de in 1962 in de Staten teruggekeerde heer C. van Nierop te Zeist zijn lidmaatschap wegens drukke werkzaamheden neer. Hij werd opgevolgd door de heer

B. Hartog, wethouder te Bunschoten. Aan het einde van het jaar deed de heer C. A. Bakker, de lijsttrekker in 1962 in de Staten-centrale Utrecht, dit eveneens. In zijn vacature is nog niet voorzien.

In het bestuur van het Provinciaal Comité kwamen grote mutaties. In de vergadering van 2 maart 1963 werden de heren J. Griffioen te Nigtevecht (vacature H. Hoogendoorn), A. van der Stelt te IJsselstein (vacature G. J. H. Griffioen) en W. Th. Vernhout te Amersfoort (vacature wijlen H. J. de Vries) gekozen en werd het bestuur uitgebreid met de heer J. W. Koning te Zeist.

Op de vergadering van 5 oktober 1963 legde mr. G. A. Diepenhorst te Zeist het voorzitterschap neer.

In vorige jaarverslagen is reeds melding gemaakt van zijn aftreden als Gedeputeerde (1961) en als Statenlid (1962). Nu eindigde zijn laatste functie in de praktische politiek. Meer dan 30 jaar was hij onze voorzitter. Het valt ons vreemd hem te missen bij onze arbeid. Bij vorige gelegenheden werd hem dank gebracht voor zijn vele arbeid. Ook nu geven wij uiting aan onze grote erkentelijkheid voor de wijze, waarop hij het anti-revolutionaire leven in onze provincie leidde.

In zijn plaats werd gekozen de Utrechtse wethouder dr. J. de Nooij. Als afgevaardigde naar het Centraal Comité werd hij opgevolgd door de heer H. C. Smit te Utrecht.

Afgevaardigden naar het Partij Convent zijn nu de heren L. W. H. de Geus te Linschoten en J. Griffioen te Nigtevecht.

In het Algemeen Organisatie Comité hebben thans zitting de heren L. W. H. de Geus te Linschoten en A. van der Stelt te IJsselstein. De vacature in het A.R. Vrouwencomité bleef helaas voortduren.

Bij de verkiezing van leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd, in overleg met het Centraal Comité mr. B. W. Biesheuvel te Aerdenhout als lijsttrekker aangewezen. De heer J. van Eibergen te Utrecht werd tweede kandidaat.

Twee grote verkiezingsvergaderingen werden gehouden, n.l. te Utrecht, waarin optraden prof. dr. H. Jonker te Utrecht en de lijsttrekker, mr. B. W. Biesheuvel en te Veenendaal waar naast mr. Biesheuvel sprak ds. P. M. van Galen te Hilversum. Daarnaast werden vele verkiezingsvergaderingen door de kiesverenigingen belegd.

Elders in het jaarverslag treft u de statistische gegevens aan

over deze verkiezingen. De verkiezingsstrijd werd met geestdrift gevoerd.

Het Provinciaal Comité vergaderde tweemaal. Als sprekers traden op de heer J. van Eibergen te Utrecht met het onderwerp „Christelijke politiek” en de heer B. Roolvink te Hilversum met het onderwerp „De politieke situatie in Nederland”. Beide vergaderingen werden goed bezocht.

Er is meer belangstelling voor de sprekersorganisatie dan voorheen. Zes kiesverenigingen nemen aan de gespreksgroepen deel, welk aantal wellicht nog zal toenemen.

De indeling van de Statencentrale Amersfoort in vier kwartieren van de provincie blijkt goede resultaten op te leveren.

Een „streekvergadering” te IJsselstein voor de zuid-westhoek, waar mr. A. B. Roosjen te Amsterdam en mr. W. R. van der Sluis te Bilthoven spraken, was een groot succes.

Moge al deze arbeid van dit jaar dienstbaar zijn geweest aan de erkenning van het Koningschap van Christus, ook in het politieke leven.

H. C. Smit, secretaris.

#### Kamercentrale Amsterdam

##### *Inleiding*

Weer ligt een verkiezingsjaar achter ons en het gaf opnieuw weinig reden tot juichen over de uitslag. Hoogstens zou kunnen worden gezegd, dat van verdere teruggang niet is gebleken.

Niemand van ons had verwacht, dat de neergaande curve nu plotseling een sterk stijgende tendens zou vertonen. Integendeel, de algemene instelling was, dat de lijn opnieuw iets — volgens sommigen veel — zou dalen. Allen hadden wij echter heimelijk hoop, dat wij ons zouden vergissen en er een duidelijke keer zou komen. Ontevreden mochten wij als anti-revolutionairen dus niet zijn en dat waren wij ook niet.

Van de zonzijde gezien kon worden gezegd, dat de in de regering meewerkende prot. chr. partijen zich konden handhaven. Voor de één een argument om samengaan nog sterker te bepleiten, voor de ander een aanwijzing, dat apartheid meer stemmen oplevert.

Op de langere termijn gezien blijft toch de vraag of het gescheiden optrekken de kracht van het optreden van de prot. chr. groeperingen in ons land ondermijnt en wij in feite daarvoor andere partijen de kans geven een in verhouding te grote invloed uit te oefenen.



Al mogen wij dan niet te ontevreden zijn over de verkiezingsuitslag, toch roept die wel een aantal vragen op, welke te maken hebben met de eisen van de tijd. Iedere politieke partij die zich respecteert, wil modern zijn, de vragen van vandaag op eigen wijze beantwoorden en de interne organisatie overeenkomstig inrichten.

Hebben wij op dit punt een taak? Moeten de anti-revolutionairen zich opnieuw bezinnen op het bestaansrecht van de christelijke politieke partij?

Mogelijk kunen de reacties van de gespreksgroepen op het onderwerp „de christelijke organisaties in deze tijd” ons nader inlichten, zodat een duidelijk antwoord op deze vraag gegeven kan worden.

Het feit, dat van andere zijde dit bestaanrecht opnieuw zo fel wordt ontkend, wijst er op dat men meent daar winst uit te kunnen boeken. Is het niet zo, dat in het kamp van de Partij van de Arbeid de nieuwe verkiezingscampagne wordt ingezet op de dag van de verkiezingsuitslag? En gist het op dit punt ook niet in R.K. kring?

Over het verschijnsel „Boerenpartij” behoeven wij niet in paniek te geraken. Toch is ook ten aanzien hiervan waakzaamheid geboden. Ontevredenheid en vooral gebrek aan begrip ontstaan daar waar het contact verbroken is, waar wij — voor wat onze geestverwanten betreft — de mensen niet meer kunnen aanspreken.

Hoe herstellen wij dat verloren gegane vertrouwen? Hoe krijgen wij deze broeders er weer toe naar ons te luisteren, zodat zij ons verstaan en weer zien wat het beste voor ons volk en ook voor hen is?

Kan dit misschien eerst als zij in hun huidige „leiders” teleurgesteld zijn of is het dan te laat? Dit is niet alleen een platte-landsvraagstuk, het is ook een voor de stad, met of zonder schertspartij. De mogelijkheden van coördinatie met de activiteiten van onze partij zullen daarbij benut moeten worden.

Wanneer via de televisie-uitzendingen hopelijk velen bereikt worden, dan zal ons woord tot hen daarbij moeten aansluiten, in feite hetgeen gehoord en gezien werd moeten onderstrepen. Om daartoe te komen is mogelijk overleg nuttig en nodig met de Kamerkiezkringen Rotterdam en 's-Gravenhage en het partijsecretariaat.

De kansen die er liggen mogen niet verloren gaan.

De jeugd heeft politieke belangstelling; dit blijkt telkens weer. De jongeren willen het graag zelf doen: 't was vroeger zo en het blijkt ook nu nog het geval te zijn. Met alle waardering voor de activiteiten die de Arjos in de hoofdstad ontwikkelt, kan toch niet gezegd worden, dat men de greep heeft op de geestverwante jongeren.

Kan onze centrale hier iets doen? Of kunnen de kiesverenigingen deze jongeren op gang brengen? Doen wij samen er iets aan? Het zijn vragen die op ons af komen en om spoedige beantwoording vragen.

Er liggen hopelijk twee jaren voor ons, waarin geen direct verkiezingswerk wordt gevraagd. Er is dus tijd voor onze centrale om zich op deze vragen te bezinnen en aan de vraagstukken te gaan werken.

Niet omdat wij alles kunnen oplossen en de toekomst in handen hebben. Wij mogen dit alleen doen om onze opdracht te vervullen, de uitkomst overlatende aan Hem, Die ons deze taak voor het politieke terrein gaf. Zo mogen wij ook onze tekortkomingen en fouten in het verslagjaar ootmoedig Hem belijden en kracht en geloof vragen om voort te gaan.

### *Verkiezingsactie*

Het Centraal Comité heeft zich beijverd veelvuldig overleg te plegen met de Kamercentrales over de samenstelling van de kandidatenlijst. Vooral de vraag: één of meer lijstaanvoerders stond daarbij in het middelpunt van de belangstelling.

Enkele malen werd een vergadering van een zgn. versterkt Centraal Comité gehouden, hetgeen betekende, dat elke Kamercentrale een of twee vertegenwoordigers extra kon zenden.

Met onze lijstaanvoerder, mr. B. W. Biesheuvel, hadden wij een goed contact. In overleg met hem werd het programma voor de verkiezingsactie opgesteld. In grote lijnen luidde dit als volgt:

- 20 maart: een stroomtocht in Slotervaart/Osdorp ter bewerking van 700 adressen voor het lidmaatschap van de kiesvereniging. Niet alle adressen konden worden bezocht. De deelname uit de stad was bevredigend. Een veertigtal nieuwe leden kon worden ingeschreven.
- 29 maart: predikanten, hoofden van scholen, vertegenwoordigers van Chr. maatschappelijke organisaties enz. werden uitgenodigd voor een ontvangst in American Hotel, ter kennismaking met de lijsttrekker en de Amsterdamse Kamercandidaten. Het initiatief werd naar gebleken is, allereerste op prijs gesteld. De vrijdagmiddag was echter achteraf niet het meest gelukkige tijdstip voor een dergelijke ontmoeting. Het bezoek viel daardoor tegen.

- 29 maart: een kennismakingsavond met mr. B. W. Biesheuvel in de noodkerk in Osdorp. De opkomst was redelijk goed te noemen. Er heerste een gezellige sfeer. Ook dit pogen om de gewone vergadertrant te doorbreken slaagde wel, hoewel zo'n eerste poging uiteraard met kinderziekten gepaard ging.
- 18 april: grote verkiezingsavond in „Krasnapolsky”, met als sprekers prof. dr. J. Zijlstra en mr. B. W. Biesheuvel. De datum van deze bijeenkomst bleek wat te vroeg in de verkiezingstijd te liggen, hetgeen de opkomst nadelig beïnvloedde. De aanwezige journalisten waren van mening, dat wij met een opkomst van ca 500 personen een goed figuur sloegen, terwijl het aantal bezoekers veel groter was dan zij hadden verwacht, mede gezien de ervaringen elders. Er ontstond ter vergadering een levendige discussie met de beide sprekers.
- 25 april: middagvergadering, welke met medewerking van de A.R. Vrouwenstudiegroep werd belegd om de dames gelegenheid te geven kennis te maken met mej. mr. J. C. Rutgers. Deze bijeenkomst is goed geslaagd.
- 3 mei: vergadering in Amsterdam-Noord met de lijstaanvoerder als spreker.
- 15 mei: uitslagvergadering, waar zoals gebruikelijk naast onze lijstaanvoerder een aantal kopstukken uit onze partij aanwezig was.

Algemene verspreidingen waren gepland omstreeks 9 april, begin mei en „een laatste woord” op 13 of 14 mei. Vermeldenswaard is voorts, dat een van de pamfletten voor algemene verspreiding was een „geschreven portret van mr. Biesheuvel”.

Vervolgens, dat onze lijstaanvoerder een avond op het bureau aanwezig was en men met hem kon telefoneren. Ook was er de mogelijkheid, om met hem te corresponderen. Van de geboden gelegenheid werd door een redelijk aantal bewoners van onze stad gebruik gemaakt.

Ons bureau was onder leiding van de 2e secretaris, de heer R. Wielenga, met als assistente mevr. Van Laar, volop bij voren-geschetste acties ingeschakeld. Ook bij het uitzetten van verkiezingsaffiches, het voeren van een advertentiecampagne — in samenwerking met het partijbureau in Den Haag — was ons bureau het actie-centrum.

Zeer veel werk werd verzet, waarvoor een woord van waardering zeker ook hier op zijn plaats is. Ook alle andere vrijwillige medewerksters en medewerkers bij onze actie zijn wij zeer erkentelijk voor het werk door hen verricht.

In een nabeschuiving op de campagne kwam het centraal bestuur tot de volgende conclusie:

- a. er was weinig waardering voor het affiche „Uw eigen huis”;
- b. door de bureau's Den Haag en Amsterdam werd veel werk verzet;

- c. de actie op het bureau was beter geconcentreerd dan vorig jaar — op onderdelen enige critiek — en de brievenacties mogen geslaagd worden genoemd, hetgeen een aansporing inhoudt ermee door te gaan (ook Rotterdam overweegt op deze wijze te gaan werken);
- d. op enkele uitzonderingen na werd in de kiesverenigingen hard gewerkt om de affiches te plaatsen en propagandamateriaal te verspreiden;
- e. de debatavond in Watergraafsmeer tussen een doorbraakman - P.v.d.A. en mr. D. W. A. O. Grosheide slaagde goed (resultaten voor de verkiezing ongekend);
- f. de avond in Noord had vermoedelijk door alle kiesverenigingen sterker ondersteund moeten worden (met alle waardering voor hen, die dit wel hebben gedaan);
- g. het verkiezingsfonds leverde niet de baten op, die wenselijk waren.

### *Centraal Bestuur*

Een vijftal vergaderingen werd door ons besturend college gehouden, n.l. op 29 januari, 14 februari, 7 juni, 10 september, 16 december. Het aantal bijeenkomsten was beperkt gehouden, om zoveel mogelijk gelegenheid te hebben tot het geven van leiding aan de verkiezingsacties.

De nodige beslissingen werden op de eerste en tweede vergadering van het jaar voorbereid en op 12 maart aan de Algemene Vergadering voorgelegd.

Voor hetgeen direct tot het werk van de Centrale behoorde, werd de uitvoering door de leden van het dagelijks bestuur verzorgd. De overige leden van het centraal bestuur konden zich daardoor geheel aan het stimuleren van de arbeid in eigen kiesvereniging wijden.

Het dagelijks bestuur bestaande uit de eerste vijf met een functie aangeduide vrijgekozen leden van het Centraal Bestuur, komt regelmatig bijeen om allerlei werk voor te bereiden of leiding te geven aan de arbeid, waartoe door de Algemene Vergadering of het Centraal Bestuur besloten is.

### *Algemene vergaderingen*

De afgevaardigdenvergadering van 12 maart had als belangrijkste programmapunt: de verkiezingsactie. Het ontworpen plan werd ampel besproken en aanvaard. De bespreking was vooral belangrijk voor de zo nodige coördinatie en het begrip in de kiesverenigingen ten aanzien van de totaliteit. De voorzitter concludeerde dan ook aan het slot van de bijeenkomst, dat alles er op wees dat een goede verkiezingsactie kon worden verwacht.

Ten behoeve van de actie was de jaarvergadering gesteld op 13 juni 1963. Zo'n bijeenkomst leent er zich goed voor de blik op het verleden te richten, zodat dit ook ten aanzien van de politieke kamp van het voorjaar zou kunnen gebeuren.

De jaarverslagen, vooral het financiële gedeelte, hadden de belangstelling. Dat ons bezit vermindert is niet erg als het geld goed besteed wordt; het op peil houden van de inkomsten in de toekomst baart de kiesverenigingen — en dus ook de Centrale — zorgen.

De voorzitter, mr. J. H. Jonker, legde in deze vergadering zijn functie neer, na een vijftal jaren de Centrale op voorbeeldige wijze te hebben geleid. Na een toespraak over de situatie van het ogenblik en het geven van zijn visie op de toekomst, waarop een brede discussie volgde, overhandigde de heer Jonker de hamer aan drs. B. Witteveen.

De bijeenkomst van 9 oktober werd besteed aan de verkiezing van leden voor het Partij Convent, alsmede aan een discussie over het centraal rapport, opgesteld door de oud-voorzitter aan de hand van de rapporten van de gespreksgroepen, over „Zondagsrust en recreatie”. Opvallend was, dat de gezamenlijke visie in de discussiegroepen één zelfde kant uitging, n.l. het aanvaarden van meer mogelijkheden dan in de traditioneel christelijke zede werd geaccepteerd.

Gezien de totale deelname kan moeilijk worden gesproken van een duidelijke algemene Amsterdamse A.R. mening; van daar dat dit rapport niet kan worden gepubliceerd. Dit temeer omdat ter vergadering nogal genuanceerde meningen in onderdelen bleken te bestaan.

### *Besluit*

Een poging is gedaan de belangrijkste activiteiten van onze Centrale in kort bestek weer te geven. Van de onvolkomenheid van deze arbeid zijn wij ons bewust. Toch dienen wij voort te gaan, zoekende naar nieuwe wegen en vormen om de A.R. visie op het politieke erf door te geven aan geestverwanten en andersdenkenden.

Ook op die visie zelf dienen wij ons te bezinnen, zodat zij aangepast worde niet alleen voor de situatie van vandaag maar ook aan die van de toekomst. En daarbij mag het uitgangspunt, ons beginsel, niet uit het oog worden verloren.

A. Niemantsverdriet, secretaris.

## Kamercentrale Haarlem

In het jaarverslag 1962 werd reeds vooruit gegrepen op 1963, welk jaar een verkiezingsjaar was en waarin ter voorbereiding daarvan een belangrijke activiteit door de kiesverenigingen werd ontwikkeld.

Hoewel werd verwacht, dat daarop in het winterseizoen 1963/1964 wel eens een kleine inzinking zou kunnen volgen, is deze verwachting gelukkig niet uitgekomen. Integendeel!

Geconstateerd mocht worden, dat de kiesverenigingen de arbeid onverminderd hebben voortgezet en geregeld in vergadering bijeenkwamen.

De zogenaamde gespreksgroepenactiviteit kwam ook op gang. Het aantal kiesverenigingen, dat aan deze activiteit deelneemt, zal echter nog belangrijk groter moeten worden.

Het bestuur van de Kamercentrale is intussen weer voltallig. In de plaats van de heer J. de Jong Czn., fungeert thans de heer C. van Stam als voorzitter.

De heer E. Tijselink, die het provinciaal Arjos-verband in het bestuur vertegenwoordigt, is als penningmeester aangewezen, welke functie voorheen vervuld werd door de heer H. M. C. Vissers. Mr. A. Bruch werd tot ere-lid van het bestuur benoemd.

Op 23 november 1963 kwam de Kamercentrale in najaarsvergadering bijeen. Het Tweede Kamerlid B. Roolvink sprak in deze bijeenkomst over „De politieke en sociale situatie”.

Het maandbericht „Ons Contact” verschijnt thans weer geregeld. Dit blad tracht zoveel mogelijk het werk van de kiesverenigingen in de centrale te stimuleren. Er zijn plannen om dit blad nog een enigszins bredere opzet te geven.

P. Brune, secretaris.

## Kamercentrale Den Helder

In het jaar 1963 hebben de verkiezingen voor de leden van de Tweede Kamer plaats gehad.

De verdere voortzetting van de voorbereiding, wat betreft kandidaatstelling en propaganda voor die verkiezingen, vergde een groot deel van de activiteit van de Kamercentrale.

Dit kwam tot uiting op de besprekingen op de bestuursvergadering, die gehouden werd op 24 januari te Alkmaar.

Allereerst werd daar verslag uitgebracht over de vergadering van het „versterkt” Centraal Comité op 18 januari.

In de door de stemmingen naar voren gekomen twaalf hoogst geplaatste personen zou door het Centraal Comité geen verandering worden gebracht.

Verder bleek, dat het Centraal Comité bij de verkiezingen wilde uitkomen met drie lijsttrekkers, n.l. de heren B. Roolvink, mr. B. W. Biesheuvel en J. Smallenbroek, waarvan de eerste o.m. ook de lijstaanvoerder zou zijn in onze Kamercentrale.

In de verkiezingstijd werden verschillende propaganda-vergaderingen gehouden. Eén gecombineerde vergadering met de Arjos op 6 april, waarin de heren B. Roolvink en C. Balkenende als sprekers optraden en verder twee streekvergaderingen, één te Schagen met als spreker de heer P. C. Elfferich, die zeer slecht was bezocht en één in Zaandam, die zeer goed door de kiesverenigingen aldaar was voorbereid en die zeer veel bezoekers trok.

Een tweede bestuursvergadering werd gehouden op 7 oktober in Alkmaar, op welke vergadering de uitslag van de verkiezingen werd besproken en voorts de gevoerde propaganda en de stand van het verkiezingsfonds onderwerpen van bespreking uitmaakten. Ook werd besproken de voorbereiding van de te houden jaarvergadering.

Overwogen werd om te komen tot het houden van een forumavond van de A.R. Kamercentrale en de C.H. kieskring. De voorzitter zou daarover nader overleg plegen.

Op 12 januari werd in Alkmaar een goed bezochte ledenvergadering gehouden.

De voorzitter wekte in zijn openingswoord allen op tot getrouwe en ingespannen arbeid bij de komende verkiezingen.

De spreker van die middag, dr. W. P. Berghuis, behandelde het onderwerp: „Is er reden tot verontrusting?“. Uitvoerig ging hij in op de omstrede punten: het woningbeleid, de mammoetwet en de kwestie Nieuw-Guinea.

Zijn rede werd gevolgd door een levendige discussie, waaraan vele aanwezigen deelnamen. In een uitvoerig betoog beantwoordde de spreker de gestelde vragen.

Een tweede ledenvergadering, tevens jaarvergadering, werd gehouden op 2 november in Alkmaar, in welke vergadering mede aanwezig waren de oud-voorzitter A. Lever en een tweetal afgevaardigden van de C.H. kieskring.

Door de drukke werkzaamheden voor de verkiezingen, al spoedig gevolgd door de vacantiетijd, waarin vergaderen minder

wenselijk is, was deze jaarvergadering tot deze datum uitgesteld.

Het uitgebrachte jaarverslag en het financieel verslag werden goedgekeurd. Tevens werd verslag uitgebracht door de propagandacommissie en over het verkiezingsfonds.

De door het bestuur voorgestelde aanvulling van artikel 7 lid 1 van het reglement van de Kamercentrale werd aangenomen.

Dit artikel handelt over de bestuurssamenstelling en de aanvulling luidt: „Daaraan worden toegevoegd één lid van de vrouwenorganisatie en één lid van de Arjos, door de ledenvergadering te kiezen uit dubbeltallen, die worden voorgesteld door genoemde organisaties”.

De strekking daarvan is om tot een levendiger contact tussen de verschillende organisaties te komen.

Bij de bestuursverkiezing werden herkozen de heren: A. Admiraal en K. Horjus. In de door het bedanken van een tweetal bestuursleden ontstane vacatures werden gekozen de heren A. Brandsma en L. C. van Galen.

Voor de vrouwenorganisatie maakt deel uit van het bestuur mej. C. Hellema en voor de Arjos de heer D. Mantel.

De heer A. Admiraal werd herkozen als lid van het Centraal Comité en de heer D. Barten zal als diens plaatsvervanger optreden.

In verband met het bedanken van mr. S. D. Sluis werden tot leden van het Partij Convent gekozen de heren H. Smid (plaatsvervanger K. de Vries) en D. Nentjes (plaatsvervanger J. W. Stevenson), terwijl als lid van de Raad van Beheer van de Dr. A. Kuypersstichting werd gekozen de heer H. H. Zwart.

Spreker op deze jaarvergadering was de heer mr. W. R. van der Sluis. Hij sprak over het onderwerp „Politieke rondblik in en buiten de partij”. De door verschillende aanwezigen gestelde vragen gaven spreker gelegenheid tot een uitvoerig antwoord.

Geve de Here Zijn onmisbare zegen over deze arbeid en sterke Hij ons ook in de komende tijden bij het werk in het belang van ons volk en de partij.

Joh. W. Stevenson, secretaris.

#### Kamercentrale Leiden

Mijn derde jaarverslag als secretaris der Kamercentrale Leiden, thans over 1963, moet uiteraard staan in het teken van de in dit jaar gehouden verkiezing der leden van de Tweede Kamer



der Staten-Generaal. Alvorens deze te bespreken moge ik iets mededelen over het werkgebied onzer Kamercentrale, zulks mede met het oog op de verzorging der A.R. belangen in de gemeenten waar geen aangesloten A.R. kiesvereniging is gevestigd.

### 1. *Werkgebied en aangesloten kiesverenigingen*

Het werkgebied onzer Kamercentrale stemt overeen met het gebied der in de Kieswet genoemde Kamerkieskring VII (Leiden), bestaande uit de Statenkieskring III en IV (Leiden en Gouda), met per 31 december 1963 de volgende aantallen burgerlijke gemeenten en aangesloten A.R. kiesverenigingen.

|                                | Burgelijke<br>gemeenten | A.R. kies-<br>verenigingen |
|--------------------------------|-------------------------|----------------------------|
| Statencentrale Leiden          | 19                      | 20                         |
| Statencentrale Gouda           | 48                      | 46                         |
| Kamercentrale Leiden in totaal | 67                      | 66                         |

Binnen de Statencentrale Leiden bevinden zich in drie gemeenten *geen* A.R. kiesverenigingen, in twee gemeenten elk *twee* en in één gemeente *drie* aangesloten kiesverenigingen. Resultaat  $19 - 3 = 16 + 1 + 1 + 2 = 20$ .

Binnen de Statencentrale Gouda hebben twee gemeenten samen één aangesloten A.R. kiesvereniging en bevinden zich in vier gemeenten *geen* A.R. kiesverenigingen, in één gemeente *één* niet-aangesloten A.R. kiesvereniging en in drie gemeenten elk twee aangesloten A.R. kiesverenigingen. Resultaat  $48 - (4 + 1) = 43 + 1 + 1 + 1 = 46$ .

In de burgerlijke gemeenten zonder (aangesloten) A.R. kiesverenigingen is bij de Tweede Kamerverkiezing, mede door bemiddeling en zonodig met financiële medewerking van het bestuur der Kamercentrale, de propaganda zo goed mogelijk door de naburige kiesverenigingen verzorgd.

### 2. *Propaganda Tweede Kamerverkiezing*

Zie voor de verkiezingsvergaderingen onder punt 3.

De verspreiding van lectuur en affiches is aldus verzorgd, dat door het secretariaat der Kamercentrale voor elke gemeente de toe te zenden aantallen werden berekend en vooraf aan de betrokken kiesverenigingen werden medegedeeld, waarbij de kiesverenigingen deze aantallen en de onderverdelingen daarvan

konden wijzigen, bijvoorbeeld naar gelang huis aan huis zou worden verspreid of, door de eigen leden, geselecteerd (o.a. *niet* bij de Katholieken).

De aantallen waren berekend o.a. naar het aantal inwoners der gemeenten per 31 december 1961, en wel als volgt: voor huis aan huis verspreidingen het aantal inwoners gedeeld door  $3 \frac{6}{10}$ . Hierbij werd uitgegaan van een gezinssterkte van ca. 4 personen. Met het oog op de bevolkingstoename na 31 december 1961 werd het cijfer 4 echter verlaagd tot  $3 \frac{6}{10}$ . Voor gemeenten met een sterke bevolkingstoename werd de uitkomst nog evenredig verhoogd en voorts is voor alle gemeenten nog een afronding toegepast.

Voor de kleine raambiljetten en de middelsoort en grote maat aanplakbiljetten is het aantal inwoners gedeeld door 80, resp. 200 en 500, en vervolgens voor de sluitzegels, pakjes lucifers, Programs van Actie en kaderboekjes de *ledentallen der kiesverenigingen* gedeeld door resp. 1, 2, 7 en 10.

Deze werkwijze heeft goed voldaan. Zulks mede omdat niet op de als regel gedeeltelijk niet of te laat binnenkomende opgaven der kiesverenigingen behoefde te worden gewacht, dus de bestellingen aan het partijsecretariaat tijdig konden worden gedaan. Van de gelegenheid tot het bestellen van andere aantallen dan door mij waren berekend hebben 12 van de 66 kiesverenigingen gebruik gemaakt. Zij hebben dit op meest correcte wijze *tijdig* gedaan, waarvoor op deze plaats nog hartelijk dank.

Voor zover kon worden (en is) nagegaan heeft dit systeem ook in deze zin goed voldaan, dat van het materiaal, tot praktische en eventueel naar wens gewijzigde aantallen ontvangen, ook een goed gebruik is gemaakt. Opvallend is dat door andersdenkenden en pl.m. geestverwanten vooral ook de lucifersverspreiding werd gewaardeerd.

Tenslotte zij, wat dit onderdeel betreft, nog vermeld dat terzake van het plaatsen van advertenties (tussen de tekst) in een 25-tal streek-, regionale en dagbladen de secretaris der Kamercentrale op voortreffelijke wijze is bijgestaan door een commissie, bestaande uit de heren P. Binee te Gouda, G. Dompeling te Leiderdorp en J. G. Lamers te Leiden. Voor de „randbladen” werkte deze commissie ook samen met de aangrenzende Kamercentrales.

### 3. Vergaderingen

In het jaarverslag 1962 zijn in verband met de Tweede Kamerverkiezing 1963 reeds vermeld de beide najaarsvergaderingen van 3 en 24 november 1962, resp. in verband met de kandidaatstelling en voor het opstellen der adviezen inzake de (163) amendementen op het Program van Actie 1963.

In het verslagjaar zijn de volgende rechtstreeks van de Kamercentrale uitgaande vergaderingen gehouden.

- 16 februari      Jaarvergadering te Gouda met als spreker mr. B. W. Biesheuvel over: „Problemen en perspectieven voor onze ondernemers en arbeiders (pl.m. 140 aanwezigen).
- 27 april          Centrale verkiezingsvergadering te Gouda met als sprekers Z.E. staatssecretaris B. Roolvink over: „Geen woorden maar daden” en, voor het slotwoord, ds. P. M. van Galen over: „Daders des Woords” (pl.m. 130 aanwezigen).
- 11 mei            Centrale verkiezingsvergadering te Leiden met als sprekers mr. B. W. Biesheuvel over: „Wat ons (als Prot. Chr.) samenbindt” en, voor het slotwoord ds. A. J. Kret over: „Toch zonen van 't zelfde huis” (pl.m. 70 aanwezigen).
- 7 december      Najaarsvergadering te Leiden met als spreker mr. W. R. van der Sluis over. Het „g e z i c h t” van de Anti-Revolutionaire Partij in de huidige samenleving (pl.m. 70 aanw.).
- Voorts zijn, behalve de hierna in punt 5 nog te vermelden toogavonden voor midden-Zuid-Holland, in overleg met en/of medewerking van de Kamercentrale nog twee regionale verkiezingsvergaderingen gehouden, te weten op:
- 26 april          te Woerden (met naburige kiesverenigingen) met als sprekers mr. B. W. Biesheuvel en ds. D. Biesma jr., en op:
- 8 mei            te Lisse door de kiesverenigingen Hillegom, Lisse en Sasenheim, met als spreker Z.E. Minister mr. J. van Aartsen over: „Uw eigen huis”, met vervolgens de film: „Ook hij verkoos de vrijheid” en met een slotwoord van oud-burgemeester A. Warnaar te Waddinxveen (pl.m. 200 aanw.).

### 4. Statencentrales

Blijkens het jaarverslag 1963 van de Statencentrale Leiden zijn er in 1963, met het oog op de door de Kamercentrale ontplooiide verkiezingsactiviteiten, door deze Statencentrale geen vergaderingen gehouden.

De Statencentrale Gouda hield, blijkens haar jaarverslag 1963 haar jaarvergadering op 12 januari in het Hervormd Centrum „De Haven” te Gouda, met als spreker mr. W. Aantjes te

Utrecht over: „Kerk, Overheid en Kernbewapening”. De vergadering was goed bezocht en referaat zowel als discussie waren leerzaam en prettig.

#### 5. *Hulpcentrales*

Van de drie hulpcentrales Alphen aan den Rijn, Gouda en Zoetermeer was evenals de vorige jaren alleen laatstgenoemde weer actief. Zij hield haar goedgeslaagde toogavond voor midden-Zuid-Holland dit jaar te Zoetermeer op woensdag 24 april, dus in het tijdvak van en in verband met de propaganda voor de Tweede Kamerverkiezing. Als spreker trad op burgemeester M. W. Schakel te Noordeloos met als onderwerp: „De balans wordt opgemaakt”. Ds. P. M. van Galen te Hilversum sprak het slotwoord met als titel: „Uw eigen huis”.

Muzikale medewerking verleende „De Harpe Davids” te Zoetermeer.

#### 6. *Speciale contacten*

Voer de in punt 4 vermelde vergadering der Statencentrale Gouda zijn via de kiesverenigingen een aantal predikanten binnen het gebied dezer centrale speciaal uitgenodigd met het oog op het onderwerp: „Kerk, Overheid en Kernbewapening”. Bij de discussie bleek, dat hiervoor bij verschillende predikanten wel belangstelling bestond.

#### 7. *Vrouwenactiviteiten*

Ondanks de krachtige pogingen van mevr. T. H. Attema-Roosjen, lid van het A.R. Vrouwencomité voor de Kamercentrale Leiden, wil dit werk binnen onze Kamercentrale niet vlotten. In zeker opzicht is hiermede ook voorzichtigheid geboden. Meeleven is er hier en daar wel, ook bezoek der vergaderingen, doch aan te dringen op aparte actie kan verkeerd aanslaan.

#### 8. *Contacten met de kiesverenigingen*

Binnen het gebied der Statencentrale Leiden geschiedt het bezoeken der kiesverenigingen door de bestuursleden dier centrale. Blijkens het in punt 4 genoemde jaarverslag hebben zich hierbij geen moeilijkheden voorgedaan. De ontplooiende activiteit was niet overal even groot, doch over het algemeen kan er worden gesproken van goede medewerking aan de verkiezingspropaganda.

Het bezoeken van 22 der 46 kiesverenigingen in het gebied der Statencentrale geschiedt door de in dit gebied wonende bestuursleden der Kamercentrale. Van hen is geen rapport ontvangen.

De overige 24 kiesverenigingen in dit gebied werden bezocht door de bestuursleden der Statencentrale Gouda. Blijkens het eveneens in punt 4 genoemde jaarverslag kon de activiteit in verschillende kiesverenigingen wel iets beter zijn. Over andere kiesverenigingen kon echter gunstig worden gerapporteerd, terwijl, wat de verkiezingsactiviteit betreft, de medewerking zeer goed was te noemen.

Aan alle bezoekers was door het secretariaat der Kamercentrale speciaal gevraagd toe te zien op en op te wekken tot goed gebruik van het in punt 2 vermelde propagandamateriaal.

### 9. *Reglementswijziging*

Van de huishoudelijke zaken zij vermeld, dat in de najaarsvergadering van 7 december is besloten tot wijziging van artikel 5 van, en invoeging van een nieuw artikel 5a in het reglement der Kamercentrale.

Kort samengevat komt deze wijziging neer op:

- 1e. het niet meer terstond herkiesbaar zijn van de aftredende bestuursleden, behalve de secretaris en de penningmeester;
- 2e. het niet meer om de vier jaren aftreden van alle bestuursleden, doch om de twee jaren van de helft, telkens (beurtelings) uit het gebied van één der Statencentrales;
- 3e. het verkiezen der bestuursleden uitsluitend door de afgevaardigden der kiesverenigingen in de eigen Statencentrale.

Deze reglementswijziging is door het Centraal Comité goedgekeurd in zijn vergadering van 21 december 1963. Bij loting (in de najaarsvergadering van 7 december) is voorts bepaald, dat de bestuursleden uit het gebied der Statencentrale Gouda het eerst aftreden, namelijk d.d. 8 februari 1964 (datum der jaarvergadering).

### 10. *Notulen*

Gevolg gevende aan meermalen vernomen wensen is besloten de notulen van de algemene vergadering der Kamercentrale voortaan gestencild aan de kiesverenigingen toe te zenden.

C. J. van den Heuvel, secretaris.

## Kamercentrale 's-Gravenhage

De Kamerverkiezingen, welke de activiteiten gedurende de eerste helft van dit verslagjaar hebben beheerst, gaven geen aanleiding tot gejuich.

Enerzijds was daar het feit, dat het A.R. percentage in Den Haag vergeleken met de Kamerverkiezingen van 1959 daalde van 8,6 tot 7,71. Met name de achteruitgagn in de jonge naoorlogse woonwijken was opmerkelijk.

Anderzijds moest tijdens de verkiezingscampagne in nog pijnlijker vorm dan voorheen worden geconstateerd, dat slechts zeer weinigen belangstelling en activiteit voor de politieke zaak willen opbrengen. Helaas moest dit ook worden opgemerkt bij bestuursleden van kiesverenigingen. Wij kunnen ons niet veroorloven het bestuurschap van een kiesvereniging als een ere-baantje te zien. De kiesverenigingen moeten dit bij het candideren voor bestuursfuncties terdege voor ogen houden.

Direct na de verkiezingen heeft het moderamen zich op deze steeds erger vormen aannemende inactiviteit beraden. Als gevolg van dit beraad werd op 5 november een vergadering gehouden, waarvoor alle bestuursleden van de kiesverenigingen waren uitgenodigd. Diverse organisatorische problemen werden intensief doorgepraat, terwijl na de pauze een forum optrad bestaande uit de A.R. leden van de Prot. Chr. raadsfractie.

Helaas waren de kiesverenigingen, waarvoor deze vergadering speciaal was belegd, slecht vertegenwoordigd; van drie verenigingen was er zelfs niemand. Derhalve is besloten de desbetreffende verenigingen afzonderlijk te benaderen door middel van huisbezoeken aan de bestuursleden door leden van het moderamen van de centrale.

Gelukkig behoeft het gehele jaarverslag 1963 niet in mineur te worden gesteld. Van verschillende activiteiten mag gewag worden gemaakt.

In dit verslagjaar werden vier openbare vergaderingen gehouden. Op 23 januari sprak prof. mr. W. F. de Gaay Fortman voor een zeer goed bezette Dierentuinzaal. Op 29 maart sprak de toenmalige staatssecretaris van Sociale Zaken, de heer B. Roolvink, voor een „uitverkocht huis” in „Op Gouden Wieken” te Scheveningen.

De grote verkiezingsbijeenkomst werd op 3 mei gehouden in de Dierentuin. Onze lijstaanvoerder de heer Smallenbroek sprak er, terwijl ds. H. Toorman, Chr. Geref. predikant te Den Haag

het slotwoord sprak. De opkomst voor deze verkiezingsvergadering moet zeker bevredigend worden genoemd.

Op 10 december kon Den Haag kennis maken met mej. mr. J. C. Rutgers, toen deze sprak over „Nederland en het buitenland”. Deze vergadering, welke redelijk goed bezocht werd, kenmerkte zich door een uitstekende en op hoog peil staande discussie. Deze bijeenkomst was georganiseerd in samenwerking met het Haagse A.R. vrouwencontact.

De vertegenwoordigster van het Haagse vrouwencontact in het A.R. Vrouwencomité, mej. S. H. Mantz, moest wegens drukke werkzaamheden deze functie neerleggen. Tot haar opvolgster werd benoemd mevr. mr. W. J. R. Derksen-Koppe.

De reeds in het vorige jaarverslag aangekondigde voorzitterswisseling kreeg dit jaar zijn beslag; op 30 januari droeg de heer P. L. Hut de voorzittershamer over aan de heer A. C. Monster. De heer Hut, die als voorzitter en voordien als secretaris zeer grote verdiensten heeft gehad voor de Kamercentrale, blijft gelukkig door zijn benoeming tot buitengewoon moderamenlid voor de actieve politiek behouden, zodat wij kunnen blijven profiteren van zijn ervaring en inzicht.

Het volledige bestuur der centrale kwam dit jaar driemaal bijeen, terwijl tweemaal een zogenaamde brede bestuursvergadering werd gehouden: op 15 maart alwaar de heren Kieft en Smallenbroek politieke vragen beantwoordden en de reeds eerder gememoreerde vergadering van 5 november.

Het moderamen kwam zevenmaal in vergadering bijeen, terwijl daarenboven een of meerdere moderamenleden betrokken waren bij bijzondere besprekingen. Van deze bijzondere besprekingen moeten hier zeker worden genoemd de geregelde contacten met het dagelijks bestuur van de C.H. Kamerkieskring. Dat dit contact ook na de raadsverkiezingen gebleven is, stemt tot verheuging.

De reeds vorig jaar begonnen hernieuwde pogingen om eindelijk te komen tot een kiesvereniging Scheveningen-Duindorp/Geuzenkwartier zijn dit jaar in zoverre geslaagd, dat een werkomité op een zeer actieve wijze de werkzaamheden ter hand heeft genomen en zelfs de verkiezingsactie heeft gevoerd met een ijver, welke diverse kiesverenigingen tot voorbeeld moet strekken. De officiële oprichting van een kiesvereniging lijkt slechts nog maar een formaliteit.

Het stemt tot vreugde, dat het stedelijk verband Den Haag

van de Arjos over zijn dieptepunt heen blijkt te zijn. Al dan niet met steun van de Kamercentrale konden nieuwe clubs worden opgericht dan wel bestaande clubs nieuw leven worden ingeblazen.

Op 19 april organiseerde de Haagse Arjos een verkiezingsavond in de Dierentuin, alwaar de secretaris van de Kamercentrale sprak en een forum optrad bestaande uit de directeur van de Dr. A. Kuypersstichting, twee hoofdbestuursleden van de Arjos en de spreker. Helaas was de opkomst vrij matig.

Aan het einde van dit verslagjaar is gestart met de gespreks-groepen over het onderwerp „De Christelijke organisaties in deze tijd”.

De keuze van het onderwerp wordt dezerzijds een zeer gelukkige genoemd. Een groot deel van de politieke lauwheid vindt o.i. zijn oorzaak in het feit, dat velen, ook in eigen reformato-rische kring, niet meer willen of kunnen inzien, dat een Christen zijn Christen-zijn niet kan en mag bepalen tot het kerkelijke verband, doch dat dit zich moet uitstrekken over alle levenster-reinen.

Dat dit weer alom moge worden beseft is onze bede.

Mr. C. Pijl Hogeweg, secretaris.

#### Kamercentrale Rotterdam

De verkiezingen voor de Provinciale Staten en de gemeenteraad in 1962, die in het teken stonden van de landspolitiek, waren nauwelijks als een storm voorbijgegaan of een opkomende westenwind kondigde de verkiezing aan voor de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal in 1963.

Eind augustus 1962 werd daarvoor reeds de eerste bespreking gehouden, die door talrijke andere werd gevolgd.

Het is indrukwekkend, hoeveel bedacht moet worden en hoeveel inspanning nodig is, om de propaganda te organiseren.

En dat alles voor één dag in de vier jaren (!), terwijl de meerderheid van de kiezers reeds lang weet op welke partij zij hun stem zal uitbrengen. Vergeefs?

Alle genoemde propaganda is niet alleen bedoeld om de twijfelaars te overtuigen, maar ook om de partij te presenteren aan ons gehele volk en bekend te maken, welke politiek zij voorstaat.

Prof. dr. J. Zijlstra stelde zich niet meer beschikbaar als lijst-



aanvoerder en wie zou zijn plaats innemen? Rotterdam is een stad met internationale allures en nationaal van grote betekenis. Het is een stad der immigranten, duizenden komen er werken en wonen uit het gehele land. De bevolking is overwegend protestant, maar politiek links georiënteerd. Wie op de bok zal zitten van de partijwagen, dat is electoraal van groot gewicht.

Het werd de heer B. Roolvink. De heer H. van Eijsden werd nummer 2 op de kandidatenlijst. Een tweetal, representatief voor de Rotterdamse bevolking.

De plaatsen 25 tot en met 30 werden bezet door mevr. dr. F. T. Diemer-Lindeboom, mr. H. Bavinck, H. J. van der Meiden, D. H. Grasman, dr. S. C. van Kampen en ds. G. Samson.

De uitslag was niet teleurstellend, maar gaf ook geen reden tot een hoera-stemming.

1959: Kamerverkiezingen: 8,6%.

1962: Staten 8,3%, Gemeenteraadsverkiezingen 8,4%.

1963: Kamerverkiezingen: 8,3%.

Vergeleken met de andere grote steden en de provincie Zuid-Holland was de uitslag gunstig.

|                         | 1959  |   | 1963         |
|-------------------------|-------|---|--------------|
| Amsterdam . . . . .     | 5,9%  | — | 5,4% = 0,5%  |
| 's-Gravenhage . . . . . | 8,6%  | — | 7,7% = 0,9%  |
| Rotterdam . . . . .     | 8,6%  | — | 8,3% = 0,3%  |
| Utrecht . . . . .       | 9,0%  | — | 8,2% = 0,8%  |
| Groningen . . . . .     | 16,8% | — | 16,2% = 0,6% |
| Zuid-Holland . . . . .  | 11,3% | — | 10,5% = 0,8% |

Over mogelijke oorzaken van de teruggang in zijn geheel en in Rotterdam in het bijzonder zij verwezen naar het rapport „Commentaar Verkiezingen 1962”.

Er is door vele (niet door alle) leden en besturen hard gewerkt. De Arjos heeft alle moeite gedaan, de jonge kiezers enthousiast te maken. De steun, gevraagd door de Arjos aan de kiesverenigingen, was bepaald teleurstellend.

Het bureau van het Centraal Comité verdient alle lof voor het vele werk en de tijdige toezending van alle materialen.

De stad is groeiend en de bewoners verhuizen vanuit het Centrum naar „buiten”. Dat betekent, dat een aantal kiesverenigingen achteruit gaan en anderen vooruit en nieuwe opgericht dienen te worden.

## *Propaganda verkiezingen*

In de inleiding werd er reeds op gewezen, dat een grote hoeveelheid materiaal moest worden verspreid en gebruikt. Om de gestelde doeleinden te bereiken moest veel werk verzet worden.

Ten aanzien van de verspreide lectuur, was er critiek op het punt van een te weinig toegespitste constructieve omschrijving wat sociaal en economisch aan de orde is, terwijl andere critici de inhoud oppervlakkig achtten.

De affiches vielen niet helemaal mee; de straatborden waren niet opvallend.

Alles bijeen was de presentatie niet schokkend, nochtans waardig.

## *Partij Convent*

De Rotterdamse leden van het Partij Convent hebben trouw de vergaderingen bezocht en voor de eerste maal werd een vóórbespreking gehouden. Uit de bespreking is een brief geformuleerd en aan het Partij Convent voorgelegd. De brief had tot doel het gesprek met de verontrusten mede op gang te helpen en is als zodanig geslaagd.

## *Mutaties*

Een aantal leden nam afscheid van de Centrale, n.l.: A. H. Vegter (K.V. I), mej. T. v. d. Hoek (K.V. III), P. Kapinga (K.V. V), H. A. Breukhoven (K.V. VIII B), F. L. Th. Moene (K.V. XIV A), A. Noordam (K.V. XVIII), B. Kleywegt (K.V. XXIII).

Zij werden opgevolgd door respectievelijk: vacature (K.V. I), P. Bezemer (K.V. III), J. in 't Veld (K.V. V), T. Borst (K.V. VIII B), vacature (K.V. XIV A), L. H. Zijlema (K.V. XVIII), T. van der Wel (K.V. XXIII).

De heer W. A. van der Velden bedankte als lid van het bestuur en de heer J. L. van der Pauw als vrijgekozene. De heer J. H. Slik bleef bestuurslid en werd als penningmeester opgevolgd door de heer L. L. Blok.

Als leden van het Partij Convent bedankten: J. Haasdijk, W. A. van der Velden, J. Worst.

In hun plaats werden benoemd: C. W. Daane, P. van Gemeeren en H. J. van der Meiden.

## *Dr. J. Schouten*

Op 9 september 1963 overleed dr. J. Schouten op de leeftijd van 80 jaar. De heer Schouten is voorzitter geweest van onze Centrale vanaf 24 december 1918 tot 4 november 1925 en vele jaren lid van de gemeenteraad. De heer Schouten werd tot voorzitter van de Centrale gekozen bij de oprichting, n.l. op 24 december 1918. Op vele plaatsen is hij herdacht en het past ons, een bescheiden woord te schrijven.

Hij was strijdvaardig en standvastig. Een sterk geloof inspireerde hem tot daden. Hij heeft getracht waar te maken, dat het Koninkrijk Gods niet bestaat in woorden, maar in kracht. Wij danken God voor de wijsheid, hem gegeven om ons volk steeds voor te houden, dat het staatkundig Gods wil had te doen.

## *Vergaderingen*

Er werd dit jaar in centraal verband minder vergaderd dan in 1962. De Centrale vergaderde vijfmaal, de Algemene Vergadering éénmaal en het bestuur van de Centrale driemaal. Daarentegen was er druk verkeer „en petit comité” om allerlei propagandawerkzaamheden ten uitvoer te brengen. De landelijke verkiezing eiste stimulerend werk voor de kiesverenigingen en het meewerken aan regionale vergaderingen.

### *Algemene Vergadering, tegelijk jaarvergadering, behandelde:*

1. benoeming van een aantal leden in de ontstane vacatures van commissies;
2. benoeming van de leden van het Partij Convent en de plaatsvervangende leden;
3. de heer L. L. Blok werd benoemd tot penningmeester in de plaats van de heer J. H. Slik. De heer Slik bleef lid van het bestuur der Centrale;
4. goedkeuring voorstellen verkiezingsactiviteiten;
5. de heer H. van Eijdsen hield een causerie over „De komende strijd”.

### *Centrale vergaderingen*

1. Uitslag candidaatsstelling Tweede Kamerverkiezingen. Zes kiesverenigingen hebben niet vergaderd en niet gestemd over de kandidatenlijst. De meerderheid van de kiesverenigingen stemde overeenkomstig het advies van het bestuur.

2. Het rapport en re-organisatie van de ingestelde commissies werd goedgekeurd.
3. Bij de behandeling van het Program van Actie werd een flink aantal amendementen door de kiesverenigingen ingediend en behandeld. Een rapport werd opgesteld en aan het Centraal Comité gezonden.
4. Besloten werd het Centraal Comité te adviseren de heer B. Roolvink als lijstaanvoerder voor Rotterdam aan te wijzen.
5. De actie voor verhoging van de contributie ging van start.
6. Een grote verkiezingsbijeenkomst werd gehouden in de Rivierhal. Sprekers waren de heren B. Roolvink en H. van Eijsden, resp. over „Geen woorden, maar daden” en „Wat betekent uw stem”.
7. Op de avond van de verkiezingsdag werd een bijeenkomst belegd met de leden van de gemeenteraad en in aanwezigheid van de familie Roolvink. Een forum werd gevormd door de gemeenteraadsleden.
8. Op 28 oktober sprak de heer B. Roolvink over de betekenis van de loonsverhogingen.
9. De leden van de Centrale vormden een gesprekskring over het onderwerp „De Christelijke organisaties in deze tijd”.

### *Regionale vergaderingen en Arjos-bijeenkomst*

- |          |                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|----------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 30 maart | In het Groothandelsgebouw spraken voor de A.R.J.O.S minister prof. dr. J. Zijlstra en de heer S. Silvis.                                                                                                                                                                                      |
| 4 april  | De kiesverenigingen 8a - 8b - 8c - 11 - 14b vergaderden in de Immanuelkerk. Sprekers waren: prof. mr. Th. A. Versteeg over „De positie van de A.R.” en mevrouw T. H. Attema-Roosjen over „Christelijke politiek in onze gezinnen”.                                                            |
| 8 april  | De kiesverenigingen 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 10 - 12 - 19 - 25 kwamen bijeen in „Atrium”. Sprekers waren de heren G. A. Kieft over „Kleur bekennen” en ds. P. M. van Galen over „Uw eigen huis”.                                                                                           |
| 24 april | De kiesvereniging 17 (Pernis) vergaderde in het Gereformeerd Jeugdgebouw met als spreker mr. C. J. Verplanke over „De waarde van de beginselen in de A.R.”.                                                                                                                                   |
| 25 april | De kiesverenigingen 9 - 13 - 14a - 15 - 16 - 24 ontmoetten elkaar in het Jeugdgebouw 't Slag, waar het woord werd gevoerd door de heer mr. W. R. van der Sluis over „Perspectieven van de christelijke politiek” en door mej. mr. J. C. Rutgers over „Ontwikkeling van de sociale wetgeving”. |
| 1 mei    | In de „Smidsz” kwamen de kiesverenigingen 20 - 21 - 22 bijeen met als spreker de heer J. van Eibergen over „A.R. ook nu”.                                                                                                                                                                     |

## *Kiesverenigingen*

Sommige kiesverenigingen tobben om hun bestuur compleet te houden en mensen te vinden die bepaalde taken op zich willen nemen. Daarbij zijn er bestuursleden, die op leeftijd zijn gekomen en graag hun plaats willen afstaan aan jongeren; maar zo vernemen wij, er zijn geen jongeren. . . .

Dat is een ernstige zaak, als er geen jongeren zijn, die de taak van de ouderwordende generatie willen overnemen.

Hoe zal dat zijn bij een volgende generatie; een kiesvereniging met leden op papier, die niet kan functioneren omdat er geen bestuursleden zijn? Verzuimen wij jongeren in te schakelen en hen politieke belangstelling bij te brengen? Dat zou een grote schuld zijn van ons, heden, aan de toekomst.

In totaal bleven er 27 kiesverenigingen en nieuwe kiesverenigingen werden niet opgericht, hoewel dat niet uit kan blijven in de nieuwe stadswijken.

Met de gespreksgroepen kon het beter. Het verkiezingsjaar gaf in dat opzicht moeilijkheden en daarom hopen wij op 1964.

De Centrale vormde met haar leden een gesprekskring om daardoor de kiesverenigingen te stimuleren.

Het aantal abonnees op „Nederlandse Gedachten” moet omhoog; het ledental naar tenminste 5.500; het aantal kiesverenigingen moet worden uitgebreid en de Arjos-clubs verdubbeld.

|                                  |      |      |      |      |      |
|----------------------------------|------|------|------|------|------|
| Ledenstand der aangesloten kies- |      |      |      |      |      |
| verenigingen . . . . .           | 1959 | 1960 | 1961 | 1962 | 1963 |
|                                  | 5082 | 4986 | 5042 | 5100 | 4835 |
| Aantal abonnees                  |      |      |      |      |      |
| „Nederlandse Gedachten” . . .    |      | 777  | 721  | 683  | 634  |

## *Arjos*

De samenwerking was bij de uitvoering van de verkiezings-propaganda plezierig en hecht. Er is behoefte aan meer overleg en samenwerking en wij hopen, dat 1964 suggesties zal geven van de zijde der Arjos.

## *Wijkraden*

Uit de opgave van de leden kon worden vastgesteld, dat nieuwe A.R.-leden hun intrede hebben gedaan in het wijkwerk. De resultaten zijn afhankelijk van wat men zelf weet in te zetten. Er is over de huidige status van de wijkraden geen enthousiasme, maar de toekomst kan verandering brengen.

## *Gemeenteraad*

Het bijwonen van een gemeenteraadsvergadering is bepaald geen sensatie. Daarom maakt het indruk, wanneer een kleine fractie als de A.R. het debat op peil weet te brengen en duidelijk blijk geeft de betreffende „stukken” te kennen. Wij danken onze raadsleden in dit jaarverslag gaarne voor hun vele werk en opoffering.

## *Provinciale Staten*

Evenmin een spectaculaire aangelegenheid. Trouwens, het ontbreekt teveel aan publicatie om enig inzicht te krijgen wat er passeert. Voor Rotterdam zijn de Provinciale Staten van Zuid-Holland zeer belangrijk en daarom verheugen wij ons op de twee afgevaardigden uit Rotterdam, die met toewijding en ambitie allerlei belangen behartigen.

## *Werzaamheden der commissies*

### *Commissie 1 — Financiën*

In het verslagjaar werden de kiesverenigingen terzijde gestaan in de actie ter verhoging van de contributieopbrengst. Een totaal resultaat hiervan is niet bekend.

De in 1962 gestarte actie ter verkrijging van een verkiezingsfonds werd voortgezet en werd met een totaal bedrag van f 15.313,10 afgesloten.

### *Commissie 2 — Vrouwencontact*

De vele belangrijke vergaderingen waren er de oorzaak van, dat er geen aparte vrouwenvergadering is geweest. Verblijdend was, dat het aantal dames, dat bovengenoemde vergaderingen bezocht, toenam.

In juli was er ten huize van de presidente, mevr. dr. F. T. Diemer-Lindeboom gelegenheid tot kennismaking met mej. mr. J. C. Rutgers, ons eerste vrouwelijke Tweede Kamerlid.

### *Commissie 3 — Schippers en zeevarenden*

Het is een goede greep geweest de commissie in te stellen vóór de verkiezingen voor de Tweede Kamer. De leden, vaak met hun vrouwen en adviseurs, hebben veel werk verzet. De achterstand van het adressenmateriaal was groot, derhalve onvolledig en het bijwerken heeft veel tijd gevraagd.

Verscheidene kiesverenigingen kregen de nodige inlichtingen

of werden geraadpleegd over het verblijf van de varenden; talrijke volmachten werden verzorgd.

Jammer, dat de weersomstandigheden beletten, voor de stemdag een rondvaart door de havens te maken. Toch is er verspreid op vele schepen. Prachtig werk, dat met enthousiasme is verricht.

#### Commissie 4 — Studentencontact

Het contact met de studenten is niet eenvoudig, omdat zij die op een gegeven ogenblik de leiding hebben, korte tijd daarna worden vervangen. Nader zou bekeken moeten worden of er een andere weg is om het contact te verstevigen.

#### Commissie 5 — Contact kiesverenigingen

In het verslagjaar werd in verband met de omvangrijke werkzaamheden voor de Tweede Kamerverkiezingen slechts incidenteel contact opgenomen met meerdere kiesverenigingen. Meestentijds betrof het raad en bijstand bij moeilijkheden op bestuurlijk terrein. Er werd steeds getracht, zo goed mogelijk te adviseren om uit de gerezen moeilijkheden te komen.

#### Commissie 6 — Contact A.R.J.O.S.

De versteviging van het contact tussen de Centrale en de Arjos wil nog niet goed op gang komen. Destijds waren er allerlei plannen, maar die zijn blijkbaar nog niet gerealiseerd.

#### Commissie 7a — Publiciteit

De commissie zorgde ervoor, dat journalisten werden uitgenodigd tot het bijwonen van openbare vergaderingen, het inrichten van brochurestands (niet veel resultaat), het maandelijks verzorgen van de Rotterdamse editie in Nederlandse Gedachten, terwijl een aantal besprekingen is gehouden over de oprichting van een eigen blad, uitgaande van de Centrale. De Rotterdamse editie in Nederlandse Gedachten betrof voornamelijk een overzicht van de gehouden gemeenteraadsvergaderingen.

Belangrijk werk werd door de heer „Groenvink” met trouw verricht.

Te luisteren naar opmerkingen, die hier en daar worden gemaakt, is er behoefte aan meer nieuws uit de kring van de kiesverenigingen en de Centrale. Vandaar, het pogen om te komen tot een eigen blad. In 1964 zal wel duidelijk worden of dit realiseerbaar is.

#### Commissie 7b — Candidaatstelling

Voor deze commissie was er geen mogelijkheid iets te doen voor de verkiezingen.

#### Commissie 7c — Propagandamiddelen

Er is met vaart gewerkt aan de organisatie en uitvoering van de propaganda. De commissieleden werden taken toebedeeld die voortreffelijk werden uitgevoerd, tot steun van het bestuur der Centrale en de kiesverenigingen.

Het uitvoerig opgestelde schema kreeg de goedkeuring van de Centrale. Ditmaal werd met eenvoudige borden gewerkt, terwijl alle lectuur uit Den Haag werd toegezonden.

De verzorging om bij volmacht te stemmen werd krachtig gestimuleerd.

H. A. Brokking, secretaris.

#### Kamercentrale Dordrecht

Ons jaarverslag in het vorig jaarboekje droeg een sterk beschouwend karakter. Deels werd daarin 1963 reeds betrokken. Nu dus alleen zakelijke gegevens.

#### Vergaderingen

In de maanden januari en februari werden nog twee bestuursvergaderingen en een algemene vergadering besteed aan de voorbereiding van de candidaatstelling voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer en aan de voorbereiding van de verkiezingsactie.

Ten behoeve van de verkiezingen werden zes streekvergaderingen gehouden, deels onder auspiciën van de Statencentrales, maar toch altijd in onderling overleg:

|              |                                                        |
|--------------|--------------------------------------------------------|
| Klaaswaal    | dr. W. P. Berghuis;                                    |
| Middelharnis | de heer H. van Eijnden;                                |
| Spijkenisse  | staatssecretaris B. Roolvink;                          |
| Dordrecht    | staatssecretaris B. Roolvink en de heer M. W. Schakel; |
| Gorinchem    | mr. W. Aantjes en de heer M. W. Schakel;               |
| Naaldwijk    | staatssecretaris B. Roolvink en de heer M. W. Schakel. |

6 juni 1963 vergadering van het algemeen bestuur. Bespreking intern over de uitslag der gehouden verkiezingen.

20 september vergadering van het algemeen bestuur met als spreker mr. W. Aantjes. Aan de orde kwamen: a. de verontrusting in onze partij; b. de voorbereiding van de plaats gehad



hebbende candidaatstelling; c. de ethiek in de christelijke politiek.

11 oktober vergadering van het algemeen bestuur. Voorbereiding jaarvergadering en wintercampagne.

30 november jaarvergadering. Spreker was de heer P. C. Elfferich, lid van de Tweede Kamer, aangewezen voor onze Kamercentrale. Het hele scala van politieke problemen kwam op het tapijt.

16 december vergadering van het algemeen bestuur. Voorbereiding kadercursus en andere activiteiten.

### *Huishoudelijke zaken*

De voorbereiding van de gehouden verkiezingen vroeg enorm veel aandacht. Verder uiteraard de komende wintercampagne en de overweging betreffende de aanpak van het werk.

Tevens ook zaken als de kadercursus, het contact met het Vrouwencomité en de Arjos, of liever nog ruimer: de jeugd.

### *Contacten met anderen*

Om niet de verkiezingsactiviteiten te doorkruisen, werd van bijzondere contacten voor dit jaar afgezien. Van predikanten, vrouwen en jeugd werd de belangstelling gevraagd in het kader van de verkiezingsactie.

### *Contact met de kiesverenigingen*

Dit contact loopt in hoofdzaak over de besturen van de Statencentrales, waarvan de voorzitters in kwaliteit lid zijn van het moderamen van de Kamercentrale.

De besturen van de kiesverenigingen worden in alle Statencentrales bijeengeroepen in zijn geheel of door middel van twee afgevaardigden om de marsroute te bespreken.

Ditmaal is bijzonder de aandacht gevraagd voor a. kadercursus, b. gespreksgroepen, c. doorgaan met vergaderingen houden, d. op peil brengen van de financiën en e. Nederlandse Gedachten.

Door spreekbeurten die verschillende bestuursleden verrichten is er contact met een groot deel van de kiesverenigingen.

Het brengen van een bezoek aan *alle* kiesverenigingen is vanwege gebrek aan mankracht moeilijk uitvoerbaar. De besturen van de Statencentrales rekenen het zich echter tot een bijzondere taak, om het plaatselijk kader te activeren.

Het moderamen van de Kamercentrale heeft twee zeer gewaardeerde bestuursleden verloren in de heren H. H. Zwart, eertijds wonende te Oud-Alblas en de heer F. A. Voskamp uit De Lier. Hun plaatsen zijn ingenomen door de heren ds. M. van Rennes te Streefkerk en dr. A. Veerman te Rijswijk.

Het bestuur van de Kamercentrale tracht met moed en vertrouwen zijn taak te verrichten. Een goede samenwerking is daarbij een eerste vereiste. Die is prachtig aanwezig, onder de vertrouwde leiding van de voorzitter, mr. W. Verheul.

Wij hopen, dat God Zijn zegen aan al ons werk wil schenken.

G. van Galen, secretaris.

#### Kamercentrale Middelburg (tevens Provinciaal Comité Zeeland)

In de samenstelling van het Provinciaal Comité — tevens Kamercentrale Middelburg — kwam dit jaar niet veel wijziging. De heer A. Schout, onze oud-voorzitter, trad nu helemaal uit onze kring terug en werd vervangen door de heer W. Huson te Oost- en West-Souburg.

De samenstelling van het moderamen bleef: J. A. van Bennekom, voorzitter; D. Geuze, vice-voorzitter; J. Hommes, secretaris; A. Meulbroek, tweede secretaris en I. Tange, penningmeester.

Het Provinciaal Comité kwam in het afgelopen jaar driemaal bijeen.

In de eerste vergadering, die van 5 januari, had vaststelling plaats van een advieslijst voor de no.'s 25 t/m 30 op de kandidatenlijst voor de Tweede Kamer. Daarna werd breedvoerig gesproken over het advies van het Centraal Comité inzake de eerste 24 namen. Algemeen was men over dit advies zeer ontevreden en besloten werd in een schrijven aan het Centraal Comité daartegen ernstig te protesteren.

In de tweede vergadering, die van 16 februari, werd de aanvullende kandidatenlijst (de no.'s 25 t/m 30) definitief vastgesteld en werden data, enz. van de diverse verkiezingsvergaderingen geregeld.

Verder werd een nieuw ontwerp-reglement voor het Provinciaal Comité vastgesteld en werd besloten aan alle kiesverenigingen een schrijven te zenden, dat het de bedoeling is — ten einde tot betere voorlichting van onze kiezers te komen — elf maal per jaar in A.R. Post een binnenpagina te vullen.

In de derde vergadering, die van 11 mei, de zgn. jaarvergadering, werd 's morgens afscheid genomen van de heer A. Schout.

Verder werd in de morgenvergadering het ontwerp-reglement voor het Provinciaal Comité definitief vastgesteld en had een uitvoerige gedachtenwisseling plaats over de strijdkas en de maandelijksche pagina in A.R. Post.

In de zeer druk bezochte middagvergadering — tevens bedoeld als verkiezingsbijeenkomst — sprak voor een aandachtig gehoor van meer dan 300 mannen en vrouwen onze lijstaanvoerder, de heer J. Smallenbroek, over de komende Tweede Kamerverkiezingen.

Naast deze verkiezingsbijeenkomst werd er nog een gehouden voor het noorden van onze provincie en wel te Zierikzee op 27 april.

De Arjos hield op 30 mei te Middelburg een propagandavergadering met als sprekers mej. J. van Leeuwen en de heer J. Smallenbroek.

Verder belegde het Provinciaal Comité nog een bijeenkomst met de Zeeuwse predikanten van diverse kerkelijke groeperingen. Naast negen leden van het Provinciaal Comité en 26 predikanten was ook onze lijstaanvoerder, de heer J. Smallenbroek, aanwezig.

Tijdens deze bijeenkomst, welke besloten werd met een broodmaaltijd, was er een geanimeerde en vaak verhelderende discussie.

Wat het contact met onze vrouwen en de Arjos aangaat, kan vermeld worden, dat volgens ons nieuwe reglement in het Provinciaal Comité zitting hebben één lid, aan te wijzen door het A.R. Vrouwencomité in Zeeland en twee leden, aan te wijzen door het Provinciaal Verband van de Arjos in onze provincie.

De samenwerking met deze drie leden is uitstekend en met name mogen de activiteiten van mevr. A. Fraanje-Voorbij onder onze Zeeuwse vrouwen met ere genoemd worden.

Over het ledental van onze kiesverenigingen valt, na de flinke stijging in 1962, helaas niet zo te roemen. Hoewel de cijfers van alle kiesverenigingen nog niet binnen zijn, is er toch van een vrij behoorlijke daling sprake. Met name de contributie-verhoging blijkt hierop nog al invloed te hebben.

Wat de activiteiten der Statencentrales betreft, daarover kan het volgende worden gemeld.

De Statencentrale Middelburg kwam drie maal in vergade-

ring bijeen. Op de eerste, de jaarvergadering, sprak ds. P. Visser te Tilburg over „Zondagsviering”.

De tweede, een verkiezingsvergadering, had als spreker de heer H. van Eijnden. Op de derde, een openbare vergadering, sprak de heer P. C. Elfferich over „Christelijke politiek, welvaart en welzijn”.

Ieder bestuurslid van deze centrale krijgt aan het begin van het seizoen één of meer kiesverenigingen toegewezen, welke hij een bezoek moet brengen om het contact tussen Centrale en kiesvereniging te bewaren en te verstevigen. Hoewel niet iedere vereniging geregeld bezocht wordt, verloopt een en ander toch bevredigend.

De Statencentrale Vlissingen vergaderde ook driemaal.

Op de eerste gaf de heer A. Schout een politieke rondblik. Op de tweede hield de heer J. Smallenbroek een politieke rede, terwijl op de derde de heer M. de Klerk een verslag gaf van het Partij Convent.

De heer M. A. v. d. Putte, sinds oktober 1945 secretaris, trad in de eerste vergadering op 23 februari af als bestuurslid; hem werd hartelijk dank gebracht voor zijn vele werkzaamheden in het belang van onze partij.

De kiesvereniging te Westkapelle is opgeheven, doch geprobeerd wordt om in 1964 tot hervatting van de activiteiten daar te geraken.

De Statencentrale Goes hield ook drie vergaderingen. De eerste, de jaarvergadering, droeg een huishoudelijk karakter.

Op de tweede sprak de heer G. A. Kieft over het onderwerp „Kleur bekennen” in verband met de komende verkiezingen.

De derde gaf een causerie van mr. W. Aantjes over „Actuele politiek”.

De vergaderingen — in het bijzonder de tweede — waren goed bezocht. Toch zijn enkele kiesverenigingen nog al eens niet vertegenwoordigd.

De Statencentrale Hulst kwam twee maal in vergadering bijeen. De eerste was de jaarvergadering, op de tweede — tevens propagandabijeenkomst — hield de heer J. Smallenbroek een verkiezingsrede.

Het ledental der kiesverenigingen nam in deze centrale iets toe.

De Statencentrale Sluis hield éénmaal een gewone vergadering

en éénmaal met de diverse kiesverenigingen gezamenlijk een zgn. familieavond.

De Statencentrale Tholen kwam in 1963 niet in vergadering bijeen, maar deed de zaken met onderlinge contacten af.

Wel vergaderden de kiesverenigingen geregeld, waarbij echter over het bezoek niet te roemen valt, met uitzondering van een vergadering te Tholen, waar de heer J. A. van Bennekom als spreker optrad.

In deze Centrale is het erg moeilijk om de jongeren voor de politiek te interesseren; zij beseffen de grote betekenis er van niet meer.

In de Statencentrale Zierikzee tenslotte werden de kiesverenigingen te Nieuwerkerk en Oosterland gecombineerd tot een nieuwe kiesvereniging Duiveland. Verdere gegevens over deze Centrale kwamen tot op dit ogenblik niet binnen.

De uitslagen van de verkiezingen moeten ons ook nu weer met zorg vervullen; grote waakzaamheid en activiteit blijven geboden.

J. Hommes, secretaris.

#### Kamercentrale Tilburg

Aan het werk van de Kamercentrale in het verslagjaar zijn globaal twee gedeelten te onderscheiden. Het ene gedeelte wordt gevormd door de activiteiten in verband met de Tweede Kamerverkiezingen in mei. Het andere gedeelte bestaat uit de regeling van de vele huishoudelijke zaken, onder meer die welke na de Tweede Kamerverkiezingen aan de orde behoren te komen.

De eerstgenoemde activiteiten vielen in de eerste helft van het verslagjaar, terwijl de laatstbedoelde zaken overwegend in de tweede helft werden afgedaan.

Aan het begin van het verslagjaar moest nog de staart van de kandidaatstellings-mammouth worden verwerkt. Dat gebeurde in de jaarvergadering van de Kamercentrale op 14 februari.

Het hoofdbestanddeel van deze vergadering bestond overigens uit de spreekbeurt van de heer H. van Eijnsden over „De algemene politieke situatie”, gevolgd door een soms heftige reactie uit de vergadering. Deze reactie werd veroorzaakt door de verontrusting, welke enige leden gevoelden ten aanzien van de gang van zaken in de partij en de houding van de Tweede Kamerfractie.

In maart werd begonnen met de voorbereiding van de ver-

kiezingsactie. Op 20 maart bezon het bestuur zich op een en ander.

Aan de centrale verkiezingsbijeenkomst van de Kamercentrale op 22 april, waarin de A.R. lijsttrekker in de Kamerkieskring, de heer J. Smallenbroek, zou spreken, werd veel aandacht besteed, temeer omdat deze bijeenkomst voor de in groot aantal verwachte kiesverenigingsleden het begin zou moeten zijn van de verkiezingsactie, waaraan zij zelf ook plaatselijk daadwerkelijk zouden moeten deelnemen. Het werd een goede bijeenkomst.

De grote foyer van „Concordia” te Breda was tot de laatste plaats bezet. Van alle kiesverenigingen waren leden aanwezig.

En niet in de laatste plaats, de heer Smallenbroek hield een voortreffelijk betoog: overtuigend en bezielend.

Door de meeste kiesverenigingen werden daarnaast, veelal op instigatie van de Kamercentrale, plaatselijke verkiezingsbijeenkomsten gehouden, en wel merendeels in de laatste veertien dagen voor de verkiezingsdag.

De keuze van de data en sprekers geschiedde reeds in een vroeg stadium centraal door de Kamercentrale, in overleg met de kiesverenigingen.

De indruk werd verkregen, dat deze plaatselijke vergaderingen in het algemeen een bevredigend verloop hadden.

Het propagandamateriaal werd aan de kiesverenigingen verzonden door bemiddeling van de Kamercentrale, vanwaaruit nadien de toepassing van dat materiaal werd gestimuleerd.

Ook werd door de Kamercentrale de verspreiding van propagandamateriaal op plaatsen zonder kiesverenigingen bewerkstelligd.

Zoals uit het onderstaande staatje kan worden afgeleid, was het verkiezingsresultaat in de Kamerkieskring Tilburg voor de A.R.P. helaas teleurstellend.

#### Procenten van de geldige stemmen in de Kamerkieskring Tilburg

|                  | Tweede Kamer | Prov. Staten | Tweede Kamer |
|------------------|--------------|--------------|--------------|
|                  | 1959         | 1962         | 1963         |
| A.R.P.           | 2,10         | —,—          | 1,86         |
| C.H.U.           | 2,42         | —,—          | 2,50         |
| G.P.V.           | —,12         | —,—          | —,10         |
| Prot. Chr. Groep | —,—          | 4,83         | —,—          |
| totaal           | 4,64         | 4,83         | 4,46         |
| S.G.P.           | —,39         | —,40         | —,42         |
| totaal           | 5,03         | 5,23         | 4,88         |

Uit dit staatje laat zich voor de A.R.P. ten opzichte van de Tweede Kamerverkiezingen in 1959 een procentuele teruggang berekenen van 11,40%, terwijl het procentuele verlies landelijk 7,10% bedroeg. Het verlies van de A.R.P. in de Kamerkieskring Tilburg was dus aanmerkelijk ernstiger dan het verlies dat landelijk werd geleden!

Aan het staatje is voorts te ontleen, dat het bij verkiezingen uitkomen met één protestants-christelijke lijst (zoals bij de Statenverkiezingen 1962 door de C.H.U. en A.R.P. geschiedde) in de Kamerkieskring Tilburg een beter resultaat geeft dan bij een afzonderlijk optreden van de C.H.U. en A.R.P.

Op de avond van 15 mei, de verkiezingsdag, werd vanwege de Kamercentrale de gelegenheid geboden om in Breda de verkiezingsuitslagen gezamenlijk te volgen aan de hand van de televisie.

De heer H. van Eijdsen, die door de Tweede Kamerfractie was aangewezen voor het contact met de Kamercentrale en waarmee een bijzonder goed contact werd verkregen, was aanwezig voor het commentariëren van de resultaten.

Na de zomervacantie kwam de Kamercentrale weer in vergadering bijeen op 8 oktober.

De wnd. voorzitter van de A.R. Tweede Kamerfractie, de heer J. Smallenbroek, gaf een beoordeling van de gebeurtenissen en ontwikkelingen sinds de verkiezingen.

Intussen waren bij de Kamerverkiezingen in de Kamercentrale, reglementair, een groot aantal vacatures ontstaan. Onder meer ter voorbereiding van de in verband daarmee te houden vergadering van de Kamercentrale, kwam het bestuur op 29 oktober bijeen.

In haar vergadering van 22 november voorzag de Kamercentrale in de vacatures, terwijl gedurende de tweede helft van de vergadering allerlei problemen van regionale aard werden behandeld door een forum, bestaande uit de heren K. de Geus, A. Kroon en C. D. van Oosten.

Door de nieuwe Tweede Kamerfractie werd voor het contact met de Kamercentrale Tilburg aangewezen de heer J. A. van Bennekom.

Het was de laatste jaren min of meer de gewoonte geworden, dat enige leden van het moderamen de kiesverenigingsbesturen bezochten, ter bespreking van de kiesverenigingsactiviteiten en intern-organisatorische zaken.

Deze contacten werden niet alleen beiderzijds steeds zeer op prijs gesteld, maar werden ook alleszins nuttig geacht. Nadat in de verkiezingsperiode inbreuk was gemaakt op deze gewoonte, werd aan het einde van het verslagjaar dan ook weer begonnen met het leggen van deze contacten.

Reeds geruime tijd geleden had de Kamercentrale in het A.R. Vrouwencomité aangewezen mevr. J. Jonkers-Tiemensma, die als zodanig tevens zitting nam in het bestuur.

Nadien werd in de tweede helft van het vorige verslagjaar aan de kiesverenigingen verzocht om ook plaatselijk vrouwelijke contactpersonen aan te wijzen. Het is bepaald zeer teleurstellend, dat aan het einde van het onderhavige verslagjaar, ondanks voortdurende aandrang van het moderamen, nog niet de helft van de kiesverenigingen aan dit verzoek gevolg had gegeven.

Mede daardoor was het voor mevr. Jonkers uiterst moeilijk om contacten te leggen in de kiesverenigingen, teneinde daar de gedachte van de vrouwenactie ingang te doen vinden.

De indruk bestaat, dat de oorzaak van deze moeilijkheden moet worden gezocht in de omstandigheid, dat de kiesverenigingsbesturen in het algemeen onvoldoende achter de vrouwenactie staan. Niettemin blijft het streven er op gericht om de vrouwenactie in de Kamercentrale Tilburg tot ontplooiing te brengen.

Zo waren er in het verslagjaar zowel in de activiteiten naar buiten als in die naar binnen meerdere teleurstellingen, en ogenschijnlijk weinig meevallers. Zegen is echter iets anders dan succes, ook in het werk voor een christelijke politiek.

ir. A. Smid, secretaris.

#### Kamercentrale 's-Hertogenbosch

De belangrijkste gebeurtenis in het afgelopen jaar was de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. De werkzaamheden voor deze gebeurtenis hadden voornamelijk betrekking op de propaganda. Op de eerste bestuursvergadering, gehouden op 18 februari, werd de propagandacommissie ingesteld. Deze bestond uit de heren J. Koning, A. Marseille, G. Crielaard, M. Roubos en R. Dijkstra. Ook werden op die vergadering de namen van de kandidaten op de nummers 25 tot en met 30 van de kandidatenlijst definitief geplaatst.

De propagandacommissie heeft onder leiding van de heer J.



Koning regelmatig en vooral zeer efficiënt gewerkt. Voorzover was na te gaan was het propagandamateriaal goed gebruikt. waarvoor het bestuur zijn dank betuigt aan al degenen, die daaraan hebben meegewerkt. In dit bevolkingsgebied zijn maar weinig A.R., waardoor de verspreiding moeilijk is.

Ook zijn twee propagandavergaderingen belegd. Eén in Almkerk op 26 maart, waar de heer mr. B. W. Biesheuvel sprak. Deze bijeenkomst werd goed bezocht. Ook het bezoek op de tweede propagandabijeenkomst in Eindhoven op 11 mei was zeer bevredigend. De spreker was ook daar de lijstaanvoerder in de Kamerkiekring 's-Hertogenbosch, de heer mr. B. W. Biesheuvel.

De jaarvergadering op 27 april in Genderen had het karakter van een interne propagandavergadering. De spreker, mr. A. B. Roosjen, wist zijn toehoorders een hart onder de riem te steken om voort te gaan met het propagereen van een christelijke politiek.

Maar nu de verkiezingen. In onze Kamercentrale was er een daling in het stemmenpercentage, dat, zoals het heet, teleurstellend is maar niet ontmoedigend. En ook niet verontrustend? In 1962 was er bij de provinciale verkiezingen een stijging van het stemmenpercentage voor de Protestants-Christelijke Groepering. Doch bij de Tweede Kamerverkiezingen kan dat niet gezegd worden voor de gezamenlijke Protestants-Christelijke Partijen. Mag hieruit een gevolgtrekking gemaakt worden voor de organisatie van de christelijke politiek? In het onderstaande overzicht spreekt dat duidelijk. Deze percentages hebben uitsluitend betrekking op de Kamerkiekring 's-Hertogenbosch, hetgeen bij de Statenverkiezingen overeenkomt met de Statenkieskrings 's-Hertogenbosch, Grave, Heusden, Helmond en Eindhoven.

|                  | 1959      | 1962         | 1963      |
|------------------|-----------|--------------|-----------|
|                  | Tw. Kamer | Prov. Staten | Tw. Kamer |
| A.R.P.           | 3,03%     | —            | 2,75%     |
| C.H.U.           | 2,12%     | —            | 2,31%     |
| G.P.V.           | 0,15%     | —            | 0,15%     |
| Prot. Chr. Groep | —         | 5,76%        | —         |
|                  | 5,3 %     | 5,76%        | 5,21%     |
| S.G.P.           | 0,75%     | 0,49%*       | 0,77%     |
|                  | 6,05%     | 6,25%        | 5,98%     |

\* In drie van de vijf Statenkieskrings geen lijst ingediend.

De A.R.P. heeft dus in deze Kamerkieskring het stemmenpercentage van 1959 met 0,28% omlaag zien gaan, dat is dus met 9,24% van het percentage in 1959 behaald. Het totale stemmenpercentage van de A.R.P. en de C.H.U. was in 1959 5,15% en in 1963 5,06% en dus verminderd met 0,9% of, in procenten van het percentage van 1959, een daling van 1,7%.

Maar nu in 1962. In de Statenkieskringen 's-Hertogenbosch, Grave en Helmond is geen lijst door de S.G.P. ingediend, het daarop behaalde percentage zou gesteld kunnen worden op  $0,76 - 0,49 = 0,27\%$ . In geen der Statenkieskringen van de Kamerkieskring 's-Hertogenbosch is een lijst door het G.P.V. ingediend; die lijst zou totaal  $0,15\%$  op zich verenigd hebben. Er blijft in 1962 voor de A.R.P. en de C.H.U. een percentage uitgebrachte stemmen over van  $5,76 - 0,27 - 0,15 = 5,34\%$ , tegenover 5,15 in 1959. Er was dus een vermeerdering van  $0,19\%$  of in procenten van het percentage van 1959, een *stijging* van  $3,7\%$ .

Nogmaals: kunnen hieruit geen gevolgtrekkingen gemaakt worden?

Na een lange rustperiode vergaderde het bestuur op 7 oktober en 18 november. De steeds terugkerende en naar het schijnt niet te stuiten discussies in de partij, werden besproken naar aanleiding van de laatste uitspraken en publicaties en de mogelijke invloed daarvan op de verkiezingsuitslagen.

Voor een betere beoordeling en meningsvorming in onze centrale moet het contact met en tussen de kiezers intensiever en zo rechtstreeks mogelijk worden. Om de bezoekersronden door de bestuursleden beter te laten verlopen werd een wederzijdse contactopname ontworpen. Ook moet dan speciale aandacht worden gevestigd op de ARJOS en het A.R. Vrouwencomité. Verder zal het bestuur een beter contact gaan verzorgen tussen de kiezers en onze gekozenen in de Tweede Kamer en de leidinggevende personen in de partij-organisatie.

Moge het ons gegeven worden de juiste wegen te vinden en te bewandelen om eendrachtig en in een wederzijds vertrouwen te ijveren voor de politiek, die Gods Woord ons opdraagt uit te mogen voeren.

R. Dijkstra, secretaris.

Kamercentrale Maastricht (tevens Provinciaal Comité Limburg)

De verkiezingen voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal hebben een stempel gezet op het werk in het afgelopen jaar.

Aan de voorbereidende procedure is binnen de centrale vrij veel aandacht besteed, zowel wat betreft het opstellen van de kandidatenlijst, als aan de behandeling van het ontwerp-Program van Actie 1963.

Dat hierbij niet altijd van eenstemmigheid kan worden gesproken, mag bekend worden verondersteld. De uitslag van de verkiezingen was echter niet evenredig met het werk dat er aan gedaan is, hetgeen ten zeerste betreurd werd. Naar de redenen van het verlies kan slechts gegist worden.

### *Vergaderingen*

In de loop van het jaar kwam het Provinciaal Comité vijfmaal bijeen.

Daarnaast werd ten behoeve van de verkiezingspropaganda een provinciale bijeenkomst gehouden op 4 mei, in het Pancratiushuis te Heerlen. „Vier jaar bewind zonder socialisten” was de titel van een onderwerp, waarover Z.E. B. Roolvink sprak.

De opkomst naar deze vergadering was zeer goed te noemen. Uitnodigingen voor deze bijeenkomst waren verstuurd naar de Kieskring Heerlen van de K.V.P. en het Kamerkringbestuur van de C.H.U.

Leden van de K.V.P. hebben aan deze uitnodiging gehoor gegeven.

Tevens werd in het kader van de verkiezingen een forumavond gehouden voor uit Indonesië gerepatrieerden. De heer J. Schipper uit Utrecht trad als spreker op en na de toespraak was er gelegenheid tot vragen stellen aan het forum, bestaande uit de spreker en verder drs. N. Scheps, dr. V. H. Rutgers en de heer Meyers.

### *Zaken waar het Provinciaal Comité zich mee bezig hield*

#### *I.*

Zoals reeds opgemerkt, werd veel aandacht besteed aan de verkiezingsactiviteiten, zoals:

- a. opstellen van de kandidatenlijst;
- b. bespreking van het ontwerp-Program van Actie;
- c. propaganda en verspreiding van de middelen, welke door het Centraal Comité beschikbaar werden gesteld;
- d. het beleggen van vergaderingen;
- e. bespreking van de verkiezingsuitslagen. Hierbij werden als hoofdoorzaken van het verlies o.a. genoemd:

1. de verontrusting binnen de partij, waardoor misschien ongewild een verloop naar de S.G.P. werd mogelijk gemaakt. (Verlies A.R.P. 17.000, winst S.G.P. 14.500);
2. het optreden van de Boerenpartij (Koekoek).

## II.

De heer W. G. van Gool, A.R. Statenlid voor de Prot.-Christelijke Groepering in Limburg, hield een verhandeling over de candidaatstelling voor de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

## III.

De A.R. Vrouwenorganisatie was ook onderwerp van bespreking, waarbij bleek dat dit in Limburg moeilijk op gang te brengen is. Er werden wel enige suggesties gedaan om hierin verandering te brengen. Deze werden echter nog niet uitgevoerd.

## IV.

Uitgebreide besprekingen werden gehouden over mededelingen aangaande de Contactcommissie C.H.U.-A.R. Over de verhouding tussen de C.H.U. en A.R.P. in Limburg valt bepaald niet te juichen en er zal in de komende periode veel wijsheid, inzicht en tact nodig zijn om verbetering hierin aan te brengen.

## V.

Na de verkiezingen bleek het nodig, de functieverdeling te herzien. Zo werd dr. V. H. Rutgers tot voorzitter gekozen in de plaats van de heer N. van Rooijen, welke zich niet herkiesbaar stelde. Het secretariaat werd overgenomen door de heer K. A. Santing van dr. Rutgers. Tevens werden de afvaardigingen naar het Partij Convent, het Algemeen Organisatie Comité en de Dr. A. Kuyperstichting herzien.

## VI.

Door het Provinciaal Comité werd het nodig geoordeeld, over te gaan tot aanschaf van een schrijfmachine, welk besluit werd uitgevoerd.

### *Kiesverenigingen*

De centrale telt acht kiesverenigingen.

De verenigingen hebben het afgelopen jaar eveneens veel werk verzet in verband met de verkiezingen.

Er werd ijverig vergaderd, waarvan echter niet alle kiesverenigingen tijdig bericht gaven. Van slechts enkele verenigingen kan derhalve iets gezegd worden over de activiteiten.

Zo hield de kiesvereniging te *Heerlen* drie maal een ledenvergadering, waar o.a. als sprekers optraden: de heer J. A. van Bennekom uit Middelburg, de heer J. W. Jansen uit Heerlen en mr. W. R. van der Sluis uit Bilthoven.

De onderwerpen door deze heren behandeld waren, resp.: „Ik ben ook verontrust”, „Honderdvijftig jaar Koninkrijk” en „Leven in de brouwerij”.

De kiesvereniging te *Geleen* kwam twee maal bijeen ter behandeling van een door een spreker in te leiden onderwerp. Sprekers waren hier prof. dr. ir. H. van Riessen en drs. W. M. Michels en de onderwerpen van bespreking waren resp. „Is lid zijn van een Christelijke organisatie vanzelfsprekend?” en „Europa op weg naar eenheid”.

De kiesvereniging te *Treebeek* hield in deze periode meerdere vergaderingen, doch slechts één met een spreker, in het kader van de verkiezingen. Als spreker trad op ds. C. Brilman te Treebeek.

De kiesvereniging *Maastricht* lijdt aan bloedarmoede en plannen om er nieuw leven in te blazen zijn in voorbereiding.

De kiesvereniging te *Weert* gaat het ook niet erg voor de wind.

### *Arjos*

Limburg is slechts één Arjos-club rijk, welke haar werkterrein vindt in Treebeek. Deze club is vrij actief en wist haar ledental via een propaganda-actie aan het eind van het jaar te brengen van acht op zestien leden.

De club heeft contacten met de K.V.P.-jongerenorganisatie te Brunssum en met de C.D.U.-jongeren in Duitsland. Regelmatig worden gezamenlijk studie-weekends belegd.

Moge onder Gods zegenende leiding ook in het komende jaar veel werk verzet worden voor onze christelijke politieke partij, welke de A.R. Partij toch wil wezen.

K. A. Santing, secretaris.

# NAMEN EN ADRESSEN

## VAN FUNCTIONARISSEN VAN DE PROVINCIALE COMITE'S, KAMERCENTRALES EN STATENCENTRALES

**BIJLAGE B**

### 1. KAMERCENTRALE GRONINGEN (tevens Provinciaal Comité Groningen)

|                                    |                      |               |              |
|------------------------------------|----------------------|---------------|--------------|
| H. R. J. van der Veen, voorzitter, | Van Houtenlaan 158a  | Groningen     | 05900— 29038 |
| P. Renkema, secretaris,            | Noordersingel 23     | Appingedam    | 05960— 2201  |
| O. Bakker, penningmeester,         | D. Wieringastraat 46 | Westernieland | 02952— 260   |

#### Bureau Provinciaal Comité

|                |                |          |              |
|----------------|----------------|----------|--------------|
| P. B. Tillema, | Prinsesseweg 4 | Hoogkerk | 05900— 65389 |
|----------------|----------------|----------|--------------|

#### Statencentrale Appingedam:

|                                 |                       |             |              |
|---------------------------------|-----------------------|-------------|--------------|
| P. Renkema, voorzitter,         | Noordersingel 23      | Appingedam  | 05960— 2201  |
| Mr. J. C. Berghuis, secretaris, | Rijksstraatweg 98 f   | Haren (Gr.) | 05900— 44963 |
| R. Huizinga, penningmeester,    | H. Berrelkampstraat 9 | Woldendorp  | 05962— 258   |

#### Statencentrale Bedum-Noord:

|                              |                 |              |             |
|------------------------------|-----------------|--------------|-------------|
| M. A. Steenhuis, voorzitter, | Broederstraat 9 | Winsum (Gr.) | —           |
| J. Vries, secretaris,        | Eenrumerweg 4   | Baflo        | 05950— 2724 |
| H. Huls, penningmeester,     | Burchtstraat 32 | Middelstum   | 05951— 268  |

#### Statencentrale Bedum-Zuid:

|                                 |                   |          |              |
|---------------------------------|-------------------|----------|--------------|
| F. W. Post, voorzitter,         | Provincialeweg 86 | Doezum   | 05946— 2071  |
| J. J. Bosma, secretaris,        | Langestraat 9     | Zuidhorn | 05940— 22    |
| K. v. d. Heide, penningmeester, | Kerkstraat 184    | Hoogkerk | 05900— 65580 |

**Statencentrale Groningen:**

H. van Hoogdalem, voorzitter,  
G. Geersing, secretaris,  
H. Moorlag, penningmeester,

H. Colleniusstraat 7a  
Van Iddekingeweg 96  
Pasteurlaan 21

Groningen  
Groningen  
Groningen

05900— 33614  
—  
05900— 50017

**Statencentrale Oude-Pekela:**

Th. Huizenga, voorzitter,  
D. Ruiters, secretaris,  
H. Hoving, penningmeester,

Handelskade 62  
Raadhuisakade 43  
Wilhelminastraat 50

Stadskanaal  
Wildervank  
Vlagtwedde

05990— 2004  
05987— 3303  
05993— 2309

**Statencentrale Winschoten:**

J. G. Krajenbrink, voorzitter,  
J. Vos, secretaris,  
A. Blaak, penningmeester,

Hoofdstraat 15  
Luth. Kerkstraat 9  
Beukemastraat 40

Oostwold-Oldambt  
Sappemeer  
Hoogezand

05975— 228  
05980— 2946  
05980— 2594

**2. KAMERCENTRALE LEEUWARDEN (tevens Provinciaal Comité Friesland)**

A. Algra, voorzitter,  
Drs. W. K. de Roos, secretaris,  
M. Knol, penningmeester,

P. C. Hooftstraat 15  
R. Westrastraat 8  
Dr. Kuyperlaan 34

Leeuwarden  
Sexbierum  
Snec

05100— 23382  
05179— 402  
05150— 2601

**Bureau Provinciaal Comité**

L. Dijkma,

Kl. Oosterstraat A 227 a

Dokkum

05190— 3010

**Statencentrale Dokkum:**

J. van der Mark, voorzitter,  
D. van der Til, secretaris,  
K. J. Postma, penningmeester,

Reyner Bogermanstraat 15  
C. G. Schraderstraat 6  
Nr. 43

Dokkum  
Dokkum  
Hantum

05190— 3115  
05190— 2696  
05198— 374

**Statencentrale Franeker:**

|                                |                         |                |        |     |
|--------------------------------|-------------------------|----------------|--------|-----|
| S. van der Schaaf, voorzitter, | Joh. H. van Aismawei 73 | Beetgumermolen | 05108— | 264 |
| J. J. Iestra, secretaris,      | Camminghaweg 8          | Arum           | 05176— | 476 |
| J. J. Iestra, penningmeester,  | Camminghaweg 8          | Arum           | 05176— | 476 |

**Statencentrale Heerenveen:**

|                              |                      |           |        |     |
|------------------------------|----------------------|-----------|--------|-----|
| D. Hellinga, voorzitter,     | —                    | Nij Beets | 05128— | 200 |
| K. Dijkstra, secretaris,     | Schrijnwerkersweg 27 | Drachten  | —      |     |
| E. Dijkstra, penningmeester, | Dr. Dreeslaan 17     | Wolvega   | —      |     |

**Statencentrale Leeuwarden:**

|                                     |                           |            |        |       |
|-------------------------------------|---------------------------|------------|--------|-------|
| H. Algra, voorzitter,               | Huizumerlaan 30           | Leeuwarden | 05100— | 26668 |
| H. J. Koning, secretaris,           | Vincent van Goghstraat 27 | Leeuwarden | 05100— | 28494 |
| Mr. B. D. van Raay, penningmeester, | Spanjaardslaan 25 I       | Leeuwarden | 05100— | 26530 |

**Statencentrale Sneek:**

|                                 |                  |             |        |      |
|---------------------------------|------------------|-------------|--------|------|
| Ds. A. J. van Dijk, voorzitter, | Voorstreek 108   | Sloten      | 05143— | 210  |
| D. J. van Es, secretaris,       | Blauwhoflaan 108 | Joure       | 05138— | 2607 |
| G. Schriemer, penningmeester,   | Nr. 160          | Oppenhuizen | 05153— | 225  |

**3. KAMERCENTRALE ASSEN (tevens Provinciaal Comité Drenthe)**

|                                    |                       |       |        |      |
|------------------------------------|-----------------------|-------|--------|------|
| J. Smullenbroek, voorzitter,       | Iepenlaan 5           | Assen | 05920— | 2917 |
| J. Hollenbeek Brouwer, secretaris, | Parkstraat 18         | Assen | 05920— | 3010 |
| J. Bakker, penningmeester,         | Oosterhoutstraat 36 a | Assen | 05920— | 2991 |

**Secretaris Prov. Org. Comité**

|               |                |       |        |      |
|---------------|----------------|-------|--------|------|
| H. Scholtens. | Kapelstraat 23 | Emmen | 05910— | 1024 |
|---------------|----------------|-------|--------|------|



**Statencentrale Assen:**

|                              |                        |             |        |      |
|------------------------------|------------------------|-------------|--------|------|
| W. Winter, voorzitter,       | Kanaalstraat 34        | Roden       | 05908— | 2371 |
| G. van der Veen, secretaris, | Burg. Gerritsstraat 27 | Bovensmilde | —      | —    |
| P. Kuiper, penningmeester,   | Nieuwe Rijksweg 15     | Vries       | 05921— | 323  |

**Statencentrale Emmen:**

|                             |                      |                  |        |      |
|-----------------------------|----------------------|------------------|--------|------|
| B. de Hoop, voorzitter,     | Burg. Tymesstraat 37 | Emmen            | 05910— | 1291 |
| H. S. Steendam, secretaris, | Hoofdstraat 5        | Gasselternijveen | —      | —    |
| R. Renkema, penningmeester, | Zuiderdiep 329       | Valthermond      | 05996— | 216  |

**Statencentrale Hoogeveen:**

|                               |                 |             |        |      |
|-------------------------------|-----------------|-------------|--------|------|
| A. R. Zandbergen, voorzitter, | Raadhuisplein 8 | Hoogeveen   | 05280— | 2512 |
| H. Bruna, secretaris,         | Hoofdstraat 52  | Schoonebeek | 05243— | 316  |
| L. Euving, penningmeester,    | Dorpsstraat 49  | Gees        | 05248— | 261  |

**Statencentrale Meppel:**

|                                 |                      |                 |        |      |
|---------------------------------|----------------------|-----------------|--------|------|
| P. Helder, voorzitter,          | Burg. Knopperslaan 7 | Meppel          | 05220— | 1514 |
| G. W. Oussoren, secretaris,     | Heinsiusstraat 8     | Meppel          | —      | —    |
| W. van Arragon, penningmeester, | Nolde A 325          | Zuidwolde (Dr.) | —      | —    |

**4. KAMERCENTRALE ZWOLLE (tevens Provinciaal Comité Overijssel)**

|                             |                   |          |         |      |
|-----------------------------|-------------------|----------|---------|------|
| Dr. J. Meulink, voorzitter, | Getfertsingel 206 | Enschede | 05420—  | 5990 |
| P. A. Nawijn, secretaris,   | Zuiderkade 345 c  | Blokzijl | 05272—  | 229  |
|                             |                   |          | Kantoor | 333  |
| A. Sein, penningmeester,    | Getfertsingel 127 | Enschede | 05420—  | 4987 |
|                             |                   |          | Kantoor | 5641 |

**Statencentrale Deventer:**

|                                   |                          |          |        |      |
|-----------------------------------|--------------------------|----------|--------|------|
| P. D. Baerends, voorzitter,       | Willem de Zwijgerlaan 23 | Wijhe    | 06702— | 365  |
| Mej. W. Boerrigter, secretaresse, | Diepenveenseweg 5        | Deventer | 06700— | 7195 |
| J. Zomer, penningmeester,         | Gieterijstraat 34        | Deventer | —      | —    |

**Statencentrale Enschede:**

Dr. J. Meulink, voorzitter,  
A. Sein, secretaris,  
J. D. Mos, penningmeester,

Getfertsingel 206  
Getfertsingel 127  
Maaierstraat 29

Enschede  
Enschede  
Enschede

05420— 5990  
05420— 4987  
05420— 4817

**Statencentrale Hengelo-Almelo:**

H. J. van Heek, voorzitter,  
L. G. Gazenbeek, secretaris,  
J. G. Schuitemaker, penningmeester,

Parkweg 26  
Goorseweg 30  
Bergweg 33

Almelo  
Markelo  
Hengelo (O.)

05490— 2784  
—  
05400— 16827

**Statencentrale Kampen:**

P. A. Nawijn, voorzitter,  
D. R. Onderweegs, secretaris,  
Jac. Admiraal, penningmeester,

Zuiderkade 345 c  
Magnoliaplein 18  
Prinsengracht B 92

Blokkzijl  
IJsselmuiden  
Hasselt

05272— 229  
05292— 3918  
05209— 206

**Statencentrale Noordoostpolder:**

D. Meindertsma, voorzitter,  
Chr. Simonse, secretaris,  
C. P. Wiersema, penningmeester,

Pilotenweg 22  
Kleiweg 27  
Urkerweg 22

Emmeloord  
Marknesse  
Emmeloord

—  
05273— 1352  
05276— 1385

**Statencentrale Ommen:**

Vacature, voorzitter,  
J. Tamminga, secretaris,  
H. J. Waanders, penningmeester,

—  
De Ruyterstraat 1  
Nieuwstraat 23

—  
Ommen  
Nijverdal

—  
05291 1789  
—

**Statencentrale Zwolle:**

R. Gosker, voorzitter,  
A. Strating, wnd. secretaris,  
F. G. van Zwieten, penningmeester,

Prins Hendrikstraat 17  
W. Barentszstraat 15  
De Genestetstraat 31

Zwolle  
Zwolle  
Zwolle

05200— 17639  
05200— 13527  
05200— 12086

# 5. KAMERCENTRALES ARNHEM EN NIJMEGEN (tezamen vormende het Provinciaal Comité Gelderland)

|                                 |                  |            |         |      |
|---------------------------------|------------------|------------|---------|------|
| J. G. Köhler Sr., voorzitter,   | Verkeersweg 4    | Harderwijk | 03410—  | 2255 |
| H. A. van Willigen, secretaris, | Bernhardstraat 7 | Haaften    | 04189—  | 201  |
|                                 |                  |            | Kantoor | 235  |
| J. H. Dulfer, penningmeester,   | Eekmolenweg 8    | Wageningen | 08370—  | 3101 |

## Statencentrale Apeldoorn:

|                                  |                     |           |        |       |
|----------------------------------|---------------------|-----------|--------|-------|
| S. Reyenga, voorzitter,          | Tesselschadelaan 33 | Apeldoorn | 06760— | 14371 |
| W. Polak, secretaris,            | Debussylaan 75 b    | Apeldoorn | —      | —     |
| M. A. Griffioen, penningmeester, | Burglaan 45         | Apeldoorn | —      | —     |

## Statencentrale Arnhem:

|                                    |                        |        |        |       |
|------------------------------------|------------------------|--------|--------|-------|
| H. van der Meulen, voorzitter,     | Laan van Klarenbeek 68 | Arnhem | —      | —     |
| Mevr. A. E. Boerma-Woudstra, secr. | Bakenbergseweg 59      | Arnhem | 08300— | 21220 |
| Mr. F. Storm, penningmeester       | Pontanuslaan 66        | Arnhem | —      | —     |

## Statencentrale Ede:

|                                  |                       |             |        |      |
|----------------------------------|-----------------------|-------------|--------|------|
| G. J. van den Brink, voorzitter, | Klinkenbergerweg 38   | Ede         | 08380— | 8260 |
| J. H. Dulfer, secretaris,        | Eekmolenweg 8         | Wageningen  | 08370— | 3101 |
| K. Wynia, penningmeester,        | Hoofd der Chr. School | Zwartebroek | 03426— | 239  |

## Statencentrale Harderwijk:

|                                   |                 |            |        |      |
|-----------------------------------|-----------------|------------|--------|------|
| D. J. Velsink, voorzitter,        | Enkweg 9        | Nunspeet   | 03412— | 2216 |
| J. J. Soukens, secretaris,        | Hierdenseweg 55 | Harderwijk | —      | —    |
| H. van den Brink, penningmeester, | Eperweg 2       | 't Harde   | —      | —    |

## Statencentrale Zutphen:

|                                   |                    |           |        |      |
|-----------------------------------|--------------------|-----------|--------|------|
| S. N. van Binsbergen, voorzitter, | Kerkstraat 38      | Velp      | 08302— | 3034 |
| H. Folkeringa, secretaris,        | Rembrandtstraat 38 | Zutphen   | —      | —    |
| G. Addink, penningmeester,        | Schoolstraat 12    | Warnsveld | —      | —    |

**Statencentrale Doetinchem:**

|                             |                        |             |        |      |
|-----------------------------|------------------------|-------------|--------|------|
| B. Geleynse, voorzitter,    | Burg. Tenkinkstraat 18 | Doetinchem  | 08340— | 3817 |
| B. M. Vrogten, secretaris,  | A. 244                 | Hummelo     | —      |      |
| G. Hiddink, penningmeester, | D. 36                  | Hengelo (G) | 06753— | 435  |

**Statencentrale Nijmegen:**

|                                   |                   |          |        |       |
|-----------------------------------|-------------------|----------|--------|-------|
| W. van Dalen, voorzitter,         | Ruysdaelstraat 45 | Nijmegen | 08800— | 24944 |
| S. Talsma, secretaris,            | Watertorstraat 24 | Nijmegen | 08800— | 54292 |
| C. W. van Tricht, penningmeester, | Gelderselaan 68   | Nijmegen | 08800— | 30074 |

**Statencentrale Tiel:**

|                                   |                  |              |        |     |
|-----------------------------------|------------------|--------------|--------|-----|
| H. A. van Willigen, voorzitter,   | Bernhardstraat 7 | Haften       | 04189— | 201 |
|                                   |                  | Kantoor      |        | 235 |
| H. van Daatselaar, secretaris,    | Stationsweg 15   | Geldermalsen | 03455— | 991 |
| A. C. Cornelisse, penningmeester, | Korte Steeg 7 d  | Eck en Wiel  | 03449— | 461 |

**Statencentrale Winterswijk:**

|                                  |                  |             |        |      |
|----------------------------------|------------------|-------------|--------|------|
| A. Wildeman, voorzitter,         | Corleseweg 2     | Winterswijk | 05430— | 2191 |
| Drs. L. Kok, secretaris,         | Haartsestraat 35 | Aalten      | 05437— | 3022 |
| G. J. Berendsen, penningmeester, | O. 22            | Borculo     | 05458— | 358  |

**Statencentrale Wijchen:**

|                                  |                   |                 |        |     |
|----------------------------------|-------------------|-----------------|--------|-----|
| M. de Bijl, voorzitter,          | Kerkplein 133     | Bruchem         | 04184— | 203 |
| J. W. van Hemmen, secretaris,    | Hoofd Chr. School | Well-Ammerzoden | 04199— | 310 |
| J. D. Fuykschot, penningmeester, | Waaldijk 72       | Zuilichem       | —      |     |

**6. KAMERCENTRALE UTRECHT (tevens Provinciaal Comité Utrecht)**

|                                   |                          |            |        |       |
|-----------------------------------|--------------------------|------------|--------|-------|
| Dr. J. de Nooij, voorzitter,      | F. C. Dondersstraat 19 a | Utrecht    | 030 —  | 16190 |
| H. C. Smit, secretaris,           | Joh. Brahmstraat 33      | Utrecht    | 030 —  | 30375 |
|                                   |                          | Kantoor    |        | 13815 |
| L. W. H. de Geus, penningmeester, | Raadhuisstraat 18        | Linschoten | 03480— | 2602  |

**Bureau Provinciaal Comité**

|                    |                  |         |               |
|--------------------|------------------|---------|---------------|
| G. J. van de Poll, | Da Costakade 86, | Utrecht | 030 — 34173   |
|                    |                  |         | Kantoor 11579 |

**Statencentrale Amersfoort:**

|                                     |                          |            |             |
|-------------------------------------|--------------------------|------------|-------------|
| A. Bakker, voorzitter,              | Westersingel 169         | Veenendaal | 08385— 3058 |
| Drs. L. J. Dijkstra, secr.-penn.m., | Verlengde Talmalaan 11 a | Soestdijk  | 02955— 3355 |

**Statencentrale Utrecht:**

|                              |                          |         |             |
|------------------------------|--------------------------|---------|-------------|
| Dr. J. de Nooij, voorzitter, | F. C. Dondersstraat 19 a | Utrecht | 030 — 16190 |
| H. Stolk, secretaris,        | Majellapark 15 II        | Utrecht | 030 — 33568 |
| M. van Gent, penningmeester  | Goethelaan 88            | Utrecht | 030 — 30565 |

**PROVINCIAAL COMITÉ NOORD-HOLLAND**

|                                   |               |             |              |
|-----------------------------------|---------------|-------------|--------------|
| D. A. J. Spek, voorzitter,        | Delftlaan 35  | Haarlem     | 02500— 50720 |
| K. Horjus, secretaris,            | Tuinstraat 5  | Monnikendam | 02995— 488   |
| P. K. van Baalen, penningmeester, | Spoorstraat 3 | Weesp       | 02940— 2428  |

**7. KAMERCENTRALE AMSTERDAM**

|                                   |                              |                  |             |
|-----------------------------------|------------------------------|------------------|-------------|
| Drs. B. Witteveen, voorzitter,    | Zeelandstraat 42 III         | Amsterdam-Zuid 2 | 020 —421169 |
| A. Niemantsverdriet, secretaris,  | Lord Kelvinstraat 11 II      | Amsterdam-Oost   | 020 — 52408 |
| P. J. v. d. Berg, penningmeester, | Eisingastraat 31 II          | Amsterdam-Oost   | 020 —948347 |
| Bureau: P. C. Hildering,          | Tob. M. C. Asserstraat 7 bv. | Amsterdam 16     | 020 —133041 |

**8. KAMERCENTRALE HAARLEM**

|                               |                     |               |             |
|-------------------------------|---------------------|---------------|-------------|
| C. van Stam, voorzitter,      | Hoofdweg 1219       | Nieuw Vennepe | 02526— 452  |
| P. Brune, secretaris,         | Westerparkstraat 27 | Zandvoort     | 02507— 2546 |
| E. Tijselink, penningmeester, | Marnixstraat 354 II | Amsterdam     | 020 —234322 |
|                               |                     |               | of —743474  |

**Statencentrale Haarlem:**

|                               |                         |            |              |
|-------------------------------|-------------------------|------------|--------------|
| R. G. Mulder, voorzitter,     | Verspronckweg 41        | Haarlem    | 02500— 61830 |
| W. J. Scheltens, secretaris,  | Karel Doormanlaan 21    | Aerdenhout | 02500— 40097 |
| D. J. Coumou, penningmeester, | Herman Heyermanslaan 23 | Heemstede  | 02500— 36270 |

**Statencentrale Hilversum:**

|                                       |                          |           |              |
|---------------------------------------|--------------------------|-----------|--------------|
| W. H. L. J. van der Maas, voorzitter, | Oude Loosdrechtseweg 142 | Hilversum | 02950— 10998 |
| Joh. Gerholt, secretaris,             | H. van Eijkenstraat 16   | Naarden   | 02959— 11985 |
| Ir. W. Milort, penningmeester,        | Van der Welstraat 7      | Hilversum | 02950— 43808 |

**Statencentrale Nieuwer-Amstel:**

|                                       |               |                      |             |
|---------------------------------------|---------------|----------------------|-------------|
| P. K. van Baalen, voorzitter,         | Spoorstraat 3 | Weesp                | 02940— 2428 |
| P. Clement, secretaris,               | Sportlaan 66  | Aalsmeer             | 02977— 5137 |
| Ir. A. H. J. van Tol, penningmeester, | Friedalaan 40 | Zwanenburg (Halfweg) | —           |

**Statencentrale Velsen:**

|                                |                        |               |             |
|--------------------------------|------------------------|---------------|-------------|
| H. J. Lips Sr., voorzitter,    | Duinvliesstraat 13     | Velzen-Noord  | 02510— 4606 |
| H. de Boer, secretaris,        | Van Nieuwkoopstraat 30 | IJmuiden-Oost | 02550— 7714 |
| C. C. Verhoog, penningmeester, | Beethovenstraat 83     | Heemskerk     | 02512— 2587 |

**9. KAMERCENTRALE DEN HELDER**

|                                |                  |            |             |
|--------------------------------|------------------|------------|-------------|
| A. Admiraal, voorzitter,       | Westerstraat 230 | Enkhuizen  | 02280— 2679 |
| Joh. W. Stevenson, secretaris, | Spoorgracht 10   | Den Helder | 02230— 3534 |
| C. Kraaij, penningmeester,     | De Wildtlaan 3   | Heiloo     | 02200— 5657 |

**Statencentrale Alkmaar:**

|                                |              |                |             |
|--------------------------------|--------------|----------------|-------------|
| Mr. S. D. Sluis, voorzitter,   | Beukenlaan 1 | Bergen (N.-H.) | 02208— 2467 |
| J. Pieters, secretaris,        | Breedelaan 8 | Heiloo         | 02200— 6363 |
| A. Samplonius, penningmeester, | Meerweg 39   | Bergen (N.-H.) | 02208— 2287 |

**Statencentrale Den Helder:**

|                             |                   |                 |        |      |
|-----------------------------|-------------------|-----------------|--------|------|
| D. Barten, voorzitter,      | Oosterstraat 55   | Noordscharwoude | 02260— | 390  |
| W. de Boer, secretaris,     | Ooievaarstraat 48 | Den Helder      | 02230— | 3370 |
| O. Koedijk, penningmeester, | C. 88             | St. Maarten     | 02245— | 257  |

**Statencentrale Hoorn:**

|                            |                     |             |        |      |
|----------------------------|---------------------|-------------|--------|------|
| S. D. Sietses, voorzitter, | Zuid Boerenvaart 23 | Enkhuizen   | 02280— | 2715 |
| K. Horjus, secretaris,     | Tuinstraat 5        | Monnikendam | 02995— | 488  |
| J. Roffel, penningmeester, | Broekoord 35        | Andijk-West | 02289— | 546  |

**Statencentrale Zaandam:**

|                             |                  |            |        |       |
|-----------------------------|------------------|------------|--------|-------|
| D. Louwerse, voorzitter,    | Wandelweg 172    | Wormerveer | 02980— | 82948 |
| A. Rooker, secretaris,      | Lijsterbeslaan 3 | Zaandijk   | —      |       |
| A. de Bree, penningmeester, | Overtoom 64      | Westzaan   | —      |       |

**PROVINCIAAL COMITÉ ZUID-HOLLAND**

|                                 |                         |           |        |        |
|---------------------------------|-------------------------|-----------|--------|--------|
| Mr. C. J. Woudstra, voorzitter, | Van de Brandelerkade 16 | Leiden    | 01710— | 26878  |
| H. A. Brokking, secr.-penn.m.,  | Meeuwenlaan 11          | Rotterdam | 010 —  | 186420 |

**10. KAMERCENTRALE LEIDEN**

|                                   |                       |             |        |       |
|-----------------------------------|-----------------------|-------------|--------|-------|
| Dr. N. G. Geelkerken, voorzitter, | Zoeterwoudsesingel 44 | Leiden      | 01710— | 24499 |
| C. J. van den Heuvel, secretaris, | Raadhuisstraat 16     | Moerkapelle | 01793— | 302   |
| A. C. van Beek, penningmeester,   | Meerkoetlaan 1        | Woerden     | 03480— | 3931  |

**Statencentrale Leiden:**

|                                 |                         |            |        |        |
|---------------------------------|-------------------------|------------|--------|--------|
| Mr. C. J. Woudstra, voorzitter, | Van de Brandelerkade 16 | Leiden     | 01710— | 26878  |
| C. Hobo, secretaris,            | Kom van Aaiweg 15       | Leiderdorp | 01710— | 31297  |
| Drs. T. Spaan, penningmeester,  | Veurselaan 98           | Voorburg   | 070 —  | 863700 |

**Statencentrale Gouda:**

|                                   |                   |                 |        |      |
|-----------------------------------|-------------------|-----------------|--------|------|
| H. Vink, voorzitter,              | Joubertstraat 107 | Gouda           | 01820— | 4757 |
| C. J. van den Heuvel, secretaris, | Raadhuisstraat 16 | Moerkapelle     | 01793— | 302  |
| C. van Veen, penningmeester,      | Oudhoornseweg 76  | Alphen a/d Rijn | 01720— | 2737 |

**Hulpcentrale Alphen a/d Rijn:**

|                           |                  |                 |   |   |
|---------------------------|------------------|-----------------|---|---|
| Vacature, voorzitter,     | —                | —               | — | — |
| L. Koning, secretaris,    | Kastanjestraat 9 | Alphen a/d Rijn | — | — |
| Vacature, penningmeester, | —                | —               | — | — |

**Hulpcentrale Gouda:**

|                              |               |            |        |     |
|------------------------------|---------------|------------|--------|-----|
| Vacature, voorzitter,        | —             | —          | —      | —   |
| A. Griffioen, secretaris,    | Hoogstraat 63 | Haastrecht | —      | —   |
| F. Vink Jr., penningmeester, | Kerklaan 9    | Moordrecht | 01827— | 261 |

**Hulpcentrale Zoetermeer:**

|                                |                        |                     |        |      |
|--------------------------------|------------------------|---------------------|--------|------|
| P. J. Verhoef, voorzitter,     | Rodenrijseweg 59       | Berkel en Rodenrijs | 01891— | 2452 |
| J. van Lien, secretaris,       | W. van Windenstraat 15 | Pijnacker           | 01736— | 2279 |
| C. J. Biemond, penningmeester, | Hoefweg 45             | Bleiswijk           | 01892— | 476  |

**11. KAMERCENTRALE 's-GRAVENHAGE**

|                                  |                         |               |       |        |
|----------------------------------|-------------------------|---------------|-------|--------|
| A. C. Monster, voorzitter,       | Prinsegracht 182 b      | 's-Gravenhage | 070 — | 394272 |
| Mr. C. Pijl Hogeweg, secretaris, | Carel Reinierszkade 243 | 's-Gravenhage | 070 — | 851458 |
| W. Verburg, penningmeester,      | Norenburg 97            | 's-Gravenhage | 070 — | 856338 |

**12. KAMERCENTRALE ROTTERDAM**

|                             |                      |           |       |        |
|-----------------------------|----------------------|-----------|-------|--------|
| H. A. Brokking, voorzitter, | Meeuwenlaan 11       | Rotterdam | 010 — | 186420 |
| C. van Rij, secretaris,     | Stadhoudersplein 3 d | Rotterdam | 010 — | 49710  |
| L. L. Blok, penningmeester, | Meyenhage 402        | Rotterdam | 010 — | 176413 |



**13. KAMERCENTRALE DORDRECHT**

|                                    |                     |                  |              |
|------------------------------------|---------------------|------------------|--------------|
| Mr. W. Verheul, voorzitter,        | Joz. Israëlslaan 96 | Rijswijk (Z.-H.) | 070 —181640  |
| G. van Galen, secretaris,          | Lindelaan 74 a      | Zwijndrecht      | 01850— 26574 |
| N. van der Brugge, penningmeester, | Dorpsstraat 8       | Giessenburg      | 01845— 200   |

**Statencentrale Delft:**

|                               |                  |                  |             |
|-------------------------------|------------------|------------------|-------------|
| Dr. A. Veerman, voorzitter,   | Regentesselaan 5 | Rijswijk (Z.-H.) | 070 —986712 |
| D. Doorduyn, secretaris,      | Hogelaan 22      | Vlaardingen      | 01898— 3140 |
| G. van Vliet, penningmeester, | Maasdijk 35      | Maasdijk         | 01745— 3056 |

**Statencentrale Dordrecht:**

|                             |                    |               |             |
|-----------------------------|--------------------|---------------|-------------|
| B. Koekkoek, voorzitter,    | Nieuwe Hoven 72    | Gorinchem     | 01830— 2174 |
| S. Top, secretaris,         | Gijbelandsedijk 59 | Brandwijk     | 01844— 300  |
| J. de Jong, penningmeester, | Kerkweg 1          | Schoonrewoerd | 03454— 291  |

**Statencentrale Ridderkerk:**

|                            |                  |             |              |
|----------------------------|------------------|-------------|--------------|
| G. van Galen, voorzitter,  | Lindelaan 74 a   | Zwijndrecht | 01850— 26574 |
| N. J. de Regt, secretaris, | Bernissweg 11    | Geervliet   | 01887— 467   |
| C. Dubel, penningmeester,  | Kerkachterweg 13 | Poortugaal  | —            |

**Hulpcentrale Goeree-Overflakkee:**

|                                |                 |              |             |
|--------------------------------|-----------------|--------------|-------------|
| J. J. C. la Fleur, voorzitter, | Hoflaan 46      | Middelharnis | 01870— 2791 |
| C. Edewaard, secretaris,       | Korte Weegje 9  | Sommelsdijk  | 01870— 2482 |
| S. Dekker, penningmeester,     | Korte Weegje 23 | Nieuwe Tonge | 01875— 212  |

**Hulpcentrale Hoekschewaard:**

|                                   |                      |                |             |
|-----------------------------------|----------------------|----------------|-------------|
| S. Hammer, voorzitter,            | Steenenstraat 12     | Oud-Beijerland | 01860— 2110 |
| P. B. Bakker, secretaris,         | Beneden Molendijk 31 | Oud-Beijerland | 01860— 2526 |
| J. H. F. Quartel, penningmeester, | Munnikenweg 10       | Westmaas       | 01864— 412  |

**Hulpcentrale IJsselmonde:**

|                                |                    |             |              |
|--------------------------------|--------------------|-------------|--------------|
| G. van Galen, voorzitter,      | Lindelaan 74 a     | Zwijndrecht | 01850— 26574 |
| Vacature, secretaris,          | —                  | —           | —            |
| J. van Helden, penningmeester, | 1e Barendr.weg 120 | Barendrecht | 01806— 2191  |

**Hulpcentrale Voorne en Putten:**

|                               |             |                |             |
|-------------------------------|-------------|----------------|-------------|
| C. van Sliedregt, voorzitter, | Westkade 11 | Hellevoetsluis | 01883— 2543 |
| P. Buis, secretaris,          | Dam 2       | Zuidland       | 01881— 300  |
| A. Bergwerff, penningmeester, | Kleidijk 11 | Oostvoorne     | 01885— 235  |

**14. KAMERCENTRALE MIDDELBURG (tevens Provinciaal Comité Zeeland)**

|                                 |               |                  |             |
|---------------------------------|---------------|------------------|-------------|
| J. A. van Bennekom, voorzitter, | Molenwater 71 | Middelburg       | 01180— 2197 |
| J. Hommes, secretaris,          | Havenweg 18   | Nieuwdorp (Zld.) | 01196— 305  |
| I. Tange, penningmeester,       | Veerweg 55    | Kamperland       | 01107— 352  |

**Statencentrale Goes:**

|                                |                       |            |            |
|--------------------------------|-----------------------|------------|------------|
| J. Balkenende, voorzitter,     | Nw. Kerkstraat 59     | Biezelinge | 01102— 209 |
| J. Hommes, secretaris,         | Havenweg 18           | Nieuwdorp  | 01196— 305 |
| R. Buitenhuis, penningmeester, | Buyts Ballotstraat 13 | Kloetinge  | —          |

**Statencentrale Hulst:**

|                                    |                |          |            |
|------------------------------------|----------------|----------|------------|
| F. de Koeijer, voorzitter,         | C. 123         | Zaamslag | 01153— 301 |
| C. A. de Kraker, secretaris,       | C. 186 a       | Zaamslag | 01153— 391 |
| J. van Hoeve Lzn., penningmeester, | Nieuwendijk 90 | Axel     | 01155— 516 |

**Statencentrale Middelburg:**

|                                 |               |            |             |
|---------------------------------|---------------|------------|-------------|
| J. A. van Bennekom, voorzitter, | Molenwater 71 | Middelburg | 01180— 2197 |
| A. Meulbroek, secretaris,       | Bleek 9       | Middelburg | 01180— 3570 |
| H. H. Uyl, penningmeester,      | Waalstraat 24 | Middelburg | —           |

**Statencentrale Sluis:**

|                                  |                    |             |        |      |
|----------------------------------|--------------------|-------------|--------|------|
| D. Geuze, voorzitter,            | Stadhouderslaan 16 | Oostburg    | 01170— | 2616 |
| A. G. Contant, secretaris,       | Willemsweg 39      | Schoondijke | 01173— | 217  |
| A. J. Leenhouts, penningmeester, | Zuidzandestraat 53 | Oostburg    | 01170— | 2813 |

**Statencentrale Tholen:**

|                           |                  |                                        |        |     |
|---------------------------|------------------|----------------------------------------|--------|-----|
| P. Boudeling, voorzitter, | Langeweg 3       | Anna Jacobapolder<br>(St. Philipsland) | 01677— | 572 |
| H. Jansen, secretaris,    | Julianastraat 22 | Tholen                                 | 01660— | 436 |
| D. Uyl, penningmeester,   | Noordweg D. 97   | Poortvliet                             | —      |     |

**Statencentrale Vlissingen:**

|                              |                  |                       |        |      |
|------------------------------|------------------|-----------------------|--------|------|
| Joh. Kodde, voorzitter,      | Molenweg 11      | Biggekerke            | 01185— | 377  |
| W. Huson, secretaris,        | Doornlustlaan 2  | Oost- en West-Souburg | 01183— | 430  |
| M. de Klerk, penningmeester, | Kasteelstraat 68 | Vlissingen            | 01184— | 2773 |

**Statencentrale Zierikzee:**

|                                     |                   |                    |        |      |
|-------------------------------------|-------------------|--------------------|--------|------|
| A. A. van Eeten, voorzitter,        | Ooststraat 55     | Nieuwerkerk (Zld.) | 01114— | 290  |
| H. Koevoets, secretaris,            | Jannewekken 12    | Zierikzee          | 01110— | 2841 |
| C. M. bij de Vaate, penningmeester, | 's-H-Lauwendorp 6 | Zierikzee          | —      |      |

**PROVINCIAAL COMITÉ NOORD-BRABANT**

|                           |                          |        |         |       |
|---------------------------|--------------------------|--------|---------|-------|
| J. Slot, voorzitter,      | „De Oude Weide”          | Eethen | 04165—  | 162   |
|                           |                          |        | Kantoor | 235   |
| Ir. A. Smid, secretaris,  | St. Ignatiusstraat 137 c | Breda  | 01600—  | 33684 |
| A. Kroon, penningmeester, | Allerheiligenweg 40      | Breda  | 01600—  | 30283 |

**15. KAMERCENTRALE 's-HERTOGENBOSCH**

|                                 |                         |                  |        |       |
|---------------------------------|-------------------------|------------------|--------|-------|
| J. Slot, voorzitter,            | „De Oude Weide”         | Eethen           | 04165— | 162   |
| R. Dijkstra, secretaris,        | Hertog Hendriksingel 94 | 's-Hertogenbosch | 04100— | 32863 |
| Drs. J. Koning, penningmeester, | Mathijssenlaan 26       | Eindhoven        | 04900— | 10007 |

**Statencentrale Heusden:**

|                                       |                   |           |        |     |
|---------------------------------------|-------------------|-----------|--------|-----|
| J. Slot, voorzitter,                  | „De Oude Weide”   | Eethen    | 04165— | 162 |
| H. Huitzing, secretaris,              | Kastanjelaan 19   | Sleeuwijk | 01833— | 470 |
| C. W. Wachtels van den Berg, penn.m., | Hertog Janpark 29 | Waalwijk  | —      |     |

**Statencentrale Eindhoven:**

|                              |                         |                  |        |       |
|------------------------------|-------------------------|------------------|--------|-------|
| Drs. J. Koning, voorzitter,  | Mathijssenlaan 26       | Eindhoven        | 04900— | 10007 |
| J. Heemstra, secretaris,     | Bosdijk 466             | Eindhoven        | —      |       |
| R. Dijkstra, penningmeester, | Hertog Hendriksingel 94 | 's-Hertogenbosch | 04100— | 32863 |

**16. KAMERCENTRALE TILBURG**

|                           |                          |               |        |       |
|---------------------------|--------------------------|---------------|--------|-------|
| K. de Geus, voorzitter,   | Julianalaan 18           | 's-Gravenmoer | 01623— | 2507  |
| Ir. A. Smid, secretaris,  | St. Ignatiusstraat 137 c | Breda         | 01600— | 33684 |
| A. Kroon, penningmeester, | Allerheiligenweg 40      | Breda         | 01600— | 30283 |

**17. KAMERCENTRALE MAASTRICHT (tevens Provinciaal Comité Limburg)**

|                                |                      |            |         |      |
|--------------------------------|----------------------|------------|---------|------|
| Dr. V. H. Rutgers, voorzitter, | Caumerdalsestraat 15 | Heerien    | 04440—  | 7271 |
| K. A. Santing, secretaris,     | Langstraat 30        | Hoensbroek | 04440—  | 8111 |
| J. Lanser, penningmeester,     | Helbeek 51           | Venlo      | toestel | 6177 |
|                                |                      |            | —       |      |

# ZESTIENDE JAARVERSLAG

van de

NATIONALE ORGANISATIE

VAN ANTI-REVOLUTIONAIRE JONGEREN  
STUDIECLUBS

over de periode van 1 oktober 1962 t/m 30 september 1963

## 1. SITUATIE-SCHETS

Een jaarverslag behoort een weerslag te geven van de activiteiten, die een organisatie in het verslagjaar heeft ontplooid. Op de volgende pagina's gebeurt dit dan ook. Vooraf willen wij in enkele trekken echter een tekening geven van de situatie, waarin de ARJOS zich bevindt.

In 1963 vonden de verkiezingen voor de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal plaats. Dit betekende verhoging van de politieke activiteit. Alle partijen hebben zich daarbij wel op één of andere manier tot de jeugd gericht, omdat de categorie jeugdige kiezers nu eenmaal van groot belang is. Regelmatig kon men horen, dat de jeugd weinig geïnteresseerd was.

Wij geloven niet, dat de stelling houdbaar is, dat de jeugd geen belangstelling heeft voor politieke vraagstukken. Deze belangstelling is zeer zeker aanwezig, vooral wat betreft de internationale problemen. Het is verheugend, dat onze generatie er van doordrongen is, dat het internationale politieke gebeuren in feite de binnenlandse problematiek in belangrijke mate beheerst.

Gekonstateerd kan worden, dat veel jonge mensen niet weten hoe zij hun inzicht in en hun kennis van politieke problemen kunnen verdiepen.

De toeloop naar de politieke jongeren-organisaties is in ieder geval niet groot. Integendeel, men zou geneigd zijn te spreken

van een verminderde belangstelling. Wij moeten hierbij echter niet vergeten, dat de jaren 1940—1945 „magere jaren” waren wat betreft het geboortepiel.

In dit opzicht is het dan ook niet verwonderlijk, dat voor een organisatie als de ARJOS de laatste jaren nogal mager zijn geweest, waarbij ook andere factoren een rol spelen. In de jaren 1945—1948 was er een „geboortepiek” waarneembaar. De jonge mensen, omstreeks die tijd geboren, hebben binnenkort de leeftijd bereikt, dat zij voor een organisatie als de ARJOS in aanmerking komen.

Wij zullen verder niet moeten vergeten, dat veel jonge mensen niet bekend zijn met het doel van de ARJOS. Gesteld al, dat zij op de hoogte zijn van haar bestaan. Dit betekent, dat wij landelijk, provinciaal en plaatselijk de taak hebben, duidelijk te maken wat wij willen.

De kiesgerechtigde leeftijd is verlaagd tot 21 jaar.

Bij volgende verkiezingen zullen heel veel jonge mensen voor de eerste keer hun stem uit moeten brengen. Zij zullen dat op een verantwoorde wijze willen doen. Zij willen weten, waarom zij „zus of zo” kiezen.

Het „zo de ouden zongen piepen de jongen” gaat voor onze generatie bepaald niet op.

Voor het ARJOS-werk bestaan er dan ook ruime perspectieven. Er is werk in overvloed.

Wij zullen ons intensief met de politieke vorming van de nederlandse jeugd bezig moeten houden.

Wij zien de politiek niet op zichzelf staan.

Een duidelijk doel staat ons bij het bedrijven van politiek voor ogen.

Wij willen luisteren naar wat de Bijbel ons te vertellen heeft, wij willen de samenleving naar evangelische maatstaven hervormen.

Vaak zijn wij hier op gebrekkige wijze mee bezig en vaak zoeken wij tastend naar de juiste weg.

Het is echter een positieve taak.

Vanuit de ARJOS zullen wij op onze manier er aan mee moeten werken, dat het Evangelie vat op de wereld krijgt.

## 2. LANDELIJK BESTUUR

### a. Samenstelling

#### *Vrijgekozenen:*

|                                          |                     |
|------------------------------------------|---------------------|
| C. Balkenende te Kapelle-Biezelinge      | (aftredend in 1963) |
| dr. C. Boertien te Geldrop               | (aftredend in 1963) |
| L. de Graaf te Utrecht                   | (aftredend in 1964) |
| mr. A. Herstel jr. te Gouda              | (aftredend in 1965) |
| J. van Vliet te Dordrecht                | (aftredend in 1965) |
| mevr. M. Visser-v. d. Akker te Eindhoven | (aftredend in 1963) |

#### *Sekretaris:*

D. Corporaal te 's-Gravenhage

#### *Gedelegeerden voor het Centraal Comité van A.R. Kiesverenigingen:*

J. van Eibergen te Utrecht  
dr. A. Veerman te Rijswijk (Z.-H.)

#### *Vertegenwoordigers voor de Provinciale Verbanden:*

voor Groningen : J. van der Ploeg te Groningen  
voor Friesland : L. Dijkma te Dokkum  
voor Drenthe : T. J. Bouwers te Zuidlaren  
voor Overijssel : A. T. te Bokkel te Hardenberg  
voor Gelderland : J. S. van de Veen te Heerde  
voor Utrecht : A. J. van Ommen te Baarn  
voor N.-Holland : H. de Boer te IJmuiden  
voor Z.-Holland : G. Dompeling te Leiderdorp  
voor Zeeland : M. van de Guchte te Souburg  
voor N.-Brabant/Limburg: H. C. Vel jr. te Breda

#### *Adviserend lid voor de Stedelijke Verbanden:*

H. J. van Weelden te Voorburg

#### *Adviserend lid voor de Buitenlandse Kommissie:*

E. J. Mathies te 's-Gravenhage

## **b. Mutaties**

In de loop van het verslagjaar deden maar liefst acht nieuwe leden hun intrede in het bestuur.

De Algemene Vergadering van 22 december 1962 koos in de vakature, ontstaan door het aftreden van de heer Mathies, de heer J. van Vliet te Dordrecht.

Ook mejuffrouw L. H. Nawijn had zich niet opnieuw beschikbaar gesteld. In haar plaats werd de heer mr. A. Herstel jr. gekozen.

Het Centraal Comité van A.R. Kiesverenigingen benoemde in de plaats van de heer J. Smallenbroek tot gedelegeerde de heer dr. A. Veerman.

Van de vertegenwoordigers van de Provinciale Verbanden verlieten er 7 het bestuur, veelal omdat zij het voorzitterschap van hun Provinciaal Verband neerlegden.

De heer J. Vries nam 30 december 1962 afscheid van het bestuur. De heer Marseille eveneens. De heer G. Dompeling nam op deze datum de plaats van de heer Van Vliet in. De heren A. J. Brouwer, A. G. Brinkman en B. Koole jr., namen op de vergadering van april 1963 afscheid.

De heer Eppink verliet het bestuur op 4 juli 1963.

De bestuursleden die afscheid hebben genomen, danken wij hartelijk voor het werk dat zij ten dienste van de ARJOS hebben verzet. Velen van hen hebben jarenlang actief aan het ARJOS-werk deelgenomen. Zonder de andere bestuursleden tekort te doen, zouden wij een speciaal woord van dank willen richten tot de heer J. Smallenbroek. Vanaf de oprichting van de naoorlogse ARJOS, was hij gedelegeerde voor het Centraal Comité. De heer Smallenbroek woonde niet vaak bestuursvergaderingen bij, maar hij volgde intensief hetgeen in de ARJOS plaats vond. Steeds was er met hem een prettige samenwerking.

Hetzelfde kan gezegd worden van de samenwerking met de andere bestuursleden. Met entoesiasme en met toewijding namen zij aan het ARJOS-werk deel.

Het is jammer, dat er in de tijd van één jaar zoveel mutaties voorkomen, want zij komen het werk niet ten goede.

## **c. Bestuursvergaderingen**

Het landelijk bestuur vergaderde 6 oktober 1962 te Driebergen; 29 december 1962, 12 januari 1963 en 11 mei 1963 te Utrecht; 12 juli 1963 te Zeist.



#### d. Brede Bestuursvergadering

De jaarlijkse „brede-bestuursvergadering” werd ’s avonds 12 juli 1963 te Zeist gehouden. Naast de bestuursleden waren uit ieder Provinciaal en Stedelijk Verband enkele bestuursleden aanwezig.

Een aantal belangrijke ARJOS-zaken werden tijdens deze vergadering besproken. Zo kwam onder andere ter sprake: de begroting voor 1964; het rapport over het klubbezoek in het seizoen 1962/63; de te voeren propaganda-actie; „Op Wiek”; het kaderwerk; een nabeschouwing over de ARJOS-verkiezingsaktie en een nota over de positie van de ARJOS.

### 3. MODERAMEN

#### a. Samenstelling

In het moderamen hebben zitting de heren:

C. Balkenende te Kapelle-Biezelinge, *voorzitter*

dr. C. Boertien te Geldrop, *vice-voorzitter*

D. Corporaal te 's-Gravenhage, *sekretaris/penningmeester*

L. de Graaf te Utrecht, *lid*

mr. A. Herstel jr te Gouda, *lid*

J. van Vliet te Dordrecht, *lid*

#### b. Mutaties

Op de bestuursvergadering van 29 december 1962 werd de heer mr. A. Herstel jr., tot moderamenlid gekozen. Dit was ter voorziening in de vakature die in augustus was ontstaan, door het terugtreden van de heer drs. G. van Veenen.

#### c. Moderamenvergaderingen

Het moderamen kwam bijeen op 23 oktober, 14 november, 19 december 1962; en op 15 januari, 15 februari, 15 maart, 16 april, 20 mei, 8 juli, 2 augustus en 28 september 1963.

De vergaderingen vonden te Utrecht of Rotterdam plaats, terwijl één keer de reis naar Biezelinge werd ondernomen.

### 4. SEKRETARIAAT

Aan het sekretariaat werden zware eisen gesteld, vooral in verband met de verkiezingen. In die tijd stapelde het werk zich wel eens op, maar gelukkig kon alles behoorlijk op tijd worden afgewerkt.

Het streven is er op gericht, de korrespondentie dagelijks af te werken. In de praktijk levert dit echter nogal eens moeilijkheden op, zodat sommige brieven wel eens enige tijd blijven liggen.

Dat de meeste zaken tijdig afgewerkt konden worden is mede te danken aan het werk van de bureau-sekretaresse.

Wij moeten inderdaad in het meervoud spreken. Niet dat het sekretariaat een personeelsuitbreiding heeft ondergaan, maar mevrouw N. L. Nieuwenhuize-Verkamman verhuisde naar Rotterdam en nam per 1 mei 1963 ontslag.

Wij danken haar hartelijk voor de wijze waarop zij haar werk heeft verricht. Mejuffrouw A. Veenstra, die per 1 mei 1963 bij de ARJOS kwam heeft zich inmiddels een waardig opvolgster betoond.

De samenwerking met het sekretariaat van de partij was prettig. Wij konden in voorkomende gevallen steeds op medewerking bij ons werk rekenen.

## 5. LEDENTAL

Een overzicht van het aantal leden en van het aantal clubs mag niet ontbreken. Teneinde een inzicht te geven in de ontwikkeling, plaatsen wij achtereenvolgens de standen per 1 oktober 1961, 1 januari en 1 oktober 1962, 1 juli en 30 september 1963.

|                           |   | 1.10.1961  | 1.7.1962   | 30.9.1962  | 1.7.1963   | 30.9.1963  |
|---------------------------|---|------------|------------|------------|------------|------------|
| Provincie                 | : | klubs/led. | klubs/led. | klubs/led. | klubs/led. | klubs/led. |
| Groningen                 | : | 41 536     | 39 514     | 37 516     | 34 464     | 29 381     |
| Friesland                 | : | 53 1027    | 47 857     | 46 837     | 52 922     | 50 953     |
| Drenthe                   | : | 28 368     | 29 423     | 28 400     | 24 367     | 24 333     |
| Overijssel                | : | 32 631     | 33 483     | 32 447     | 27 355     | 23 306     |
| Gelderland                | : | 21 340     | 23 323     | 20 294     | 19 242     | 13 188     |
| Utrecht                   | : | 20 335     | 19 301     | 19 299     | 17 256     | 15 215     |
| Noord-Holland             | : | 29 407     | 28 389     | 27 378     | 28 374     | 25 297     |
| Zuid-Holland              | : | 50 708     | 50 626     | 48 635     | 48 607     | 46 579     |
| Zeeland                   | : | 14 218     | 13 207     | 13 209     | 13 151     | 12 130     |
| Noord-Brabant/<br>Limburg | : | 6 71       | 6 73       | 6 74       | 7 75       | 9 105      |
| Totaal                    | : | 294 4641   | 287 4196   | 276 4089   | 269 3813   | 246 3487   |

Uit bovenstaande cijfers blijkt dat er sprake is van een teruggang.

## 6. KLUBS

Het is een goede gewoonte per provincie een overzicht te geven van de clubs die in het verslagjaar werden opgericht en opgeheven. Wij zullen deze traditie ook nu voortzetten.

|                        | Opgeheven clubs :                                                                          | Nieuwe clubs :                                                                                                              |
|------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Groningen              | Delfzijl, De Wilp, Kantens-Middelstum, Meeden, Nieuwe Pekela, Oldehove, Warffum, Zuidhorn. |                                                                                                                             |
| Friesland              | Drogeham, Ferwoude, Gaast, Hardegarijp, Huizum, Lemmer                                     | Blija, Drachten, Hallum, St. Anna Parochie, Kollum, Morra-Lioessens, Nes (W.D.), Paessens-Moddergat, Veenwouden, Appelscha. |
| Drenthe                | Bovensmilde, Hoogeveen I, Steenwijk, Zuidwolde                                             |                                                                                                                             |
| Overijssel             | Almelo, Borne, Dalfsen, Ens/Kraggenburg, Glanerbrug, Gramsbergen, Hasselt, Kampen, Rijssen |                                                                                                                             |
| Gelderland             | Aalten-Heurne, Bennekom, Dinxperlo, Doetinchem, Epe, Wolpheze, Zetten                      |                                                                                                                             |
| Utrecht                | Soest-Zuid, Soesterberg, Zaltbommel                                                        | Veenendaal                                                                                                                  |
| N.-Holland             | Aalsmeer, Alkmaar, Broek op Langendijk, Enkhuizen, Muiden, Noord-Scharwoude                | Amsterdam-Zuid (De Wolkenkrabber).                                                                                          |
| Z.-Holland             | Barendrecht, Dordrecht, Groot-Ammers, Naaldwijk, R'dam-Z. Schiedam, Schipluiden            | Alphen a/d Rijn, Delft, Honselersdijk, Pijnacker, Schoonhoven, Wassenaar.                                                   |
| Zeeland                | Gapinge en Zaamslag                                                                        | Middelburg                                                                                                                  |
| N.-Brabant/<br>Limburg |                                                                                            | Genderen, Rijswijk/Andel en Tilburg.                                                                                        |

## 7. KLUBBEZOEK

Ieder jaar behoort aan de clubs het zogenaamde „klubbezook” te worden gebracht. De Provinciale Verbanden zijn hiermee belast, terwijl de Nationale Organisatie zorgt voor een vragenlijst.

In de praktijk worden de deelnemers aan de landelijke studiekonferentie belast met het brengen van het bezoek en het invullen van de vragenlijsten, omdat zij het onderwerp van de studiekonferentie toch op een aantal clubs moeten behandelen. Deze gang van zaken bevredigt niet. De ervaring leert ons, dat het bezoek niet altijd tot zijn recht komt. Zo ontvingen wij over het seizoen 1962/1963 slechts 99 vragenlijsten terug. Het verdient onzes inziens dan ook aanbeveling het clubbezoek los te maken van het behandelen van het onderwerp van de studiekonferentie.

Doel van het bezoek is informaties te ontvangen omtrent de situaties op de clubs en omtrent de wensen die er leven.

Enkele konklusies uit de teruggontvangen vragenlijsten zijn:  
Een ARJOS-club telt gemiddeld ongeveer 14 leden.

De bestuursleden zijn gemiddeld 24 jaar; de clubleden 21 jaar.

Ongeveer 8 keer per jaar komt een ARJOS-club bijeen.

Een groot deel van de clubs werkt aan de hand van een rooster.

Andere clubs vinden dat voortdurend actuele onderwerpen behandeld moeten worden; daarom achten zij het opstellen van een rooster overbodig.

Het vergaderstramien is nog overwegend: inleiding, bespreking enzovoort. Daarnaast wordt er ook nog geëxperimenteerd met middelen die op gehoor en gezicht een appèl doen.

Over „Kleur bekennen” zijn de reacties zeer entoesiast. Op een groot aantal clubs wordt deze uitgave gebruikt. Tot nu toe zijn er ongeveer 2000 exemplaren van verkocht.

De onderwerpen die op een club worden behandeld zijn zeer uiteenlopend. Ze lopen uiteen van „ruimtevaart” tot „scheiding”.

Op veel clubs behandelde men iedere maand een overzicht over nationale en internationale vraagstukken.

De onderwerpen die vaker dan tien keer genoemd zijn: Berlijn; Nieuw-Guinea; het kommunisme; europese integratie; oriëntatie (Kleur bekennen); de vijfdaagse werkweek; de E.E.G.; ons radio- en televisiebestel; de gemeenteraad; het oorlogsvraagstuk; christelijke politiek; de toekomst van de A.R. Partij.

Nog lang niet alle kiesverenigingen steunen het werk van de ARJOS met woord en daad. Een groot aantal clubs moet het zonder financiële steun doen.

## 8. PROVINCIALE VERBANDEN

### a. Algemene opmerkingen

Wanneer een Provinciaal Verband niet actief is, vindt dit onherroepelijk zijn weerslag in het ARJOS-werk. De Provinciale Verbanden vormen een belangrijke schakel. Zij zijn primair verantwoordelijk voor de stimulering en aktivering van het ARJOS-werk.

Het stemt tot dankbaarheid dat de meeste Provinciale Verbanden (en wij kunnen de Stedelijke Verbanden er in één keer bij noemen) goed funktioneren. In het biezonder doet het ons goed dat wij kunnen vermelden dat wij op prettige wijze kunnen samenwerken en dat er veelal een goed samenspel bestaat.

Sommige Provinciale en Stedelijke Verbanden hebben nogal wat moeilijkheden met de personele bezetting. Een provinciaal bestuur dat uit 3 personen bestaat heeft nu eenmaal niet veel mogelijkheden.

Een enkele maal moeten wij helaas konstateren dat aftredende provinciale bestuursleden hun werk niet overdragen zoals het behoort. Gelukkig is een dergelijke gang van zaken een uitzondering.

In de meeste Provinciale Verbanden wordt hard en efficient gewerkt.

### b. Uit de provincies

In kort bestek vermelden wij de aktiviteiten van de Provinciale Verbanden en schetsen wij de gang van zaken in de provincies.

#### *Groningen*

Een besturenkonferentie op Drentse bodem was het startschot van de Groninger ARJOS.

Op 19 en 20 oktober 1962 kwam een aantal bestuurders in „Het Trefpunt” te Norg bijeen. Er werd onder andere gesproken over de „metodiek” in het ARJOS-werk en over de „verkiezingsaktie”. Zaterdagmiddag behandelde een forum onder leiding van voorzitter Vries aktuele politieke vragen. De deelnemers aan de konferentie werden zaterdagmorgen door burgemeester Agter op het stadhuis te Assen ontvangen. Daarna werd hun een „rondrit” door de stad aangeboden.

De jaarvergadering vond 15 december 1962 plaats te Gro-

ningen. De voorzitter, de heer J. Vries uit Baflo droeg tijdens deze bijeenkomst de voorzittershamer over aan de heer J. v. d. Ploeg uit Groningen. De toenmalige staatssekretaris van Sociale Zaken, de heer B. Roolvink sprak over „Aktuele politieke vraagstukken”. De heer L. de Graaf luidde de verkiezingsaktie in. Ds. Steendam sprak een indringend slotwoord.

Voor de verkiezingen voerde het Provinciaal Verband een financiële aktie, die maar liefst f 1400,— opbracht.

De konferentie op Schiermonnikoog vond ook dit jaar door-gang; 22 en 23 juni 1963 werd er gesproken over het „Pacifisme”.

Inleiders waren ds. Alberts van Schiermonnikoog en majoor Walburg uit Nij Altoenae.

De Groninger distrikten doen het goed. In het provinciaal jaarverslag heeft iedere distriktsvertegenwoordiger een overzicht gegeven over de gang van zaken in zijn (haar) distrikt.

### *Friesland*

In de „Parkkerk” te Leeuwarden werd 9 februari 1963 een provinciale toogdag gehouden. Prof. dr. H. Bergema uit Baarn sprak er over „Azië in beweging”. Tijdens de avond bijeenkomst (met 150 aanwezigen) werd een „politiek vragen-uurtje” gehouden. De vragen werden beantwoord door de heer J. Smal-lenbroek.

Het ontspanningselement ontbrak ook niet. De Berlikumse ARJOS voerde „de Anti-Revolutionaire Elfstedentocht” op, tot groot vermaak van de aanwezigen.

De jaarvergadering en de studiekonferentie vonden 7 en 8 september 1963 plaats in Oenkerk. De voorzitter, de heer Top, nam tijdens de jaarvergadering afscheid van het Provinciaal Verband en de sekretaresse, mejuffrouw Sybrandi uit Deinum eveneens. Tot opvolgers werden respectievelijk gekozen de heer L. Dijkma te Dokkum en mejuffrouw T. Conradi te Koudum.

Op de studiekonferentie sprak de heer B. Roolvink te Hil-versum over „Aktuele politieke vraagstukken”.

Ook in Friesland vervullen de distrikten een belangrijke rol. Ieder distrikt belegt jaarlijks tenminste één zogenaamde „bin-dingsavond” teneinde het kontrakt tussen de clubs te ver-ste-vigen.

Met het provinciaal bestuur van de FCHJG zijn twee ver-

gaderingen gehouden. Doel hiervan was meer begrip voor elkaar te krijgen.

Over het algemeen nodigen de clubs in Friesland te veel sprekers uit. Dit komt de werkzaamheid van de klubleden niet ten goede.

### *Drenthe*

De afvaardiging naar het bestuur van de Nationale Organisatie is een half jaar vakant geweest. Gelukkig is daar thans in voorzien. De provinciale studiekonferentie werd het slachtoffer van de weersgesteldheid. Tot tweemaal toe maakten sneeuw en ijzel dat de konferentie geen doorgang kon vinden. Uiteindelijk besloot men de konferentie helemaal niet te houden, maar het onderwerp van de studiekonferentie op de toogdag te behandelen.

De jaarvergadering/toogdag had 16 februari 1963 te Hoogeveen plaats.

De heer E. van Ruller uit Groningen sprak over „De wedloop met de paarden”.

Een „poliquiz” werd geleid door de heer dr. C. Boertien, die tevens een woord sprak over de ARJOS-verkiezingsaktie. De heer Smallenbroek sprak een slotwoord.

De oprichting van een P.J.C.R. wordt overwogen.

### *Overijssel*

In Arnhem werd 24 november 1962 herdacht dat het „Europa-kontakt” 10 jaar bestond. De ARJOS heeft hier altijd actief aan deelgenomen. Via dit kontakt hebben in het afgelopen jaar enkele Overijsselse Arjossers een studieweek in Berlijn meegeemaakt.

De jaarvergadering vond 16 februari 1963 te Nijverdal plaats. De heer C. Balkenende hield een rede over „De toekomst”. Een forum beantwoordde vragen over organisatorische en politieke zaken.

Het kontakt met de FCHJG is iets minder stevig geworden.

In deze provincie bestaat een Politiek Jongeren Kontakt. Oorspronkelijk bestond het voornemen twee keer per jaar een jongeren parlement te organiseren. Het Provinciaal Verband kwam echter tot de konklusie dat een dergelijk parlement vrij veel tijd vraagt en dat het ARJOS-werk er weinig van profi-

teert. Daarom werd besloten de werkzaamheden van het kon-  
takt te beperken tot één aktiviteit per jaar.

Het kontakt met de klubs wordt onder andere onderhouden  
via „Merck toch hoe sterck”. Bij het regionale kontakt spelen  
de streekverbanden (distrikten) een belangrijke rol.

### *Gelderland*

Het Gelderse Provinciaal Verband kampt met veel moeilij-  
keden. De provincie is door haar uitgestrektheid en door het  
feit dat zij in drie delen uiteen valt moeilijk te bewerken. Het  
kost tevens moeite voor het provinciale ARJOS-werk mensen  
aan te trekken. Toch is men er tot nu toe in geslaagd de ARJOS  
op redelijke wijze te laten draaien.

De heer dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot sprak op 27 oktober  
1962 op de provinciale studiekonferentie te Arnhem over „Po-  
litieke vraagstukken van vandaag”. De jaarvergadering vond  
19 januari 1963 in de Gelderse hoofdstad plaats. De heer J. van  
Vliet leidde hier de verkiezingsaktie in.

De voorzitter, de heer H. W. Eppink uit Dieren droeg de  
voorzittershamer over aan de heer J. S. v. d. Veen uit Heerde.  
Laatstgenoemde was reeds sekretaris van het Provinciaal Ver-  
band. Mejuffrouw E. Bouwman uit Putten is thans sekretaress.

„Op Gelre's Wieken” is het provinciale kontaktorgaan.

Ook in Gelderland bestaat een P.J.C.R..

### *Utrecht*

Het Provinciaal Verband belegde zijn jaarvergadering op  
26 januari 1963 te Utrecht. Spreker was de heer J. van Eiber-  
gen over het onderwerp „Kleur bekennen”.

Van 23 tot 25 maart 1963 werd op „De Witte Hei” te Huis  
ter Heide een weekend-konferentie belegd met het thema  
„Krachtsverhoudingen tussen de mogendheden”.

Onder de deskundige leiding van de heer drs. J. Klatter werd  
dit thema behandeld. Het C.S.B.-gebouw herbergde 14 sep-  
tember 1963 Utrechtse Arjossers. Zij hielden hun besturenkon-  
ferentie. Deze was zeer grondig voorbereid. Drie à vier klubs  
waren er mee belast enkele vragen te bespreken. Zij moesten  
daar enkele konklusies over samenstellen. Deze opzet heeft zeer  
goed voldaan.

Het Provinciaal Verband heeft thans weer een sekretaress,



doordat mejuffrouw A. J. Ashouwer te Utrecht dit werk op zich nam.

Het kontakt met de klubs wordt onderhouden door „Het Standaardje”.

### *Noord-Holland*

In „Huize Henriëtte” te Wijk aan Zee belegde het Provinciaal Verband 16 en 17 februari 1963 haar jaarvergadering. De heer A. G. Brinkman uit Zaandijk nam hier afscheid van het Provinciaal Verband en droeg de voorzittershamer over aan de heer H. de Boer uit IJmuiden. Aanvankelijk zou de jaarvergadering gekombineerd worden met een studiekonferentie. Door ziekte van een van de referenten kon de konferentie geen doorgang vinden.

Ook in Noord-Holland spelen de distrikten in het ARJOS-werk een belangrijke rol. Het Stedelijk Verband van Amsterdam ontplooit de nodige activiteiten voor kluboprichting en dergelijke.

### *Zuid-Holland*

Samen met de FCHJG belegde de ARJOS in Wassenaar op 20 oktober 1962 een konferentie over „De verhouding A.R.—C.H.”. De heren dr. A. Veerman en mr. B. van Haersma Buma traden op als inleiders.

Voor de konferentie bestond veel belangstelling.

De jaarvergadering had 5 januari 1963 te Rotterdam plaats. De sekretaresse, mejuffrouw M. Visser nam hier afscheid, terwijl mejuffrouw W. Dansberg tot haar opvolgster werd gekozen. De heer J. van Eibergen sprak op de jaarvergadering over „Christelijke politiek”. De heer dr. C. Boertien leidde de verkiezingsaktie in.

De Stedelijke Verbanden van Rotterdam en Den Haag functioneren goed.

### *Zeeland*

De bezetting van het Provinciaal Verband Zeeland levert ook nogal enige moeilijkheden op. De jaarvergadering had 25 mei 1963 te Goes plaats. De voorzitter en de sekretaris, de heren B. Koole jr. te Souburg en A. de Buck te Veere namen afscheid.

Zij werden opgevolgd door respectievelijk de heren J. Sandee en J. de Kouwer, beide uit Kamperland. De jaarvergadering werd gekombineerd met een studiekonferentie. Hier werd het onderwerp „Rekreatie” behandeld door de heren Hartman te Middelburg en mr. L. A. van Splunder te Koudekerke.

### *Noord-Brabant/Limburg*

Eind oktober 1962 traden de voorzitter en de sekretaris, de heren A. H. J. Marseille te Son en J. de Jonge te Eindhoven af. Zij werden opgevolgd door de heren H. C. Vel jr. te Breda (voorzitter/sekretaris) en P. Boxman te Sleuijck (penningmeester).

Wanneer er in Noord-Brabant/Limburg een bestuursvergadering is gehouden, is de kas leeg. Hieruit blijkt wel dat het een Provinciaal Verband met specifieke moeilijkheden is. Het is dan ook verheugend dat er in één jaar tijds drie nieuwe clubs zijn bijgekomen.

Te Breda werd 14 september 1963 de jaarvergadering/besturenkonferentie gehouden. Nadat allerlei huishoudelijke zaken waren besproken, hield de heer dr. C. Boertien een causerie.

## 9. ALGEMENE VERGADERING

### a. Huishoudelijk deel

De Algemene Vergadering zou 8 december 1962 plaatsvinden. Aangezien op deze dag echter de teraardebestelling van Prinses Wilhelmina plaatsvond werd de vergadering verschoven naar 22 december 1962.

De afgevaardigden kwamen 's morgens in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen bijeen.

De voorzitter herdacht in zijn openingswoord allereerst het heengaan van Prinses Wilhelmina.

Verschillende zaken, zoals de situatie in onze organisatie, de akties van de „verontrusten” en de christelijk-democratische samenwerking sneed hij onder andere aan.

Ook het vraagstuk van het betrekken van de ARJOS bij de meningsvorming in de partij kwam aan de orde. Nadat spreker had opgemerkt dat dit vraagstuk besproken zou worden met het moderamen van het Centraal Comité zei hij onder andere: „Men zal begrijpen, dat ik hier niet inga op de praktische uit-

werking daarvan. Het hoofdbestuur van de ARJOS heeft onlangs een commissie ingesteld, die de positie van de ARJOS nader bestudeert. Zonder op het resultaat van deze commissie vooruit te lopen, wil ik toch twee punten noemen, die ons duidelijk voor ogen moeten staan.

- 1e. De zelfstandige positie van de ARJOS mag niet in het geding worden gebracht. Een algehele integratie in de partij verdient bepaald geen aanbeveling. Hierdoor zou de ARJOS zonder meer partij-instrument worden. Misschien zou dat voor het hoofdbestuur interessant zijn, maar een oplossing voor het probleem geeft het niet.
- 2e. Een deelname van de ARJOS aan de meningsvorming binnen de partij is geen zaak, die van vandaag op morgen tot stand kan komen. Dit moet groeien. Door te trachten, daarin iets te forceren, kunnen wij het werk van onze organisatie alleen maar schaden. Maar wanneer men, na diep beraad, tot de overtuiging is gekomen, dat op dit punt in elk geval een kans ligt, de doelstelling van de ARJOS op een beter voor deze tijd passende manier te realiseren, gebiedt de eerlijkheid dit te zeggen en er aan te gaan werken."

Over de verhouding tussen „ideaal en werkelijkheid” merkte de voorzitter op: „De konkrete doelstellingen van de partij, die geënt zijn op de uitgangspunten, dienen aan te spreken. Dat doet bijvoorbeeld het pleidooi voor de hulp aan de gehandicapte medemens; een pleidooi, dat de Anti-Revolutionaire Partij een grote voorrang heeft gegeven en dat aanspreekt, zoals uit het grote sukses van de radio- en televisie-actie voor „Het Dorp” wel is gebleken.

Aanspreken deed ook de suggestie van mr. Biesheuvel om 1% van het nationaal inkomen te bestemmen voor de hulp aan de minder-ontwikkelde landen. De ARJOS heeft zich daar direct achter gesteld en is begonnen, deze suggestie ingang te doen vinden bij heel ons anti-revolutionaire volk. Het heeft ons echter wel teleurgesteld, dat de hulp aan de onder-ontwikkelde landen van „de hoogste prioriteit” is gezakt tot „een prioriteit”! Nu kunnen daar alle mogelijke redenen voor zijn — en de ingewijden zullen die ook wel hebben — aan de massa zijn die niet bekend en men kan zich voorstellen, dat deze retirade

op het entoesiasme van jonge mensen heeft gewerkt als een koude douche.

Wanneer men een politieke suggestie lanceert, dan dient men de mogelijkheden om deze suggestie te realiseren, ook uitvoerig na te gaan."

Veel gasten konden worden verwelkomd. Onder hen waren partij-funktionarissen, Kamerleden en oud-bestuursleden.

Een nota van het bestuur over artikel 2 van de statuten had de volle instemming van de vergadering, zodat het voorstel om artikel 2 ongewijzigd te laten met algemene stemmen werd geaksepteerd.

Eenstemmig was de vergadering ook **ten aanzien van de financiën**.

Het bestuursvoorstel de kontributie-afdracht per lid per jaar te verhogen van *f* 1,— tot *f* 1,25 werd eenstemmig goedgekeurd.

Het tweede voorstel, dat inhield dat ieder ARJOS-lid per jaar aan de Stichting ARJOS *f* 0,25 zou betalen, werd bijna eenstemmig goedgekeurd. Slechts twee personen stemden tegen.

De verkiezingen leverden als resultaat op, dat in de vakature mejuffrouw L. Nawijn, de heer mr. A. Herstel jr. te Gouda werd gekozen.

In de vakature de heer E. J. Mathies werd de heer J. van Vliet te Dordrecht gekozen.

Naar aanleiding van het jaarverslag werden diverse kritische opmerkingen gemaakt en werden er verschillende vragen gesteld. De voorzitter en de sekretaris beantwoordden ieder een deel van de vragen.

Op de huishoudelijke vergadering waren 65 klubs vertegenwoordigd.

#### **b. Openbare bijeenkomst**

De zaal was tot de laatste plaats bezet toen de voorzitter de vergadering heropende. De oud-ARJOS-voorzitter, de heer Silvis uit Scheemda, sprak over het onderwerp: „Ben jij ook verontrust?“. Het was een klemmend beroep op de nederlandse jeugd om zich in te zetten voor de christelijke politiek.

De middagvergadering was zeer gevarieerd van opzet. Een groep Zeeuwse jongelui bood een kleinkunstprogramma onder de titel „Wie A zegt moet ook R zeggen“. Het was origineel en het werd zeer gewaardeerd.

Tussen de twee delen van dit kleinkunstprogramma moest dr. C. Boertien de ARJOS-verkiezingsaktie inluiden. Een taak die verre van eenvoudig was.

Voor de speech, die de heer dr. W. P. Berghuis aan het slot hield, bestond van de zijde van pers en radio veel belangstelling, vanwege de situatie in de A.R. Partij.

## 10. DE ARJOS-VERKIEZINGSAKTIE

### a. Voorbereiding

Evenals bij voorgaande „Kamerverkiezingen” heeft de ARJOS ook in 1963 weer een aktie gevoerd.

Een commissie van voorbereiding werkte plannen voor deze aktie uit.

In de kommissie hadden zitting de heren dr. C. Boertien (voorzitter), A. G. Brinkman, D. Corporaal (sekretaris), mej. J. van Leeuwen, de heer E. J. Mathies, mevrouw M. Visser-Van den Akker.

In het verslagjaar kwam de kommissie bijeen: 23 december 1962; 28 januari 1963; 7 en 27 februari 1963; 12 en 28 maart 1963.

### b. Plan

De uitgangspunten voor het aktie-plan waren: a. de ARJOS voert een *eigen* aktie; b. zij tracht kiesgerechtigde jonge mensen te bereiken, die tot de randkiezers behoren; c. de jonge kiezers moeten intensief worden bewerkt; d. alle Arjossers doen mee.

Hierop werd het onderstaande plan gebaseerd. Dit plan hield in grote lijnen in: voor het begin van de campagne worden 15 grote vergaderingen gepland, die ten doel hebben de eigen mensen verder „te aktiveren”.

Voor de ARJOS-leden zal een speciale verkiezingsles verschijnen.

150 discussie-avonden, waar in kleine kring met „randkiezers” gesproken kan worden. Hiervoor moeten de clubs adresmateriaal verzamelen en selekteren. Een folder voor de discussiebijeenkomsten en een algemene folder zullen verschijnen. Radio en pers zullen zoveel mogelijk ingeschakeld worden.

Het maart- en aprilnummer van „Op Wiek” verschijnt met een extra-oplage.

De sekretaris van de Nationale Organisatie zal zoveel mogelijk mobiel zijn.

De kosten komen grotendeels voor rekening van de Nationale Organisatie.

Over diverse activiteiten zal kontakt met de partij worden opgenomen.

#### c. „Grote vergaderingen”

In de periode van 25 maart 1963 tot 20 april 1963 vonden 15 bijeenkomsten plaats. De opkomst op deze vergaderingen viel over het algemeen tegen. Een partij- en een ARJOS-spreker voerden het woord, waarbij van de ARJOS-spreker een appèl werd verwacht. Hieronder vermelden wij de plaatsen waar vergaderd werd en het aantal aanwezige personen:

Amsterdam (150); Enschede (325); Middelburg (70); Rotterdam (350); Leiden (80); Aalten (57); Groningen (325); Almkerk (550); Zwolle (100); Assen (250); Arnhem (150); Utrecht (350); Alkmaar (325); Leeuwarden (450); Groningen (500).

De Provinciale Verbanden moesten veel tijd en aandacht aan de organisatie van deze vergaderingen besteden. Het bleek een belemmering voor andere verkiezingsactiviteiten. In het vervolg zullen deze bijeenkomsten op kleinere schaal moeten plaatsvinden.

#### d. Verkiezingsles

In november 1962 stelde de Schetsen- en Methodiek Kommissie een verkiezingsles samen waarin over verschillende vraagstukken de nodige voorlichting werd gegeven. Aan de orde kwamen: het program van aktie; woningnood en volkshuisvesting; bedrijfsorganisatie en maatschappijvormen; sociale politiek; onderwijs en kultuur; internationale zaken. Ieder onderwerp werd in ongeveer 4 pagina's behandeld.

Ruim 500 ARJOS-leden namen kennis van deze les.

Meer dan 300 van hen woonden de mondelinge les erover bij.

Deze werd gegeven te: Appingedam; Arnhem; Grijpskerk; Groningen (2x); Haarlem; Hoogeveen; Leeuwarden; Leiden; Middelstum; Ommen; Rotterdam; Utrecht; Winschoten; Zwolle.

In dit verband willen wij speciaal het Provinciaal Verband Groningen vermelden, dat maar liefst 6 verkiezingslessen orga-

niseerde. Het is jammer dat in Zeeland en Noord-Brabant/Limburg geen verkiezingsles plaatsvond.

#### e. Diskussie-bijeenkomsten

Het zwaartepunt van de aktie lag bij de organisatie van de diskussie-bijeenkomsten. Dit was een experiment, want tot nu toe was een dergelijke aktie in de ARJOS nog niet ondernomen.

Het kwam hierbij vooral aan op de activiteiten van de klubbesturen en de klubleden. In de praktijk leverde het nogal moeilijkheden op adressenmateriaal te verzamelen. Voor veel klubs bleek dit een „te zware” opgave.

Het streefgetal van 150 diskussie-bijeenkomsten werd niet gehaald. In totaal werden er bijna 100 diskussie-bijeenkomsten gehouden. Als volgt over de provincies verdeeld:

|            |    |                    |    |
|------------|----|--------------------|----|
| Groningen  | 12 | Utrecht            | 3  |
| Friesland  | 21 | N.-Holland         | 14 |
| Drenthe    | 7  | Z.-Holland         | 22 |
| Overijssel | 8  | Zeeland            | 3  |
| Gelderland | 8  | N.-Brabant/Limburg | 4  |

Dat er, mits goed opgezet, in een dergelijke aktie wel mogelijkheden zitten, bewees de ARJOS te Maasland, die drie uitstekende diskussie-bijeenkomsten belegde.

In een aantal plaatsen slaagde men er echter niet in „randkiezers” te bereiken. De meningen over dergelijke avonden zijn dan ook verdeeld.

Toch menen wij dat de resultaten voor een eerste keer niet ontmoedigend zijn. In de toekomst zal het onzes inziens in deze werkwijze gezocht moeten worden.

#### f. Propaganda-materiaal

Voor de diskussie-bijeenkomsten verscheen de folder „Terdege ter diskussie”, die tevens als konvokatie kon worden gebruikt. Als laatste herinnering was hiervoor het kaartje „Tot vanavond” beschikbaar. Voor de ARJOS-deelnemers aan de bijeenkomsten was een speciale instructie opgesteld, terwijl de „debaters” ook een instructie en voorlichtingsmateriaal ontvingen. Van „Terdege ter diskussie” werden 16.000 exemplaren afgenomen.

De algemene folder „Uw keus” deed het goed. Ruim 65.000 exemplaren werden ervan verspreid. Van laatstgenoemde folder maakten ruim 100 klubs gebruik.

Voor de extra-oplagen van de maart- en aprilnummers van „Op Wiek” bestond veel belangstelling en waardering. Zij werden in eerste instantie toegezonden aan de personen, die voor de discussie-bijeenkomsten waren uitgenodigd.

De klacht dat het materiaal niet altijd vroeg genoeg beschikbaar was is juist. Door bijzondere moeilijkheden kon het echter niet eerder klaar zijn.

#### g. Nabeschouwing

De verkiezingsaktie werd gedeeltelijk op een andere leest geschoeid. Bij eventuele volgende akties zal dit moeten worden voortgezet. De ARJOS zal steeds moeten nagaan op welke manier zij de meeste jonge mensen kan bereiken. Het is teleurstellend, dat niet alle clubs hebben meegedaan, maar dit was te verwachten.

Het is verheugend dat uit reacties van de clubs na de verkiezingen blijkt, dat het merendeel er voor voelt met de discussie-bijeenkomsten door te gaan.

Kritiek was er wel enigszins op het grote aantal circulaires dat werd ontvangen. Dit wekte hier en daar wel eens verwarring.

### 11. AKTIE IN HET SEIZOEN 1963/64

#### a. Propaganda

In het verkiezingsjaar kan er niet veel terecht komen van propaganda.

Het hoofdbestuur stelde daarom in zijn vergadering van 29 december 1962 een kommissie in, die zou moeten nagaan op welke manier in het seizoen 1963/1964 een propaganda-aktie het meest doeltreffend zou kunnen worden opgezet.

In de kommissie werden benoemd de heren G. Dompeling, H. W. Eppink en B. van Ommen.

Op de Brede Besturenkonferentie van augustus 1963 werden de voorstellen van de kommissie besproken en werd vastgesteld wat er zou gebeuren.

In het verleden lag het aksent teveel bij de Nationale Organisatie. De oprichting van nieuwe clubs en de aktivering van de bestaande clubs is een zaak die allereerst van de Provinciale Verbanden behoort uit te gaan.



Iedere provincie moet naar zijn eigen aard te werk gaan en niet te veel tijd besteden aan activiteiten die slechts zijdelings het ARJOS-werk ten goede komen.

De Nationale Organisatie behoort allereerst „service” te verlenen en te zorgen voor propagandamateriaal. Het contact tussen hoofdbestuur en Provinciale Verbanden dient verstevigd te worden. Daarom verdient het aanbeveling dat de moderamenleden van de Nationale Organisatie de bestuursvergaderingen van de Provinciale Verbanden bijwonen. Zij zijn dan direkt op de hoogte met de werkwijze en de gang van zaken in de provincies.

Ieder Provinciaal Verband moet in september de bestaande klubs bezoeken en een „werkplan” opstellen.

Het is daarbij zaak de aktie niet te grootscheeps op te zetten, maar deze te richten op die plaatsen waar reële mogelijkheden aanwezig zijn.

#### **b. Propaganda-materiaal**

Voor de leden van de Provinciale Verbanden zijn zogenaamde propagandamappen samengesteld, die de belangrijkste gegevens en het belangrijkste materiaal van en over de ARJOS bevatten.

Bij de propaganda en de ledenwerving kan tevens gebruik worden gemaakt van de folder „Het dagboek van Sylvia” en van „Doe iets”. Laatstgenoemde folder kan tevens als konvokatie dienst doen. Daarnaast werd dit jaar voor het eerst een speciale konvokatiekaart gedrukt. Deze is voor de prijs van f 0,02 per stuk bij het sekretariaat verkrijgbaar.

Wil men leden of aspirant-leden een laatste herinnering sturen dan kan gebruik worden gemaakt van het visitekaartje „Tot vanavond”.

Van bovengenoemd materiaal wordt veel gebruik gemaakt.

## **12. PUBLICITEITSMIDDELEN**

#### **a. „Op Wiek”**

In de redaktie hebben zitting de heren C. Balkenende (voorzitter), D. Corporaal (sekretaris/eindredacteur), mej. J. van Leeuwen en de heren J. W. Ooms en drs. J. van Putten.

De redaktieleden mej. J. van Leeuwen en de heer J. W. Ooms hebben verzocht van hun funktie te worden ontheven. Het

hoofdbestuur willigde dit verzoek in. Zij sprak haar dank uit aan het adres van genoemde redakteuren voor het werk, dat zij ten behoeve van „Op Wiek” verrichtten. Beide stonden zij aan de wieg van „Op Wiek” en beide hebben zij hun krachten aan het ARJOS-werk gegeven.

De redaktie kwam enkele keren bijeen en pleegde regelmatig overleg over de inhoud van ons blad.

De samenwerking met uitgeverij Van den Brink en Co. was uitstekend.

Zij die in het afgelopen jaar hebben meegewerkt aan „Op Wiek” danken wij hartelijk.

Het ARJOS-maandblad werd ook nu weer gebruikt voor propaganda- en verkiezingsdoeleinden. Naast veel waardering is er kritiek op de inhoud. De samenstelling van de lezerskring maakt het nodig, dat de inhoud voldoende gevarieerd is.

De vijfde jaargang werd afgesloten met een batig saldo. Het aantal abonnees gaf een daling te zien. Per 1 maart 1963 waren 1197 personen geabonneerd.

Uit een deze zomer ingesteld onderzoek is gebleken dat ook een groot aantal niet-ARJOS-leden „Op Wiek” leest.

Het aantal ARJOS-leden dat „Op Wiek” leest laat dus nog steeds te wensen over.

Op de Brede Besturenkonferentie werd dan ook besloten in het seizoen 1963/64 een aktie te voeren voor meer abonnees. Deze aktie begint reeds resultaten af te werpen.

#### **b. „Nederlandse Gedachten”**

Regelmatig worden in „Nederlandse Gedachten” aankondigingen van en verslagen over ARJOS-aktiviteiten gepubliceerd. Voor de medewerking die wij van de zijde van de redaktie ondervonden, zijn wij dankbaar.

Het is onzes inziens van veel belang, dat de leden van de partij via „Nederlandse Gedachten” op de hoogte worden gehouden van de aktiviteit endie de A.R.-jeugd ontplooit.

#### **c. Radio**

De A.R. Partij stond een radio-uitzending aan de ARJOS af. De heer C. Balkenende sprak op 4 april in deze zendtijd over het onderwerp „Waarom christelijke politiek”.

### 13. KONFERENTIES

#### a. Landelijke studiekonferentie

„Perspektieven vanuit een anti-revolutionaire visie”, zo luidde het thema van de landelijke studiekonferentie, die op 5 en 6 oktober 1962 in „Ons Centrum” te Driebergen plaatsvond.

Het was ook de titel van de brochure die de heren dr. W. Albada en dr. J. P. I. van der Wilde voor deze konferentie schreven.

Circa 90 jonge mensen woonden de konferentie bij.

De jaarlijkse studie-konferentie vindt plaats met het doel over een bepaald onderwerp voorlichting te geven, en wel zo, dat de deelnemers aan de konferentie „stof” krijgen om het onderwerp op een aantal clubs te behandelen.

Iedere konferentieganger is dan ook verplicht het onderwerp op enkele clubs in te leiden. Teneinde hen enigszins behulpzaam te zijn werd door de Nationale Organisatie een „sprekschets” samengesteld.

In discussiegroepen werd uitvoerig over de inhoud van de brochure gesproken. De heer dr. W. Albada kon de studie-konferentie niet bijwonen, omdat hij enkele maanden bij de Verenigde Naties in New-York werkzaam was. De heer dr. J. P. I. van der Wilde moest in eerste instantie dan ook de vragen beantwoorden. Een taak, waarvan hij zich op voortreffelijke wijze kweet.

Nadat hij de vragen uit de discussie-groepen had behandeld ging een forum nader in op een aantal problemen. Ook konden vanuit de „zaal” aan het forum vragen worden voorgelegd.

In het forum, dat onder leiding van de heer dr. C. Boertien stond, hadden zitting mej. J. van Leeuwen, de heren prof. dr. F. de Roos, dr. A. Veerman en dr. J. P. I. van der Wilde.

Gedurende een deel van de tijd kreeg het forum versterking in de persoon van de heer A. J. van Dulst (C.-H.), die als gast een deel van de konferentie bijwoonde. Voor de brochure bestond grote belangstelling. Het was zelfs zo dat er een herdruk van moest verschijnen. De brochure werd ook aan de kiesverenigingen toegezonden.

#### b. Studentenkonferentie

De veertiende studentenkonferentie vindt 18 en 19 januari 1963 op „de Witte Hei” te Huis ter Heide plaats. Het was een

konferentie met hindernissen. De heer mr. B. W. Biesheuvel zou spreken over „Internationale politiek” en daarna met de studenten over dit onderwerp van gedachten wisselen.

Vlak voor de aanvang van de konferentie bereikte ons echter de mededeling dat de heer Biesheuvel onderweg onwel was geworden en derhalve niet in staat was te refereren.

De konferentie-leider, de heer L. C. van Drimmelen uit Klundert, opende de konferentie, waarna de deelnemers aan een studentenforum vragen konden voorleggen.

Intussen werd getracht een plaatsvervanger te vinden, die bereid was zonder voorbereiding een „verhaal” te houden en daarover van gedachten te wisselen.

Gelukkig was de heer mr. W. Aantjes uit Utrecht bereid te komen spreken over het onderwerp „Het vraagstuk van het kernwapen”. Hierna volgde een algemene discussie tussen de heer Aantjes en de aanwezige studenten.

Waren wij getroffen door de spontane bereidverklaring van de heer Aantjes, de studenten waren het door de manier waarop hij zijn onderwerp behandelde en door zijn openhartige wijze van diskussiëren.

Zaterdagmorgen 19 januari 1963 waren de studenten in de gelegenheid om van gedachten te wisselen met een forum over het ontwerp-program van aktie van de A.R. Partij. Alle deelnemers hadden dit program ontvangen.

Tal van program-artikelen werden bekritiseerd en van kommentaar voorzien.

Het forum stond onder leiding van de heer dr. C. Boertien. In het forum hadden zitting de heren mr. W. Aantjes, dr. W. Albeda, mr. J. H. Prins en prof. mr. Th. Versteeg. Ongeveer 60 studenten woonden de konferentie bij.

### c. Brede Besturenkonferentie

Dit jaar ontving „Woudschoten” 13 juli 1963 de deelnemers aan de Brede Besturenkonferentie.

Drs. A. Hoogerwerf, wetenschappelijk ambtenaar aan de V.U., behandelde daar het onderwerp: „Public relations door en voor een politieke jongeren-organisatie”. Voor de ARJOS een belangrijk onderwerp. Tal van vragen werden over het onderwerp gesteld en er werd duchtig over gediskussieerd. De heer Hoogerwerf had enkele stellingen gemaakt, die hij in eerste instantie nader toelichtte.

Hij kwam tot de volgende conclusie: „Het is gewenst dat een politieke jongeren-organisatie enerzijds stem heeft in de partij-organisatie, anderzijds een zekere zelfstandigheid ten opzichte van de partij bezit. Zij moet zich zowel in het openbaar als binnenskamers kritisch kunnen uitspreken over het beleid van de regering en de partij, het vaststellen van kandidatenlijsten en het ontwerpen van nieuwe programs. Argumenten voor deze activiteiten kunnen onder meer worden ontleend aan de noodzaak om verstarring van de partij tegen te gaan en de jongeren te scholen in konstruktieve kritiek”.

Aan deze konferentie namen ruim 40 jongeren deel.

#### 14. HET KADERWERK

##### a. Vormingskursus

In de periode van 17 november—15 december 1962 werd in Groningen, Leeuwarden, Zwolle en Rotterdam een vormingskursus gegeven. Hieraan namen 109 personen deel. Eenmaal per twee weken kregen de kursisten een les in hun bezit, die dan 14 dagen later op een mondelinge les werd besproken. Zij ontvingen achtereenvolgens: methodiek; de opbouw van de Nederlandse staat; politieke stromingen.

De kursisten volgden ook allen de zogenaamde „verkiezingsles”.

De opdrachten bij het onderdeel methodiek werden niet al te best uitgevoerd.

Als docenten traden op: mej. J. van Leeuwen en de heren R. v. d. Scheer, mr. A. Herstel jr., S. Silvis, R. Gosker, dr. G. J. Stapelkamp, C. D. van Oosten, A. H. M. Mulder, drs. W. K. de Roos, J. van Vliet en mr. W. van Leeuwen.

Dat er niet meer „vormingskursussen” werden georganiseerd moet worden toegeschreven aan de verkiezingsaktiviteiten.

Besloten werd dat deze kursussen opnieuw gegeven zullen worden. Ieder ARJOS-lid dat er belangstelling voor heeft kan er aan mee doen.

##### b. Kaderkursus

Teneinde de politieke scholing van jonge ARJOS-leden te bevorderen werd besloten een kaderkursus samen te stellen die de hoofdzaken van het anti-revolutionaire Beginsel- en Algemeen Staatskundig Program behandelt.

Het is niet de bedoeling deze cursus op grote schaal te geven. Per jaar zullen hier 60 tot 80 Arjossers aan kunnen meedoen.

Ook deze cursus zal bestaan uit schriftelijke lessen, terwijl de deelnemers enkele keren voor een konferentie bij elkaar gebracht zullen worden.

In de cursus zal onder meer aan de orde komen: „staat en maatschappij”; „internationale verhoudingen”; „zedelijke volkskracht en maatschappelijk werk”; „onderwijs en cultuur”; „ruimtelijke ordening en volkshuisvesting”; „grondmotieven van de A.R. politiek”.

„volkshuisvesting”; „grondmotieven van de A.R.-politiek”.

Met de voorbereidingen voor een cursus werd een begin gemaakt.

## 15. METODIEK- EN SCHETSENKOMMISSIE

### a. De commissie

De commissie bestaat uit de volgende personen: de heren J. van Vliet te Dordrecht (voorzitter); D. Corporaal te Den Haag (sekretaris); mr. A. Herstel jr. te Gouda; S. Silvis te Scheemda; R. L. v. d. Scheer te Den Bommel en S. Faber te Amsterdam.

Mejuffrouw J. van Leeuwen te Rijswijk (Z.-H.) en mejuffrouw M. Roodenboog te Amsterdam hebben verzocht van hun functie te worden ontheven. Het hoofdbestuur heeft hierin toegestemd. In het verslagjaar kon in de vakatures nog niet worden voorzien.

De commissie kwam bijeen op 29 september 1962, 25 januari 1963 en 17 september 1963.

Enkele personen werden uitgenodigd om als deskundige de vergaderingen bij te wonen.

### b. Studie-materiaal

De commissie heeft geen nieuw studie-materiaal uitgegeven in de vorm van schetsen. Gemeend werd dat de klubs het eerste jaar voldoende zouden hebben aan „Kleur bekennen”. Wel zal de commissie in de toekomst zorgen voor nieuw materiaal.

Onder leiding van de commissie werd de „verkiezingsles” samengesteld, terwijl zij zich eveneens bezig houdt met de kader- en vormingskursus.

### c. Methodiek

Ten aanzien van de toepassing van nieuwe methodieken zal

de kommissie diligent zijn. Aan een bewerking van de „Tips voor het bestuur van een ARJOS-klub” werd begonnen.

Het aantal flanellografen kon niet worden uitgebreid, maar van de in ons bezit zijnde wordt regelmatig gebruik gemaakt.

Evenmin was het mogelijk veel aandacht te schenken aan de uitbreiding van de verzameling dia's en filmstrips.

## 16. DOKUMENTATIE KOMMISSIE BINNENLAND

De kommissie heeft tot taak één of twee keer per jaar een beknopte documentatie over een belangrijk onderwerp te laten verschijnen, dat geschikt is om op de klubs te behandelen en dat tevens de meningsvorming in ARJOS-kring bevordert.

In de kommissie hebben zitting de heren H. W. Eppink te Voorburg (voorzitter), D. Corporaal te Den Haag (sekretaris), J. Mulder te Sondel en ir. L. Touwen te Oosterbeek. De kommissie doet voorstellen met betrekking tot de onderwerpen die in behandeling worden genomen en zij kan diverse werkgroepen vormen.

De kommissie kwam 11 oktober 1962 bijeen, teneinde enkele zaken te regelen. Daar de werkzaamheden hiermee op gang waren gebracht en de verkiezingen weinig ruimte overlieten voor extra-aktiviteiten was het niet mogelijk vaker bijeen te komen.

In het juni/julinummer van „Op Wiek” 1962 schreef de heer F. Lanser te Laag-Soeren een samenvattend artikel naar aanleiding van de reacties van de klubs over het rapport met betrekking tot de „vijfdaagse werkweek”.

Tijdens het verslagjaar werd onder leiding van de heer E. J. Mathies een werkgroep ingesteld voor „de minder-ontwikkelde gebieden”. Zij heeft een concept-dokumentatie voor de klubs samengesteld. Met de afwerking daarvan is zij nog bezig.

In de werkgroep hebben verder zitting de heren H. v. d. Drift te Rotterdam, J. H. J. Rose te Den Haag, A. Touwen jr. te Scheveningen, A. Korpershoek te Maasland en D. Corporaal te Den Haag.

## 17. STUDENTENKOMMISSIE

De jaarlijkse studentenkonferentie wordt mede voorbereid door de studentenkommissie. Hierin hebben vertegenwoordigers

van een aantal studentencorpora en van het moderamen van de Nationale Organisatie zitting.

De bezetting van de studentenkommissie liet te wensen over, vandaar dat er mee begonnen werd, het aantal leden uit te breiden.

De kommissie kwam 24 oktober 1962 bijeen. Besproken werd het tijdstip, het thema en de opzet van de 14e studentenkonferentie.

Daar er geen verdere activiteiten op het programma stonden en in de kommissie eenstemmigheid over de gang van zaken bestond, kon met één vergadering worden volstaan.

Een aantal studenten heeft in het kader van de N.S.S.F. (Nederlandse Staatskundige Studenten Federatie) in de afgelopen zomer een studie-reis naar Indonesië gemaakt. Ook een lid van de ARJOS-studentenkommissie nam — op eigen rekening — aan deze reis deel. Het was de heer F. H. L. Schut te Amsterdam.

#### 18. KOMMISSIE „POSITIE VAN DE ARJOS”

In de kommissie hebben zitting de heren C. Balkenende te Kapelle-Biezelinge (voorzitter), mr. A. Herstel jr. te Gouda (sekretaris), J. van Vliet te Dordrecht, H. W. Eppink te Voorburg en E. J. Rentzenbrink te Diemen.

De heer Balkenende nam de plaats van de heer L. de Graaf in.

De kommissie kwam 1 juli 1963 te Rotterdam bijeen.

Zij stelde toen een discussie-nota op voor de Brede Bestuursvergadering. Doel hiervan was de mening van een aantal Arjossers te peilen.

De taak van deze kommissie is het beste samen te vatten in het woord „bezinning”. Zij moet zich namelijk vooral bezighouden met vragen die betrekking hebben op de plaats van de ARJOS, de manier waarop zij haar werk doet, de wijze waarop haar verhouding tot de partij is geregeld, de meningsvorming binnen de ARJOS enz..

#### 19. KOMMISSIE POLIQUIZ

De FCHJG en de ARJOS hebben samen een Aktie-Poliquiz onder kweekschoolleerlingen gevoerd. Doel hiervan was, de politieke belangstelling bij de kweekschoolleerlingen te bevoor-



deren. De kommissie, die de aktie voorbereidde en uitvoerde, bestond uit de heren drs. E. A. Terbijhe (voorzitter) en F. Mooij voor de FCHJG, D. Corporaal (sekretaris) en W. in 't Veld voor de ARJOS.

Zes maal kwam de kommissie bijeen. Te weten op: 4 oktober; 17 oktober en 27 november 1962; 8 januari; 4 februari en 11 juli 1963.

Op tal van personen werd een beroep gedaan mee te werken aan de aktie, hetzij als jurylid of als quiz-master. Het is verheugend, dat velen spontaan bereid waren hun medewerking te verlenen.

Aan de aktie namen 16 scholen deel. Mede door de enorme afstanden tussen verschillende scholen was de organisatie van de wedstrijden geen eenvoudige zaak. Wij hebben dan ook alle waardering voor de medewerking die wij van de zijde van leerlingen en direktoren hebben ondervonden.

De wedstrijden genoten veel belangstelling. Het aantal leerlingen dat per wedstrijd aanwezig was, varieerde van 30 tot 350.

De pers was over het algemeen vol lof over het initiatief. Niet alleen zij besteedde veel aandacht aan de quiz, zelfs de radio en de televisie toonden hun belangstelling.

De finale werd via de NCRV vanuit de studio uitgezonden. De teams van de Rijkswakeescholen te Alkmaar en Meppel traden tegen elkaar in de strijd. Meppel won in een spannende wedstrijd. Quiz-master was „Simon” Silvis.

De kommissie is zeer tevreden over de behaalde resultaten. Aan de beide hoofdbesturen werd dan ook geadviseerd op deze weg voort te gaan.

Besloten werd een aktie te voeren onder de leerlingen van verschillende middelbare scholen. De kosten van de organisatie werden door de organiserende instanties gedragen.

## 20. BUITENLANDSE WERKGROEP

### a. De werkgroep

Wie in de ARJOS belangstelling heeft voor de internationale politieke vraagstukken, kan zich tegen betaling van f 2,— per jaar als „belangstellende” bij de werkgroep aansluiten.

Degene die zich als zodanig heeft laten inschrijven, ontvangt jaarlijks dokumentatie-materiaal en uitnodigingen voor konferenties.

In feite is het de bedoeling dat zij die bij de werkgroep zijn aangesloten, bereid zijn op klubs een onderwerp over internationale politiek te behandelen. Ook klubs kunnen zich laten inschrijven. Zij ontvangen dan voor hun bibliotheek het documentatie-materiaal.

Het aantal belangstellenden is thans 184.

Over de diverse provincies is het als volgt verdeeld:

|            |    |                    |    |
|------------|----|--------------------|----|
| Groningen  | 11 | Utrecht            | 6  |
| Friesland  | 15 | N.-Holland         | 33 |
| Drenthe    | 15 | Z.-Holland         | 38 |
| Overijssel | 19 | Zeeland            | 2  |
| Gelderland | 16 | N.-Brabant/Limburg | 29 |

#### b. De Buitenlandse Kommissie

De Buitenlandse Kommissie fungeert als bestuur van de werkgroep.

Het dagelijks bestuur (de kern) bestaat uit zes leden. Voorts benoemt ieder Provinciaal Verband een lid in de kommissie. De provinciale vertegenwoordigers zijn vooral belast met het wekken en stimuleren van belangstelling bij de klubs voor internationale problemen. Daarnaast zorgen zij vooral voor de belangstellenden uit de provincie. De kern regelt de lopende zaken, zorgt voor de dokumentaties, behartigt de afvaardiging naar konferenties enz..

De gehele kommissie adviseert het hoofdbestuur over allerlei zaken die met het internationale werk in verband staan. Eveneens komen zaken met betrekking tot het protestantenwerk en de UIJDC aan de orde.

Per 30 september bestond de kern uit de heren E. J. Mathies (voorzitter), drs. J. van Putten (vice-voorzitter), D. Corporaal (sekretaris), H. de Boer (kontakt met de Provinciale Verbanden), drs. J. J. Overbeek en W. in 't Veld. De heer drs. J. J. Overbeek werd benoemd tot opvolger van de heer L. C. van Drimmelen, die in mei 1963 om studieredenen ontslag nam.

De heer E. J. Mathies heeft te kennen gegeven dat hij zijn functie wil neerleggen. De kern vergaderde 28 november 1962, 19 januari, 4 maart en mei 1963. De voltallige kommissie kwam 19 januari 1963 bijeen.

Voor de Provinciale Verbanden hebben de volgende heren in de kommissie zitting:

|                       |                                     |
|-----------------------|-------------------------------------|
| Groningen             | :J. Koning te Niekerk               |
| Friesland             | :D. H. v. d. Boon te Twijzelerheide |
| Drenthe               | :T. J. Bouwers te Zuidlaren         |
| Overijssel            | :A. C. Sierink te Hengelo           |
| Gelderland            | :vakant                             |
| Utrecht               | :A. J. van Ommen te Baarn           |
| Noord-Holland         | :Chr. J. Erbrink te Haarlem         |
| Zuid-Holland          | :J. Kamphuis te Zwijndrecht         |
| Zeeland               | :vakant                             |
| Noord-Brabant/Limburg | :H. C. Vel jr. te Breda             |

In de kommissie werden maar liefst vijf nieuwe provinciale vertegenwoordigers benoemd. Jammer genoeg heeft het Provinciaal Verband Zeeland reeds twee jaar geen vertegenwoordiger in de kommissie gehad.

De heren drs. R. Eekhof te Groningen, R. Hoving te Wageningen, G. C. Elzenga te Utrecht, H. van Triest te Haarlem, G. Dompeling te Leiderdorp en C. den Hollander te Klundert verlieten de kommissie.

Wij danken allen die hebben meegewerkt de werkzaamheden van de kommissie goed te laten verlopen.

### c. Dokumentatie

De dokumentatie die de kommissie verzorgt blijkt in een behoefte te voorzien.

Er is veel belangstelling voor. De „kern” spant zich in waardevolle informatie via deze dokumentaties te geven.

Als nummer VI van de tweede jaargang verscheen „Japan”. Voor de derde jaargang werden de volgende dokumentaties „gepland”: I. „Indonesië”; II./III. „De programs van de christelijk-demokratische partijen in het Europa van de zes”; IV. „Internationale kongressen”; V. „Het neo-fascisme”; VI. „Het neutralisme in Europa”.

Tot nu toe verschenen er van de derde jaargang 4 nummers.

## 21. INTERNATIONAAL WERK

### a. Gesprekscentrum voor jonge Europese protestantse politici

Van 20 tot 23 juni 1963 vond te Berlijn de 6e konferentie

plaats van jonge protestantse politici uit Europa.

Aan de konferentie namen 52 jongeren deel, afkomstig uit Duitsland, Engeland, Frankrijk, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, IJsland, Zweden en Zwitserland.

Het was voor het eerst in de geschiedenis dat de deelnemers uit zoveel verschillende landen kwamen.

Tijdens de konferentie werden 4 referaten gehouden.

Het West-Duitse lid van de Bondsdag, de heer D. Rollman te Hamburg, sprak over „Duitsland in het konflikt tussen Oost en West”.

Prof. dr. G. Kuypers te Naarden over „Christendom, Kommunisme en Demokratie”.

Dr. Arnfinn Sørensen te Oslo over „het protestantisme en de ontwikkelingslanden”.

Rear-Admiral Sir Anthony Buzzard te Londen over „het protestantisme en de verdediging van Europa”.

Verder werd een bezoek aan een vluchtelingenkamp gebracht en had een kranslegging bij de Berlijnse muur en het doorgangshuis Plötsensee plaats.

Van ARJOS-zijde werd aan de konferentie deelgenomen door de heren: H. de Boer te IJmuiden; D. v. d. Boon te Twijzelerheide; T. J. Bouwers te Zuidlaren; drs. J. J. Overbeek te Haarlem en W. in 't Veld te Apeldoorn.

Het bestuur van het centrum kwam 23 april 1963 te Bonn bijeen en op 21 juni 1963 te Berlijn. De ARJOS en de FCHJG zijn bij het centrum aangesloten. In de „Kontaktraad” hebben zitting de heren D. Corporaal (ARJOS) te Den Haag en J. Wieten (FCHJG) te Apeldoorn.

Tijdens de vergadering te Berlijn werd de heer D. Rollman te Hamburg tot voorzitter gekozen. De heer D. Corporaal te Den Haag werd tot sekretaris benoemd.

Dit kontakt tussen protestantse jongeren uit de verschillende Europese landen is van veel belang en het verheugt ons dat het kontakt verstevigd kon worden.

De ARJOS en de FCHJG hebben gezamenlijk een kommissie „Protestantenwerk” gevormd. Deze is belast met de behartiging van de zaken. Behalve de leden van de raad hebben hierin zitting de heren L. van de Molen te Cadzand en drs. J. van Putten te Den Haag.

Als uitvloeisel van de kontakten ontvingen de ARJOS en de FCHJG een uitnodiging om deel te nemen aan een forum

tijdens een kongres van de Junge Union Beieren, dat van 16-18 mei 1963 te Regensburg plaatsvond. Voor de ARJOS nam de heer Corporaal te Den Haag hieraan deel.

**b. U.I.J.D.C.**

Samen met de FCHJG en de KVPJG is de ARJOS aangesloten bij de Internationale Unie van Jonge Christen-Demokraten.

Op 11 en 12 juli 1963 hield de Europese sektie haar jaarlijks kongres te Luik. Van ARJOS-zijde werd hieraan deelgenomen door de heren mr. H. A. Homan jr. te Den Haag en drs. J. J. Overbeek te Haarlem.

De heer mr. H. A. Homan jr. heeft zitting in het Bureau Exécutif (dagelijks bestuur) van de U.I.J.D.C..

Het sekretariaat werd van Parijs overgeplaatst naar Brussel.

Wij hebben de indruk dat de U.I.J.D.C. over haar dieptepunt heen is; er wordt in ieder geval behoorlijk gewerkt.

De heer H. C. Vel jr. te Breda woonde van 28 juli tot 4 augustus 1963 te Eichholz een internationale kaderschool voor studenten bij.

**c. Nederlandse Equipe van de U.I.J.D.C.**

De drie jeugdorganisaties die in ons land bij de U.I.J.D.C. zijn aangesloten vormen samen de Nederlandse sektie ervan.

Iedere organisatie heeft met 5 personen in het bestuur zitting.

Voor de ARJOS zijn dat de heren dr. C. Boertien te Geldrop, D. Corporaal te Den Haag, mr. H. A. Homan jr. te Den Haag, drs. J. J. Overbeek te Haarlem, drs. J. van Putten te Den Haag.

De heren E. J. Mathies te Den Haag en mr. J. A. Oosterhoff te De Bilt namen afscheid van de equipe. Wij danken hen hartelijk voor het werk dat zij in deze functie hebben verzet.

De equipe kwam 7 keer bijeen, te weten op 23 oktober en 11 december 1962, op 18 februari, 5 maart, 16 april, 11 juni en 16 september 1963.

Tijdens de bijeenkomst van 23 oktober 1962 gaf luitenant-generaal b.d. Th. E. E. H. Mathon een toelichting op de buitenlandse paragraaf van het werkprogram van de KVP; op 5 maart deed de heer dr. W. P. Berghuis hetzelfde met betrekking tot de buitenlandse paragraaf van het A.R. Program van Aktie.

Begonnen werd met de voorbereiding voor een tweede christen-demokratische konferentie, als vervolg op de konferentie

„Wat betekent christelijk-demokratische politiek?“.

Iedere organisatie stelt hiertoe een onderzoek in naar de opvattingen die bij hun leden heersen ten aanzien van samenwerking e.d..

De derde Benelux-konferentie werd van 4 tot en met 6 juli 1963 te Den Haag gehouden. Het thema ervan luidde „De Benelux en de E.E.G.“.

Over het politieke, kulturele en economische aspekt van het thema werd achtereenvolgens gesproken door de heer F. Baerdemaker (België), E. Noesen (Luxemburg) en drs. A. J. v. d. Meer (Nederland).

Tijdens een ontvangst op het KVP-bureau voerde de sekretaris van de Nederlandse senioren-equipe, de heer mr. W. R. van der Sluis het woord.

Voor de ARJOS namen aan het kongres deel de heren D. Corporaal te Den Haag, Chr. J. Erbrink te Haarlem, E. J. Mathies te Den Haag en mr. H. A. Homan jr. te Den Haag.

De KVPJG ontving van 6 tot en met 8 juni 1963 een aantal leden van de Junge Union uit Rheinland. De ARJOS ontving hen in het gebouw van de dr. Abr. Kuypersstichting. De bibliotekaris, mr. W. C. D. Hoogendijk jr., vertelde iets over het werk van de stichting, terwijl de sekretaris van de A.R. Tweede Kamerfractie, de heer J. A. van Bennekom te Middelburg, sprak over „De politieke situatie in Nederland“.

#### d. Kontakt met Surinamers

Ook dit jaar organiseerde de Volkshogeschool te Bergen (N.-H.) een week-end voor Surinaamse jongeren en leden van de Nederlandse politieke jongeren organisaties.

Het week-end werd 23 en 24 maart 1963 gehouden.

Het thema was „De ontwikkeling in het Caraïbische gebied“.

De heren dr. ir. A. L. S. Bär en H. Dennert te Den Haag, spraken respektievelijk over „Latijns Amerika“ en „De jongste ontwikkeling in het Caraïbische gebied“.

De heren F. H. L. Schut te Amsterdam en P. Hörchner te Hilversum woonden dit week-end voor de ARJOS bij.

Deze kontakten zijn onzes inziens van veel belang.

## 22. STICHTING ARJOS

In de Stichting ARJOS zijn de gelden ondergebracht die

tijdens de jubileum-aktie in het seizoen 1958/59 zijn bijeengebracht.

Het moderamen van het bestuur van de Nationale Organisatie treedt op als bestuur van de Stichting. Jaarlijks moet aan het hoofdbestuur een overzicht worden voorgelegd van de lasten en baten. De heer L. de Graaf te Utrecht voert de boekhouding. Het accountantskantoor T. v. d. Kooij controleert jaarlijks de boeken.

De heren dr. C. Boertien en D. Corporaal zijn gemachtigd betalingen te doen.

### 23. VERHOUDING PARTIJ-ARJOS

Met de Anti-Revolutionaire Partij bestaat een prettige verstandhouding. Hoewel partij en ARJOS zelfstandige organisaties zijn ontbreken de banden tussen beide niet. Regelmatig vindt er overleg plaats tussen de moderamina van de partij en de ARJOS. Dit jaar gebeurde dat op 26 mei 1962 te Den Haag.

Namens het Centraal Comité hebben twee gedelegeerden (adviserende bestuursleden) zitting in het hoofdbestuur van de Nationale Organisatie. Thans zijn dit de heren J. van Eibergen te Utrecht en dr. A. Veerman te Rijswijk.

Voor de Nationale Organisatie hebben als adviserende bestuursleden in het Centraal Comité zitting de heren C. Balkenende te Kapelle-Biezeling en dr. C. Boertien te Geldrop.

In het Algemeen Organisatie Comité hebben voor de Nationale Organisatie als adviserende leden zitting de heren D. Corporaal te Den Haag en L. de Graaf te Utrecht.

### 24. KONTAKT MET ANDERE ORGANISATIES

#### a. F.C.H.J.G.

Met het moderamen van de FCHJG werd in het afgelopen jaar geen gesprek gevoerd. Dit moet worden toegeschreven aan de bestuurswisseling bij de FCHJG en aan de verkiezingen. Wel was er in de persoonlijke sfeer kontakt.

Jammer is het dat het verslag, over de besprekingen die het vorig jaar werden gevoerd, niet klaar kwam. Dit zou aan alle klubs worden toegezonden. Ook hieraan is de bestuurswisseling bij de FCHJG debet.

b. C.H.U.

Met het bestuur van de CHU onderhoudt de ARJOS geen konnekties. Dat wij toch spreken over kontakt met deze organisatie ligt aan het feit, dat het moderamen van de ARJOS op 22 april 1963 een „open brief” aan de voorzitter van de CHU, de heer mr. H. K. J. Beernink, heeft gericht.

De brief had de volgende inhoud:

Moet dat nu zo?

„Dat is de kern van de vraag die wij u zouden willen stellen. Moet dat nu zo om ten aanzien van het vraagstuk van samenwerking tussen A.R.P. en C.H.U. publiekelijk de houding van de A.R.-fractie in een verkeerd daglicht te stellen?

U weet dat de ARJOS van harte hoopt op samenwerking, op samenbundeling van de reformatorische krachten op staatkundig terrein.

Wij weten en elk politiek meelevend kiezer(es) kan weten dat in A.R.-kring gewoonlijk meer de nadruk gelegd wordt op datgene wat de A.R.P. verbindt aan de C.H.U., terwijl in de C.H.U. vaak beklemtoond wordt datgene wat de C.H.U. van de A.R.P. scheidt.

Het gaat ons in dit schrijven nu niet om een waarde-oordeel over deze verschillende houding.

Wellicht kan eens onderzocht worden hoe de kiezer daar over denkt. Daarom gaat het ons nu niet.

U hebt de A.R.P. publiekelijk onrecht gedaan en dat heeft de A.R.-jongeren, die gaarne meewerken aan het scheppen van een beter klimaat voor toenadering tussen deze geestverwante partijen, pijnlijk getroffen.

Dat brengt hen publiekelijk tot de „cri de coeur”: „moet dat nu zo?”

Als u tegen samengaan van de A.R.P. en C.H.U. bent dan kunnen wij ons voorstellen, dat u wat geprikkeld reageert als men u steeds weer vraagt naar vorderingen op dat punt.

Evenals voorstanders wat geprikkeld worden als zij konstateren dat het niet zo vlot gaat als zij wel zouden wensen.

Op talloze vergaderingen van de A.R. Partij ontdekken wij dat het in A.R.-kring als een ere-code geldt de C.H.U. niet te bestrijden, laat staan in een verkeerd daglicht te stellen.

Wij voelen ons teleurgesteld te bemerken, dat u op de Algemene Jaarvergadering van de C.H.U. van een soortgelijke gezindheid niet hebt blijk gegeven.

Wij hopen van harte dat u na rustige bezinning — los van de spanning die het leiden van een belangrijke vergadering met zich brengt — met ons van mening bent dat het zo niet moet.

Dàn zou dit incident geen verwijdering tussen christelijk-historischen en anti-revolutionairen teweegbrengen.”



De brief werd geschreven naar aanleiding van de uitlatingen, die de heer Beernink 17 april 1962 deed tijdens de Algemene Vergadering van de CHU en waar hij inging op de verschillen tussen ARP en CHU.

Tot nu toe heeft de heer Beernink (nog) niet op ons schrijven gereageerd.

c. N.P.J.C.R.

De jongeren-organisaties van de KVP, PvdA, VVD, ARP en CHU werken samen in de „Nederlandse Politieke Jongeren Contact Raad”.

Het bestuur van de NPJCR fungeert tevens als Atlantisch Jeugdcomité voor Nederland.

De ARJOS wordt vertegenwoordigd door de heren D. Corporaal te Den Haag en L. de Graaf te Utrecht. De heer H. de Boer uit IJmuiden is plaatsvervangend lid.

Het bestuur vergaderde 2 oktober 1962, 31 januari 1963, 31 mei 1963 en 30 augustus 1963.

Op 24 november 1962 werd een Atlantische Jongeren konferentie in de vergaderzaal van de Tweede Kamer te Den Haag gehouden.

Aan deze konferentie namen 200 jongeren deel. Staatssecretaris Calmeijer opende de konferentie, terwijl het KVP-Kamerlid, de heer A. E. M. Duynstee een inleiding hield over „Europa derde atoommacht?”.

Van ARJOS-zijde namen ongeveer 20 jongeren aan de konferentie deel.

Het Nationaal Jongeren Parlement kwam 26 april 1963 bijeen. Het onderwerp „De rechtsvorm van de onderneming” werd behandeld.

Als ministers traden op de heren dr. W. Albeda en mr. E. Bloembergen.

In de ARJOS-fractie hadden zitting de heren A. G. Dronkert te Leiden, L. de Graaf te Utrecht, T. v. d. Kooij te Utrecht, B. Schulp te Muiden, mr. A. Herstel jr. te Gouda, M. A. Noorloos te Kampen, R. Hoornstra te Nijveen, D. Corporaal te Den Haag, mej. A. Ashouwer te Utrecht en mej. R. Brinkman te Zaandam.

Woordvoerders waren de heren Noorloos en De Graaf.

Het verhaal dat de heer Noorloos hield werd opgenomen in het juni/julinummer 1963 van „Op Wiek”.

De fraktie bereidde zich terdege voor. Zij kwam op 6 maart, 4 april, 18 april en 26 april 1963 bijeen.

Onder auspiciën van het Atlantisch Jeugd Comité voor Nederland werd een Navo-studiereis naar Parijs gemaakt van 13 tot en met 16 februari 1963. Van ARJOS-zijde namen hieraan deel de heren Chr. J. Erbrink te Haarlem, P. M. Mosterd te Maasland, A. Koekkoek te Nieuw-Vennep, H. J. H. Rose te Den Haag en A. Touwen jr. te Scheveningen.

De Atlantische Navo-konferentie die van 16 tot en met 20 maart 1963 te Bonn plaatsvond werd van ARJOS-zijde bijgewoond door H. van Triest te Haarlem.

#### d. Het I.A.S.

De uitwisseling van gegevens van organisaties die op internationaal gebied werkzaam zijn is één van de taken van het Internationaal Algemeen Sekretariaat. Vooral echter is het doel van het IAS de christelijke organisatie te bepalen bij haar missionaire taak.

Twee bijeenkomsten werden belegd namelijk één op 17 november 1962 in de NCRV-studio te Hilversum en één op 23 maart 1963 in hotel „Terminus” te Utrecht.

Pfarrer Lic. H. Brandenburg uit Korntal (Duitsland) sprak 17 november over het werk van „De zendingsbond voor uitbreiding van het Evangelie”.

Tijdens de bijeenkomst van 23 maart gaf ds. P. G. Klijn een uiteenzetting over opzet en organisatie van de „Deutscher Evangelische Kirchentag”.

#### e. „Kontakt”

In „Kontakt” zijn een groot aantal christelijke jeugdorganisaties verenigd, die regelmatig samen bijeenkomen om te praten over gemeenschappelijke problemen.

Drie vergaderingen werden gehouden en wel op 31 januari, 18 april en 19 september 1963. Op de eerste bijeenkomst sprak ds. D. ter Steege over „Kerk achter de muur”. Op de tweede bijeenkomst kwam de toekomst van „Kontakt” ter sprake, terwijl de heer C. van Oosterom op de derde bijeenkomst over „Totovraagstukken” sprak.

De ARJOS wordt in „Kontakt” vertegenwoordigd door de heren D. Corporaal te 's-Gravenhage en J. van Vliet te Dordrecht.

Aan een reorganisatie van „Kontakt” wordt gewerkt, omdat de deelnemende organisaties niet tevreden zijn over de huidige werkwijze.

## 25. BESLUIT

De centrale plaats in de ARJOS wordt ingenomen door de klubs. Dáár worden de leden in de eerste plaats gevormd; dáár klopt het hart van de ARJOS.

Allerlei andere activiteiten hebben ten doel voorlichting te geven, ARJOS-leden een bredere scholing te bieden enz..

Laten wij, bij alles wat in de ARJOS aan de orde is, niet vergeten, dat het betrekken van jonge mensen bij ons werk een zeer belangrijke zaak is. Wij moeten als het ware voortdurend actief zijn en propaganda voeren.

Daarom willen wij in dit „besluit” allen hartelijk danken, die hun tijd en hun krachten hebben gegeven om plaatselijk en provinciaal de ARJOS te „runnen”.

Tientallen ARJOS-leden hebben hun werk met veel toewijding verricht. Laat hun aktiviteit ons goed doen beseffen, dat wij in onze organisatie steeds „sjouwers” moeten zijn.

's-Gravenhage, 31 oktober 1963.

Voor het bestuur van de  
Nationale Organisatie,  
de sekretaris:  
D. Corporaal

**NAMEN EN ADRESSEN  
VAN FUNCTIONARISSEN VAN DE  
A.R.J.O.S.**

**HOOFDBESTUUR**

**Moderamen**

- Voorzitter : J. van der Ploeg, Maaslaan 11, Groningen,  
tel. 05900-52147
- Vice-voorzitter : J. van Vliet, Magnoliastraat 7, Dordrecht,  
tel. 01850-20412 (thuis), 20241 (kantoor).
- Sekretaris : D. Corporaal, dr. Kuiperstraat 3, Den Haag,  
tel. 070-672816 (thuis), 113231/112138 (kantoor).
- Leden : L. de Graaf, Duurstedelaan 111, Utrecht,  
tel. 030-80906 (thuis), 20141 (kantoor).  
H. de Boer, Van Nieuwkoopstraat 30, IJmuiden,  
tel. 02550-7714 (thuis), 7888 (kantoor).  
mr. A. Herstel jr., Crabethstraat 30, Gouda,

**GEDELEGEERDEN CENTRAAL COMITE**

- J. van Eibergen, Majellapark 29, Utrecht,  
tel. 030-30308 (thuis).  
dr. A. Veerman, Regentesselaan 5, Rijswijk (Z.-H.),  
tel. 070-986712 (thuis).

**VRIJGEKOZENEN**

- mej. A. J. van der Ploeg, Populierenlaan 8, Veenendaal,  
tel. 08385-2906 (thuis).  
mej. H. Visser, Claude Fonteynstraat 24, Bolsward.  
L. de Graaf, Duurstedelaan 111, Utrecht  
J. van Vliet, Magnoliastraat 7, Dordrecht  
mr. A. Herstel jr., Crabethstraat 30, Gouda

**VERTEGENWOORDIGERS VAN DE PROVINCIALE VERBANDEN**

- Groningen : H. Jonker, Kraneweg 63a, Groningen,  
tel. 05900-37381 (kantoor).
- Friesland : L. Dijkma, Kleine Oosterstraat A 227a, Dokkum,  
tel. 05910-3010 (kantoor).

- Drenthe : T. J. Bouwers, Koninginnelaan 18a, Groningen, tel. 05905-1331 toestel 336 (thuis).
- Overijssel : A. T. Bokkel, Van Speijkstraat 3, Hardenberg, tel. 05232-824 (kantoor).
- Gelderland : J. S. van der Veen, Andoornstraat 14, Heerde, tel. 05200-10888 (kantoor), 06782-1359 (thuis).
- Utrecht : A. J. van Ommen, Van Heemstralaan 5, Baarn, tel. 02954-3153 (thuis).
- Noord-Holland : H. de Boer, Van Nieuwkoopstraat 30, IJmuiden, tel. 02550-7714 (thuis), 7888 (kantoor).
- Zuid-Holland : G. Dompeling, Kom van Aaiweg 13, Leiderdorp, tel. 01710-26304 (thuis), 26841 (kantoor).
- Zeeland : M. W. van de Guchte, Marijkestraat 16, Souburg.
- Noord-Brabant/  
Limburg : H. C. Vel jr., Willem-III-laan 4, Breda, tel. 01600-29098 (thuis).

#### **ADVISEREND LID VOOR DE BUITENLANDSE KOMMISSIE**

drs. J. van Putten, Isabellalaan 235, Den Haag, tel. 070-859729 (thuis), 184466 (kantoor).

#### **ADVISEREND LID VOOR DE STEDELIJKE VERBANDEN**

H. J. van Weelden, Spinozalaan 251, Voorburg, tel. 070-856710 (thuis), 512231 (kantoor).

#### **SEKRETARIATEN VAN DE PROVINCIALE VERBANDEN**

- Groningen : H. Jonker, Kraneweg 63a, Groningen, tel. 05900-37381 (kantoor).
- Friesland : mej. T. Conradi, Kerkstraat 43, Bolsward, tel. 05157-2498 (tussen 12.00 en 13.30 uur).
- Drenthe : J. Knijff, „Doornroosje”, Buiten-Centrum-Witterzomer, Assen, tel. 05920-3741 (kantoor).
- Overijssel : J. Algera, Campherbecklaan 13-14a, Berkum (Zwollerkerspel).
- Gelderland : mej. E. Bouwman, Molenstraat 17, Putten.
- Utrecht : mej. A. J. Ashouwer, Klein Geertekerkhof 5, Utrecht, tel. 030-19068 (thuis), 15932 (kantoor).
- Noord-Holland : mej. L. Barf, Linnaeusstraat 10 III, Amsterdam, tel. 020-240362 (kantoor).
- Zuid-Holland : mej. W. Dansberg, Julianalaan 2a, Oegstgeest, tel. 01710-50812 (hospita).
- Zeeland : J. C. Kouwer, Molenweg 20, Kamperland.
- Noord-Brabant/  
Limburg : H. C. Vel jr., Willem-III-laan 4, Breda, tel. 01600-29098 (thuis).

## SEKRETARIATEN VAN DE STEDELIJKE VERBANDEN

- Amsterdam : E. Rentzenbrink, Prins Hendrikkade 4, Diemen,  
tel. 020-58094 (thuis).
- Den Haag : mej. A. J. Krips, Weimarstraat 378, Den Haag,  
tel. 070-390814 (thuis), 631023 (kantoor).
- Groningen : mej. H. Kruizinga, J. Israëlsstraat 29, Groningen,  
tel. 05900-26319 (thuis).
- Rotterdam : W. Moerman, de Sav. Lohmanlaan 93b, Rotterdam,  
tel. 010-35410 (thuis).

## REDAKTIE VAN „OP WIEK”

- Voorzitter : J. van der Ploeg, Maaslaan 11, Groningen,  
tel. 05900-52147.
- Sekretaris : D. Corporaal, dr. Kuiperstraat 3, Den Haag,  
tel. 070-672816 (thuis), 113231 (kantoor).  
M. Paats, Nachtegaalstraat 30, Alphen a/d Rijn,  
tel. 01720-4182 (thuis).  
drs. J. van Putten, Isabellaland 235, Den Haag,  
tel. 070-859729 (thuis), 184466 (kantoor).  
mej. P. C. Elfferich, Emmalaan 2, Apeldoorn,  
tel. 06760-20384 (thuis).

## VERSLAG

### VAN HET COLLEGE VAN ADVIES DER A.R. PARTIJ OVER HET JAAR 1963

Het College van Advies heeft tot taak uit eigen beweging dan wel op verzoek van het Centraal Comité of van een Anti-Revolutionaire Kamerfractie, studie te doen maken van en eventueel gedocumenteerde rapporten uit te brengen over vraagstukken, welke betrekking hebben op de staatkunde.

Als dagelijks bestuur van het College treedt op de centrale commissie. Bij de aanvang van het verslagjaar bestond de centrale commissie uit de heren prof. mr. W. F. de Gaay Fortman, waarnemend voorzitter, drs. F. W. Dirker, mr. K. Groen, mr. K. Millenäär en dr. W. Sleumer Tzn.

De Deputatenvergadering van 1963 wees dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot aan als voorzitter van het College en daardoor tevens als voorzitter van de centrale commissie. Het gevolg hiervan was, dat verder geen beroep meer behoefde te worden gedaan op de zeer gewaardeerde medewerking van prof. De Gaay Fortman, die het College langdurig als waarnemend voorzitter heeft gediend, waarvoor hem bijzondere dank toekomt.

De bedoeling is, dat in het College een soort reservoir van deskundigheid wordt bijeengebracht, waaruit voor het samenstellen van commissies naar behoefte kan worden geput, zij het, dat ook personen die geen deel uitmaken van het College tot lid van een commissie kunnen worden benoemd.

De leden van het College worden op voordracht van de centrale commissie door het Centraal Comité benoemd voor een periode van zes jaar.

Op 1 januari 1963 traden 16 leden af, in wier plaats 16 leden werden benoemd. De ledenlijst 1964 is als bijlage bij dit verslag opgenomen.

Gedurende het verslagjaar kwam een viertal publicaties tot stand.

De commissie ter bestudering van het probleem der ongelijkmatige bevolkingsspreiding in Nederland kwam gereed met haar rapport, dat aan het begin van het jaar werd gepubliceerd.

De commissie overheid en maatschappelijk werk stelde een interim-nota samen inzake het ontwerp-Algemene Bijstandswet, welke nota eveneens werd gepubliceerd.

De volgende publicatie was een nota over het onderwerp televisie en reclame, samengesteld door de Kuyperstichting, nadat de desbetreffende commissie was opgeheven.

Tenslotte kon het resultaat van de werkzaamheden van de commissie subsidiëring bibliotheekwezen openbaar worden gemaakt door publicatie van haar rapport over dat onderwerp.

Niet uit het oog mag worden verloren, dat de arbeid van slechts een gedeelte van de commissies gericht is op de totstandkoming van een rapport. In de regel beperken de vaste commissies zich tot het verstrekken van advies, op verzoek dan wel uit eigen beweging, aan leden van de Kamerfracties. Deze commissies worden derhalve slechts bijeengeroepen indien daarvoor aanleiding werd gezien. De bijzondere commissies hebben doorgaans een bepaald onderwerp in behandeling, met de bedoeling daarover een rapport voor te bereiden.

De bijzondere commissies ongelijkmatige bevolkingsspreiding en subsidiëring bibliotheekwezen werden opgeheven wegens voltooiing van haar werkzaamheden. Voorts besloot de centrale commissie haar opdracht aan de commissie communicatie in te trekken en in verband daarmee de commissie op te heffen.

Nieuwe commissies werden gedurende het verslagjaar niet in het leven geroepen. In overweging is nog de instelling van een vaste commissie voor de volksgezondheid.

Gezien het grote aantal bijeenkomsten dat in het voorjaar van 1963 in het kader van de Anti-Revolutionaire Partij met trale commissie er van afgezien in het verslagjaar een jaarvergadering uit te schrijven.

## OVERZICHT COMMISSIES

Van de werkzaamheden der aan het eind van 1963 bestaande commissies kan het volgende overzicht worden gegeven.

### VASTE COMMISSIES

1. *Sociaal-economische commissie* (voorzitter prof. dr. F. de Roos, secretaris drs. B. Goudzwaard). Er werd geen aanleiding gezien de commissie bijeen te roepen.



2. *Commissie bestuurswezen* (voorzitter dr. J. R. Stellinga, secretaris drs. J. A. Dirksen). Ook deze commissie kwam gedurende het verslagjaar niet bijeen.

3. *Onderwijscommissie* (voorzitter mr. T. A. van Dijken, secretaris mr. W. G. Vellekoop). De commissie besprak de situatie welke is ontstaan door de aanvaarding van de zgn. mammoetwet. Daar uit de discussies, welke in en buiten de Staten-Generaal over deze wet zijn gehouden, is gebleken dat in a.r. kring geen eenstemmigheid bestaat over de vraag wat onder vrijheid van onderwijs dient te worden verstaan, heeft de commissie het voorstel gedaan, een nadere gedachtenwisseling over dit onderwerp mogelijk te maken.

De centrale commissie heeft, aan deze suggestie gevolg gevend, een kleine gespreksgroep ingesteld, bestaande uit de heren mr. K. Groen, voorzitter, dr. A. la Fleur, mr. J. J. Hangelbroek, dr. A. Veerman en mr. W. C. D. Hoogendijk, secretaris.

4. *Commissie voor buitenlandse aangelegenheden* (voorzitter prof. dr. G. Kuypers, secretaris mr. W. C. D. Hoogendijk). De commissie hield een aantal vergaderingen ter bespreking van vraagstukken verband houdende met de Europese integratie.

Een verklaring hierover werd opgesteld en ter kennis gebracht van de Kamerfracties. Besloten werd voorlopig niet over te gaan tot de samenstelling van een te publiceren rapport over de Europese integratie.

5. *Commissie voor militaire aangelegenheden* (voorzitter luitenant-kolonel M. J. D. mr. A. Pot, secretaris drs. B. Goudzwaard). De commissie kwam bijeen ter bespreking van de begroting van het departement van Defensie.

6. *Commissie belastingwezen* (voorzitter, vacature, secretaris drs. B. Goudzwaard). De commissie besprak in haar vergaderingen de wetsvoorstellen inzake de inkomsten-, de vennootschaps- en de vermogensbelasting. Een nota inzake de rechtsgrond ener vermogenswinstbelasting werd in bespreking genomen.

Aan het eind van het verslagjaar trad dr. E. ten Tooren af als voorzitter. In deze vacature kon nog niet worden voorzien.

#### BIJZONDERE COMMISSIES

1. *Commissie recreatie en zondagsrust* (voorzitter prof. dr. G.

Kuiper Hzn., secretaris mr. J. H. Prins). De commissie kwam eenmaal bijeen en besloot de opzet van haar rapport te wijzigen.

Een van de leden ontwerpt een nieuwe inleiding voor het rapport.

2. *Commissie rechtsvorm grote ondernemingen* (voorzitter prof. mr. H. J. Hellema, secretaris drs. B. Goudzwaard). In verband met de tegenovergestelde standpunten welke binnen de commissie bestaan, stagneerde haar arbeid. Na de jaarvergadering-1964 van het College, waar het onderhavige onderwerp in bespreking komt, zal worden gezien of door de commissie dan wel door de Kuiperstichting zal worden gerapporteerd.

3. *Commissie overheid en maatschappelijk werk* (voorzitter drs. C. Groen, secretaris mr. W. C. D. Hoogendijk). De commissie leverde een interim-nota over het ontwerp Algemene Bijstandswet. Vervolgens schonk zij aandacht aan vraagstukken verband houdende met de uitvoering van de tot stand gekomen Algemene Bijstandswet. Voorts heeft zij haar eigenlijke taak, n.l. de bezinning over het algemene vraagstuk van overheid en maatschappelijk werk, weer opgevat. Een snelle afsluiting van de werkzaamheden is echter niet te verwachten, omdat nog veel „vóór-werk” dient te worden verricht. Intussen wordt, op basis van dikwijls uitvoerige interne nota's, gestadig voortgang gemaakt met deze bezinningsarbeid.

4. *Commissie geweldsmisdrijven* (voorzitter mr. A. Schenkeveld, secretaris drs. J. A. Dirksen). De commissie leed een groot verlies door het overlijden van haar voorzitter mr. E. J. E. G. Vonkenberg. Door de benoeming van mr. A. Schenkeveld kon in de ontstane vacature worden voorzien. De commissie heeft haar werkzaamheden hervat.

## LEDENLIJST

COLLEGE VAN ADVIES PER 1 JANUARI 1964

|                                      |                         | jaar van aftreding |
|--------------------------------------|-------------------------|--------------------|
| dr. W. Albeda                        | F. Schubertstraat 19    | Utrecht 1967       |
| C. A. Bakker                         | Ingenhouszstraat 25     | Utrecht 1970       |
| mr. Th. J. Barentsen                 | Leyweg 176              | 's-Gravenhage 1968 |
| mr. J. C. Berghuis                   | Rijksstraatweg 98       | Haren (Gr.) 1968   |
| P. Bergsma                           | Utrechtseweg 89a        | Hilversum 1970     |
| mr. F. J. J. Besier                  | De Mildestraat 19       | 's-Gravenhage 1967 |
| prof. dr. H. Bianchi                 | Prinsengracht 1101      | Amsterdam 1968     |
| mr. J. S. Biesheuvel                 | Paradijsstraat 36       | Voorburg 1968      |
| J. J. G. Boot                        | Torenlaan 45            | Hilversum 1969     |
| prof. mr. P. Borst                   | v. Eeghenstraat 70      | Amsterdam-Z. 1965  |
| A. Borstlap                          | Julianaweg 101          | Utrecht 1968       |
| D. P. Bothof                         | Beatrixplein 2          | Ede (Gld.) 1968    |
| mr. H. Bouma                         | Oranje Nassaulaan 77 hs | Amsterdam-Z. 1969  |
| dr. H. A. Brasz                      | Händellaan 40           | 's-Gravenhage 1967 |
| A. H. B. Breukelaar                  | Z. Jansestraat 34       | Amsterdam 1966     |
| mr. B. Colenbrander                  | Soestdijkseweg 60 Nrd.  | Bilthoven 1965     |
| ir. J. F. Cusell                     | Koningin Mariaalaan 94  | 's-Gravenhage 1966 |
| mr. G. C. van Dam                    | Barnsteenhorst 152      | 's-Gravenhage 1967 |
| dr. E. Diemer                        | J. v. Stolberglaan 17   | Rotterdam 1968     |
| mevr. dr. F. T. Diemer-<br>Lindeboom | J. v. Stolberglaan 17   | Rotterdam 1968     |
| drs. F. W. Dirker                    | Thomsonlaan 89          | 's-Gravenhage 1968 |
| mr. W. Dirksen                       | W. de Zwijgerlaan 137   | 's-Gravenhage 1967 |
| mr. dr. J. Donner                    | Statenlaan 110          | 's-Gravenhage 1965 |
| prof. dr. H. Dooyeweerd              | Oranje Nassaulaan 13    | Amsterdam-Z. 1966  |
| mr. T. A. van Dijken                 | Plein 18a               | 's-Gravenhage 1966 |
| dr. A. la Fleur                      | k. van Goensplein 13 I  | Haarlem 1969       |
| R. Gosker                            | Pr. Hendrikstraat 17    | Zwolle 1968        |
| drs. C. Groen                        | Bentinelklaan 53 b      | Rotterdam 1967     |
| mr. K. Groen                         | Thorbeckelaan 235       | 's-Gravenhage 1969 |
| dr. W. F. van Gunsteren              | Stoeplaan 1             | Wassenaar 1970     |
| mr. J. J. Hangelbroek                | Fuutlaan 9              | 's-Gravenhage 1965 |
| prof. mr. H. J. Hellema              | Werkdroger 8            | Laren N.H. 1967    |
| L. J. van der Herberg                | Nwe Binnenweg 342b      | Rotterdam 1970     |
| P. W. Hordijk                        | Burgemeester            | Middelharnis 1970  |

|                                           |                                              | jaar van aftreding  |
|-------------------------------------------|----------------------------------------------|---------------------|
| prof. dr. J. J. de Jong                   | c/o University College of<br>the West Indies |                     |
| K. J. de Jong                             | Kingston, Mona                               | Jamaica W. I. 1965  |
| mr. J. H. Jonker                          | Alma Tademastraat 12                         | Leeuwarden 1967     |
| W. Koops ing.                             | Stadionweg 146                               | Amsterdam 1970      |
|                                           | Lijsterlaan 1                                |                     |
|                                           | Bungalowpark                                 |                     |
|                                           | „De Hobbel”                                  | Riethoven N.B. 1968 |
| mr. C. W. Kroes                           | Stevinstraat 174                             | Scheveningen 1968   |
| prof. dr. G. Kuypers                      | Rubenslaan 25                                | Naarden 1969        |
| dr. G. J. Lammers                         | Corn. Jolstraat 62                           | Scheveningen 1966   |
| mej. J. van Leeuwen                       | H. Ravesteijnplein 44                        | Rijswijk Z.H. 1968  |
| D. Mantz                                  | Jan Mulderstraat 141                         | Voorburg 1970       |
| E. J. Mathies                             | Van Brakelstraat 74                          | Zoetermeer 1967     |
| mr. K. J. Matze                           | Sportlaan 862                                | 's-Gravenhage 1969  |
| drs. F. H. van Meyenfeldt                 | Westersingel 41                              | Groningen 1970      |
| mr. J. Meynen                             | Pinkenbergseweg 33                           |                     |
|                                           | Huize „De Wickslag”                          | Velp 1965           |
| mr. K. Millenaar                          | Laan van Poot 282                            | 's-Gravenhage 1965  |
| drs. J. Modderaar                         | Voorschoterlaan 50                           | Rotterdam 1970      |
| mevr. prof. dr. G. H. J.<br>van der Molen | Westerduinweg 5                              | Aerdenhout 1966     |
| H. de Mooy                                | Vliet Z.Z. 3                                 | Rijnsburg 1967      |
| prof. dr. F. L. van<br>Muiswinkel         | Nwe Blaricummerweg 34                        | Bussum 1968         |
| drs. A. R. van Nes                        | Sportlaan 326                                | 's-Gravenhage 1969  |
| J. Nieuwenhuis                            | Weth. Plompstraat 35                         | Utrecht 1970        |
| mr. D. H. Okma                            | Marssumerstraat 2                            | Leeuwarden 1965     |
| J. Oranje ing.                            | Van Heeckerenlaan 3                          | Ede 1965            |
| D. W. Ormel                               | De Lannostraat 6                             | 's-Gravenhage 1967  |
| A. Oudhof                                 | Prof. Ritzema Bosweg 86                      | Utrecht 1970        |
| ir. J. J. Pilon                           | Oostkade 4 h                                 | Hellevoetsluis 1968 |
| lt.kol. M. J. D. mr.<br>A. Pot            | Bernhardlaan 45 IV                           | Arnhem 1970         |
| prof. dr. B. Pruyt                        | Rubenslaan 5                                 | Bilthoven 1965      |
| drs. G. Puchinger                         | Oostduinlaan 24                              | 's-Gravenhage 1966  |
| drs. A. J. van Raalte                     | Boulevard 141                                | Katwijk a. Zee 1970 |
| drs. P. G. Ridder-<br>bos                 | Westerlookade 16                             | Voorburg 1966       |
| prof. dr. F. de Roos                      | Fernhoutstraat 14                            | Kampen 1967         |
| M. Ruppert                                | Amsterdamseweg 445                           | Amstelveen 1965     |
| dr. F. L. Rutgers                         | Woudenbergseweg 36                           | Zeist 1969          |
| dr. C. M. E. van Schelven                 | Kranenburgweg 50                             | 's-Gravenhage 1968  |
| dr. Joh. H. Scheurer                      | Frankenstraat 22                             | 's-Gravenhage 1968  |
| prof. mr. L. W. G. Scholten               | Parkweg 189                                  | Voorburg Z.H. 1965  |
| dr. H. Scholtens                          | Oudwijk 35                                   | Utrecht 1967        |
| ir. W. F. Schut                           | Hazeveld 15                                  | Alphen a/d R. 1966  |
| dr. W. Sleumer Tzn.                       | Adrianalaan 161                              | Rotterdam 1969      |
| dr. J. R. Stellinga                       | Van Breestraat 188                           | Amsterdam-Z. 1965   |
| maj. H. F. Sijmons                        | Laan van Oostenburg 20                       | Voorburg 1965       |
|                                           | Van der Aastraat 14                          | 's-Gravenhage 1970  |

|                                |                          | jaar van aftreding            |
|--------------------------------|--------------------------|-------------------------------|
| drs. J. D. Thijs               | Laan van Poot 428        | 's-Gravenhage 1966            |
| drs. S. van Tuinen             | Burgemeester             | te Dokkum 1968                |
| prof. mr. P. J. Verdam         | Willem Royaardsstraat 18 | Amsterdam-Z. 1969             |
| H. J. Vermeulen                | Postjeskade 233 I        | Amsterdam 1967                |
| dr. C. J. Verplanke            | Zuid-Voorstraat 46       | 's-Gravendeel 1965            |
| mr. J. T. Warnaar              | Van Hardenbroeklaan 34   | Rijswijk<br>(post Delft) 1969 |
| prof. dr. W. J. Wieringa       | Stadionkade 77 I         | Amsterdam-Z. 1970             |
| mr. H. de Wilde                | Brugsestraat 27          | Scheveningen 1966             |
| dr. J. P. I. v. d. Wilde       | Veurseweg 66             | Voorschoten 1967              |
| mr. dr. J. Winsemius           | Kanaalweg 11             | Delft 1969                    |
| mr. J. Woltjer                 | Spanjaardlaan 86         | Leeuwarden 1965               |
| mr. C. J. Woudstra             | v. d. Brandelerkade 16   | Leiden 1966                   |
| prof. mr. H. D. van Wijk       | Van der Veerelaan 67     | Amstelveen 1965               |
| kol. der inf. J. C.<br>Zuidema | Esschestraat 86c         | Vught 1969                    |
| drs. R. Zijlstra               | Prins Bernhardlaan 64    | Voorschoten 1966              |

## VERSLAG

### VAN DE DOCTOR ABRAHAM KUYPERSTICHTING OVER HET JAAR 1963

#### SAMENSTELLING VAN DE RAAD VAN BEHEER EN VAN HET DAGELIJKS BESTUUR

De Kuypersichting wordt volgens haar statuten bestuurd en beheerd door een Raad van Beheer, welke is samengesteld uit:

- a. een voorzitter en een penningmeester, te verkiezen door de Deputatenvergadering der Anti-Revolutionaire Partij;
- b. drie leden, te benoemen door het Centraal Comité van Anti-Revolutionaire Kiesverenigingen;
- c. de leden van de centrale commissie van het College van Advies der Anti-Revolutionaire Partij;
- d. door de Kamercentrales der Anti-Revolutionaire Partij aan te wijzen leden.

De Deputatenvergadering van 1959 heeft dr. J. Schouten aangewezen als voorzitter en de heer J. A. Fock als penningmeester. Aangezien dr. J. Schouten de wens te kennen had gegeven het voorzitterschap van de Kuypersichting neer te leggen, moest in 1963 in deze vacature worden voorzien. De Deputatenvergadering van dat jaar wees in zijn plaats mr. J. van Aartsen aan. De heer Fock werd als penningmeester herkozen.

Als gevolg van het wederom optreden van mr. Van Aartsen als minister moest alsnog een voorzitter worden aangewezen. In verband hiermede heeft het dagelijks bestuur de aandacht van het Centraal Comité van A.R. Kiesverenigingen gevestigd op artikel 12, lid 2 van de statuten der Kuypersichting, waarin is bepaald, dat indien de voorzitter uitvalt, het Partij Convent een opvolger aanwijst, die zitting heeft tot de Deputatenverga-

dering in de vacature heeft voorzien. Op voorstel van het Centraal Comité heeft toen het Partij Convent prof. dr. J. Zijlstra als voorzitter aangewezen.

Door het Centraal Comité van A.R. Kiesverenigingen zijn aangewezen de heren W. C. Bakker, dr. N. G. Geelkerken en mr. W. Verheul.

Bij de aanvang van het verslagjaar bestond de centrale commissie van het College van Advies uit de heren prof. mr. W. F. de Gaay Fortman, waarnemend voorzitter, drs. F. W. Dirker, mr. K. Groen, mr. K. Millenaar en dr. W. Sleumer Tzn.

De Deputatenvergadering van 1963 wees dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot aan als voorzitter van het College, waarna prof. De Gaay Fortman aftrad als lid van de centrale commissie.

Namens de Kamercentrales hadden bij de aanvang van 1963 zitting voor kieskring:

|                    |                     |                  |
|--------------------|---------------------|------------------|
| I 's-Hertogenbosch | D. A. v. d. Schans  | J. Slot          |
| II Tilburg         | A. Kroon            | J. Koster        |
| III Arnhem         | J. G. Köhler        | H. M. Oldenhof   |
| IV Nijmegen        | H. A. van Willigen  | B. Geleijnse     |
| V Rotterdam        | A. Reyers           | mr. H. Bavinck   |
| VI 's-Gravenhage   | P. L. Hut           | W. Verburg       |
| VII Leiden         | A. Warnaar          | D. Hortensius    |
| VIII Dordrecht     | N. van der Brugge   | S. Hammer        |
| IX Amsterdam       | A. H. B. Breukelaar | J. W. Holm       |
| X Den Helder       | drs. A. Spaander    | W. J. Dirkmaat   |
| XI Haarlem         | mr. A. Bruch        | W. C. Bakker     |
| XII Middelburg     | J. A. van Bennekom  | J. Franke        |
| XIII Utrecht       | H. C. Smit          | L. W. H. de Geus |
| XIV Leeuwarden     | M. Knol             | K. J. de Jong    |
| XV Zwolle          | P. A. Nawijn        | A. Sein          |
| XVI Groningen      | H. R. J. v. d. Veen | P. Renkema       |
| XVII Assen         | J. Smallenbroek     |                  |
| XVIII Maastricht   | R. J. Mulder        | J. Lanser        |

Gedurende het verslagjaar vonden de volgende mutaties plaats:

Voor de Kieskring 's-Gravenhage werden aangewezen de heren W. van der Kamp en H. van Hilten; de heer J. W. Holm

bedankte als secundus voor de Kieskring Amsterdam; in zijn plaats werd nog geen opvolger aangewezen; voor Assen werden aangewezen: 1. J. Hollenbeek Brouwer; 2. Th. Brouwer; 3. H. Scholtens; Maastricht benoemde een secundus in de persoon van de heer K. A. Santing.

Het dagelijks bestuur der stichting is samengesteld uit de hiervoor onder a t/m c genoemde personen. Het dagelijks bestuur wees uit zijn midden dr. N. G. Geelkerken als tweede voorzitter aan. De directeur der stichting treedt op als secretaris van de Raad van Beheer en van het dagelijks bestuur.

## WERKZAAMHEDEN

De werkzaamheden van de Kuypersstichting geven telkenjare in grote lijnen hetzelfde beeld te zien: verschaffing van lectuur, documentatie, voorlichting en advies, de werkzaamheden in het kader van het College van Advies, alsmede het omvangrijke voorbereidende werk dat aan al deze vormen van dienstverlening ten grondslag ligt.

Wie de cijfers van de laatste jaren inzake het aantal uitleningen uit de bibliotheek van de stichting overziet, zal opmerken, dat dit aantal sedert 1958 een dalende tendentie te zien heeft gegeven. Het verslagjaar 1963 geeft thans in zoverre gelukkig een afwijkend beeld te zien, dat deze tendentie zich niet verder heeft voortgezet. Het aantal gereedgemaakte leatuurpakketten bedroeg namelijk 1182 tegenover 1053 in 1962. Het totaal aantal uitgeleende exemplaren (boeken, brochures en tijdschriften) was 5128. Een overzicht van het aantal uitleningen per onderwerp is te vinden in een na dit verslag opgenomen bijlage.

Uiteraard is, indien na een aantal jaren weer een opwaartse tendentie valt waar te nemen, interessant de vraag, waaraan deze valt toe te schrijven. Zolang men over niet meer gegevens dan die van één jaar beschikt, blijft de beantwoording enigszins speculatief, aangezien zich toevallige factoren kunnen voordoen. Desalniettemin lijkt het waarschijnlijk dat het feit, dat niet alleen op kweekscholen, doch ook op andere scholen het vak „maatschappijleer” meer in de aandacht komt, aan de stijging niet vreemd te zijn. Ook vanuit de kringen van het onderwijs wordt de jeugd meer en meer gestimuleerd, door het laten maken van een korte inleiding of van een werkstuk dan wel door het opvoeren van een parlementaire vergadering, kennis te



nemen van de standpunten der diverse politieke partijen. Voorts zijn er zeer veel aanvragen — meer dan waaraan voldaan kon worden, omdat deze betrekking hadden op hetzelfde onderwerp — binnengekomen ter voorbereiding van de bespreking van het onderwerp de christelijke organisatie in gespreksgroepen van de partij.

Van de andere vormen van dienstverlening door de Kuypers- stichting aan de anti-revolutionaire politiek valt moeilijk een gedetailleerd overzicht te geven. Een zeer groot aantal inlichtingen en adviezen wordt telefonisch of in een persoonlijk onderhoud verstrekt zonder daarvan aantekening te houden. Het aantal schriftelijke adviezen dat gedurende het verslagjaar werd uitgebracht, was iets geringer dan in 1962. Een specificatie van de onderwerpen waarover deze adviezen handelden is in bijlage I opgenomen. Daaruit blijkt duidelijk, dat ook dit jaar de verzoeken om schriftelijk advies inzonderheid van raadsleden afkomstig waren.

De wetenschappelijk gevormde medewerkers van de stichting traden op als secretaris van verscheidene commissies van het College van Advies en verrichtten de daarbij behorende werkzaamheden.

Dezelfde medewerkers traden meer dan eens op als spreker voor vergaderingen van kiesverenigingen en van andere organisaties. Ook schreven zij artikelen voor diverse bladen alsmede voor het boek *Anti-Revolutionair Bestek*, waarin beschouwingen over de inleiding en de artikelen van het Beginsel- en Algemeen Staatkundig Program van de Anti-Revolutionaire Partij bijeen zijn gebracht.

Als voorheen werd in de verzorging van de Documentatiedienst een overwegend aandeel geleverd door de Kuypers- stichting.

Aan het directoraat van de stichting bleef verbonden het secretariaat van het *College van Advies*, van de redactie van *A.R. Staatskunde*, van het *Verband van Verenigingen van A.R. Gemeente- en Provinciebestuurders* alsmede van *De Magistratuur*, het orgaan van dat Verband.

Het aantal aanwinsten voor de bibliotheek bedroeg in het verslagjaar 277. Voorts kan met dankbaarheid worden vermeld, dat de bibliotheek ook in 1963 een aantal schenkingen mocht ontvangen.

De ten Kuiperhuize aanwezige archieven werden verscheidene malen voor studiedoeleinden geraadpleegd.

Van het maandelijks orgaan der stichting verscheen gedurende het verslagjaar de 33e jaargang. Vele onderwerpen kwamen daarin aan de orde. Inzonderheid het vraagstuk van de kernbewapening en dat van de reclametelevisie werden van verschillende zijden belicht.

De redactie van Anti-Revolutionaire Staatskunde bestond gedurende het verslagjaar uit dr. W. P. Berghuis, voorzitter, mevr. prof. dr. G. H. J. van der Molen en de heren mr. K. Groen, mr. dr. E. P. Verkerk, prof. dr. M. C. Smit, mr. W. Aantjes, mr. dr. C. J. Verplanke en ds. B. van Smeden. De heer Verkerk vroeg ontslag als lid van de redactie. Hij blijft zijn taak vervullen totdat zijn opvolging is geregeld.

Het aantal abonnementen bedroeg op 1 januari 1964: 1627.

Met ingang van de 34e jaargang bleek een verhoging van de abonnementsprijs noodzakelijk. Deze bedraagt thans f 7,— per jaar, terwijl de prijs van een studentenabonnement f 4,50 per jaar bedraagt.

### PERSONEEL

Gezien de aard van de door de Kuypersstichting te verrichten werkzaamheden en de — in verband daarmee — vrij lange inwerkperiode welke voor een goede vervulling van bepaalde functies noodzakelijk is, lijkt een veelvuldig voorkomende mutatie van personeel ongewenst. Deze overweging heeft het bestuur er toe gebracht mr. W. C. D. Hoogendijk te benoemen tot adjunct-directeur. Voorts bleven tot de staf van de stichting behoren mr. J. H. Prins als directeur, drs. J. A. Dirksen en drs. B. Goudwaard.

De heer T. Knecht vroeg tegen het einde van het verslagjaar ontslag in verband met een eervolle benoeming tot secretaris en adjunct-directeur van Het Nederlandsch Genootschap voor Internationale Zaken.

Ook gedurende 1963 was mej. M. van der Pol werkzaam als secretaresse-administratrice. Voorts waren werkzaam de heer L. H. Sturing als assistent in de bibliotheek en de dames N. M. van Woerkom en T. H. Sturing-van der Kamp. De laatste werd met ingang van 15 november opgevolgd door mevrouw J. Schouten-de Jong. De heer Joh. van Kuyk bleef als conciërge aan de stichting verbonden.

Daar het bestuur er naar streeft de salariëring van het personeel gelijke tred te doen houden met die voor het overheids-personeel, komt de Kuypersstichting in steeds sterkere mate voor uitgaven te staan, die niet meer geheel uit de bestaande inkomsten kunnen worden gedekt. Voor dit probleem is nog geen afdoende oplossing gevonden.

## GEBOUWEN

In de voor verhuur bestemde kantoorruimten bleven gehuisvest het bureau van het Centraal Comité van A.R. Kiesverenigingen; de Koninklijke Vereniging „Oost en West” en de Nederlandse Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening. Het instituut voor psychologisch en grafologisch onderzoek onder leiding van drs. C. M. G. de Haan beëindigde zijn huur per 31 december 1962. De vrijgekomen kantoorruimten zijn thans grotendeels in gebruik bij het bureau mr. W. Kok.

Buiten het normale onderhoud werden geen voorzieningen van betekenis aangebracht.

# ADVIEZEN IN HET JAAR 1963

## STAATSWETENSCHAPPEN, POLITIEK

### Politieke wetenschap

Politiek-sociale opleiding.

### Verhouding kiezers-gekozenen

Verhouding raadslid-partij.

### Staatsfilosofie

Taak der overheid.

### Staat en kerk

Verhouding kerk en staat.

### Internationale betrekkingen

Verhouding tot Oost-Duitsland.

## POLITIEKE PARTIJEN

### Algemeen

Praktische geschilpunten tussen politieke partijen.

### Partij van de Arbeid (socialisme)

De P.v.d.A. en het kabinet-De Quay; het socialisme en de toekomst van onze samenleving.

### A.R. Partij

Partij- en gemeentebelang.

### Verhouding a.r./c.h.

Vershil in uitgangspunt tussen a.r en c.h.

## ECONOMIE

### Stichting van de Arbeid

De positie van de S.E.R. en van de Stichting van de Arbeid.

### Medezeggenschap

Medezeggenschap van werknemers.

### Arbeidsloon

De interne discipline in werknemers- en werkgeversorganisaties.

### Economische steun aan onderontwikkelde gebieden

Invloeden op de economische situatie in de ontwikkelingsgebieden.

## BESTUURSRECHT

### **Verhouding publiekrechtelijke lichamen**

Zetelverdeling toekomstige Rijnmond-raad.

### **Economische en rechtspositie**

Schadevergoeding.

### **Aankoop**

Verkrijging van grond door gemeente.

### **Verkoop, Vervreemding**

Uitgifte van gronden in eigendom dan wel in erfpacht (viermaal); uitgifte van bouwgronden; grondrente; erfpacht (driemaal).

### **Organen en instellingen (gemeente)**

Stellen van vragen daar raadsleden; ongeldig raadsbesluit; toepassing art. 26 gemeentewet (tweemaal); raadscommissies; maximumleeftijd voor raadsleden; presentiegeld raadsleden; vorming van raadsleden (tweemaal); vergoeding voor bijwoning commissievergaderingen; burgemeestersbenoeming; kennisgeving ingekomen stukken; ondertekening van stukken.

### **Openbare werken, bedrijven en takken van dienst**

Organisatie gemeentebedrijven; besteding winst van overheidsbedrijven; tariefsverhoging gemeentelijk gasbedrijf; fluoridering van drinkwater (driemaal).

### **Subsidies \*)**

Gemeentelijke subsidiepolitiek; subsidieregeling gezinsverzorging; subsidiëring humanistische militaire tehuizen; subidiëring van kerkbouw.

### **Overheidspersoneel, ambtenaren**

Huwelijksvoltrekking; wethouderspensioen; huisvesting.

### **Financiën (gemeente)**

Begrotingsonderzoek; behandeling begroting.

### **Belastingen**

Vermakelijkheidsbelasting (driemaal); wegaanlegbelasting; verzwaring der straatbelasting; gemeentelijke retributie; verhoging reinigingsrechten.

### **Openbare werken**

Aanbesteding van werken.

### **Openbare zedelijkheid**

Plaatsing beeld i.v.m. openbare orde.

---

\*) Voor subsidies betreffende het onderwijs zie onder onderwijs

## **Openbare gezondheid**

Benoeming gemeentearts.

## **Volkshuisvesting en wederopbouw**

Financiële steun voor particuliere woningbouw; verkoop bouwgrond; eigendomsoverdracht van woningwetwoningen aan bewoners (driemaal); huisvestings- en vorderingscommissie; voorzieningen met betrekking tot gevorderde woonruimte; verdeling woonruimte; toewijzing van woonruimte; woningbouw; verkoop premiewoningen.

## **Openbare veiligheid**

Bescherming burgerbevolking.

## **Economische aangelegenheden**

Lonen en prijzen en hun aanpassing aan E.E.G.-niveau.

## **Arbeid**

Leniging van werkloosheid.

## **Maatschappelijke steun en voorzorg**

Verslag dienst voor sociale zaken; recht op financiële bijstand (tweemaal); algemene bijstandswet, toepassing algemene bijstandswet, stichtingsakte en huishoudelijk reglement voor bejaardentehuis; algemene kinderbijslagverzekering; aansluiting bij bedrijfsvereniging.

## **Onderwijs**

Subsidiëring godsdienstonderwijs op openbare school (driemaal); gemeentelijke studiebeurzen; gemeentelijke steun aan kleuteronderwijs.

## **Volksontwikkeling en cultuurbevordering**

Instelling van een culturele raad; sportstichting; gemeente en recreatie.

## **Godsdienstig en zedelijk leven**

Overheid en zondagsrust; cafésluiting op zondag; ontheffing van voorschrift tot cafésluiting; opening van zwembad op zondag (viermaal); muziek op zondag; opening tennisbanen op zondag; openstelling van sportterrein op zondag; gemeente en zondagsport; openstelling van gemeentelijke sportterreinen op zondag.

## **Landsverdediging**

Afkeuring voor dienst.

**AANTAL UITLENINGEN PER ONDERWERP  
IN VOLGORDE VAN AANTAL GEDURENDE  
HET JAAR 1963**

|                                                                     |     |
|---------------------------------------------------------------------|-----|
| Algemene politieke vraagstukken . . . . .                           | 109 |
| A.R. richting . . . . .                                             | 103 |
| Bestuursrecht . . . . .                                             | 88  |
| Economische vraagstukken (o.m. onderontwikkelde gebieden) . . . . . | 84  |
| Kerkelijke en godsdienstige aangelegenheden . . . . .               | 77  |
| Europese vraagstukken . . . . .                                     | 56  |
| Staatsrecht . . . . .                                               | 49  |
| Oorlogsvraagstuk . . . . .                                          | 47  |
| Biografieën . . . . .                                               | 45  |
| Onderwijs . . . . .                                                 | 30  |
| Politiek buitenland . . . . .                                       | 30  |
| Arbeidsvraagstukken . . . . .                                       | 28  |
| Verhouding A.R.-C.H. . . . .                                        | 28  |
| Politieke partijen algemeen . . . . .                               | 25  |
| Vraagstukken met betrekking tot de positie van de vrouw . . . . .   | 25  |
| Radio- en televisiebestel . . . . .                                 | 22  |
| Geschiedenis . . . . .                                              | 21  |
| Volkshuisvesting . . . . .                                          | 18  |
| Socialistische richting . . . . .                                   | 17  |
| Bedrijfsorganisatie . . . . .                                       | 16  |
| Subsidievraagstuk . . . . .                                         | 16  |
| Rassendiscriminatie . . . . .                                       | 15  |
| Sociale kwestie . . . . .                                           | 15  |
| Landbouw . . . . .                                                  | 14  |
| Sociale verzekering . . . . .                                       | 13  |
| Gemeentepolitiek . . . . .                                          | 11  |
| Bezitsvorming . . . . .                                             | 10  |
| Humanisme . . . . .                                                 | 10  |
| Sport . . . . .                                                     | 9   |
| C.H. richting . . . . .                                             | 8   |

|                                                        |             |
|--------------------------------------------------------|-------------|
| Communistische richting . . . . .                      | 8           |
| S.G.P. . . . .                                         | 7           |
| Maatschappelijke zorg . . . . .                        | 6           |
| G.P.V. . . . .                                         | 5           |
| Liberale richting . . . . .                            | 5           |
| Burgerlijk recht . . . . .                             | 4           |
| P.S.P. . . . .                                         | 4           |
| Wijsbegeerte . . . . .                                 | 4           |
| Calvinisme . . . . .                                   | 3           |
| Christelijke organisatie . . . . .                     | 3           |
| Pers . . . . .                                         | 3           |
| Rooms-Katholieke richting . . . . .                    | 2           |
| Sociologie . . . . .                                   | 2           |
| Diversen . . . . .                                     | 87          |
| Totaal aantal uitleningen . . . . .                    | <u>1182</u> |
| Totaal aantal uitgeleende exemplaren in 1963 . . . . . | <u>5128</u> |

### BIJLAGE 3

#### AANTAL UITLENINGEN VAN 1947—1963

|      |      |
|------|------|
| 1947 | 895  |
| 1948 | 1060 |
| 1949 | 1139 |
| 1950 | 1156 |
| 1951 | 1430 |
| 1952 | 1657 |
| 1953 | 1308 |
| 1954 | 1321 |
| 1955 | 1296 |
| 1956 | 1457 |
| 1957 | 1784 |
| 1958 | 1741 |
| 1959 | 1604 |
| 1960 | 1431 |
| 1961 | 1257 |
| 1962 | 1053 |
| 1963 | 1182 |



## BALANS PER 31 DECEMBER 1963

## ACTIVA

## Onroerende goederen:

|                                |   |     |       |
|--------------------------------|---|-----|-------|
| Huis Dr. Kuypersraat 3 . . .   | f | 1,— |       |
| Huis Dr. Kuypersstraat 5 . . . | „ | 1,— | f 2,— |

## Inventaris:

|                       |   |     |       |
|-----------------------|---|-----|-------|
| Inventaris . . . . .  | f | 1,— |       |
| Bibliotheek . . . . . | „ | 1,— | „ 2,— |

## Beleggingen:

|                                      |   |            |                |
|--------------------------------------|---|------------|----------------|
| Effecten: aandelen . . . . .         | f | 922.906,—  |                |
| obligaties . . . . .                 | „ | 559.400,—  |                |
| Leningen voor waarborgsom . . . . .  | „ | 640.672,02 |                |
| Hypotheken u/g . . . . .             | „ | 161.280,—  |                |
| Lening op schuldbekentenis . . . . . | „ | 6.250,—    |                |
|                                      |   |            | „ 2.290.508,02 |

## Vorderingen:

|                                               |   |          |            |
|-----------------------------------------------|---|----------|------------|
| Terug te vorderen dividendbelasting . . . . . | f | 5.704,52 |            |
| Vervallen rentetermijnen . . . . .            | „ | 3.519,43 |            |
| Huren (vergaderzaal) . . . . .                | „ | 80,—     | „ 9.303,95 |

## Overlopende posten:

|                                                |   |           |             |
|------------------------------------------------|---|-----------|-------------|
| Lopende rente . . . . .                        | f | 12.772,65 |             |
| Vooruit betaalde pensioenpremie . . . . .      | „ | 6.489,50  |             |
| Verlichting enz. (voorraad brandstof . . . . . | „ | 300,—     |             |
| Sociale verzekering . . . . .                  | „ | 131,45    |             |
| Verzekeringen . . . . .                        | „ | 211,31    |             |
| Ongevallenverzekering . . . . .                | „ | 277,61    |             |
| Centraal Comité . . . . .                      | „ | 5.000,—   | „ 25.182,52 |

## Liquide middelen:

|                              |   |           |             |
|------------------------------|---|-----------|-------------|
| Kas . . . . .                | f | 1.384,04  |             |
| Giro . . . . .               | „ | 29.865,17 |             |
| Twentsche Bank . . . . .     | „ | 18.502,93 |             |
| Zuidhollandse Bank . . . . . | „ | 10.215,90 | „ 59.968,04 |

## Nadelig saldo rekening van baten en lasten:

|                                        |   |           |                       |
|----------------------------------------|---|-----------|-----------------------|
|                                        | f | 12.478,08 |                       |
| Af: Bijdrage Centraal Comité . . . . . | „ | 5.000,—   | „ 7.478,08            |
|                                        |   |           | <u>f 2.392.444,61</u> |

# PASSIVA

## Eigen vermogen:

|                                |                |                |
|--------------------------------|----------------|----------------|
| Kapitaal . . . . .             | f 1.612.707,97 |                |
| Reserve koersverschillen . . . | „ 748.221,27   | f 2.360.929,24 |

## Voorzieningen:

|                            |             |             |
|----------------------------|-------------|-------------|
| Onderhoud gebouwen . . . . | f 15.206,07 |             |
| Inventaris . . . . .       | „ 1.160,—   |             |
| A.R. Staatkunde . . . . .  | „ 900,—     | „ 17.266,07 |

## Schulden en overlopende posten:

|                              |            |             |
|------------------------------|------------|-------------|
| Interest . . . . .           | f 3.278,30 |             |
| Huren . . . . .              | „ 272,66   |             |
| Bibliotheek . . . . .        | „ 375,96   |             |
| Sociale lasten . . . . .     | „ 2.565,22 |             |
| Salarissen . . . . .         | „ 600,51   |             |
| Inventaris . . . . .         | „ 170,—    |             |
| Verlichting enz. . . . .     | „ 49,40    |             |
| Onderhoud . . . . .          | „ 231,77   |             |
| Kantoorbehoeften . . . . .   | „ 23,81    |             |
| Reiskosten . . . . .         | „ 6,—      |             |
| A.R. Staatkunde . . . . .    | „ 121,69   |             |
| Pensioenpremies . . . . .    | „ 2.898,79 |             |
| Loonbelasting . . . . .      | „ 2.704,59 |             |
| Te verrekenen posten . . . . | „ 950,60   | „ 14.249,30 |

Nagezien en akkoord bevonden,  
w.g. T. van der Kooij,  
accountant.

f 2.392.444,61

# REKENING VAN BATEN EN LASTEN OVER 1963

| Uitgaven:                                | 1963                | 1962                |
|------------------------------------------|---------------------|---------------------|
| Salarissen . . . . .                     | f 91.543,72         | f 81.305,05         |
| Sociale verzekering . . . . .            | „ 7.337,26          | „ 5.863,29          |
| Ongevallenverzekering . . . . .          | „ 740,34            | „ 462,69            |
| Pensioenpremies . . . . .                | „ 8.730,58          | „ 5.350,81          |
| Bibliotheek . . . . .                    | „ 3.909,64          | „ 3.775,83          |
| Onderhoudskosten . . . . .               | „ 5.000,—           | „ 5.000,—           |
| Verlichting, verwarming e.d. . . . .     | „ 6.796,46          | „ 6.287,23          |
| Verzekeringen . . . . .                  | „ 414,83            | „ 441,18            |
| Belastingen . . . . .                    | „ 1.119,24          | „ 987,99            |
| Huishoudelijke onkosten . . . . .        | „ 5.227,85          | „ 4.944,94          |
| Algemene onkosten . . . . .              | „ 673,38            | „ 730,17            |
| Kantoorbehoeften . . . . .               | „ 2.303,45          | „ 1.745,57          |
| Porti, telefoon en telegrammen . . . . . | „ 1.245,23          | „ 1.556,02          |
| Reis- en vergaderkosten . . . . .        | „ 1.018,69          | „ 2.974,07          |
| A.R. Staatkunde . . . . .                | „ 2.137,07          | „ 1.498,71          |
| Inventaris . . . . .                     | „ 750,—             | „ 750,—             |
| Onvoorzien . . . . .                     | „ 468,69            | „ 951,90            |
|                                          | <u>f 139.416,43</u> | <u>f 124.625,45</u> |

| Inkomsten:                                                                                     | 1963        | 1962        |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------|-------------|
| Interest . . . . .                                                                             | f 86.436,47 | f 85.380,98 |
| Huren . . . . .                                                                                | „ 15.501,88 | „ 13.978,24 |
| Vergoeding Centraal Comité van<br>A.R. Kiesverenigingen inzake<br>College van Advies . . . . . | „ 25.000,—  | „ 22.000,—  |
| Nadelig saldo . . . . .                                                                        | „ 12.478,08 | „ 3.266,23  |

|                     |                     |
|---------------------|---------------------|
| <u>f 139.416,43</u> | <u>f 124.625,45</u> |
|---------------------|---------------------|

Nagezien en akkoord bevonden,  
w.g. T. van der Kooij,  
accountant.

# BEGROTING VOOR 1964

| Inkomsten                                                             | 1964                      | 1963                      |
|-----------------------------------------------------------------------|---------------------------|---------------------------|
| Interest hypotheeken en leningen<br>voor waarborgsom . . . . . f      | 37.211,—                  | f 39.503,—                |
| Interest obligaties . . . . . f                                       | 23.464,—                  | f 23.037,—                |
| Dividend aandelen . . . . . „                                         | 26.439,—                  | „ 24.860,—                |
|                                                                       | <u>f 49.903,—</u>         | <u>f 47.897,—</u>         |
| Af: bankkosten . . . . . „                                            | 1.500,—                   | „ 1.090,—                 |
|                                                                       | <u>„ 48.403,—</u>         | <u>„ 46.807,—</u>         |
| Huren . . . . . „                                                     | 15.016,—                  | „ 15.190,—                |
| Vergoeding Centraal Comité in-<br>zake College van Advies . . . . . „ | 25.000,—                  | „ 25.000,—                |
| Rente te beleggen gelden . . . . . „                                  | 1.500,—                   | „ 750,—                   |
|                                                                       | <u>f 127.130,—</u>        | <u>f 127.250,—</u>        |
| Te kort . . . . . „                                                   | 22.820,— <sup>1)</sup>    | „ 5.400,—                 |
|                                                                       | <u><u>f 149.950,—</u></u> | <u><u>f 132.650,—</u></u> |
| <b>Uitgaven</b>                                                       |                           |                           |
| Salarissen . . . . . f                                                | 98.300,—                  | f 85.600,—                |
| Sociale verzekering . . . . . „                                       | 6.250,—                   | „ 5.300,—                 |
| Pensioenpremie . . . . . „                                            | 10.000,—                  | „ 7.900,—                 |
| Bibliotheek . . . . . „                                               | 4.000,—                   | „ 4.000,—                 |
| Onderhoud . . . . . „                                                 | 5.000,—                   | „ 5.000,—                 |
| Verlichting, verwarming e.d. . . . . „                                | 6.750,—                   | „ 6.250,—                 |
| Verzekeringen . . . . . „                                             | 450,—                     | „ 450,—                   |
| Ongevallen/invaliditeitsverz. . . . . „                               | 750,—                     | „ 750,—                   |
| Belastingen . . . . . „                                               | 1.000,—                   | „ 1.000,—                 |
| Huishoudelijke onkosten . . . . . „                                   | 7.000,—                   | „ 5.350,—                 |
| Algemene onkosten . . . . . „                                         | 700,—                     | „ 700,—                   |
| Kantoorbehoeften . . . . . „                                          | 2.000,—                   | „ 2.000,—                 |
| Porti, telefoon en telegrammen . . . . . „                            | 1.500,—                   | „ 2.000,—                 |
| Reis- en vergaderkosten . . . . . „                                   | 2.500,—                   | „ 3.000,—                 |
| A.R. Staatskonde . . . . . „                                          | 1.500,—                   | „ 1.000,—                 |
| Inventaris . . . . . „                                                | 750,—                     | „ 750,—                   |
| Onvoorzien . . . . . „                                                | 1.500,—                   | „ 1.600,—                 |
|                                                                       | <u><u>f 149.950,—</u></u> | <u><u>f 132.650,—</u></u> |

<sup>1)</sup> Het Centraal Comité heeft besloten in het exploitatietekort tegemoet te komen met f 11.000,—.

## JAARVERSLAG

### VAN HET VERBAND VAN VERENIGINGEN VAN ANTI-REVOLUTIONAIRE GEMEENTE- EN PROVINCIEBESTUURDERS OVER 1963

Bij het Verband zijn aangesloten de tien provinciale verenigingen van a.r. gemeente- en provinciebestuurders (waaronder één vereniging voor de provincies Noord-Brabant en Limburg) alsmede de Vereniging van burgemeesters, wethouders en gemeentesecretarissen „Groen van Prinsterer”.

Volgens de van de onderscheidene verenigingen ontvangen opgaven bedroegen de aantallen leden per 1 januari 1964 voor

|                        |     |
|------------------------|-----|
| Friesland              | 143 |
| Groningen              | 162 |
| Drenthe                | 89  |
| Overijssel             | 107 |
| Gelderland             | 91  |
| Utrecht                | 114 |
| Noord-Holland          | 130 |
| Zuid-Holland           | 338 |
| Zeeland                | —   |
| Noord-Brabant/Limburg  | 51  |
| „Groen van Prinsterer” | 300 |

Elke aangesloten vereniging wijst leden aan in het algemeen bestuur van het Verband naar de maatstaf van één bestuurslid per 100 leden van die vereniging of een gedeelte daarvan. Voorts wijzen het Centraal Comité van Anti-Revolutionaire Kiesverenigingen en de Doctor Abraham Kuypersstichting ieder een bestuurslid aan.

Het dagelijks bestuur van het Verband bestond gedurende het verslagjaar uit de heren H. M. Oldenhof, voorzitter, W. M.

de Jong, penningmeester, N. van der Brugge, algemeen adjunct, M. H. L. Weststrate en mr. J. H. Prins, secretaris.

De jaarlijkse algemene vergadering van het Verband werd gehouden op 7 november 1963 in het gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Utrecht. In zijn openingswoord besprak de voorzitter enige stellingen behorende bij het proefschrift van dr. C. J. Verplanke over Subsidiëring van de kerkenbouw. Na het huishoudelijk gedeelte kwam aan de orde het onderwerp voor deze bijeenkomst: Christelijke politiek in gemeenten en provincien. Dit onderwerp werd in de morgenvergadering ingeleid door mr. J. H. Prins. In de middagvergadering behandelde een forum, bestaande uit de heren H. M. Oldenhof, voorzitter, K. J. de Jong, J. H. Prins, M. W. Schakel en M. H. L. Weststrate, de door de vergadering over dit onderwerp gestelde vragen. De tekst van het openingswoord alsmede een weergave van de inleiding werden opgenomen in De Magistratuur van november 1963 tot februari 1964.

De commissie tot herziening van de leidraden voor een a.r. gemeente- en provincieprogram, bij de aanvang van het verslagjaar bestaande uit de heren H. M. Oldenhof, voorzitter, A. Bakker, mr. J. H. Prins, secretaris, drs. S. van Tuinen, dr. C. J. Verplanke, M. H. L. Weststrate en drs. J. A. Dirksen, adjunct-secretaris, werd aangevuld door de benoeming van de heer A. P. Timmer. De commissie vergaderde drie maal en wel op 7 februari, 28 maart en 3 september. De commissie hoopt de resultaten van haar werkzaamheden in de loop van het vergaderseizoen 1964/1965 aan de verenigingen te kunnen aanbieden.

De aangesloten verenigingen hielden de volgende vergaderingen:

| Friesland   |                 |                                                                         | aantal<br>aanwezig |
|-------------|-----------------|-------------------------------------------------------------------------|--------------------|
| 28 maart    | mr. L. H. Bouma | De ruimtelijke ontwikkeling van het Friese platteland                   | 28                 |
| 14 december | mr. D. H. Okma  | De recreatie in Friesland                                               | 43                 |
| Groningen   |                 |                                                                         |                    |
| 30 maart    | P. van Strijen  | Het maatschappelijk werk mede i.v.m. de taak van de gemeentebestuurders | 32                 |
| 15 oktober  |                 | Excursie naar de gemeente Hoogezand-Sappemeer                           | 50                 |
| 5 november  | dr. H. A. Brasz | Bestuur, ethiek, wetenschap                                             | 40                 |

| Drenthe                |                             |                                                                                            | aantal<br>aanwezig |
|------------------------|-----------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------|
| 25 mei                 | ir. G. Maas                 | De wettelijke bepalingen inzake de uitbreidingsplannen                                     | 38                 |
| 23 november            | P. van Strijen              | De gemeentelijke overheid in het geheel der sociale ontwikkeling                           | 35                 |
| Overijssel             |                             |                                                                                            |                    |
| 6 juni                 |                             | Huishoudelijke vergadering met excursie te Hardenberg, bijgewoond door leden met hun dames | 52                 |
| 23 november            | A. Borstlap                 | Het sociale vraagstuk en de gemeenten                                                      | 26                 |
| Gelderland             |                             |                                                                                            |                    |
| 8 november             | M. H. L. Weststrate         | Gemeente en recreatie                                                                      | ?                  |
| Utrecht                |                             |                                                                                            |                    |
| 1 maart                | mr. P. van Zanten           | Gemeentelijke grondpolitiek                                                                | 29                 |
| 24 april               | N. van der Brugge           | Fluoridering van drinkwater                                                                | 12                 |
| 12 november            | J. J. G. Boot               | Gemeente en bejaardenzorg                                                                  | 25                 |
| Noord-Holland          |                             |                                                                                            |                    |
| 9 februari             | prof. mr. I. A. Diepenhorst | Overheid, sport en ontspanning                                                             | 29                 |
| 12 oktober             | prof. mr. Th. A. Versteeg   | De wet op het voortgezet onderwijs                                                         | 16                 |
| 14 december            | D. A. J. Spek               | Op welke wijze kan een raads-lid het beste zijn taak vol-brengen?                          | 34                 |
| Zuid-Holland           |                             |                                                                                            |                    |
| 24 augustus            | ir. W. F. Schut             | De nieuwe wet op de ruimte-lijke ordening                                                  | 71                 |
| 23 november            | M. H. L. Weststrate         | Het wetsontwerp tot voor-lopige voorziening van het gemeentelijk belastinggebied           | 52                 |
| Zeeland                |                             |                                                                                            |                    |
|                        |                             | geen opgave ontvangen                                                                      |                    |
| Noord-Brabant/Limburg  |                             |                                                                                            |                    |
| 20 april               |                             | Verschillende aspecten van het gemeentelijke financiële beleid                             | 21                 |
| „Groen van Prinsterer” |                             |                                                                                            |                    |
| 13 en 14 juni          | B. Roolvink                 | Modern sociaal beleid                                                                      | 52                 |
|                        | mr. H. H. Douma             | Het wetsontwerp Rijnmond                                                                   | 52                 |



N.B.

In verband met de datum voor de algemene vergadering van Zuid-Holland (23 november, zie boven) werden de gebruikelijke streekvergaderingen verschoven naar begin 1964.

De contributie van de aangesloten verenigingen was op 1 januari 1964 als volgt:

|                        |   |      |           |
|------------------------|---|------|-----------|
| Friesland              | f | 7,—  |           |
| Groningen              | „ | 8,—  |           |
| Drenthe                | „ | 11,— |           |
| Overijssel             | „ | 7,50 |           |
| Gelderland             | „ | 6,—  |           |
| Utrecht                | „ | 8,—  |           |
| Noord-Holland          | „ | 10,— |           |
| Zuid-Holland           | „ | 7,50 | en f 11,— |
| Zeeland                | „ | 8,50 |           |
| Noord-Brabant/Limburg  | „ | 10,— |           |
| „Groen van Prinsterer” | „ | 8,50 |           |

In alle gevallen is zowel het abonnement op De Magistratuur als de bijdrage voor het Verband in de contributie begrepen.

De commissie van redactie van De Magistratuur onderging in 1963 geen wijziging. Zij bestond uit de heren J. C. Haspels, voorzitter, mr. J. van der Haar, mr. J. H. Prins, secretaris, B. van 't Riet, M. W. Schakel, mr. L. A. van Splunder en M. H. L. Weststrate.

Ook door middel van de gedurende het verslagjaar verzorgde 29e jaargang is getracht regelmatig voorlichting te geven aan a.r. gemeente- en provinciebestuurders.

**STATEN-GENERAAL**  
**ZETELVERDELING**  
**IN DE EERSTE KAMER EN DE TWEEDE KAMER**  
**DER STATEN-GENERAAL**

**Eerste Kamer 1963.**

|                    |    |
|--------------------|----|
| K.V.P. . . . . .   | 26 |
| P.v.d.A. . . . . . | 25 |
| V.V.D. . . . . .   | 7  |
| A.R.P. . . . . .   | 7  |
| C.H.U. . . . . .   | 7  |
| P.S.P. . . . . .   | 2  |
| C.P.N. . . . . .   | 1  |

---

75

**Tweede Kamer 1963.**

|                    |    |
|--------------------|----|
| K.V.P. . . . . .   | 50 |
| P.v.d.A. . . . . . | 43 |
| V.V.D. . . . . .   | 16 |
| A.R.P. . . . . .   | 13 |
| C.H.U. . . . . .   | 13 |
| P.S.P. . . . . .   | 4  |
| C.P.N. . . . . .   | 4  |
| S.G.P. . . . . .   | 3  |
| B.P. . . . . .     | 3  |
| G.P.V. . . . . .   | 1  |

---

150

# VERSLAG

## VAN DE ANTI-REVOLUTIONAIRE FRACTIE IN DE EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL OVER HET JAAR 1963

### 1. Samenstelling

De fractie bestaat uit de volgende leden:

|                                    |                         |                             |       |
|------------------------------------|-------------------------|-----------------------------|-------|
| H. Algra                           | Huizumerlaan 30         | Leeuwarden<br>05100—        | 6668  |
| dr. W. P. Berghuis                 | de la Sablonièrekade 8  | Kampen<br>05292—            | 2773  |
| prof. mr. I. A. Diepen-<br>horst   | Wilhelminalaan 4c       | Zeist<br>03404—             | 3312  |
| prof. mr. W. F. de Gaay<br>Fortman | Zuidwerfplein 7         | 's-Gravenhage<br>070—850750 |       |
| J. Schipper                        | Joh. Wagenaarkade 83 I  | Utrecht<br>030—             | 34462 |
| J. Tjalma                          | v. Limburg Stirumstr. 8 | Hoogeveen<br>05280—         | 2733  |
| prof. dr. J. Zijlstra              | Bavoylaan 14            | 's-Gravenhage<br>070—854982 |       |

### 2. Bureau

De samenstelling van het bureau is als volgt:

|                   |   |                             |
|-------------------|---|-----------------------------|
| Voorzitter        | — | dr. W. P. Berghuis          |
| Vice-voorzitter   | — | J. Schipper                 |
| Secretaris        | — | J. Tjalma                   |
| Tweede secretaris | — | prof. mr. I. A. Diepenhorst |

### 3. Verdeling der werkzaamheden

|                 |                                                                   |
|-----------------|-------------------------------------------------------------------|
| Berghuis        | Algemene politieke beschouwingen                                  |
| Zijlstra        | Algemene financiële beschouwingen                                 |
| Tjalma          | Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin<br>Algemene Zaken |
| De Gaay Fortman | Bezitsvorming en P.B.O.                                           |
| Berghuis        | Buitenlandse Zaken                                                |
| Algra           |                                                                   |

|                 |                                                                  |
|-----------------|------------------------------------------------------------------|
| Diepenhorst     | Justitie                                                         |
| De Gaay Fortman |                                                                  |
| Tjalma          | Binnenlandse Zaken                                               |
| Schipper        | Ambtenaren-zaken                                                 |
| Zijlstra        | Pensioenfonds                                                    |
| Algra           | Staatsdrukkerij en Uitgeverijbedrijf                             |
| Algra           |                                                                  |
| Diepenhorst     | Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen                              |
| Schipper        |                                                                  |
| Zijlstra        | Financiën                                                        |
| Tjalma          | Provincie- en Gemeentefonds                                      |
| Zijlstra        | Staatsmuntbedrijf                                                |
| Algra           | Defensie                                                         |
| Tjalma          | Volkshuisvesting en Bouwnijverheid                               |
|                 | Verkeer en Waterstaat                                            |
|                 | Zuiderzeefonds                                                   |
|                 | P.T.T. en Rijkspostspaarbank                                     |
|                 | Staatsvissershavenbedrijf                                        |
| Zijlstra        | Economische Zaken                                                |
| Schipper        |                                                                  |
| De Gaay Fortman | Sociale Zaken en Volksgezondheid                                 |
| Schipper        | Maatschappelijk Werk                                             |
| Algra           | Kabinet van de Vice-Minister-President<br>(Suriname en Antillen) |
|                 | Landbouw                                                         |
| Tjalma          | Visserij                                                         |

#### 4. Vaste Kamercommissies waarvan een lid der fractie deel uitmaakt

|                   |                                                  |
|-------------------|--------------------------------------------------|
| Schipper          | Commissie voor de verzoekschriften               |
| Algra             | Gemengde Commissie voor de stenografie           |
| Algra en Berghuis | Commissie voor Buitenlandse politiek             |
| Zijlstra          | Vaste Commissie voor Financiën                   |
| Tjalma (voorz.)   | Vaste Commissie voor Verkeer en Waterstaat       |
| Zijlstra          | Vaste Commissie voor Economische aangelegenheden |
| Algra             | Vaste Commissie voor Suriname en Ned. Antillen   |

#### 5. a. Navo-Parlement

dr. W. P. Berghuis

#### b. Beneluxraad

J. Tjalma lid, dr. W. P. Berghuis plaatsvervangend lid.

#### c. Raad van Europa

J. Tjalma

In het thans volgende overzicht is in het kort weergegeven hetgeen de leden der fractie in de openbare vergaderingen der Kamer hebben te berde gebracht.

### **Algemene politieke beschouwingen**

26 november 1963 (Handelingen blz. 117)

Aangezien de heer Berghuis wegens ongesteldheid afwezig was, hield de heer *Algra* als waarnemend fractievoorzitter de algemene politieke beschouwingen.

Deze stelde allereerst de vraag wat onder een parlementair kabinet dient te worden verstaan, om te concluderen, dat blijkens de feiten en de regeringsverklaring wij thans met een zodanig kabinet hebben te maken.

Spr. behandelde daarna de verkiezingsuitslag, waarbij hij aandacht wijdde aan de wijze, waarop de P.v.d.A. in het afgelopen parlementaire tijdperk oppositie had gevoerd en verkiezingspropaganda had bedreven, waarbij hij er de aandacht op vestigde, dat het resultaat, n.l. het verlies van 5 zetels, voor haar een nederlaag betekende.

Hij onderstreepte vervolgens, dat het afgetreden kabinet een goed beleid had gevoerd met het gevolg, dat het werknemersaandeel in de toegenomen welvaart reëel was, terwijl bovendien de werktijd was verkort.

Spr. besprak daarna de gang van zaken bij de kabinetsformatie, waarbij hij als zijn oordeel te kennen gaf, dat na de verkiezingen niet een informateur, maar een formateur had moeten worden aangewezen.

Hij wees er op, dat wij als anti-revolutionairen principieel gelijk staan tegenover liberalen en socialisten. Beide komen niet verder dan tot een spreken over menselijke waarden, en oordelen het onjuist om als politieke partij de geopenbaarde normen van het evangelie te aanvaarden.

Bij zijn poging tot formatie van een kabinet had de heer De Kort te maken met moeilijkheden binnen zijn eigen fractie.

Na zijn mislukking was de aanwijzing van een informateur, n.l. de heer Beel juist. Het resultaat van zijn werk is het kabinet-Marijnen.

„Dit kabinet ligt in de lijn van de verkiezingsuitslag, wij aanvaarden een morele binding en wij geven het de beste wensen mee voor een rit zonder ongelukken. Sterker nog: wij zeggen

dit kabinet, ondanks onze kritiek op de voorgeschiedenis, onze politieke steun toe en doen dat loyaal."

Vervolgens ging de heer Algra na, zulks naar aanleiding van een opmerking van de heer Vondeling, hoeveel ministers en staatssecretarissen als parlementariërs zijn te beschouwen.

Daarna vergeleek hij, omdat de socialisten, die vroeger hun Duitse partijgenoten tot voorbeeld namen, nu Labour volgen, het Engelse parlementaire systeem met het Nederlandse.

Spr. keerde daarop terug naar de verklaring van de Minister-President: het kabinet is parlementair, want het is gevormd *in* overleg met de fractievoorzitters. Dit betekent, dat deze als formateurs zijn opgetreden met als belangrijkste resultaat het accoord van Wassenaar met bijbehorende bouwstenen.

Dit betekent ook, dat de instemming van ieder der 4 fractievoorzitters wordt geacht die van zijn groep in te sluiten. Zo is er via dit accoord een formele binding gekomen met het kabinet, naast de morele binding.

Er mogen enkelen uit de boot vallen van de fractieleden, maar als nu eens een hele fractie „en compagnie" uit de boot valt, wat dan?

Dan hangt de fractievoorzitter.

En de formateur was reeds als fractielid gebonden voor hij als formateur optrad!

De verantwoordelijkheid van de formateur is wat in de war geraakt; dat is niet zonder gevaar, want de kabinetsformatie mag geen zaak van makelaardij tussen de fracties zijn.

Hij hoopt niet, dat hiermee een nieuw tijdperk is ingeluid, waarbij de dualiteit in ons staatsbestel nog wel met de mond wordt beleden, maar in feite wordt ontkend. Kabinet en fracties zijn in zekere zin elkaars gevangene.

De ervaring leert: als een kabinet er eenmaal is, vindt het in zijn bestaan zelf een grote mate van onaantastbaarheid, omdat er geen of weinig alternatieven zijn; de regel: wie breekt, betaalt, is blijkbaar niet meer van toepassing. Er is geen kabinet mogelijk zonder de K.V.P. De een zal het een fatum noemen en de ander een zegen.

Een deel van het gemeen overleg wordt verschoven naar en gecompriimeerd in de formatieperiode. Het kabinet heeft gedurende zijn bestaan en de fracties hebben tijdens de formatie een overwicht. Dit overwicht is maar schijn, want het wordt toch weer spoedig losgemaakt en verzwakt.

Een gedetailleerd accord kan spoedig door de feiten worden achterhaald.

De formateur kreeg ook de formule voor de verdeling der Ministerszetels, waarmede wij te dicht gekomen zijn bij de formule van de heer Vondeling, die sprak over partijen, die Ministers leveren.

De prioriteit, die aan de woningbouw is toegekend, juicht spr. toe, maar hij heeft enkele opmerkingen betreffende de Bouwnota.

Het aantal arbeiders in de woningbouw is in zes jaar met 10% gestegen en de productie is dezelfde gebleven; daartegen helpt geen nota.

De heer Algra vroeg:

1. Hebben wij bij de voorgenomen loonpiek voor de bouwvakarbeiders te maken met kabinetsbeleid?
2. Heeft het kabinet zich de gevolgen hiervan gerealiseerd voor de bouwkosten?
3. Is de Minister van oordeel, dat, indien er meer vergunningen worden uitgegeven, de productie zal stijgen?

Wat de homogeniteit van het kabinet betreft, denkt hij ook aan de aankondiging van de Minister van Sociale Zaken omtrent de verhoging van de A.O.W.

Vervolgens staat spr. stil bij het loonbeleid en de verhouding van de S.E.R. tot de Stichting van den Arbeid, benevens het radio- en televisiebeleid.

#### **Algemene financiële beschouwingen**

10 december 1963 (Handelingen blz. 184)

De heer *Zijlstra*, die als Kamerlid zijn maidenspeech hield, wijdde deze aan de algemene financiële beschouwingen, die voor het eerst zonder schriftelijke voorbereiding werden gehouden.

Spr. begon met te zeggen, dat hij slechts na ernstige aarzeling reeds thans het woord voerde, aangezien het een goede gewoonte is, dat een afgetreden bewindsman zich niet terstond begeeft op het terrein van zijn opvolger.

Ofschoon de toepassing van deze regel voor een kleine fractie niet eenvoudig is, zou hij toch van het woord hebben afgezien, wanneer hij zich kritisch tegenover de Minister had moeten opstellen. Dat is echter bepaald niet het geval, want diens beleid

heeft vrijwel spr.'s volle instemming en het deed hem bijzonder genoeg de steun, die de waarnemend fractievoorzitter bij de algemene politieke beschouwingen aan het kabinet had toegezegd, ten aanzien van de Minister nog eens te onderstrepen.

De heer Zijlstra wijdde vervolgens aandacht aan de wel eens geuite wens om Financiën, Economische en Sociale Zaken tegelijk te behandelen en gaf aan waarom hij hier niet voor voelde.

Daarna sprak hij over de gevolgen van de loonexplosie en over de onzekerheid, waarin wij dienaangaande verkeren evenals ten opzichte van de betalingsbalans, waarbij hij een vergelijking trof met hetgeen in 1956 en 1957 is geschied.

Temporiseren van overheidsbestedingen is op haar plaats, want deze categorie zit al aan de top.

De investeringen in het bedrijfsleven bevinden zich niet op een zeer hoog niveau, maar het cijfer voor de consumptie is aan de lage kant.

Spr. maakte een prognose van de te verwachten loon- en prijsstijging en over hetgeen ons te wachten staat bij een tekort op de betalingsbalans.

Het verband tussen reëel loon en werkgelegenheid kan in 1964 een actueel probleem worden, want Nederland bevindt zich op het scherp van de snede.

Er is gezegd, dat, wanneer de prijsstijging de spuigaten uitloopt, de vakbeweging zal terugslaan door het vragen van een nieuwe loonronde. Spr. schetst de gevolgen, die hieruit zouden voortvloeien.

Wat verder het eventueel optreden van een betalingsbalans-tekort betreft, het zou onjuist zijn daartegen een bestedingsbeperkingsprogram af te kondigen, maar ook moet de fout worden vermeden om, wanneer het zover is, door creatie van liquiditeiten de doorwerking van dat proces te stoppen, te verlengen en voorlopig te neutraliseren.

Wat men financieel nodig heeft, zal men alsdan moeten lenen op de kapitaalmarkt.

Spr. merkt verder op, dat bij de discussies over de loon- en prijsontwikkeling in de laatste maanden bitter weinig is gesproken over de noodzakelijkheid om de geldwaarde zo stabiel mogelijk te houden.

Handelende over de ruimteverdeling, over uitgaven en belastingen, wijst hij er op, dat zulks een politieke en niet een wetenschappelijke keuze is.



Bij deze keuze is in het accoord van Wassenaar de lijn van het vorige kabinet grosso modo doorgetrokken.

Het is juist, dat men hierbij aan de woningbouw voorrang heeft verleend.

Spr. is overigens benieuwd hoe lang de financiële paragrafen van het accoord van Wassenaar het zullen uithouden.

Het lijkt hem verstandig, dat een wetsontwerp tot neutralisering van de progressie zo spoedig mogelijk wordt ingediend, maar dat de datum van ingang later zal worden bepaald.

Het is het beste over de revaluatie niet al te veel te spreken; corrigeren van de koers van de munt moet een uitzonderlijke uitzondering blijven.

Spr. besloot met de verwachting uit te spreken, dat de Minister tengevolge van de loon- en prijsontwikkeling voor hete vuren zal komen te staan en dat het stormcentrum, nu het Sociale Zaken is gepasseerd en zich reeds bij Economische Zaken bevindt, bij Financiën zal terecht komen.

Hij twijfelt er niet aan of de Minister zal deze stormen doorstaan en herhaalt, dat hij „op onze steun en ons vertrouwen kan rekenen”.

Bij de replieken ging de heer *Zijlstra* o.a. in op het betoog van de heer De Wilde inzake de positie van het P.T.T.-bedrijf. Als men dit bedrijf overeenkomstig het advies van de commissie Goedhart zelfstandig wil maken, moet men ook aan de P.T.T. de reserveringsmogelijkheden geven die met de gemiddelde situatie in het bedrijfsleven overeenstemmen.

Tegenover hen, die al te enthousiast de P.T.T. een eigen status willen geven, wees spr. er op, dat de Staatsmijnen nooit enige hinder hebben ondervonden van hun positie.

Ten aanzien van de liquiditeitspolitiek waarschuwde spr. nogmaals ertegen als er een tekort op de betalingsbalans zou ontstaan, aanzienlijke liquiditeiten te creëren.

Wat de verhouding tussen uitgaven en nationaal inkomen aangaat, trad de heer *Zijlstra* in discussie met mejuffrouw Zeeenberg.

Hij betoogde verder, dat een vermogensvermeerderingsbelasting geen zoden aan de dijk zou zetten. Als men meer openbare voorzieningen wil dan overeenkomt met 4% inkomensstijging per jaar, dan zal men moeten zeggen: óf de eliminering van de progressie wil ik niet of ik wil nieuwe indirecte belastingen.

Spr. wijst er op, dat de P.v.d.A. nog nooit tegen een wetsontwerp tot belastingverlaging heeft gestemd. Wenst men meer collectieve voorzieningen en geen verhoging van de indirecte belastingen, dan zal men tegen verlaging van de inkomstenbelasting moeten stemmen.

Tenslotte merkte spr. op niet eenzijdig de vakbeweging te hebben gewaarschuwd, maar dat hij een analyse had gegeven van de ernstige ontwikkeling, die mogelijk is.

Tijdens het kabinet De Quay heeft een loon- en prijsbeleid, dat een zekere geleidelijkheid heeft trachten te waarborgen, een belangrijke stijging van het werknemersaandeel in het nationale inkomen tot gevolg gehad; dit aandeel kan nu wel eens gereduceerd worden.

### Buitenlandse Zaken

23 april 1963 (Handelingen blz. 339)

De heer *Berghuis* ving aan met het grote respect der fractie uit te spreken voor de wijze, waarop de heer Luns zijn functie in zijn gehele persoon heeft geconcentreerd.

Hij vraagt zich echter af of er in de toekomst niet een nevenfunctionaris nodig zal zijn, waarbij hij denkt in de richting van een staatssecretaris en niet aan een tweede Minister in gesubordineerde positie.

Daarnaast denkt hij aan een sterke plaats, die de Minister-President in internationale aangelegenheden zou moeten krijgen.

Spr. wijst er op, dat alle landen, ook het onze, samen betrokken zijn in de totaliteit van wereldpolitiek, hetgeen hij nader uiteenzet.

Dit maakt een verdere uitbouw van de organisatie der Verenigde Naties noodzakelijk. Langs deze weg schijnt het hem toe, dat op den duur de voortdurende dreiging van een kernoorlog zal kunnen worden weggenomen.

Het rammelt echter in de UNO nog aan alle kanten. De wereldrechtsorde in de ware zin van het woord zullen wij niet halen al zullen wij deze weg met grote vasthoudendheid moeten bewandelen.

Zoals de overgang van het private vorstenrecht uit de middeleeuwen naar de gewaarborgde publieke rechtsorde eeuwen van vallen en opstaan heeft gekost, zo zal de overgang van de nationaal geïnspireerde rechtsorde naar een wereldrechtsorde decennia van vallen en opstaan kosten. Wij zullen bereid moe-

ten zijn veel dingen te nemen, die op zichzelf niet aan onze inzichten voldoen, indien wij de ontwikkeling van het geheel daarmee kunnen dienen.

Spr. komt daarna op het feit, dat Frankrijk binnen het kader der E.E.G. de onderhandelingen met Engeland heeft afgebroken. Door het Frans-Duitse verdrag nam de verwarring nog toe. De grondslagen van het Atlantisch verbond en van de Europese eenwording zijn in het geding. Het onmogelijk maken van Englands toetreding is niet het belangrijkste; dat zal wel een keer in orde komen.

Het vasthouden aan de Atlantische lijn is het eerste punt, waaromtrent thans onder de bondgenoten van de vrije wereld en ook onder de Europese landen zekerheid moet bestaan.

Het tweede punt is dat van de aard van de Europese integratie. Er is alle reden de noodzakelijkheid uit te spreken, dat om te beginnen de landen van de Zes weten wat zij met betrekking tot de uiteindelijke politieke doeleinden willen, althans de Vijf zullen het ook van elkaar mogen horen, opdat zij weten wat zij aan elkaar hebben.

De heer *Algra* wilde gaarne iets naders vernemen omtrent het standpunt van de Regering inzake de multilaterale atoommacht.

Verder wees hij op de noodzakelijkheid voor de partijen en voor de organen van het volk om tot klaarheid te komen betreffende het gebruik van atoomwapens.

Hij gaf uiting aan zijn dankbaarheid voor hetgeen de heer Schermerhorn had gezegd over historische schuld en verantwoordelijkheid.

Bij hetgeen deze over kennisoverdracht heeft opgemerkt maakt spr. enkele kanttekeningen.

Tenslotte wijdt hij aandacht aan de ontwikkelingsgebieden.

Ook de heer *Diepenhorst* sprak over de ontwikkelingslanden.

#### Algemene Zaken

26 maart 1963 (Handelingen blz. 265)

De heer *De Gaay Fortman* merkte op dat de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie in dood tij zit; hij ging na waar de p.b.o. vandaan komt, waarvoor hij haar geschiedenis memoreerde. De gedachte werd geboren in een tijd, waarin men, in tegenstelling tot nu, een beperkte opvatting van de staatstaak

had. Wat de tegenwoordige taak van de p.b.o. betreft, voelt spr. er niet voor, dat bedrijfslichamen veel verordeningen maken. Er blijft overigens voor hen nog genoeg te doen over op publiekrechtelijk terrein en wel in de eerste plaats omdat veel waarde te hechten is aan continuïteit en ten tweede omdat het publiekrechtelijk bedrijfslichaam alle bedrijfsgenoten omvat, terwijl het privaatrechtelijk bedrijfsorgaan door velen als een vreemde zaak wordt gezien.

De totstandkoming van de p.b.o.-lichamen is nog steeds van grote betekenis om de arbeider volwaardig deelgenoot te doen worden in het maatschappelijk bestel. Hij begrijpt niet, dat ondernemers en vakbeweging zich niet meer inspannen ter verwezenlijking van de p.b.o.

Daarna wijdt spr. aandacht aan de gebeurtenissen in Hollandsche Veld om tenslotte te bespreken hoe men de sfeer rondom de p.b.o. kan verbeteren.

#### Regeling van het Voortgezet Onderwijs

5 februari 1963 (Handelingen blz. 2039 v.v.)

De heer *Algra* verheugde er zich over, dat het in het Nederlandse parlement mogelijk is principiële debatten te voeren, hetgeen voortvloeit uit het feit, dat wij hier partijformaties kennen, die wortelen in geloofsovertuiging en die hebben leren verstaan, met name in onze nog steeds voortdurende schoolstrijd, dat de politiek alles te maken heeft met de diepste beginselen, die aan het leven vastheid en richting geven.

Spr. merkt op, dat hij al enkele jaren met de Minister bij de behandeling van de begroting voorpostengevechten heeft geleverd betreffende dit wetsontwerp.

Hij wijst er op, dat de bewindsman voor dit wetsontwerp met zijn Thomistische inslag in de Tweede Kamer zeer bijzonder de steun van de socialistische woordvoerder heeft ontvangen.

Hij ontkent de noodzaak om het gehele voortgezet onderwijs in één wet te regelen. Zelfs is er geen noodzaak om alle voortgezet onderwijs wettelijk te regelen; die noodzaak is er alleen voor bepaalde delen van dat onderwerp. Er is een tendens bij de Minister naar totaliteit, naar de greep op het geheel van het culturele leven, zonder dat deze bewindsman de totalitaire staat wil.

In hoever hebben wij hier te maken met een eigentijdse, aan

een democratisch staatsbestel aangepaste modificatie van de klassieke Thomistische visie?

Uit alles blijkt wel, dat het de Minister er om te doen is heel het voortgezet onderwijs tot een object van staatszorg te maken. Hoe hij het zich allemaal voorstelt, daarover horen wij weinig.

Het overgangsrecht ontbreekt en er wordt in het wetsontwerp zeer veel gedelegeerd. De Minister denkt reeds aan een gymnasiale opleiding zonder Grieks, maar zonder Grieks is er geen gymnasium waaraan de Griekse en Latijnse taal en cultuur worden bestudeerd.

Spr. ontkent op grond van een dertigjarige ervaring als leraar aan een gymnasium, dat de bèta-afdeling te zwaar is.

Wanneer wil de Minister splitsen?

Dit is niet het openen van nieuwe energiebronnen, maar een concessie aan een kwalijke ontwikkeling en dat klemmt te meer omdat het een wetsvoorstel is, dat voor een verre toekomst geldt.

Er zitten in dit wetsontwerp verbeteringen voor bepaalde sectoren van het onderwijs, maar dat is niet de hoofdzaak, want het gaat om de grote lijn, om de beginselen, om het fundament.

Spr. heeft grote bezwaren tegen 's Ministers opvattingen over de vrijheid van onderwijs.

Van A.R. zijde zijn die opvattingen gewogen en te licht bevonden, door de socialisten zijn zij in de Tweede Kamer aanvaard; openbaar én bijzonder onderwijs, aldus de Minister, hebben die vrijheid gemeenschappelijk.

Hij heeft de geschiedenis geweld aangedaan bij de nadere uitwerking hiervan en een verwarring stichtend betoog gehouden.

In de Grondwet wordt nergens van de vrijheid van onderwijs gesproken; daarin wordt gezegd: het geven van onderwijs is vrij. Dit betekent alleen, dat daarvoor geen toestemming van de overheid meer nodig is, zoals dat vóór 1848 wel het geval was.

Het standpunt van de Minister, dat het toen ging om de vrijheid van openbaar en bijzonder onderwijs is uit de lucht gegrepen; de historische fundering van 's Ministers betoog ontbreekt geheel.

Afgezien hiervan: het openbaar onderwijs kan en wil niet vrij zijn; het is staatsonderwijs en de overheid bepaalt wat eventueel de geestelijke grondslag van dat onderwijs zal zijn. Zij is

het bevoegde gezag in de openbare school.

De Minister zou er goed aan doen eens uit te leggen hoe de vrijheid van het openbaar onderwijs zal worden gerealiseerd in gebondenheid aan de Overheid.

Het standpunt van de bewindsman komt hierop neer: de vrijheid van onderwijs is de grondslag van het gehele Nederlandse onderwijs, zowel openbaar als bijzonder; die vrijheid wordt wel is waar bij het openbaar onderwijs anders gerealiseerd, maar in wezen hebben wij te maken met dezelfde vrijheid.

De Minister schijnt die redenering nodig te hebben om te komen tot een zoveel mogelijk geparallelleerde regeling van het openbaar en bijzonder onderwijs. Om tot zo'n regeling te komen gaat de Minister enerzijds telkens betogen, dat de rechten van de Staat tot regeling van het bijzonder onderwijs groter zijn, met name wat betreft de inrichting van het onderwijs, dan wij willen toegeven, en aan de andere kant, dat de gebondenheid van het openbaar onderwijs aan de Staat maar betrekkelijk is.

Hier ligt spr.'s kernbezwaar tegen het wetsontwerp; hij verwijst in dit opzicht naar de redevoeringen van de heren Bruins Slot en Versteeg in de Tweede Kamer.

Cort van der Linden heeft goed begrepen, dat het al meer ging om de tegenstelling tussen christelijk en neutraal onderwijs en hij heeft geschreven het te zullen toejuichen, dat in plaats van overheids-onderwijs regel werd bijzonder onderwijs, niet alleen het confessionele onderwijs.

Die wens, die ook het ideaal van Minister Heemskerk was, is voor technisch- en landbouwonderwijs vrijwel in vervulling gegaan.

Er is echter in vele gemeenteraden tegenwerking wanneer een urgentieverklaring voor christelijk technisch onderwijs gevraagd wordt.

Spr. zet daarna uiteen, dat het wetsontwerp aan Gedeputeerde Staten opdraagt na te gaan of voldoende openbaar onderwijs wordt gegeven, waarbij kennelijk uit het oog is verloren dat technisch- en landbouwonderwijs in de regel aan bijzondere, eventueel neutrale scholen wordt gegeven.

De linkerzijde gaat dit niet ver genoeg; zij wil, dat aan de gemeenten de gelegenheid zal worden gegeven op kosten „van de gemeenschap” openbare scholen voor voortgezet onderwijs te stichten.

De voorstanders van het openbaar onderwijs willen hierdoor een middel hebben om de planprocedure, die zij anders zo roemen, kapot te maken.

Spr. heeft bezwaar tegen de commissie-De Roos, die de Minister in het leven heeft geroepen; hij zet dit nader uiteen en is niet bereid een kat in de zak te kopen.

In het ontwerp zijn de „christelijke en maatschappelijke deugden” gehandhaafd, een formule, die uit de Franse tijd stamt en die geen beletsel heeft gevormd om op de openbare scholen de strikste neutraliteit te handhaven, het gebed te verbieden en de Bijbel te weren. De christelijke deugden zijn welbewust los gemaakt van de Christus.

Noch de Minister, noch de voorstanders van het openbaar onderwijs weten een andere formule te vinden.

Is het zo moeilijk te vertellen wat het overheidsonderwijs is? Of gaat het om een formule, die zeer tegenstrijdige opvattingen en bedoelingen onder één woord moet vangen?

Spr. concludeert, dat de algemene teneur, de totaliteit van dit wetsontwerp, mede gezien de toelichting, voor hem beslissend is en voor hem onaanvaardbaar.

De heer *Schipper* gaf, na een historisch overzicht, te kennen, dat hij een raamwet geprefereerd zou hebben, waarin voor de andere wetsvoorstellen algemene regelen zouden worden gesteld.

Spr. ziet zeer waardevolle elementen in het wetsontwerp, dat thans aan de orde is, met name voor het technisch onderwijs, waar de urgentieverklaring van de gemeenteraad zal vervallen.

Een niet minder belangrijk voordeel is, dat de pacificatie tot alle vormen van onderwijs wordt doorgetrokken; in dat licht zal de planprocedure bezien moeten worden.

Spr. stelt verscheidene vragen omtrent de betekenis van bepaalde artikelen, met name of de planprocedure voor uitgebreid technische scholen en hogere technische scholen niet geldt.

Wat het gevoerde overleg betreft, meent spr. dat de organisaties op de Minister hebben gewacht en omgekeerd, waardoor kortsluiting is ontstaan.

Het zal hem niet gemakkelijk vallen voor het ontwerp te stemmen, maar wij staan voor de moeilijke beslissing of wij door verwerping de algehele vernieuwing van de wetgeving op het voortgezet onderwijs van de hand moeten wijzen of dat wij genoeg moeten nemen met het mindere, nu gebleken is, dat het meerdere niet is te verkrijgen.

In zijn repliek betoogde de heer *Algra*, dat er tussen de rooms-katholieke en anti-revolutionaire opvattingen omtrent de Staat een duidelijk verschil is. Ook het opkomen van het subsidariteitsbeginsel heeft dat niet wezenlijk veranderd, hetgeen spr. nader aantoonst.

Hij treedt vervolgens met de Minister in discussie over de toepassing van het automatisme bij de stichting van ulo-scholen.

De heer Schermerhorn en de Minister hebben betoogd, dat de openbare school niet neutraal is, maar zij hebben niet gezegd wat zij dan wel is.

De heer *Berghuis* kondigde aan, dat de meerderheid van zijn fractie voor het wetsontwerp zal stemmen.

Hij vestigde er de aandacht op, dat de onderwijswetgeving met name voor de anti-revolutionaire of christelijk-historische richting zeer nauw luistert.

Zij is in zekere zin zelfs de concrete aanleiding geweest voor haar georganiseerd optreden in de vorige eeuw, een historisch adeldom, waaraan zij ook thans nog ten opzichte van de vrijheid der ouders inzake opvoeding en opleiding van de kinderen in volle omvang vasthoudt.

De bezwaren van de heer *Algra* worden door de gehele fractie in belangrijke opzichten gedeeld.

Wanneer van A.R. zijde een wetsontwerp had moeten worden opgesteld — quod non — zou het er qua structuur anders hebben uitgezien. De theorie, welke de Minister huldigt omtrent de verhouding tussen openbaar en bijzonder onderwijs en met name met betrekking tot zijn kennelijke opvattingen omtrent de positie van het openbaar onderwijs als vanzelfsprekend en normaal verschijnsel, worden ook door die leden van de fractie die vóór zullen stemmen niet gedeeld. Zij acht het bovendien een ernstig bezwaar, dat het U.L.O. aan de L.O.-wet wordt onttrokken.

De fractie wil echter ook de positieve zijden van het wetsontwerp niet uit het oog verliezen. Vergeleken bij de geldende wetgeving op het gebied van het voortgezet onderwijs, brengt het belangrijke verbeteringen.

Bij het afwegen van de pro's en contra's geeft de doorslag het antwoord op de vraag of bij aanvaarding van dit wetsontwerp de vrijheid van onderwijs in gevaar is.

De vrijheid van richting en van schoolkeuze wordt in dit wetsontwerp niet bedreigd; wel wordt de vrijheid van inrich-



ting in belangrijke mate aan algemene regeling gebonden en daardoor ingeperkt.

De meerderheid van de fractie is van oordeel, dat de vrijheid van inrichting, hoezeer ook van belang, een zaak van andere en beslist minder principiële orde is dan de vrijheid van richting. Het is zelfs de vraag of er in dit opzicht veel zal veranderen.

Er blijft overigens een belangrijke marge, waarbinnen de bijzondere scholen zich vrij kunnen bewegen.

Voor een minderheid der fractie wegen de bezwaren zodanig, dat zij tegen zal stemmen. De meerderheid zal voorstemmen; zij is van mening, dat daarmee de belangen van het voortgezet onderwijs het beste worden gediend.

Vóór het wetsontwerp stemden de heren Berghuis, Diepenhorst, Elfferich, De Gaay Fortman en Schipper; tegen de heren Algra, Haspels en Tjalma.

#### **Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen**

14 mei 1963 (Handelingen blz. 2253)

De heer *Algra* beperkte zich in het debat, omdat de Minister niet aanwezig kon zijn en door Minister Klompé werd vervangen.

Spr. begon met de vijfdaagse schoolweek te bespreken, waarvan hij geloofde, dat deze zou worden doorgevoerd op grond vooral van de gehele maatschappelijke ontwikkeling en ook omdat zij al jaren aan honderden scholen bestaat.

Spr. betoogt, dat indien de lagere scholen aan de vereiste 1040 schooluren voldoen, deze vrij zijn om die uren in 5 dagen te geven, zodat zij hiervoor geen toestemming van de Rijksinspectie behoeven.

Hij wijst er verder op, dat bijzondere scholen eveneens vrij zijn om, naast de Rijksinspectie, een eigen inspectie te hebben, mits niet voor Rijksrekening.

Spr. heeft geen bewondering voor de houding, die de hoogleraren in de klassieke talen ten opzichte van het eindexamen innemen.

Dit neemt niet weg, dat hij wel bezwaren heeft tegen de noodregeling, die de Minister heeft ingevoerd, waarbij kennelijk de bedoeling voorziet om de eindexamens voor h.b.s. en gymnasium zoveel mogelijk te nivelleren.

Het eindexamen voor geschiedenis is ingekort tot een kwartier, hetgeen volkomen onvoldoende is.

Is het de bedoeling om het aantal lesuren, dat door onbevoegde leraren mag worden gegeven, te beperken tot 20?

Spr. noemt vervolgens twee bezwaren tegen de verlaging van de leerlingenschaal, al is deze verlaging uitermate gewenst.

1. In tal van afgelegene streken zijn niet voldoende onderwijzers te vinden; hierbij speelt ook de classificatie een rol.
2. Voor elke onderwijzer is een lokaal nodig.

Er zullen honderden schoollokalen moeten worden bijgebouwd. Is dit geregeld met de Minister van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid?

Spr. komt dan tot radio en televisie en behandelt de vraag of het gewenst is, dat een Kamerlid tevens bestuurder is van een omroepvereniging.

Die vraag moet dan ook gesteld worden omtrent de combinatie Kamerlid-landbouworganisatiebestuurder, eveneens betreffende bestuurders van vakbonden en tevens aangaande Kamerleden, die via een bouwcombinatie bij de commerciële televisie worden betrokken.

Tenslotte sprak de heer Algra over dichters en schrijvers, die zich tot de Regering hebben gewend om financiële steun en blijkbaar pensionarissen van de Staat begeren te worden, waarbij hij er op wees, dat de modernisten weinig worden gelezen, omdat zij geen normbesef hebben. Zij zijn ten opzichte van het volk geïsoleerd. In hun werken komt dikwijls verachting tot uiting ten aanzien van wat het volk heilig en dierbaar is. In allerlei moderne literatuur is het animale troef.

De kunst is niet gebaat met een algemene bijstandswet voor kunstenaars.

Een groepsregeling voor hen is praktisch onuitvoerbaar.

Moet het bij zo'n bijstandsregeling onverschillig laten of een schrijver het leven ondermijnt of een volstrekt nihilisme t.a.v. het evangelie aanprijst, dan wel de mensen helpt God en daarvoor zichzelf terug te vinden?

Er is een moderne kunst ontstaan, die arm is en leeg. De Regering moet bij haar subsidiëring een duidelijke grens trekken, anders loopt zij vast in de jungle.

De heer *Diepenhorst* merkte op, dat de universiteit zich doorgaans in een wat scheve positie tegenover de Staat bevindt. Er wordt door de academie terecht naar zelfstandigheid ver-

langd, maar er dient haar staatsgeld te worden toegelegd. Het onderwijs wordt met de dag duurder.

Er moeten door de Overheid maatstaven worden gehanteerd. Op het ogenblik is er nog een achterstand bij de Vrije Universiteit en bij die in Nijmegen.

De wetenschap is in de koude oorlog betrokken: Rusland levert per 1 miljoen inwoners 400 ingenieurs, de Verenigde Staten 200 en West-Europa 70.

Spr. geeft ook nog verder vergelijkende cijfers. Hij betoogt voorts, dat men niet de ene wetenschap ten koste van de andere mag verheerlijken.

Dank zij de wet op het wetenschappelijk onderwijs en het geleidelijk daaraan wennen van ons academische leven zal de vernieuwing niet geheel zonder schokken verlopen.

Aan de eenheid van de werkkring van een hoogleraar dient zo lang mogelijk te worden vastgehouden, maar in het raam van de faculteit dient een zekere arbeidsverdeling plaats te vinden. De splitsing van de wetenschappen is metterdaad niet te keren.

Het Engelse voorbeeld van een regelmatig aftreden op 65-jarige leeftijd moeten wij, als het mogelijk is, volgen.

Verstandige stofkeuze is een eerste eis, maar men stuit aanstonds op de maatschappij, die bepaalde eisen stelt.

Spr. wil een campus-universiteit alle kansen geven. Nu Enschede daartoe overgaat, worden eigenlijk alle demografische berekeningen, die gemaakt zijn voor de vestiging van een derde T.H. overbodig.

In dit verband vraagt hij zich af of men Rotterdam een universiteit kan onthouden.

De heer Diepenhorst eindigde met op te merken, dat de wetenschap niet de voornaamste waarde in het leven vertegenwoordigt, maar het kan toch geschieden dat ook in de wetenschap enige lof gebracht kan worden aan Hem, in Wie alle schatten van waarheid en kennis verborgen liggen.

De heer *Schipper* ving aan met arbeidsverbod en leerplichtverlenging te bespreken.

Verlenging van de leerplicht zou in veel opzichten een zegen voor onze jeugd zijn. Bij verlenging met één jaar gaat het nu om 15.000 en in 1970 nog maar om 11.000 leerlingen voor wie zeker een plaats bij het voortgezet onderwijs is te vinden, wanneer men de meisjes buiten beschouwing laat.

Spr. geeft cijfers betreffende de leerplichtige leeftijd in het buitenland.

De heer *Haspels* vestigde de aandacht op het verschil in financiële positie tussen het Rijk en de gemeenten.

Bij aanvragen ex artikel 72 der L.O.-wet komt de vraag niet aan de orde of de financiën der gemeente het toelaten een bepaalde uitgaaf te doen. Mutatis mutandis geldt hetzelfde bij artikel 50 der Kleuteronderwijswet.

Het zwaartepunt bij de procedure ex artikel 72 ligt bij de inspecteur van het l.o.

Spr. trekt het standpunt van de Minister, dat het muziekonderwijs een zaak van het gemeentebestuur is, in twijfel. Voor instandhouding van muziekscholen is Rijkssubsidie noodzakelijk. In dit verband merkt hij op, dat het wetsontwerp tot uitbreiding van het gemeentelijk belastinggebied nog niet is ingediend.

Vervolgens bepleit hij verhoging van Rijkssubsidie aan lees-zalen.

Tenslotte vraagt hij aandacht voor de subsidiëring van het kleuteronderwijs, waarbij niet de kosten van het openbaar, maar kennelijk die van het bijzonder onderwijs tot maatstaf dienen.

Bij de replieken kwam de heer *Algra* terug op het debat over de gesubsidieerde schrijvers. Hij merkt op, dat hij niet alle modernisten over één kam heeft geschoren.

Aan de hand van een citaat uit „Het Vrije Volk” toont hij aan, dat ook een recensent in dat blad grote bezwaren heeft tegen sommige modernisten.

De Overheid mag niet zeggen, dat zij alleen op het artistieke heeft te letten bij de normen, die zij voor subsidiëring aanlegt en dat zij de inhoud verder niet heeft te beoordelen.

## **Binnenlandse Zaken**

5 maart 1963 (Handelingen blz. 2191)

De heer *Tjalma* begon met te informeren naar het standpunt van de Minister inzake autorijscholen, zulks in verband met artikel 208 van de Grondwet en het standpunt ter zake van de heer Oud.

Spr. behandelde daarna de decentralisatie, waarvan hij constateert, dat deze niet is gelukt, hetgeen voor een deel hieraan

is toe te schrijven, dat veel departementen niet aan de gemeentebesturen willen overlaten om iets te doen of niet te doen.

Spr. kant zich tegen de memorie van antwoord, waarin als surrogaat voor autonomie het zelfbestuur wordt gesteld.

Ten aanzien van de commissie decentralisatie merkt spr. op, dat daarin het Ministerie van Financiën en de waterschappen niet waren vertegenwoordigd.

Daarna behandelt spr. de districtsform voor gemeenten, waarbij hij zich verzet tegen de gedachte, die de Minister mischien als proefballon heeft opgelaten om de Regering bij wet te machtigen districten bij koninklijk besluit in het leven te roepen; het gaat hem te ver, als een dergelijke regeling tegen de zin der desbetreffende gemeenten zou worden opgelegd.

Vervolgens behandelde spr. de burgemeestersvacatures. Hij wees op de lange duur daarvan, waardoor gemeentebelangen niet worden gediend.

Daarna besprak hij de vacatures te Werkendam en Woudrichem.

Vervolgens wijdde hij aandacht aan aangelegenheden van de politie en de Bescherming Bevolking.

Tenslotte behandelde hij personeelsaangelegenheden en pensioenmaatregelen om daarna de balans op te maken van het vierjarig beleid van de Minister, waarbij hij constateerde, dat deze zijn opposenten gewoonlijk op hoofse wijze was tegemoet getreden, al is hij daarbij niet altijd diep op de aangevoerde argumenten ingegaan.

#### **Kabinet van de vice-Minister-President (Suriname en Antillen)**

17 april 1963 (Handelingen blz. 292)

De heer *Algra* memoreerde, dat de voorzitter van de Surinaamse delegatie, die in 1954 de onderhandelingen over het Statuut afsloot, n.l. de heer A. Currie, nu tot gouverneur van Suriname werd benoemd.

Thans heeft dit land, evenals de Antillen, een van zijn landzaten tot gouverneur.

Komende tot de Minister, zei de heer *Algra*, dat de heer *Korthals* op voortreffelijke wijze heeft voortgebouwd op het werk van wijlen Minister *Kernkamp*.

Spr. gewaagde verder van het bezoek der beide oudste prinsessen aan Suriname en de Antillen.

Wat het Statuut betreft, Suriname wenst herziening hiervan

en dat is zijn recht, maar er is geen reden om van Nederlandse zijde hierop aan te dringen.

Spr. dringt voorts aan op voldoende beveiliging in het Caraïbisch gebied met het oog op Cuba, Venezuela en andere onrusthaarden in de omgeving.

Hij stelt de vraag hoe de positie van de K.L.M. in dit gebied zal worden en wijdt aandacht aan de economische positie van de Antillen en Suriname.

Tenslotte dringt hij er op aan de Surinaamse en Antilliaanse jeugd, die hier vertoeft, op te vangen.

### Begroting van Landbouw en Visserij

9 april 1963 (Handelingen blz. 3335)

De heer *Elfferich* betreurt het, dat het de Minister, in tegenstelling met het voorafgaande jaar, thans niet was gelukt bij het prijsbeleid overeenstemming te bereiken met het Landbouwschap. Hij zou gaarne zien, dat de Minister met cijfers en feiten aantoonde, dat het Landbouwschap overvraagd heeft.

Spr. stelt daarna de vraag: Landbouw, waarheen gaat gij?

Er is bij de landbouw een groeiend gevoel van onbehagen, veroorzaakt door een niet voldoende meekomen met de welvaart, terwijl anderzijds terecht wordt aangedrongen op mechanisatie, investeren, verbetering van produktiemogelijkheden, enzovoorts.

De nota inzake het te voeren landbouwbeleid is een knap stuk werk; echter zij beschrijft wel, maar kondigt nauwelijks concrete maatregelen aan.

De boer wil weten: als ik mijn bedrijf moet aanpassen en vreemd geld opnemen, zal het er dan allemaal weer uitkomen? Met andere woorden: wordt de gang naar de nieuwe tijd begeleid door een markt- en prijsbeleid, dat de financiële ingrepen draaglijk maakt?

De Vrije Boerenorganisaties geven bijna misdadige voorlichting; dit moet ook voor de Minister een teken aan de wand zijn om een doeltreffend en slagvaardig beleid te voeren.

Spr. signaleert de gezagsondermijnende gang van zaken in Hollandsche Veld. Vervolgens behandelt hij het valorisatiebeleid.

Daarna bespreekt hij de prijsontwikkeling van de aardappelen.

Het standpunt van de Minister met betrekking tot de lonen

in de landbouw acht hij te formeel, al draagt de bewindsman niet de primaire verantwoordelijkheid voor het loonbeleid.

Daarna wijdde de heer Elfferich aandacht aan het structuurbeleid en de Cultuurtechnische Dienst.

Vervolgens bepleit hij een raamwet betreffende het ontwikkelings- en saneringsfonds.

Wat de E.E.G. aangaat, wij zijn nu bijna op de helft van de overgangperiode en wat is er tot nu toe terecht gekomen van een wezenlijke prijstoenadering? Men krijgt de indruk, dat Frankrijk de graanschuur van Europa wil zijn, althans worden, en wat doet de Nederlandse Regering om ons land een soortgelijke plaats te bezorgen ten opzichte van de melk en de daaruit voortkomende producten?

Spr. breekt een lans voor regelmatige voortgang van de kassenbouw.

Wat de belangen van de visserij betreft, een brochure van de Zeeuwse vereniging voor visserijbelangen loopt niet over van waardering voor het samenspel tussen Overheid en bedrijfsleven. Het overleg van de Minister met de commissie ex artikel 8 van de Deltawet schijnt niet vlot te verlopen. Spoed is hier vereist.

Tenslotte vraagt hij meer tempo wat de werken aan de Scheveningse haven betreft; niet alleen de visserij, maar ook de exportbelangen van de tuinbouw zijn hierbij betrokken.

### Defensie

8 mei 1963 (Handelingen blz. 444)

De heer *Algra* ving aan met hulde te brengen aan onze militairen, die op Nieuw-Guinea een moeilijke taak hebben gehad.

Hij herinnert er daarna aan, dat de V.V.D.-fractie, bij monde van de heer Van Riel, een jaar geleden het vertrouwen in Minister Visser opzegde.

De Minister is echter, kennelijk met instemming van het kabinet, aangetreden.

De wijze, waarop de heer Van Riel heden heeft gesproken, was geheel anders dan verleden jaar. Spr. sluit zich aan bij hetgeen de heer Van Riel heeft gezegd omtrent hetgeen het kabinet en de Minister hebben gepresteerd.

Hij behandelt vervolgens de atoombewapening en in verband daarmee het standpunt van de Hervormde Synode benevens de moeilijkheden, die er kunnen rijzen met Hervormde legerpredikanten.

Hij wijst daarna op het feit, dat opvoering van de conventionele bewapening voor het westen geen equivalent biedt om het oosten te weerstaan.

Wat overigens het gebruik van atoomwapens betreft, wijst spr. er op, dat, hoewel beide partijen over gifgas beschikten, het in de Tweede Wereldoorlog niet is gebruikt.

Vervolgens wijdt hij aandacht aan de verkiezingspropaganda van de P.v.d.A., die zich als partij vóór atoombewapening heeft verklaard, maar tegelijkertijd zegt, dat tegenstanders hiervan ook bij haar terecht kunnen.

Hij wijst er verder op, dat de noodzakelijke specialisatie in de militaire dienst tendeert naar een beroepsleger, hetgeen kan leiden tot vervreemding tussen volk en krijgsmacht. Ook nu ontbreekt aan deze verhouding een en ander.

Wat de geestelijke verzorging betreft, deze is er niet in de eerste plaats voor de man in de kazerne, maar die aan het front. Hij herinnert er aan, dat een van de voorstanders van de humanistische verzorging gezegd heeft dat men in doodsnood, i.p.v. op Christus de Zaligmaker, ook kan wijzen op het moedige sterven van Seneca.

### **Maatschappelijk Werk**

29 januari 1963 (Handelingen blz. 3105)

De heer *Schipper* memoreerde, dat het Departement van Maatschappelijk Werk 10 jaar bestaat en sprak zijn waardering uit voor de arbeid van de opvolgende Ministers, ook wat de gerepatrieerden en Ambonezen aangaat.

Spr. citeert, wat de Heidelberger Catechismus, die thans 400 jaar geleden als leerboek werd uitgegeven, over het achtste gebod zegt. Daarin zijn de elementen aanwezig, die voor het maatschappelijk werk van betekenis zijn.

Spr. keert zich vervolgens tegen het woord „verzuiling”, dat in het voorlopig verslag voorkomt.

Daarna bespreekt hij de bejaardenzorg, in verband waarmee hij plaatselijke werkgemeenschappen bepleit voor hen, die geen raad weten met hun tijd; hier ligt een taak voor de Stichting van den Arbeid.

Hij wijst vervolgens op de sterke groei van het protestants maatschappelijk werk en vraagt de desbetreffende organisatie ook in het overleg te betrekken en dit niet tot de rooms-katholieke te beperken.

Daarna wijdt hij aandacht aan de gezinsverzorging, aan de



maatschappelijk werkers en de besturen van maatschappelijke organisaties.

Tenslotte maakt hij opmerkingen over gerepatriceerden en Ambonezen.

### Economische Zaken

12 februari 1963 (Handelingen blz. 3137)

Wegens verhindering van de heer De Gaay Fortman behandelde de heer *Elfferich* de begroting van Economische Zaken.

Deze bracht Minister De Pous dank voor het gevoerde beleid.

Bij de vraagstukken, die aan de orde komen, mag de mens als beelddrager Gods niet worden vergeten.

Het menselijk kunnen is beperkt; dat heeft de strenge winter wel bewezen.

Wat de economische positie betreft, de winstmarges dalen, de arbeidskosten stijgen en de concurrentie wordt sterker. Tengevolge hiervan nemen mechanisatie en automatisering toe; er komt daardoor gelukkig minder ongeschoolde arbeid. Dit leidt tot de noodzaak van meer technische scholing van onze bevolking. Spr. behandelt daarna de economische positie van de consument.

Daarna wijdt hij aandacht aan de schade, die de strenge winter heeft veroorzaakt, o.a. aan de glascultuur.

Vervolgens wijst hij op de veranderingen, die voor de middenstand voortvloeien uit het grootwinkelbedrijf.

Hij laat de industrie, met name de scheepsbouw de revue passeren en komt daarna tot de luchtverontreiniging, die door sommige bedrijven wordt veroorzaakt.

### Justitie

19 februari 1963 (Handelingen, blz. 2135)

De heer *Diepenhorst* acht het mogelijk, dat het Departement van Justitie een zeker conservatief merk draagt. Hij denkt hierbij o.a. aan de indruk die gewekt wordt als zou men jurist moeten zijn om de functie van referendaris te vervullen.

Intussen stelt hij, dat het recht behoort bij te blijven, ook op „afgesplitste rechtsgebieden”, zoals arbeids-, octrooi-, auteurs- en kartelrecht. Dan is er verder een economisch recht.

Wij weten op dit ogenblik eigenlijk evenmin als Buys met de rechtsstaat geheel raad.

Het wordt een volslagen fictie, dat ieder wordt geacht de wet

te kennen, een gevaarlijke situatie, want ordening gaat gepaard met sanctie. Er is een hoeveelheid wetsvoorschriften, waar de techniek een totaal ander karakter draagt dan het Burgerlijk Wetboek.

Spr. vraagt of het Ministerie van Justitie niet moet ingrijpen, in verband met de vele verkeersongevallen, ter bescherming van het leven.

Is men er van doordrongen hoe streekplannen en welstandsverordeningen de eigendom kunnen ontkrachten?

En wanneer wordt het de roeping van de Staat, misschien wel van het Departement van Justitie om economische concentraties te breken?

De Minister staat aan het einde van zijn bewindsperiode; hij ontwikkelde, als het nodig was, bijzonder goede bestuurskwaliteiten, maar als wetgever ging hij met vlagen te werk.

Toch heeft de Minister verdienstelijk werk verricht, o.a. ten opzichte van de spijtoptanten. Maar hoe is het gegaan met het Burgerlijk Wetboek? Van uitstel dreigt afstel te komen.

Voor het overige: soms schijnt de advocaat de bewindsman te bedwingen. Tempo en zorgvuldigheid bij het beantwoorden van correspondentie laten te wensen over en gebrek aan tempo is er ook in andere opzichten.

Spr. klaagt over gebrek aan snelheid bij rechtbanken.

Hij dringt aan op bespoediging bij het bevorderen van een wettelijke regeling voor vluchtelingen.

Vervolgens handelt hij over de oorlogsmisdadigers en het recht van gratie en daarna over de strafbejegening in huizen van bewaring en gevangnissen.

Tenslotte spreekt hij over de reclassering.

## Financiën

6 maart 1963 (Handelingen blz. 225)

De heer *Haspels* besprak bij deze begroting de financiële verhouding tussen het Rijk en de gemeenten, met name het op komst zijnde wetsontwerp inzake de verruiming van het gemeentelijk belastinggebied.

Hij behandelt voorts de vraag wie de eerst verantwoordelijke Minister is op dit terrein, n.l. die van Financiën of die van Binnenlandse Zaken, waarna hij aandacht wijdt aan de taakverdeling in dit opzicht tussen beide bewindslieden.

Vervolgens maakt hij opmerkingen over de perceptiekosten

bij verschillende belastingen en de kosten van aanmaningen tot betaling

#### Sociale Zaken en Volksgezondheid

12 maart 1963 (Handelingen blz. 3215)

De heer *Schipper* ving aan met het arbeidsverbod voor 14-jarigen te bespreken.

Daarna behandelde hij de bedrijfspensioenfondsen.

Wat de volksgezondheid aangaat, vestigde hij er de aandacht op, dat via radio en televisie gunstige invloed daarop kan worden uitgeoefend.

Spr. wees vervolgens op het gestegen verzuim wegens ziekte en ging de oorzaken daarvan na, waaronder ook het roken valt.

Tenslotte wijdde hij aandacht aan de lange weg, die afgelegd moet worden om bouwplannen op het terrein der volksgezondheid te verwezenlijken, wegens de moeilijkheid om een Rijks-goedkeuring te verkrijgen.

Spr. eindigde met zijn waardering uit te spreken voor het beleid, dat de Minister had gevoerd.

#### P.T.T.

26 maart 1963 (Handelingen, blz. 3269)

De heer *Tjalma* sprak namens de a.r. en c.h. fracties gezamenlijk. Hij begon met te wijzen op de snelle daling van de batige saldi van de P.T.T.

Spr. vestigde de aandacht op de vertraagde postbestellingen gedurende het weekend.

Daarna uitte hij klachten over de achterstallige telefoonaansluitingen, die thans tot 100.000 zijn gestegen, in verband waarmee hij er op wijst, dat telefoonaansluitingen voor het bedrijf veelal rendabel zijn.

Hij stelt vervolgens de vraag of de Regering aan de P.T.T., indien zij een zelfstandig bedrijf wordt, zal toestaan om zelf te beslissen omtrent het aangaan van leningen. Zo niet, wat zal dan het voordeel van die zelfstandigheid zijn?

Daarna wijdt hij aandacht aan de straalverbinding.

Vervolgens informeert hij hoe het staat met de controle op de aangifte van T.V.-toestellen.

Tenslotte spreekt hij over de gevolgen van de automatisering van de girodienst.

## Volkshuisvesting en Bouwnijverheid

2 april 1963 (Handelingen, blz. 3279)

De heer *Elfferich* ving aan met het opmaken van de balans van het vierjarig beleid, waarbij hij onderscheidde tussen taak en richting daarvan. Hij wijst daarbij op het woningtekort, dat het kabinet bij zijn optreden vond, op het bevolkingsaccres, dat jaarlijks 140.000 personen betreft, op de stijgende levensduur, de jongere leeftijd, waarop wordt gehuwd en op andere factoren, die de woningnood bevorderen, waarvan de opheffing 18 jaar na de bevrijding nog niet in zicht is.

Er komen steeds meer woningen in uitvoering en voortdurend minder gereed. Spr. gaat de redenen hiervan na om vervolgens de vraag te behandelen of de bouw naar wens verloopt.

Hij raadt de Minister aan met de industriële bouwondernemers en met de scheepsbouwers overleg te plegen over de woningproductie, waarbij een meerjarencontingent aanbeveling verdient. De bouw van woningfabrieken moet meer mogelijk zijn.

Verder dient er meer coördinatie te komen tussen gemeenten en andere opdrachtgevers om de continuïteit voor bouwers te waarborgen. Er moet nieuw enthousiasme komen in de woningbouw.

Daarna behandelt spr. de krotopruijing, de verlenging van de afschrijvingstermijnen voor de woningwetbouw en de grondkosten.

Tenslotte spreekt hij over de ruimtelijke ordening.

## Verkeer en Waterstaat

21 mei 1963 (Handelingen, blz. 3393)

De heer *Tjalma* constateerde, dat onder dit kabinet, na de belangrijke beslissingen over Lauwerszee, IJtunnel, Schiphol en Sloepplan, nu ook de puzzle van de Schelde-Rijnverbinding tot een oplossing was gebracht. Ook het wetsontwerp Bijdragewet Deltawerken is thans ingediend.

Spr. dringt aan op bespoediging van de memorie van antwoord betreffende het wetsontwerp uitkering wegen. Ook het uniform vaarreglement laat lang op zich wachten. De afdeling wetgeving aan het departement dient dan ook te worden versterkt.

Spr. verzet zich tegen de gedachte, die van de zijde van vele leden in het voorlopig verslag tot uitdrukking komt dat de overheid het vervoer moet ordenen.

Hij critiqueert vervolgens de langzame gang van zaken betreffende de goedkeuring van tariefsverhoging voor de Spoorwegen.

Daarna stipt hij het nieuwe beveiligingssysteem aan, dat N.S. zullen gaan invoeren.

Hij wijdt verder aandacht aan een spoorlijn Amsterdam-Schiphol-Leiden-Den Haag en de veerdienst Enkhuizen-Staveren. Vervolgens bespreekt hij de internationale binnenvaart en het beleid, dat de Staatssecretaris daarbij volgt, waarbij hij diens standpunt inzake de Acte van Mannheim in beschouwing neemt.

Hierna bespreekt de heer Tjalma de K.L.M. Vervolgens wijdt hij aandacht aan de Drentse kanalen en het Eemshavenproject.

Successievelijk behandelt hij daarna de salarissen van de waterstaatsingenieurs, de ijsbeweging in verband met het Delta-plan, de wegeaanleg en de grondonteigening.

Tenslotte dankt hij de Minister voor hetgeen deze in vier jaar heeft verricht.

#### **Veranderingen in de Grondwet**

Eerste lezing: 26 februari 1963 (Handelingen blz. 207)

De heer *Berghuis* vond het geen bevredigende gang van zaken dat wij voortdurend te maken hebben met detailherzieningen van de Grondwet, zodat bij elke verkiezing voor de Tweede Kamer enkele incidentele wijzigingen aan de orde komen.

Spr. ging accoord met de veranderingen, die de Regering in de troonopvolging voorstelt.

De wijzigingen, die aanhangig zijn gemaakt in verband met de veranderde positie van Nieuw-Guinea ontmoetten eveneens bij hem instemming, doch hij vraagt of het niet gewenst was geweest artikel 1, dat een omschrijving geeft van het gebied van het koninkrijk, breder te herzien. Het is zelfs betwistbaar of dit artikel in de Grondwet thuis hoort, aangezien het feitelijk slechts een geografische omschrijving bedoelt te geven; deze was beter op haar plaats in het Statuut voor het Koninkrijk.

Het zou juist zijn om voor de volgende herziening hierover in verbinding te treden met de Rijkspartners.

Eveneens verklaarde de heer *Berghuis*, dat zijn fractie accoord ging met de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd tot 21 jaar. Ook voor het passief kiesrecht zou deze leeftijd te verdedigen zijn, aangezien de politieke partijen selectie uitoefenen bij het stellen van kandidaten.

Niettemin kan hij zich verenigen met de leeftijd van 25 jaar,

welke voor de Tweede Kamer wordt voorgesteld. Hij acht geen redenen aanwezig om deze leeftijd voor de Eerste Kamer op 30 jaar te handhaven.

### Veranderingen in de grondwet

Tweede lezing: 12 november 1963 (Handelingen blz. 64 v.v.)

Wegens ongesteldheid van de voorzitter der fractie, de heer Berghuis, werd deze, bij de behandeling der Grondwetswijziging in Tweede lezing, vervangen door de waarnemend voorzitter, de heer *Algra*.

Deze sprak namens de fractie de wenselijkheid uit, dat er een Witboek zou verschijnen over de geschiedenis van de overdracht van Nieuw-Guinea.

Hij betreurde het dat de grote Enquêtecommissie haar werk niet heeft voltooid, voorzover de Indonesië-politiek betreft; hetgeen aan haar werk ontbreekt kan, voorzover Nieuw-Guinea betreft, alsnog worden aangevuld.

Voorts keerde hij zich tegen periodieke herziening van de Grondwet, die een lappendeken wordt en vroeg hij een algehele herschrijving van deze wet.

De heer *Diepenhorst* merkte op, dat thans sedert 1815 de twaalfde herziening wordt behandeld.

Het onderscheid tussen de Grondwet en een gewone wet gaat door veelvuldige herzieningen te loor. De algemene interesse voor de Grondwet vermindert en wij moeten er ons op bezinnen hoe wij én aan de betekenis van de Grondwet én aan het haar op op de hoogte der tijden houden recht laten wedervaren.

Veranderingen in de Grondwet kunnen niet te ver boven de volksovertuiging uitgaan; dat is voor hem ook een beslissende overweging bij de zeer moeilijke kwestie of men een verwijzing naar de souvereiniteit van de Almachtige in de constitutie zal opnemen. Een onderzoek blijft hier zeker de moeite waard.

Met de wijziging betreffende de troonopvolging gaat spr. accoord: de band tot het Oranjehuis blijft onverlet.

Tegen de omschrijving van het grondgebied in artikel 1 heeft hij geen bezwaar, al zou die omschrijving beter in het Statuut passen.

Hij sluit zich aan bij de vraag om een Witboek over Nieuw-Guinea te laten verschijnen, maar wil dit niet in verband brengen met de Enquêtecommissie voor het Londens beleid,

aangezien er tussen beide een groot verschil is, dat spr. nader uiteenzet.

In zijn repliek wees hij er o.a. op dat hij, in tegenstelling met de heer Samkalden, de grondwetswijzigingen niet uitsluitend zag als om een weg vrij te maken voor verdere ontwikkelingen, want de Grondwet is er ook om rechtswaarborgen te geven.

#### Onderzoek Oesterkweken

Het debat hierover werd gevoerd ten overstaan van de Minister van Landbouw en Visserij benevens van de bewindsman van Verkeer en Waterstaat.

De heer *Elfferich* constateert bij deze aangelegenheid gebrek aan coördinatie en voorts wisselend inzicht, hetgeen hij aan de hand van de stukken nader aantoont.

Het doet hem echter goed, dat, althans, zij het laat, de menselijke factor meer naar voren is gekomen, maar toch is het woord van de spreukendichter bewaarheid: uitgestelde hoop krenkt het hart.

Er is reeds geruime tijd verschil van gevoelen onder de oesterkwekers, waarbij de gedachte een rol heeft gespeeld, dat het uitspreken van een voorkeur voor de oesterproef elders, moeilijkheden zou betekenen met betrekking tot de regelingen ex art. 8 der Deltawet.

Namens zijn fractie deelt spr. mede, dat zij bereid is achter deze zaak een punt te zetten, mits twee voorwaarden vervuld worden.

Ten eerste, dat de toegezegde regelingen voor de kwekers thans met spoed ten uitvoer zullen worden gebracht.

Ten tweede, dat de belangen van de werknemers, ook die van de randbedrijven, loyaal in het geheel zullen worden betrokken.

Wordt aan deze voorwaarden voldaan, dan kan de Regering het vertrouwen van de Deltabevolking herwinnen.

#### Nederlands-Duits Verdrag

2 mei 1963 (Handelingen blz. 378)

De heer *Algra* stelde de vraag in welke onderhandelingspositie de Nederlandse regering zich tegenover de Duitse zou hebben bevonden, indien de grenscorrecties in 1949 niet hadden plaats gehad.

Wat de Eemskwestie aangaat heeft het tegenwoordige Duitsland zich op dezelfde wijze gedragen als de keizerlijke regering.

Hierin is Duitsland na de Tweede Wereldoorlog gesteund door Engeland.

De Eemsgrens is ongeregeld gebleven; spr. begrijpt niet, dat de Regering de overeenkomst op dit stuk niet onaanvaardbaar heeft verklaard.

Spr. behandelt uitvoerig de geschiedenis van deze aangelegenheid van 1454 af.

Wat het resultaat der onderhandelingen aangaat, de Duitsers hebben weten te bereiken, dat concurrentie van Delfzijl tegen Emden bij voorbaat wordt uitgeschakeld.

Gelet ook op de overige inhoud van het verdrag is dit slechts met gelatenheid en ergernis te aanvaarden.

### Schroot-affaire

7 mei 1963 (Handelingen, blz. 2233)

De heer *De Gaay Fortman* leidde als voorzitter het rapport in, dat de ter zake ingestelde commissie uit de Eerste Kamer had uitgebracht; de commissie had tot taak aan de Kamer advies uit te brengen over de nota, die de Minister van Justitie over de zgn. schrootaffaire aan de Kamer had toegezonden.

Spr. zette uiteen hoe de commissie te werk is gegaan, wie zij heeft gehoord en welke stukken zij heeft onderzocht.

Daarna sprekende als lid van zijn fractie merkt hij op, dat men de uitvoering van vereveningsregelingen, als waarover het hier gaat, niet aan belanghebbenden moet toevertrouwen en ook niet aan door hen in het leven geroepen lichamen.

Spr. behandelt het verschil in opvatting tussen de Hoge Autoriteit en de Nederlandse Regering, hierin bestaande, dat eerstgenoemde zegt: het nettorendement was basis voor de verevening en dat de laatste zegt: gij hebt toegelaten, dat er niet naar werd gehandeld.

Het Hof mag het niet voorstellen, gelijk het doet, dat de Brusselse instellingen voor haar corpora aliena waren, want zij waren deel van haar apparaat.

Wat de toekomst aangaat, een goed overleg tussen supranationale organen en de Nederlandse overheidsinstanties moet worden tot stand gebracht.

Hij concludeert tenslotte, dat het door de Minister gevoerde beleid de toets der critiek alleszins bevredigend kan doorstaan.



## Overdracht Nieuw-Guinea

22 mei 1963 (Handelingen blz. 2317)

De heer *Algra* vestigde er de aandacht op, dat het noodzakelijk is om te beschikken over gegevens, die betrekking hebben op de interimperiode, waarin de U.N.T.E.A., een commissie uit de Verenigde Naties, die het hoogste gezag in Nieuw-Guinea uitoefende. De vraag rijst of in die periode dit is geschied op een wijze, dat alles gewaarborgd bleef zoals in het verdrag is bepaald.

Regering en volksvertegenwoordiging dragen hiervoor een zekere medeverantwoordelijkheid. Daarom vraagt hij of de Regering een nota ter zake wil overleggen.

## Kapitaalsuitgaven publiekrechtelijke lichamen

28 mei 1963 (Handelingen blz. 475)

De heer *Haspels* kon instemmen met de algemene strekking van dit wetsontwerp, want het bevat een verbetering ten opzichte van het tot nu toe toegepaste systeem, al waren de getroffen voorzieningen niet altijd onvermijdelijk. Dit wetsontwerp beoogt bij gebleken noodzaak een beheersing door de centrale overheid van de financiële behoefte der lagere organen.

Spr. vraagt de toepassing van de nieuwe regeling te beperken tot strikte noodzaak, ook met het oog op de autonome rechten van de gemeenten.

Het doet hem genoegen, dat de Minister van Financiën de denkbeelden van prof. Pen en van dr. Van der Land radicaal heeft afgewezen.

Spr. behandelt daarna de kasgeldnorm, waarbij de behoeften van de takken van dienst niet meetellen.

## Wijziging pensioenwetgeving en verhoging van pensioenen

28 mei 1963 (Handelingen blz. 2344 v.v.)

De heer *Schipper* besprak het verschil tussen welvaartsvast en waardevast pensioen.

Ofschoon hij veel waardering had voor het wetsontwerp, waarbij voor het eerste is gekozen, wilde hij toch op de consequentie wijzen, dat, als de lonen zouden dalen, zulks ook met de pensioenen zou geschieden.

In de jaren dertig werden de salarissen en lonen wel, maar de pensioenen niet verlaagd.

Spr. vestigt er de aandacht op, dat de nieuwe pensioenwet

lang op zich laat wachten; daarna bespreekt hij het georganiseerd overleg voor ambtenaren.

Vervolgens wijst hij op het standpunt van de Minister om salarisverhogingen voor bepaalde groepen, zoals voor de politie, kleuteronderwijzeressen en verplegend personeel niet in aanmerking te nemen bij de berekening van reeds bestaande pensioenen, hetgeen hij een onbillijkheid acht.

Overigens is de voorgestelde regeling aanmerkelijk beter dan veelal in het particuliere bedrijf het geval is, hetgeen spr. met een voorbeeld aantoont.

### Algemene Bijstandswet

11 juni 1963 (Handelingen blz. 16)

De heer *Schipper* begon met de vraag op te werpen: Hoe stellen wij ons principieel op tegenover de armoede in onze samenleving? Op deze vraag gaf hij een uitvoerig en gemotiveerd antwoord.

Spr. behandelde vervolgens de vorm van steunverlening, zoals die vroeger bestond en verklaarde zich met de Minister tegen verstrekkingen in natura.

Hij onderschreef verder, dat de dienstverlening zo lang mogelijk in handen dient te blijven van het kerkelijk en particulier initiatief.

Spr. stelt de vraag of de Regering de Ambonezen voor de toepassing van deze wet als Nederlanders beschouwt en of zij ook geldt voor gerepatrieerde spijtoptanten.

Hij hecht grote waarde aan een plaatselijke adviescommissie.

Spr. besluit met te zeggen: Wij zijn de armoede in de rechtsfeer tegemoet getreden door middel van de sociale wetgeving. Er was evenwel nog een restgroep, bij wie dit tot nu toe in die rechtssfeer nog niet geschiedde. Wat thans plaats heeft, is, dat ook deze rechtsgroep van de aanvang af in de rechtssfeer helpend wordt tegemoet getreden, een rechtssfeer, die voortkomt uit de liefde tot de naaste, naar het grote gebod, dat Jezus ons geleerd en vóórgeleefd heeft als de grote Diaken.

De heer *Diepenhorst* zegt, dat deze wet vol onzekerheid is, wat vandaag bijna niet anders kan.

Het ontwerp heeft gekozen voor de plicht der overheid om steun te verlenen, niet voor het recht van de aanvrager die steun te verkrijgen. Maar tegelijk kan deze plicht van de overheid wel worden afgedwongen.

In overheidsplicht ligt „gehoudenheid”, zedelijke gebondenheid tot hulp. Hiervan willen verscheidenen voor de staat niet horen.

Zij plaatsen de kerk voorop. Zij willen de oude voorstelling, dat de overheid enkel subsidiair helpt. Dit staven zij dan met een beroep op de Bijbel. Men betuigt dan, dat de staat de kerk niet mag verdringen.

Maar als men de familiesteun voor die van de kerk wil laten gaan, is deze subsidiair.

Spr. waarschuwt voor minachting en voor adoratie van beginselen. Wij hebben te doen met een veelheid van gemeenschappen, gezin, familie, kerk, staat, vrije verenigingen.

Het begrip subsidiair helpt niet, want het gaat niet om meer- of minderwaardig. De Algemene Bijstandswet behoort te blijven dienen en mag niet heersen.

Tenslotte brengt spr. dank voor dit wetsontwerp aan de Minister.

#### **Herziening regeling toelating tot Universitaire Examens**

9 juli 1963 (Handelingen blz. 135)

De heer *Diepenhorst* gaf uiting aan zijn leedwezen, dat het amendement-Vermooten-Diepenhorst in de Tweede Kamer was aangenomen, ook al betrof het hier slechts een „neven”kwestie.

Overigens heeft hij weinig bedenkingen tegen het ontwerp.

Zijn tweede bezwaar betreft de opening der fiscale studierichting in de juridische faculteit.

Verder wijst hij er op, dat het Grieks bezig is te sterven, dat tegenwoordig in het algemeen alles, wat het gymnasium neerdrukt naar voren wordt gehaald, waartegenover men dan de al of niet vermeende voordelen der kweekschool bijzonder breed uitmeet.

Het gymnasium wordt ten onrechte in discrediet gebracht. Een gymnasium met zeer weinig Grieks is een onding. Spr. vraagt een nader antwoord van de Minister omtrent de waarde van het Grieks.

Hij laat in het midden of de theologische faculteiten bijzonder gelukkig zijn met verscheidene leerlingen van hogere technische scholen en kweekscholen.

Spr. uit bezwaren tegen het amendement-Vermooten, maar hij zal niettemin voor het wetsontwerp stemmen.

De heer *Algra* verzette zich tegen de wens van de heer Gielen

om de Staten-Generaal te kennen in het ontwerp van een Algemene Maatregel van Bestuur.

#### Begroting Gemeentefonds

2 juli 1963 (Handelingen blz. 125)

De heer *Tjalma* memoreert de indiening van een nieuw wetsontwerp tot verruiming van het gemeentelijk belastinggebied in dier voege, dat de gemeenten in uitzicht wordt gesteld een heffing op onroerend goed, die zowel de gebruiker als de eigenaar zal treffen.

Spr. betuigt instemming met het uiteindelijk voornemen, dat daarin ligt opgesloten om, zij het in etappes tot afschaffing van de personele en de grondbelasting te komen.

Hij wijst op de gevolgen van de verlaging van de leerlingenschaal voor de gemeentefinanciën, aangezien daaruit de bijbouw van schoollokalen voortvloeit. Is hierover interdepartementaal overleg gepleegd?

In dit verband vestigt hij er de aandacht op, dat de uitgaven ex artikel 72 van de Lager Onderwijswet niet vallen onder de normvergoeding van het Rijk.

Tenslotte vraagt hij aandacht voor de slinkende reserves van het Gemeentefonds.

#### Herziening gemeentelijke indeling van 20 gemeenten in Zuid-Holland

8 oktober 1963 (Handelingen blz. 19)

De heer *Tjalma* begon met de merkwaardige gang van zaken bij de behandeling van dit wetsontwerp in de Tweede Kamer te memoreren.

Hij maakte bezwaar tegen het aanhangig maken van wijzigingen voor 20 gemeenten, waarbij omtrent enige gemeenten algehele opheffing wordt voorgesteld.

Spr. maakt eveneens bezwaar tegen het bruggehoofd, dat aan Gouda ten zuiden van de IJssel is toegedacht, ten nadele van Goudarak, dat 2.300 zielen telt en op 1.800 inwoners zou terugvallen.

Waddinxveen acht hij niet rechtvaardig behandeld.

De voorgestelde gemeente Driebruggen zal slechts 3.000 zielen tellen, hetgeen niet een bestuurskrachtige gemeente waarborgt.

Het zwaartepunt in dit wetsontwerp ligt in de beoogde opheffing van Zwammerdam.

Spr. gaat de onderscheidene argumenten van de Minister na,

die echter volgens de bewindsman geen van alle de doorslag hebben gegeven, zodat de vraag rijst wat dan wel de reden tot het gedane voorstel is.

Het argument van de Minister, dat met het oog op Gouda bij dit wetsontwerp haast is, wijst spr. af, omdat deze gemeente reeds in 1947 grenswijziging heeft verzocht en het niet aangaat wanneer een wetsontwerp 16 jaar later de Eerste Kamer bereikt, te trachten deze in een dwangpositie te manoeuvreren. Dan had de Regering moeten voldoen aan een verzoek, dat Gouda herhaaldelijk tot haar gericht heeft om de grenzen van deze gemeente afzonderlijk onder ogen te zien.

Spr. concludeert, dat het wetsontwerp, tenzij de Minister zwaardere argumenten dan tot nu toe aanvoert, onaanvaardbaar is.

#### **Herindeling Vechtstreek**

5 november 1963 (Handelingen blz. 51)

De heer *Tjalma* wees op tegenstrijdigheden in de motivering van het doel van dit wetsontwerp, waarna hij de vraag stelde wat het doel eigenlijk was. Voor het behoud van het streek-eigene is geen grenswijziging nodig maar een streekplan.

Spr. signaleert vaagheden in de toelichting tot het wetsontwerp en het wisselend inzicht omtrent hetgeen met Nigtevecht diende te gebeuren. Er is blijkbaar geen bestuurlijk, maar een planologisch uitgangspunt geweest.

De Minister verwacht, dat grotere gemeenten beter het streek-eigene zullen bewaren, maar motiveert dit niet; bovendien rijst de vraag waarom Breukelen en Loenen, die de industrie willen bevorderen, daartoe het meest aangewezen zijn.

De financiële positie van Loenen zal beter worden, zegt de Minister, maar dit zal alleen te danken zijn aan Vreeland, dat aan Loenen zal worden toegevoegd.

Opheffing van Vreeland heeft ten gevolge dat de banden tussen deze gemeente en Nigtevecht, banden, die vooral bij vele publiekrechtelijke regelingen bestaan, worden verbroken.

Spr. hoopt, dat de kritiek op dit wetsontwerp en die op het wetsontwerp Gouda-Zwammerdam de Minister iets te zeggen zal hebben en . . . niet alleen de Minister.

#### **Wet op de Bejaardenoorden**

8 januari 1963 (Handelingen blz. 3083)

De heer *Schipper* noemde deze wet dringend nodig; hij heeft

er in de Kamer dan ook meermalen voor gepleit, want de hier en daar bestaande verordeningen en voorschriften zijn onvolgende.

Verschillende instanties zijn niet zonder zorg nu er slechts een betrekkelijk kleine groep bejaarden is, die financieel in staat is de kosten zelf te dragen, zodat de meesten bijstand moeten ontvangen.

Kerkelijke instanties hebben reeds vele jaren geholpen om de levensomstandigheden van bejaarden op peil te brengen.

Voor het stichten en onderhouden van bejaardencentra ligt er voor de diaconieën een grote taak. Het aantal particuliere tehuizen zal het getal tweeduizend niet ver ontlopen.

Tenslotte merkt hij op, dat het van betekenis is, indien bejaarden, wanneer zij daartoe in staat zijn, enig werk verrichten.

„Ondernemingen” met dat doel, zoals er een in Eindhoven bestaat, zouden op meer plaatsen kunnen worden gesticht.

#### **Tijdelijke voorziening systeem loonvorming**

15 januari 1963 (Handelingen blz. 3100)

De heer *De Gaay Fortman* achtte dit wetsontwerp o.a. belangrijk, omdat het demonstreert de groei van de politieke verantwoordelijkheid van maatschappelijke organisaties. Dit betekent, dat, wanneer de Regering met deze organisaties tot overeenstemming is gekomen, het voor het parlement moeilijk is om ten principale iets te veranderen, maar het houdt niet in, dat men niet over de juridische vormgeving zou kunnen spreken.

Het komt spr. voor, dat het wetsontwerp overbodig is, want in het B.B.A.-1945 staat een bepaling, die overdracht van bevoegdheden aan het georganiseerde bedrijfsleven mogelijk maakt.

Vervolgens gaat hij de wordingsgeschiedenis van dat artikel na, om tenslotte het nieuwe systeem aan een beschouwing te onderwerpen.

#### **Kernenergiewet**

19 februari 1963 (Handelingen blz. 3208)

De heer *De Gaay Fortman* wees er op, dat de ontdekking van de kernenergie en de verstrekkende consequenties hiervan de regeringen heeft overvallen.

Spr. stelt de vraag of het nodig is de ontwikkeling van deze energiebron in een aparte wet te regelen.

Hij vestigt de aandacht op de verhouding tussen Kernenergie-

en Veiligheidswet; het was beter geweest deze laatste wet buiten spel te zetten, voorzover de kernenergie betreft, want nu zijn de grenzen tussen deze beide wetten onduidelijk geworden.

Spr. verzoekt de Staten-Generaal op de hoogte te houden van de verdere ontwikkeling van de kernenergie.

Met het oog op de kernwapens zeggen sommigen: was de kernenergie maar nooit ontdekt. Wie dit zegt, verzaakt echter de roeping van het menselijk geslacht. Het is onze opdracht de grote werken Gods, in de schepping nedergelegd, aan het licht te brengen. Niet op de kernwapens, maar op de zegen, die de kernenergie bij vreedzame toepassing kan brengen, moet de nadruk vallen.

Hij wijdt vervolgens aandacht aan het industrialisatiebeleid en de gevolgen hiervan voor de landbouw.

Tenslotte maakt hij enkele opmerkingen over de ontwikkelingslanden.

#### **Wijziging Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen 1945**

18 juni 1963 (Handelingen blz. 51)

De heer *De Gaay Fortman* betuigde zijn instemming met dit wetsontwerp, omdat dit overeenstemt met de A.R. maatschappijbeschouwing en het de verantwoordelijkheid legt waar deze behoort.

Hij voegde daaraan toe, dat de overheid aan de maatschappelijke organen dan ook volledig vertrouwen moet geven; zij blijven privaatrechtelijke organen, aan wie publiekrechtelijke bevoegdheden worden toegekend. Bij alles wat zij doen, moeten zij het algemeen welzijn in het oog houden.

Dat is niet alleen de taak van de overheid, maar ook van de centrale organisaties.

Spr. behandelt daarna de positie van het College van Rijksbemiddelaars en de taak van dat College, waarbij hij tevens aandacht wijdt aan de zelfstandige bevoegdheid van dit College tot het opleggen van bindende regelen.

Hij merkt in dit verband op, dat hij weinig voelt voor een regeling van wat men het stakingsrecht noemt.

De heer *De Gaay Fortman* eindigde met enkele kanttekeningen over de onverbindendverklaring.

#### **Beroep Administratieve Beslissingen**

18 juni 1963 (Handelingen blz. 61)

De heer *Diepenhorst* wees er op, dat bij dit wetsontwerp een fundamenteel probleem aan de orde is.

Hij vestigde er de aandacht op, dat ten onzent de scheiding der machten voor een beschrijving van het practisch staatsrecht niet zoveel betekent.

Wat de voorgestelde regeling betreft, men kan zeggen: het is richten in eigen zaak en het is zelfs in strikte zin geen richten. De practijk leert hiertegenover, dat gepoogd wordt bij administratief beroep tot rechtvaardige beslissingen te geraken en dat men daarin ook slaagt.

Met te veel leerstelling begint men op administratief gebied — zoals in het algemeen bij het recht — niet veel.

Spr. is met het wetsontwerp nog niet volkomen gelukkig. Hij stelt de vraag of het risico om beroep tegen beschikkingen van lagere organen in te stellen te groot is.

De stof, welke geregeld wordt, is moeilijk. Hoofd- en bijzaken zijn echter helder onderscheiden.

#### Wijziging Wet Wetenschappelijk Onderwijs

25 juni 1963 (Handelingen blz. 103)

De heer *Diepenhorst* wees er op, dat het aanhangige wetsontwerp betreft de mogelijkheid tot het subsidiëren van theologische faculteiten aan bijzondere universiteiten. Spr. behandelt de betekenis van deze faculteit en haar voorgeschiedenis.

Hij onderscheidt het geldend gemaakte, het positieve recht en het recht, dat billijk schijnt te zijn.

Heden beslissen wij over het mogelijk maken der subsidiëring van tot universiteiten op een bepaalde grondslag behorende theologische faculteiten.

Vergeleken met 1876 zijn de bedragen, die de Hervormde Kerk ontvangt, verelvvoudigd. Deze had geen reden tot klagen, maar het doopsgezinde kerkgenootschap wilde niet voor subsidie in aanmerking komen en de anderen klaagden evenmin. Maar heden geeft men zich rekenschap van de feiten en is ontevreden. Voor een vergelijking met 1876 moet men echter de muntontwaarding niet buiten beschouwing laten.

De hoofdvraag is of voor de toekomst art. XIII aldus moet worden gewijzigd, dat kerkgenootschappen, die tot nu toe niets kregen, wel een redelijk bedrag zullen gaan ontvangen, terwijl voor hen, die tot dusver te weinig ontvingen, grotere sommen ter beschikking zullen komen. Deze vraag is in het wetsontwerp bevredigend beantwoord.



## VERSLAG

### VAN DE WERKZAAMHEDEN DER A.R. TWEEDE KAMERFRACTIE OVER HET JAAR 1963

#### 1. Samenstelling

Zelden zal er zoveel mutatie in de fractie zijn voorgekomen als in dit verslagjaar, het verkiezingsjaar 1963. De heren Bruins Slot, Roosjen, Verkerk, Biewenga en Veerman verklaarden zich om uiteenlopende redenen niet meer bereid een kandidatuur te aanvaarden. Zij hadden respectievelijk sinds 1946, 1937, 1946, 1948 en 1962 deel uitgemaakt van de fractie. Met hun vertrek moesten wij afstand doen van een groot stuk parlementaire ervaring. Als voorzitter en vice-voorzitter van de fractie werden de heren Bruins Slot en Roosjen zeer door ons gewaardeerd; ieder op zijn eigen wijze zetten zij hun stempel op het gezamenlijk beraad en het parlementaire werk en ook buiten de fractie had hun woord gezag.

Ook de heren Biewenga en Verkerk, erkende deskundigen op hun speciale terrein, hebben in en voor partij en fractie belangrijk werk verricht.

De heer Veerman was slechts één jaar Kamerlid maar was reeds volkomen ingeburgerd; ook hem missen wij node.

Daar wij een zetel moesten missen, werden de plaatsen van de vertrekkenden aanvankelijk ingenomen door vier nieuwe leden: mejuffrouw mr. J. C. Rutgers en de heren B. Roolvink, P. C. Elfferich en Tj. Walburg.

Toen mr. B. W. Biesheuvel de hem aangeboden portefeuille van Landbouw en Visserij aanvaardde, moesten wij ook hem uit onze gelederen missen. Zijn zetel werd ingenomen door de heer dr. N. G. Geelkerken.

Het was ons allen een oorzaak van vreugde, dat voor het eerst ook een vrouw deel ging uitmaken van onze fractie. Als lid van het Europees Parlement kreeg zij naast het normale Kamerwerk direct nog een belangrijke taak te vervullen.

## 2. Het fractiebureau

De dag na de verkiezingen, dus op 16 mei, kwam de fractie in haar nieuwe samenstelling bijeen, o.a. ter verkiezing van „het bureau”. De voorzittersvacature werd vervuld door de verkiezing van de heer H. van Eijdsen; vice-voorzitter werd mr. B. W. Biesheuvel en secretaris-penningmeester bleef de heer J. A. van Bennekom.

In deze samenstelling heeft het bureau echter slechts ruim twee maanden kunnen werken. Op 16 juli werd de heer Van Eijdsen getroffen door een ernstige ziekte, die na enige tijd overbrenging naar het ziekenhuis noodzakelijk maakte. Tot dusver is er nog weinig of geen sprake van verbetering in zijn toestand. Zijn ziekte betekent een groot verdriet voor de familie; om zijn deskundigheid en zijn beminnelijke persoonlijkheid genoot hij aller vertrouwen en vriendschap.

De heer J. Smallenbroek werd gekozen tot waarnemend voorzitter; in afwachting van de verdere ontwikkeling werd nog niet voorzien in de vacature van vice-voorzitter.

## 3. Fractiecommissies en Kamercommissies

Uiteraard moest ook deze samenstelling drastisch worden gewijzigd. Een overzicht vindt u elders in dit verslag.

### KAMERAGENDA 1963

Dit jaar begonnen de discussies op 8 januari met de behandeling van de begroting van *Buitenlandse Zaken*.

De heer *Biesheuvel* was daarbij onze woordvoerder. Hij gaf uiting aan zijn waardering voor het beleid van de Minister en de Staatssecretaris en aan een steeds duidelijker merkbaar primaat van de Europese politiek, dat al meer bepalend wordt voor het nationale beleid.

Wat de defensie betreft kan zelfs geen sprake meer zijn van een Europees beleid door de ondeelbaarheid van de Noordamerikaanse en Westeuropese beveiliging. Als natie afzonderlijk hebben wij geen been meer om op te staan.

In dit verband vroeg hij de Regering na te gaan of de structurele opzet van de Navo nog beantwoordt aan de eisen van 1963 en waarschuwde hij tegen de nationalistische buitenlandse politiek van de heer De Gaulle en tegen het gevaar van het pacifisme in de wereldomvattende strijd tussen het communisme en de vrije wereld.

In de rivaliteit tussen Rusland en China spelen zowel ideolo-

gische als politiek-zakelijke factoren een rol. Voor de benadering van het communisme vanuit het westen kunnen deze belangrijk zijn.

Hij pleitte voor versterking van de conventionele strijdmacht in Europa. De Cuba-affaire heeft bewezen, dat standvastigheid en vastberadenheid van het vrije westen de zaak van de vrede heeft gediend.

Tegen het militair optreden van de V.N. in Katanga uitte hij enige bedenkingen. Herinnerend aan een uitspraak van Groen van Prinsterer betoogde hij tenslotte, dat wij ons ook in de staatkunde moeten laten leiden door onze diepste geloofs-overtuiging om met geopende vensters de wereld waarin wij leven tegemoet te treden.

De volgende dag wees de heer Biesheuvel bij de bespreking van de Europese Gemeenschappen op het actieprogramma van de Europese Commissie, waarover hij graag zo spoedig mogelijk het oordeel van de Minister zou vernemen, desnoods in een overleg met de daarvoor meest aangewezen Kamercommissies; hij was het bepaald niet eens met het standpunt van de Duitse Minister Erhard.

Steeds bezwaarlijker achtte hij het ontbreken van een effectieve parlementaire controle in de Europese Gemeenschap; daardoor wordt een geïntegreerd beleid binnen de E.E.G. gestagneerd.

In afwachting van een betere regeling zal de Kamer door overleg vooraf zoveel mogelijk in de Brusselse besluitvorming betrokken moeten worden.

Tenslotte maakte hij een aantal opmerkingen over de handelspolitiek en bepleitte hij nogmaals de toetreding van Engeland tot de E.E.G.

Op 10 januari sprak de heer Versteeg bij de behandeling van het *ontwerp verplichte verzekering tegen wettelijke aansprakelijkheid inzake motorrijtuigen*.

Hij betuigde over het geheel genomen zijn instemming met het ontwerp, dat in de eerste plaats een waarborg wil zijn voor hen, die de dupe dreigen te worden van het steeds meer risico's opleverende wegverkeer. Wel maakte hij enige kritische opmerkingen over sommige details van het ontwerp.

Op 13 januari overleed de president van de Kamer, de heer dr. L. G. Kortenhorst.

Ook onze fractie behoudt een uitstekende herinnering aan de wijze, waarop de heer Kortenhorst gedurende vele jaren zijn taak heeft vervuld en aan zijn opgewekte persoonlijkheid; met de woorden van Minister De Quay: hij was een bindend element in ons volksleven.

Op 23 januari d.a.v. plaatste de Kamer als eerste op de nominatie voor de vacante voorzittersplaats de heer mr. F. J. F. M. van Thiel, die door H.M. de Koningin werd benoemd.

Op 16 januari was de heer *Biesheuvel* eveneens onze woordvoerder bij de behandeling van de begroting van *Landbouw* en het *Landbouw-Egalisatiefonds*.

Hij wees op het onbehagen, dat in brede agrarische kring valt waar te nemen, gezien de slechte bedrijfsresultaten: het arbeidsinkomen van de Drentse boer op de zandgronden bedroeg in 1951 f 5.500,—, in 1961 f 5.300,—.

Er is een ernstige verstoring van het evenwicht tussen productie en afzet van agrarische producten. De ombuiging van het melk- en zuivelbeleid werd door de heer Biesheuvel toegejuicht.

Hij was echter niet tevreden over het niveau van de richtprijs van de melk (27 cent) en gaf daarvoor een drietal motieven.

Ook over het akkerbouwbeleid maakte hij enkele kritische opmerkingen, alsmede over het achterblijven van de lonen van de landarbeiders ten opzichte van de arbeiders in andere sectoren.

Veel waarde hechtte hij aan de landbouwvoorlichting. Hij bepleitte het mogelijk te maken, dat de kassenbouw in de tuinbouw voortgang kan vinden en achte toetreding van Engeland tot de E.E.G. zeer wenselijk, evenals een gemeenschappelijk structuurbeleid in de E.E.G.

Onze tweede spreker was de heer *Biewenga*.

Hij wees op de overvoering van de markt door een te groot aanbod, waarvan de consument profiteert maar de boeren de dupe kunnen worden. Anderzijds kan de Nederlandse landbouw niet worden ingekrompen tot het zelfvoorzieningsniveau, zeker niet in verband met de mogelijke toegang tot de Euro-markt. De Overheid zal in dezen een actieve politiek hebben te voeren door het aanpassingsvermogen van de landbouw te vergroten en de prijsvorming bij de landbouwproducten te onder-

steunen indien de producenten zelf geen invloed op de prijs kunnen uitoefenen.

Hij maakte zich ernstige zorgen over de huidige positie van grote delen van de Nederlandse landbouw. Met klem vroeg hij de Regering in het prijsbeleid de ruimte te willen scheppen voor een versterking van de economische positie van de landbouw.

In dit verband wees hij op een aantal onvolledigheden in de bij de Kamer ingediende nota.

Tenslotte sprak hij over de ruilverkaveling en andere cultuurtechnische werken.

Over het onderdeel *Visserij* sprak de heer *Aantjes*.

Hij gewaagde van de doods klok die over de oestercultuur heeft geluid, maar ook van de mosselvisserij, de garnalenvisserij, de kreeftenvisserij en de weervisserij, die gedoemd zijn te verdwijnen: de rekening die de Zeeuwse visserij krijgt gepresenteerd voor de uitvoering van de Deltawerken.

Al achtte hij de kans van slagen voor de proefneming inzake het behoud van de oestercultuur dubieus, hij beriep zich op de herhaaldelijk gedane toezeggingen en de gewekte verwachtingen. De belanghebbenden moeten weten waar zij aan toe zijn.

Het behoud van de verwaterplaatsen voor de mosselen achtte hij mogelijk. Hij sprak zijn ongerustheid uit over het uitblijven van een schadevergoedingsregeling voor de gedupeerden.

Het drama van de Zuiderzeevissers mag niet worden herhaald.

De heer Aantjes pleitte voor een verbetering van de haven van Harlingen en voor maatregelen om een al te grote toeloop tot de garnalenvisserij te voorkomen.

Tenslotte sprak hij over het E.E.G.-beleid in de visserij, de verre visserij en de IJsselmeervisserij.

Op 22 januari sprak de heer *Biewenga* over de *nota inzake de K.L.M.*

Sprekende over de moeilijkheden bij de K.L.M. vroeg hij zich af of de samenwerking van enkele luchtvaartmaatschappijen in de Air Union indertijd niet te lichtvaardig is afgewezen. Als wij hebben gemikt op „een te grote jas voor de K.L.M.” dan hebben wij daar allen tezamen schuld aan.

Met nadruk informeerde hij naar de aanhangige reorganisatie bij de K.L.M. en naar de personeelsverhoudingen; reorganisatievoorstellen, vooral met betrekking tot de afvloeiing, zullen

met de personeelsorganisaties moeten worden besproken.

Tenslotte sprak hij over het McKinseyrapport.

Op 24 januari kwam het voorstel tot *grondwetswijziging* aan de orde; hierbij ging het om enkele wijzigingen in de troonopvolging, de verlaging van de leeftijd voor het uitoefenen van het actieve kiesrecht tot 21 jaar en enkele noodzakelijke veranderingen in verband met de afstand van Nieuw-Guinea.

Onzerzijds werd hierbij gesproken door de heer *Bruins Slot*.

Hij verklaarde zich akkoord met de voorgestelde troonopvolging in de rechte linie en met de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd en met het voorstel inzake het passief kiesrecht. Ook de wijzigingen met betrekking tot Nieuw-Guinea hadden zijn instemming; de gebiedsomschrijving in de Grondwet door het opsommen van de samenstellende rijksdelen achtte hij een geografische mededeling, die in de Grondwet kan worden gemist.

Over de begroting van *Defensie* sprak op 24 januari allereerst de heer *Roosjen*.

Hij constateerde met blijdschap, dat er ten aanzien van het Nederlandse defensiebeleid bij de grote partijen momenteel veel gelijkheid van opvattingen bestaat. Hij vroeg zich af of het in dit stadium nog nodig was de bijzondere maatregelen, waartoe onzerzijds in Nato-verband werd medegewerkt, nog te doen voortduren (o.a. de verlenging van de duur van de eerste oefening).

Hij oefende kritiek uit op het standpunt van Frankrijk, dat van zijn 12 divisies slechts een tweetal ter beschikking van de Navo stelt en ten aanzien van de atoombewapening een eigen koers wenst te gaan; meer vertrouwen had hij in de Amerikaanse bondgenoot.

Met klem vroeg hij nadere inlichtingen inzake het financiële beleid, over de — bij geruchte vernomen — benzinstop van 20% voor 1963 en over de in aantocht zijnde helicopters.

Hij waarschuwde voor de aandrang over te gaan tot vermindering van de sterkte onzer Koninklijke Marine, die een grote taak houdt tot verdediging van onze kust en onze havens.

Tenslotte gaf hij uiting aan een aantal ernstige bedenkingen tegen het rapport van de Synode der Ned. Hervormde Kerk inzake de kernbewapening.

Over de personeelsaangelegenheden bij Defensie sprak op 29 januari de heer *Kieft*.

Hij pleitte voor een gericht onderzoek naar de werkelijke oorzaken van de traagheid, waarmee het personeelstekort bij Defensie wordt aangevuld. Hij uitte zijn waardering voor de verbeteringen die in de primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden van het personeel zijn aangebracht.

Overigens meende hij, dat vele zaken met betrekking tot de dienstvoorwaarden niet bij de begroting maar in het georganiseerd overleg moeten worden behandeld.

Hij vroeg aandacht voor het woningvraagstuk van militairen, ook voor de in Duitsland geplaatste militairen.

Voorts wees hij op het feit, dat slechts 62% van de ingeschrevenen werkelijk in militaire dienst komt; de overige 38% genieten z.i. een voordeel, dat niet in elk opzicht gerechtvaardigd is.

Tenslotte sprak hij over de spaarregeling voor soldijgenieters, over het militaire onderwijs en over de humanistische geestelijke verzorging.

Over de begroting van *Verkeer en Waterstaat* sprak op 30 januari de heer *Verkerk*.

Hij wees er op, dat eventuele verzoeken om tariefsverhoging bij de spoorwegen z.i. in sneller tempo moeten worden afgewerkt en sprak er zijn bezorgdheid over uit, dat bij ongeveer 20% der vervoerbedrijven over de weg de ondernemers niet aan elementaire eisen behoeven te voldoen.

Hij sprak zich met nadruk uit tegen de verdubbeling van de capaciteit van het overheidsbedrijf Van Gend en Loos.

Het vervoer van arbeiders in volkswagenbusjes achtte hij zeer riskant; voor dit vervoer zal z.i. ook de Wet Autovervoer Personen toepasselijk moeten worden.

Tenslotte besprak hij een groot aantal kwesties op het terrein van het nationale en internationale vervoer.

Ook de heer *Smallenbroek* sprak over de reizigerstarieven bij de spoorwegen; aan verhoging zal naar zijn mening niet te ontkomen zijn. De veerdienst Enkhuizen-Stavoren is van groot belang voor zuidwest-Friesland en opheffing achtte hij b.v. voor Sneek zeer bedenkelijk. Hij gaf uiting aan zijn waardering voor de prestaties van het spoorwegpersoneel in de sneeuw- en vorstperiode.

Uitvoerig stond hij stil bij de moeilijke positie van de binnenscheepvaart, ook in verband met de Rijnvaart en de Acte van Mannheim.

Op 31 januari reageerde onzerzijds de heer *Biesheuvel* op de mededelingen van minister Luns inzake het verloop van de onderhandelingen over de E.E.G.

Hij oefende kritiek uit op de houding van de Britse socialisten en de Britse landbouworganisaties, die vertragend heeft gewerkt, maar ook op de houding van de Duitse Bondsrepubliek, die naar zijn mening in een Gaullistische valstrik was gelopen. Het Frans-Duitse verdrag achtte hij niet alleen een onvriendelijke daad jegens partners in de E.E.G., maar ook een levensgevaarlijk politieke daad voor Duitsland zelf. Hij stelde zich volledig achter het regeringsbeleid in dezen.

Bij de voortzetting van de behandeling van de begroting van *Verkeer en Waterstaat* sprak de heer *Smallenbroek* in tweede instantie nog over de algemene voorschriften bij aanbestedingen, over de middenbermbeveiliging (geen streven naar perfectionisme als er mensenlevens in geding zijn!), over de invoer van gebruikte auto's uit Duitsland, over de trage voortgang bij het aanleggen van nieuwe wegen en over de gevolgen van de Delta werken.

Hierbij getuigde hij van zijn ontstemming over het lange uitblijven van een regeling van de schadeloosstelling voor de gedupeerden.

Tenslotte pleitte hij nog voor verbetering van de Scheveningse en de Harlingse haven en maakte hij enkele opmerkingen over het Eems-havenproject en over de watervoorziening van Rotterdam.

De heer *Verkerk* sprak hierbij nog over de verkeersveiligheid en over de verkeersmoeilijkheden in Zeeland, in het bijzonder wat betreft de verbinding met Zeeuws-Vlaanderen.

Na het winterreces werden de zittingen hervat op 19 februari.

Aan de orde was toen het verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Bondsrepubliek West-Duitsland, waarbij namens onze fractie de heer *Bruins Slot* het woord voerde.

Hij gewaagde ervan, hoe de voorgestelde regeling bij ons weinig of geen sympathie geniet en betreurde dat van de zijde



van Duitsland niets is gebleken van enig besef van de schuld die Nazi-Duitsland op zich heeft geladen tengevolge van een ongerechtvaardigde aanvalsoorlog.

Het verdrag draagt geen spoor van enige poging tot delging van morele schuld. Wij moeten echter in de benadering van dit verdrag verdisconteren, dat de Duitsers nu onze bondgenoten zijn. Wij willen wel een streep ónder het verleden zetten maar wij kunnen geen streep dóór het verleden halen.

Het zit ons dwars, dat de grote winstpunten van dit verdrag voor de Duitsers zijn en dat wij geen behoorlijke grensvaststelling in de Eems en geen behoorlijke regeling van de Rijnvaart hebben verkregen.

Het jongste Frans-Duitse vriendschapsverdrag maakt het ons nog moeilijker dit voorstel te aanvaarden.

Spr. drong er op aan ratificatie van deze overeenkomst uit te stellen tot over de politieke positie van Duitsland in Europa meer duidelijkheid bestaat.

De heer *Smallenbroek* sprak in het bijzonder over de schadevergoeding aan Nazi-slachtoffers, waarvoor 125 miljoen DM beschikbaar wordt gesteld, een bedrag, dat de naam „vergoeding” niet mag dragen; spr. zou het beter hebben gevonden, indien dit bedrag was geweigerd. Dit wil niet zeggen, dat wij een premie op een goede houding in de bezettingstijd wensen, wij pleiten alleen voor een behoorlijke regeling voor de slachtoffers.

Hij maakte bezwaren tegen het „smartegeldsysteem”, zoals dat thans door de Regering is uitgedacht, de uitvoering zal tot veel teleurstelling aanleiding geven.

Met nadruk vroeg hij de regeling voor de invaliden opnieuw te bezien, ook voor de invaliden die korter dan drie maanden of in het geheel niet gevangen hebben gezeten, maar de gevolgen van het aangedane leed nog dagelijks ondervinden.

Het wetsontwerp werd tenslotte aangenomen met 84 tegen 23 stemmen; de aanwezige leden van onze fractie stemden vóór.

Op 21 februari werd de begroting van *Suriname* en de *An-tillen* behandeld; onze woordvoerder was de heer *Van Eijnden*.

Hij getuigde van zijn waardering voor het beleid van minister Korthals, maar wees op enkele factoren, die de aandacht blijvend zullen behoeven: verbreding van de welvaartsbasis en

bestrijding en voorkoming van werkloosheid voor de groeiende bevolking.

Op basis van het huidige Statuut zullen de regeringen van Suriname en de Antillen wellicht nog een groter aandeel in de behartiging der buitenlandse belangen van het Koninkrijk moeten en kunnen krijgen.

Op 26 februari sprak de heer Van Eijnden eveneens bij de behandeling van het *wetsontwerp fiscale faciliteiten voor bezitsvorming met betrekking tot effecten*.

Hij beriep zich daarbij op een recent rapport van het College van Advies over „Gespreide bezitsvorming”. Het ahangige wetsontwerp heeft betrekking op een groep medeburgers, die reeds in staat is zich aanspraken te verwerven op duurzame produktiegoederen, hetgeen kan worden bereikt door deelnemen in de financiering en kapitaalvorming van het bedrijfsleven. Dit streven had zijn instemming, al had hij op ondergeschikte punten nog enkele kritische vragen.

De heer Versteeg behandelde op 27 februari het ontwerp *wijziging van de regelen met betrekking tot het geding in cassatie*.

Hij schonk in het bijzonder aandacht aan de vraag of de bewoordingen van het ontwerp wel conform zijn aan die van art. 179 van de Grondwet en vroeg de mogelijkheid te overwegen bij een volgende grondwetsherziening de tekst van dit artikel aan te passen bij de thans gekozen bewoordingen.

Dezelfde dag sprak de heer Meulink over de *tarieven gerechtskosten strafzaken*.

Hij vond het een voordeel, dat thans in de wet geen bedragen meer worden genoemd, mede in verband met de geldontwaarding, en constateerde dat terecht aan de verdachte en het openbaar ministerie geen gelijkwaardige positie wordt gegeven.

Hij vond het echter minder juist, dat de mogelijkheid van een tegemoetkoming mede afhankelijk wordt gesteld van het vroeger levensgedrag van de verdachte. De tarieven voor deskundigen vond hij bepaald te laag.

Op dezelfde dag werd nog een derde ontwerp van juridische aard behandeld, n.l. dat tot *wijziging van de wet met betrekking tot kerkelijke en overheidsstichtingen*.

Onzerzijds sprak ook hierbij de heer *Versteeg*, die zijn instemming met het ontwerp betuigde.

Op 28 februari sprak de heer *Smallenbroek* bij de behandeling van het ontwerp *Kapitaalsuitgaven publiekrechtelijke lichamen*.

Hij juichte het toe dat via dit ontwerp het regeren-per-circulaire wordt bemoeilijkt en plaats maakt voor een wettelijke basis. Dit is niet in strijd met de ook door ons begeerde autonomie voor de gemeenten.

Hij ging dus akkoord met de algemene strekking van het ontwerp. Wel wilde hij voorschrijven, dat de Raad voor de gemeentefinanciën verplicht moet worden gehoord bij de voorbereiding van de algemene maatregelen van bestuur.

Over verschillende detailpunten maakte hij voorts nog enkele kritische opmerkingen.

Eveneens op 28 februari sprak de heer *Biewenga* over het ontwerp tot *wijziging van de paragrafen 11 tot en met 16 van de Waterstaatswet*.

De voorgestelde verbetering van het toezicht en het oppertoezicht op de waterschappen werd door hem aanvaard.

Op 6 maart werd over de *Visserijwet* namens onze fractie het woord gevoerd door de heer *Aantjes*.

Met de indiening en de inhoud van het ontwerp kon hij akkoord gaan, ook uit een oogpunt van wetstechniek; allerlei verspreide regelingen zijn nu in één wet ondergebracht.

Hij betreurde het echter, dat de Minister deze gelegenheid niet had aangegrepen om een algemene uiteenzetting van het visserijbeleid te geven; de titel van het ontwerp is wat te pretentius, omdat het eigenlijk alleen gaat over de doelmatige bevisving.

In dit verband bepleitte hij maatregelen tot beperking van de sportvisserij op zondag. Een regeling van de rechtspositie van de pachters van mossel- en oesterpercelen achtte hij gewenst; hij zou het overigens op prijs stellen, wanneer deze verpachtingen onder één en dezelfde bewindsman zouden worden gebracht.

Het was eveneens de heer *Aantjes*, die een dag later sprak bij de behandeling van de wet op de *Raad voor de Beroepskeuzevoorlichting*.

Hij juichte het ontwerp van harte toe, o.m. omdat het recht doet aan de levensbeschouwelijke achtergronden en invloeden van de beroepskeuze. Hij zou het echter op prijs stellen, wanneer ook de beroepenvoorlichting onder de werking van deze wet werd gebracht.

Dezelfde dag was ook de *gemeentelijke herindeling van de Vechtstreek* aan de orde, waarover de heer *Verkerk* namens ons sprak, die er zijn instemming mee kon betuigen, evenals met het ontwerp tot *wijziging van de grens der gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude*.

Op 12 maart behandelde de heer *Versteeg* voor ons de nota inzake de *zaak-Van der Putten*.

Aan de hand van een uitvoerige analyse van deze pijnlijke kwestie kon hij zich met het rapport van de meerderheid der betrokken Kamercommissie verenigen.

Hij sprak namens onze fractie ook op 13 maart over de *Wet beroep administratieve beschikkingen*.

Op 19 maart was er grote belangstelling voor de behandeling van de nota inzake *reclamatelevisie*. De fractievoorzitter, de heer *Bruins Slot*, was bij dit debat onze woordvoerder.

Het was hem volkomen onduidelijk waarom de Regering met haar plan tot invoering van commerciële televisie was gekomen. Die noodzaak, op grond van economische argumenten, is door de bewindslieden niet aangetoond. Nu zijn zij omgezwaaid naar het juridische argument (art. 10 van het Verdrag van Rome), maar ook dat houdt volgens spreker geen steek.

Wat in deze nota geschiedt, is een fundamentele wijziging van ons omroep- en televisiebestel, een politieke zaak, die wordt weggeschoven achter economische en juridische argumenten.

Het vraagstuk van de reclame in de televisie ligt principieel anders. Maar al deze zaken mogen niet worden overgelaten aan de macht van een bewindsman of een regering; zij moeten bij wet worden geregeld.

Achter de verschillende omroeporganisaties in ons land staat de geestelijke vrijheid en daarachter staan de verschillende volksgroepen en stromingen die in ons volk leven.

Maar nieuwe omroeporganisaties kunnen worden toegelaten

en men mag dus niet spreken van een monopoliepositie dezer organisaties.

De commerciële televisie betekent echter het einde van de vrijheid bij omroep en televisie.

Als belangrijkste eindconclusie van dit debat kan worden vermeld, dat een motie van mevrouw Van Someren-Downer, waarin de Regering werd uitgenodigd op korte termijn de commerciële televisie mogelijk te maken, op 26 maart met 96 tegen 41 stemmen werd verworpen; onze gehele fractie stemde tegen.

Over het ontwerp *wettelijke voorschriften inzake ziekenverzorgers en ziekenverzorgsters* sprak op 26 maart de heer *Veerman*, die bezwaar maakte tegen de regeling van het toezicht, zoals dat in het ontwerp was voorgeschreven.

Diezelfde avond sprak de heer *Versteeg* over het ontwerp tot *wijziging van de wet op het wetenschappelijk onderwijs*.

Hij ging akkoord met de mogelijkheid een juridische faculteit toe te voegen aan de Economische Hogeschool en steunde de van andere zijde gedane suggestie de naam van dit instituut te vervangen door „hogeschool voor maatschappijwetenschappen”.

Op 27 maart was aan de orde het *Grevelingenplan en de oesterproef in het Veersche Gat*.

De heer Aantjes gewaagde van een nationale ereplicht ten opzichte van de slachtoffers van een groots project ten bate van de nationale veiligheid. Toezeggingen zijn niet gerealiseerd, beloften zijn niet nagekomen; er was een voortdurend gebrek aan coördinatie tussen de beide betrokken departementen.

Hij betreurde het dat naar alle schijn nu het doodvonnis was getekend over een eeuwenoude bedrijfstak, waardoor ook het karakter van Yerseke zal worden aangetast.

Hij zag weinig heil in het ophouden van de beslissing tot het resultaat van een nader onderzoek bekend is; dit zou volgens hem slechts een verlenging van de lijdensweg betekenen. Belangrijk was volgens hem het zeer spoedig tot stand komen van een schadevergoedings-regeling.

Tenslotte bepleitte hij het behoud van de mosselverwatering voor Zeeland.

Op 3 april sprak de heer Smallenbroek over de *Algemene Bijstandswet*.

Hij noemde het aanhangige ontwerp het belangrijkste stuk wetgevende arbeid, dat onder leiding van minister Klompé is tot stand gekomen en prees de wijze, waarop het particulier initiatief door haar ten deze is gestimuleerd en gecoördineerd.

De vervanging van de Armenwet 1912 juichte hij toe, al kon hij het niet eens zijn met het uitgangspunt van de Minister, die het staatsverband als *de* gemeenschap bij uitstek ziet. Dat neemt de eigen taak van de overheid op het gebied van de financiële hulpverlening echter niet weg, zij vervult die taak echter alleen omdat in de samenleving kortsluitingen zijn opgetreden, waardoor sommigen zelfs over de minimum-levensbehoeften niet meer kunnen beschikken.

Het vernederend element van „armenzorg” is terecht uit deze wet gebannen door een geclausuleerd *recht* van bijstand onder bepaalde voorwaarden. Daarnaast blijft de plicht van familie, gezin, kerk en diaconaat bestaan.

Na de aanvaarding van dit ontwerp zal het minder-validen-vraagstuk breder moeten worden aangepakt, waarbij spreker speciaal dacht aan de minderjarige gehandicapten, die ver van huis op school moeten gaan; financiële verlichting voor deze gezinnen is nodig. Het kerkelijk en particulier initiatief kan worden bedreigd door de toenemende zuigkracht van het overheids maatschappelijk werk; daarom achtte hij het nodig, dat zo spoedig mogelijk een wet op het maatschappelijk werk tot stand komt, waardoor de verschillende taken worden afgebakend. Op een aantal detailpunten ging hij in het vervolg van zijn rede nog uitvoerig in.

Het wetsontwerp werd aangenomen; uit onze fractie stemden de heren Aantjes en Meulink tegen.

Over het ontwerp *stationering militaire eenheden Bondsrepubliek Duitsland in Nederland (Budel)* sprak onzerzijds de heer Kieft.

Hij kon zich de weerstanden tegen dit ontwerp wel voorstellen, maar meende dat sentimenten hier niet de doorslag mogen geven.

De bevolking in Budel is bereid deze troepen te accepteren. Namens de fractie aanvaardde hij dit ontwerp, als consequentie van het Navo-verdrag.

Op 10 april sprak de heer Smallenbroek over het voorstel tot wijziging van de Overheidspensioenwetgeving.

Hij betreurde het, dat door de late indiening van het ontwerp een grondige vóórbehandeling niet mogelijk is geweest; misschien hadden dan moeilijkheden over de samenloop van AOW en ambtenarenpensioen opgelost kunnen worden.

Hij pleitte er voor de gehele materie binnen 1 à 1½ jaar nog eens opnieuw te bezien. Het is een winstpunt dat het pensioen nu waardevast wordt, gekoppeld aan de ontwikkeling van het salarisspeil.

Spr. bracht nog verschillende concrete wensen en onvolkomenheden naar voren en constateerde, dat de Kamer in een dwangpositie verkeert, omdat een aantal knelpunten niet is opgelost.

Hij kon de verantwoordelijkheid voor de verwerping van het wetsontwerp echter niet dragen.

Over de wijziging van het *Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen* sprak op 9 april de heer Van Eibergen.

Hij constateerde, dat het B.B.A. zijn tijd heeft overleefd en achtte het nodig tot een samenbundeling te komen van alle wetten en besluiten op het terrein van de arbeidsverhoudingen; het huidige ontwerp vond hij een tussenoplossing voor de door hem begeerde „loonwet”.

Dat de verantwoordelijkheden nu weer worden gelegd bij het bedrijfsleven juichte hij toe, al kon deze lijn naar zijn mening nog iets verder zijn doorgetrokken.

Op 11 april werd de zitting van de Kamer gesloten in verband met de a.s. verkiezingen en de nieuwe Kamer kwam voor het eerst bijeen op 6 juni.

Het eerste belangrijke ontwerp, dat de vernieuwde Kamer kreeg te behandelen, was de *herziening van de regeling van de toelating tot universitaire examens*. De heer Versteeg sprak als woordvoerder van onze fractie.

Hij maakte bezwaar tegen de voorgestelde concentratie van de belastingstudie in Leiden en pleitte voor de mogelijkheid aan de universiteiten en hogescholen een algemene belastingstudie te doen volgen, waarop een typisch ambtelijke opleiding zou kunnen volgen.

De belastingacademie in Rotterdam moest naar zijn mening worden gehandhaafd.

Met betrekking tot de voorgestelde toelating van bezitters van het diploma gymnasium-B tot de theologische examens leek het hem beter aan de faculteiten de bevoegdheid te verlenen te beoordelen of aan voldoende eisen is voldaan.

Een amendement in deze geest — eisende een verklaring van de faculteit ten bewijze van voldoende kennis van het Latijn en het Grieks — werd door hem ingediend, maar door de Kamer verworpen. Aangenomen werd een amendement van de heren Vermooten en Diepenhorst, beogende de toegang tot theologische examens ook mogelijk te maken voor HBS'ers en kweekscholieren. Met uitzondering van de heer Van Bennekom stemde onze fractie tegen laatstgenoemd amendement.

Op 31 juli en 1 augustus vonden de debatten plaats met betrekking tot de bij monde van minister Marijnien afgelegde *regeringsverklaring*. Namens onze fractie sprak hierbij de heer *Smallenbroek*.

Hij gaf een terugblik op de verkiezingsuitslag, waarbij hij de PvdA en de VVD als de grote verliezers en de PSP en de Boerenpartij als de grote winnaars zag.

Het onbehagen van veel kiezers heeft zich afgereageerd door dat zij hun stem uitbrachten op splinterpartijen en belangen-groeperingen, die geen regeringsverantwoordelijkheid dragen.

Het beleid van het kabinet-De Quay is echter niet gedesavoueerd, zij het dan ook, dat het op bepaalde punten zal moeten worden „aangepast”.

Een vijfpartijenkabinet achtte hij ongewenst en daarom was een keuze tussen de PvdA en de VVD als regeringspartner noodzakelijk. Principieel hebben wij geen voorkeur voor een van deze beide partijen, maar op grond van allerlei omstandigheden was het volgens spr. niet onlogisch geweest reeds in het eerste stadium te pogen met de VVD tot overeenstemming te komen. Ten opzichte van de PvdA zou dat eleganter zijn geweest.

Sprekend over het nieuwe kabinet was hij van oordeel, dat het „sociaal gezicht” van een kabinet niet uitsluitend wordt bepaald door het Ministerie van Sociale Zaken.

Ten opzichte van het program achtte hij het gewenst over een aantal mogelijk controversiele punten afspraken te maken over de hoofdlijnen van het te volgen beleid, een min of meer formele binding dus. Daarnaast blijft de vertrouwensband tussen de ministers en de geestverwante fracties.



Hij vroeg enige nadere gegevens over de globale kosten der verschillende programmapunten en de wijze van financiering.

Hij had enig bezwaar tegen de omfloerste passage over de structurele belastingverlaging; men moet geen verwachtingen wekken indien men weet, dat men ze niet kan verwezenlijken.

Hij ging akkoord met de hoogste prioriteit die aan de woningbouw wordt toegekend, maar pleitte in dit verband voor decentralisatie van het goedkeuringsbeleid.

Voorts vroeg hij overweging van de mogelijkheid huurders van woningwetwoningen, die een inkomen boven een bepaald bedrag hebben, te verplichten die woningwetwoningen te verlaten.

Spr. ging ook akkoord met de aan de landbouw toegekende hoge prioriteit; het opgestelde ambitieuze programma kan echter alleen worden uitgevoerd door een goede samenwerking met de Ministers van Financiën en van Economische Zaken en met het Landbouwschap.

Met betrekking tot de sociale politiek verklaarde hij geen bezwaar te hebben tegen aanvullende bijdragen uit de schatkist ten behoeve van de noodzakelijke maatregelen. Speciale aandacht vroeg hij voor het gehandicapten-vraagstuk in algemene zin.

Met betrekking tot het televisiebeleid pleitte hij opnieuw voor een regeling van het radio- en televisiebeleid bij de wet en van een respecteren van de beslissing der Kamermeerderheid in maart j.l.

Aan het Akkoord van Wassenaar acht de A.R. fractie zich gebonden.

Toen de Kamer op 17 september een aanvang maakte met haar arbeid in de komende periode, herdacht de (toen nog) tijdelijke voorzitter, de heer Van Thiel, het overlijden van dr. J. Schouten met een treffende toespraak.

Namens de Regering sloot Minister Witteveen zich hierbij aan. Beide redevoeringen nemen wij in extenso hier over.

#### Tijdelijke Voorzitter:

„In de afgelopen week kwam het bericht van de dood van een oud-fractievoorzitter, die in de kring van ons politiek leven een markante plaats heeft ingenomen. Op 9 september overleed, tachtig jaar oud, ons oud-medelid en oud-voorzitter van de anti-revolutionaire fractie dr. Jan Schouten. Hoewel hij sinds 1956 geen deel van

ons college meer uitmaakte, leeft bij menigeen onder ons nog de herinnering aan deze rasechte leider en parlementariër, wiens woord in deze zaal een groot gezag genoot en wiens persoon bij ieder die hem kende, in hoog aanzien stond.

Schouten was een volksvertegenwoordiger die bij allen die het voorrecht hadden hem in zijn arbeid gade te slaan, een onuitwisbare indruk heeft achtergelaten. Hij was een man van de oude stempel, een redenaar met een machtig oratorisch talent, een rechtlijnig calvinist, die het beginsel, dat hij in zijn jeugd omhelsde, tot in hoge ouderdom krachtig en met warme overtuiging bleef verdedigen. Hij verloochende die overtuiging geen ogenblik, ook niet in de moeilijkste omstandigheden. Toen de oorlog met al zijn verdrukking en geestelijke dwang over ons land kwam, was er bij Schouten geen aarzeling welke kant hij zou kiezen. De bezetter ontnam hem al spoedig de vrijheid en hij ondervond de ellende van Amersfoort, van het Oranjerhotel, van Haaren, Sachsenhausen en Mauthausen. Uitgeput en naar het scheen lichamelijk gebroken keerde hij na de bevrijding in het vaderland terug, maar zijn geest bleek ongebroken en zijn beginsel onveranderd.

Schouten was een politicus, die de politiek niet als een twijfelachtige zaak beschouwde; integendeel, voor hem was het staatkundig bedrijf een haast heilige roeping. In zijn strijd voor hoogste belangen van land en volk sprak hij de taal van de volksgroep waaruit hij voortkwam en die hem verstond en vereerde.

Schouten's redevoeringen waren immer weloordacht en gebaseerd op een grote kennis van feiten. Hij bestudeerde de zaken tot in de details en hij had, ofschoon zonder academische scholing, een indrukwekkend inzicht in de historie en de materie van ons politiek bestel en ons staatsrecht. Te recht heeft de Vrije Universiteit hem dan ook geëerd door hem — het was in 1950 — het eredoctoraat in de rechtswetenschap toe te kennen.

Niet minder dan 38 jaren heeft Schouten zijn eervolle plaats in ons parlement ingenomen. Daar voelde hij, die nimmer een zweem van ambitie voor het ministersambt heeft getoond, zich volkomen thuis. Daar maakte hij zich vele vrienden, ook onder hen die zijn inzichten niet konden delen. Toen hij in 1956 de tijd van afscheid gekomen achtte, zei een van de toenmalige bewindslieden: „Uw heengaan is het heengaan van een generatie“. Daaraan worden wij thans, nu aan dit werkzame en zegenrijke leven een einde is gekomen, opnieuw herinnerd. De gedachtenis van deze grote vertegenwoordiger des volks, die zich een waardig opvolger van Kuyper en Colijn heeft betoond, zal in de geschiedenis van ons parlement een belangrijke plaats blijven innemen.

Moge God deze rusteloze werker de eeuwige rust schenken.”

## De heer Witteveen, Minister van Financiën:

„Mijnheer de Voorzitter! Namens de Regering moge ik mij bij uw woorden aansluiten.

U heeft, mijnheer de Voorzitter, zojuist de gevoelens tot uitdrukking gebracht, die het overlijden van dr. Schouten bij u en bij de Kamer heeft opgeroepen. U heeft op treffende wijze geschetst welk een

markante en bijzondere persoonlijkheid dr. Schouten was. Het is mij een voorrecht mij namens de Regering hierbij te mogen aansluiten. Ook de Regering is zeer onder de indruk van het overlijden van dr. Schouten. Zij ziet hem als een van de grote politieke leiders uit de na-oorlogse periode van ons volk, hoewel hij ook voordien al veel heeft gedaan. Zij gedenkt met eerbied de arbeid, die door hem in het algemeen belang op vele plaatsen en met zo grote toewijding is verricht. De Regering is er zich van bewust, dat het Nederlandse volk als geheel een groot verlies heeft geleden.

Mijnheer de Voorzitter! Persoonlijk heb ik helaas de heer Schouten nimmer mogen meemaken, maar wel heb ik van mijn vader over hem gehoord, die hem in een veel vroegere periode als wethouder van Financiën in Rotterdam heeft meegemaakt. Zijn schets van deze figuur trof mij sterk. Een minzaam man, die goed wist te luisteren naar de argumenten, die van verschillende kanten voor hem werden gelegd, die dan besliste en dan was zijn ja ja en zijn neen neen. Een man van grote kracht en overtuiging, die daarvoor wist op te komen en die door ieder als volstrekt eerlijk en volstrekt betrouwbaar werd gezien. Een eenvoudig man ook, maar een man, die de dingen groot wist te zien. Zijn innerlijke kracht en overtuiging hebben ook in de oorlogsjaren zijn bewonderenswaardige houding kunnen verklaren. Deze kracht en overtuiging hebben hem zich doen teweerstellen tegen de bezetter als een rots en toen hij terugkwam, ofschoon, zoals u zelf ook gezegd hebt, lichamelijk uitgeput, was hij toch geestelijk dadelijk in staat weer een leidende rol op zich te nemen. En in die na-oorlogse periode is hij hier als leider van de anti-revolutionaire fractie een van de grote mannen geweest. Wij herdenken in hem een man in wie de democratie op de beste wijze tot leven kwam, een man, die jong moest beginnen met niet anders dan zijn grote gaven en werkkraft en die geheel door eigen inspanning ten slotte deze hoge leidende positie heeft bereikt, een man, die in die leidende positie in de beste democratische tradities heeft gewerkt.

Zulk een taak, mijnheer de Voorzitter, voor ons volk van zo wezenlijk belang, op zo hoogstaande wijze te vervullen, is slechts aan weinigen gegeven. Hij zal in de dankbare herinnering van het Nederlandse volk blijven voortleven. Moge de barmhartige God hem thans zijn vrede schenken."

Ook bij de *algemene politieke beschouwingen* op 1 oktober sprak onzerzijds de heer *Smallenbroek*.

Hij bepleitte voor de toekomst vervroeging van de verkiezingen, opdat een nieuw optredend kabinet zich beter op de begrotingsbehandeling zou kunnen voorbereiden; ook voor de behandeling van de begrotingen in openbare commissie-vergaderingen zijn goed ingewerkte ministers nodig.

Staatssecretarissen moeten naar zijn mening bij het eerste optreden van het Kabinet zoveel mogelijk allen zijn benoemd. Spr. legde de nadruk op het politieke aspect van dit ambt.

In de Troonrede had hij de vermelding van het midden-

standsvraagstuk en van de visserij gemist.

De hoge uitgaven, in de Miljoenennota vermeld, waren naar zijn mening niet uitsluitend een gevolg van de hogere landbouwsubsidies.

Het kernstopverdrag mag geen verslapping in de geestelijke en militaire weerbaarheid tegenover het communisme tot gevolg hebben. Met nadruk stelde hij dat wij te weinig doen aan de hulp aan ontwikkelingslanden, die hij een sociale taak van de eerste orde achtte.

Volgens de Regering doen wij in dit opzicht meer dan vorig jaar, maar uit de cijfers blijkt het niet; opheldering is dringend gewenst.

In dit verband vroeg hij aandacht voor de constructieve voorstellen van Missie en Zending.

De hoge prioriteit, die aan de landbouw is gegeven, achtte hij een dringende zaak voor ons nationaal welzijn. Hiervoor zal integratie van het landbouwbeleid in het gehele kabinetsbeleid nodig zijn.

De pacificatie-commissie zou naar zijn mening een iets ruime opdracht moeten hebben dan alleen te adviseren omtrent een wettelijke regeling van de bezetting van het tweede net.

Tenslotte sprak hij over de moeilijke positie, waarin het loonbeleid verkeert.

Het eerste wetsontwerp, dat in deze parlementaire periode aan de orde kwam, was het *voorwaardelijk arbeidsverbod voor 14-jarige jongens*, waarbij tegelijk de *nota-leerplichtverlenging* werd besproken. Onzerzijds sprak hierbij de heer *Van Bennekom*.

Nu een absoluut arbeidsverbod nog niet mogelijk is, achtte hij het ontwerp een belangrijke stap in de goede richting en hij drong aan op een spoedige invoering.

Hij was er huiverig voor, dat ook opleidingen en cursussen in ondernemingsverband voor erkenning in aanmerking kunnen komen en vreesde een te vroege binding aan het bedrijf; het belang van de onderneming zou wel eens kunnen prevaleren boven dat van het kind.

Hij releveerde de totstandkoming van de leerplichtwet en aanvaardde de leerplicht in de huidige situatie ten volle; in de Westeuropese landen staan wij echter bepaald niet in de voorste rijen wat de duur van de leerplicht betreft.

De nota- leerplichtverlenging riep echter vele vragen bij hem op, o.a. wat betreft de datum van invoering van de tweede fase van de leerlingenschaal-verlaging, de spreiding van de vormingsinstituten over het land en de mogelijkheden van deze instituten de hun toegedachte taak te vervullen in het kader van de partiële vormingsplicht.

De eerste begroting, die in een openbare commissie-vergadering werd behandeld, was die van *Sociale Zaken en Volksgezondheid*. Onzerzijds werd hierbij gesproken door de heer *Van Eibergen*, die voorrang vroeg voor een regeling ten behoeve van de gehandicapten en het vraagstuk van de zware geneeskundige risico's, alsmede voor een noodzakelijke verhoging van de AOW en de weduwen- en wezenuitkering.

Opnieuw bepleitte hij de instelling van een restpensioenfonds.

De heer *Aantjes* wees op de grote betekenis van het georganiseerde bedrijfsleven, zowel met betrekking tot de werkgevers als de werknemersvakbeweging. Ook vroeg hij naar het standpunt van de Regering inzake de gelijke beloning van mannen en vrouwen en naar de departementale indeling van de afdelingen Bezitsvorming en PBO; wat de „schappen” betreft pleitte hij voor een soort inventarisatie bij de verschillende departementen.

Hij verklaarde zich tegen een uitdrukkelijke propaganda voor de inschakeling van de gehuwde vrouw in het arbeidsproces.

Mejuffrouw *Rutgers* informeerde er naar op welke wijze de Regering dacht de achterstand op het gebied van de zorg voor de geestelijke volksgezondheid in te lopen.

Ook sprak zij over de zorg voor de geestelijk gestoorde en over een gewenste coördinatie van velerlei instanties op het gebied van de geestelijke volksgezondheid.

Tenslotte stelde zij een aantal vragen over de opleiding van de verzorgende beroepen.

Op 22 oktober sprak de heer *Kieft* over de *samenvoeging van de gemeenten Bunnik, Odijk en Werkhoven*.

Hij uitte enige bedenkingen tegen de wijze waarop de Minister naar zijn oordeel wel eens al te lichtvaardig oordeelt over

de waarde van een kleine gemeente. Met het voorgestelde ontwerp kon hij zich echter verenigen, daar de stad Utrecht een aantal krachtige randgemeenten nodig heeft en een verdergaande co-ordinatie in het gebied van de Kromme Rijn noodzakelijk is.

Over de wijziging van de *Vestigingswet Bedrijven* sprak op dezelfde dag de heer *Meulink*.

Hij kon zich met het ontwerp verenigen en legde een bijzonder accent op de noodzaak van een uitgebreide beroepsmogelijkheid ten aanzien van overheidsmaatregelen. In dat verband wees hij op de moeilijke leesbaarheid van de wetstekst. Genoemde beroepsmogelijkheid zag hij gaarne verruimd.

Op 24 oktober werd de begroting van *Binnenlandse Zaken* in openbare commissie-vergadering behandeld. Hierbij sprak de heer *Smallenbroek*.

Hij wees op het gevaar, dat men decentralisatie, waarover reeds vele jaren is gesproken, gaat verwarren met deconcentratie. Bij het punt „ministerssalarissen” pleitte hij er voor deze bezoldiging los te maken van de voor de ambtenaren geldende regeling.

Hij betreurde het lange uitblijven van een bevredigende regeling voor de pensioenen van weduwen van Kamerleden.

De kieswet moet volgens hem in deze zin worden herzien, dat ook niet-familieleden en wel bij de kiezer inwonenden bij volmacht voor hem kunnen stemmen.

Inzake de gemeente-financiën wilde hij het resultaat van de verfijsingen, dat nog niet geheel te overzien is, even afwachten.

Met betrekking tot de provincies wilde hij de verdeelsleutel eens kritisch bezien ten bate van de provincies die in financiële moeilijkheden verkeren, vooral met betrekking tot het aantal inwoners.

Met klem vroeg hij de aandacht voor de positie van de laagst-bezoldigden in overheidsdienst.

Hij verheugde zich over de a.s. afschaffing van de verdienste-beloning en drong nogmaals aan op afschaffing van de gemeenteclassificatie in de overheidssector en verbetering van de situatie der gepensioneerden.

Bij deze begroting waarschuwde de heer *Elfferich* tegen herindelingsplannen van te grote omvang, waardoor een beslissing kan worden bemoeilijkt (Zeeuws-Vlaanderen).

Bij plannen van deze aard moet men rekening houden met de sociologische opbouw van de gemeenten.

Op het gebied van de intergemeentelijke samenwerking is wellicht nog meer te bereiken dan tot dusver is geschied.

Ook de begroting van *Volkshuisvesting en Bouwnijverheid* werd op 29 oktober en volgende dagen in eerste instantie in openbare commissie-vergadering behandeld. Hierbij getuigde de heer *Van Eibergen* van zijn waardering voor de bouwnota van minister Bogaers. Het ambitieuze programma kan echter alleen worden verwezenlijkt, wanneer de bouwnijverheid er op kan rekenen dat er binnenkort niet weer een bouwstop komt. Spr. informeerde naar het verschil in geschatte jaarlijkse behoefte tussen de bouwnota van het Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid (1962) en de thans ingediende nota. Indien de bouwcapaciteit tekort schiet zullen wij allereerst moeten weten hoe groot dat tekort is. De heer *Aantjes* vroeg naar de onderlinge afhankelijkheid van de twee door de Minister genoemde oorzaken van de achterstand in de bouw; een totaal tekort aan bouwcapaciteit en de verdringing van de woningbouw door andere sectoren. Als een derde oorzaak zag spr. — in navolging van de president van de Ned. Bank — dat het bouwbeleid ondergeschikt is geweest aan het loon- en prijsbeleid. De heer *Van Eibergen* vroeg wat de Minister voor ogen stond met zijn streven naar een overkoepelend orgaan voor de bouwnijverheid. Het bouwbeleid zal naar zijn mening in onze totale economie evenwichtig moeten functioneren. Gezien de prijsstijgingen vroeg hij zich af of in de aannemings-contracten de risico-clausule niet weer moet worden opgenomen. Hij vroeg schriftelijke gegevens over de vakopleiding. Waar mogelijk wilde hij een beroep doen op de mensen in het bouwbedrijf over te werken. De heer *Aantjes* informeerde naar de dienstplicht-faciliteiten voor bouwvakarbeiders. Voorts vroeg hij naar publicatie van de normen die worden gehanteerd om te bepalen of een bepaald object „arbeidsbesparend” in de zin van de daarvoor getroffen regeling wordt genoemd. De heer *Van Eibergen* vroeg nadere inlichtingen over het goedkeuringsbeleid, dat door de H.I.D. zodanig moet worden gevoerd, dat leegloop wordt voorkomen. Op verantwoorde wijze zal er ook iets moeten worden gedaan aan de verletbestrijding. Ook vroeg hij grotere vrijheid voor particulieren voor het bouwen van

een enkele eigen woning. Hij wilde graag weten hoe de mensen moeten worden geholpen die de huur zelfs voor de goedkopere woningen niet kunnen opbrengen. In dit verband kan de tijd komen, dat wij mensen die qua inkomen niet in goedkope woningen thuis horen er uit moeten zetten. Maar dan zullen wij voor andere woningen moet enzorgen. Blijven zij in de goedkope woningen, dan zullen zij de werkelijke kostprijs huur moeten betalen. De heer *Elfferich* besprak bij deze begroting enkele vragen rondom de ruimtelijke ordening.

Op 5 november werden de *algemene financiële beschouwingen* gehouden. Daarbij sprak onzerzijds de heer *Kieft*.

Hij concludeerde, dat de miljoenennota eigenlijk niet meer paste op de nieuwe situatie; de lonen zullen vermoedelijk meer stijgen dan bij de voorbereiding van deze nota was aangenomen; de prijzen en de concurrentiepositie van ons land zullen daarvan de gevolgen ondervinden.

Toch heeft de behandeling van de miljoenennota wel zin. Wel opperde hij de mogelijkheid in de toekomst de financiële beschouwingen te doen samenvallen met de economische en sociale beschouwingen; deze aspecten zijn moeilijk meer te scheiden. Overigens heeft deze Minister van Financiën van zijn voorganger een min of meer „gespreid bed” overgenomen.

Met het uitgestippelde beleid kon spr. zich in grote lijnen verenigen. Hij informeerde naar de gevolgen van het optrekken van de A.O.W.-grens voor de uitgaven in 1965 en vond dat de Minister te veel verwachtingen wekt op het punt van de belastingverlaging; hier is zelfs een verschil met het Wassenaars akkoord aanwijsbaar.

Hij drong er op aan, dat op korte termijn het wetsontwerp inzake de neutralisering van de belastingen zou worden ingediend. Revaluatie achtte hij op korte termijn niet toelaatbaar.

Hij was dankbaar voor de herziening van het successierecht, maar had ernstig bezwaar tegen de maatregelen inzake de omzetbelasting voor sigaren. Grote waarde hechtte hij namens onze fractie aan meer hulp voor de in ontwikkeling zijnde landen, hetgeen hij een roeping voor Overheid en volk achtte.

Ook de begroting van *Buitenlandse Zaken* werd dit jaar in openbare commissie-vergadering behandeld en wel op 6 november. Daarbij drong de heer *Kieft* aan op een betere voorlichting



van de Kamerleden over de opvattingen van het Kabinet inzake vragen van buitenlands beleid en op een betere documentatie.

De heer *Smallenbroek* waarschuwde opnieuw voor verslapping van het westen in zijn strijd tegen het communisme en drong aan op bewaring van het machts evenwicht tussen oost en west. Tegenover de P.S.P. waarschuwde hij voor het gevaar van eenzijdige ontwapening.

Over de begroting van *Justitie* sprak op 13 november de heer *Meulink*.

Hij sprak de hoop uit, dat herziening en verbetering van ons recht onder leiding van de nieuwe bewindsman met kracht zullen worden doorgezet; daarbij pleitte hij voor een beleidslijn inzake het stakingsrecht, het echtscheidingsvraagstuk, de spijtoptantenkwestie en het gratiebeleid.

Hij drong aan op een spoedige regeling van de rechtspositie der huurders van bedrijfspanden. Civiele procedures, ook ont-eigeningsprocedures, duren te lang; kan de afwikkeling worden versneld?

Invrijheidstelling van de 4 Duitse oorlogsmisdadigers zou hij onjuist achten. Tenslotte maakte hij enkele opmerkingen over het spijtoptantenbeleid en kritiseerde hij verschillende toestanden bij ons gevangeniswezen.

Over de begroting van *Maatschappelijk Werk* sprak op dezelfde dag de heer *Van Bennekom*.

Hij maakte met voldoening gewag van de instelling van een commissie „op hoog niveau”, die de grensafbakening tussen de verschillende Departementen zal bezien en achtte het noodzakelijk, dat er in dezen rust komt.

Hij vroeg naar een nadere definitie van het begrip „maatschappelijk welzijn” en pleitte voor een beleid, dat een gezonde ontwikkeling van het kerkelijk en particulier initiatief mogelijk maakt; ook inzake de uitwerking van de Algemene Bijstandswet zal overleg tussen Departement en particuliere organisaties nodig zijn.

Gehandicaptenvraagstuk, bejaardenzorg, onderzoek en planning, sociale wijkopbouw en andere typisch „maatschappelijke” onderwerpen passeerden de revue. Hij drong nogmaals aan op steun voor het I.C.C.A.N. en vroeg blijvende aandacht voor de Ambonezenzorg.

Tenslotte vroeg hij overweging van de mogelijkheid personen, die werkzaam zijn bij door het Departement gesubsidieerde instellingen, te doen vallen onder de werking van de Pensioenwet.

Op 19 november sprak bij de begroting van *Algemene Zaken* de heer *Smallenbroek*.

Met betrekking tot de civiele verdediging informeerde hij naar de stand van zaken met de provinciale centra, de beschermde onderkomens ten behoeve van het provinciaal bestuur, vanwaar dit in oorlogsomstandigheden de noodzakelijke leiding kan geven. Hij vreesde, dat de civiele verdediging te veel alleen op papier zou bestaan. In het algemeen wordt nog te weinig gedaan aan het treffen van voorzieningen inzake de fall-out-bescherming. Ons volk moet vertrouwen hebben in hetgeen in dezen geschiedt en moet geschieden.

Bij de begroting van *Economische Zaken* sprak op 20 november allereerst de heer *Geelkerken*.

Hij wees er op, dat evenals bij andere begrotingen de vraag relevant is of deze begroting nog wel afgestemd is op de huidige situatie. Het uitgangspunt van het Centraal Planbureau — een verwachte loonstijging van 6% — is thans niet meer houdbaar.

Hij wilde graag zoveel mogelijk cijfermateriaal ontvangen, omdat hij zich bezorgd maakte over de toekomstige werkgelegenheid; een volledige werkgelegenheid achtte hij een grote zegen voor ons volk. Daarom moeten wij een open oog houden voor het algemene kostenpeil.

Bijzondere aandacht vroeg hij voor het prijsbeleid in de naaste toekomst. Inschakeling van het Consumenten Contact Orgaan stelde hij zeer op prijs. In het algemeen bepleitte hij maatregelen tegen eigenmachtige prijsopdrijving.

Tenslotte informeerde hij naar het oordeel van de Minister over het streven van Frankrijk naar een verhoogde heffing op ingevoerd staal.

De heer *Meulink* sprak bij deze begroting over de regionale industrialisatie en het middenstandsbeleid. Wat het eerste punt betreft vroeg hij speciale aandacht voor de probleemgebieden, waar hij de ontwikkeling niet zonder zorg achtte.

Het midden- en kleinbedrijf, dat ongeveer 1 miljoen mensen werk geeft, achtte hij van grote betekenis; daarom stelde hij de

benoeming van een staatssecretaris voor Middenstandszaken zeer op prijs.

In de begroting is volgens spr. een wel wat te optimistische kijk op de middenstand gegeven. Vooral bij de kleine middenstander is weinig of geen sprake van inkomstenstijging. Een gunstige omzettingontwikkeling is niet identiek met een gunstige winstontwikkeling.

Met nadruk pleitte hij voor gelijke kansen voor het kleinbedrijf en het grootwinkelbedrijf, ook in de nieuwe wijken van onze steden. Ook aan de kredietvoorziening en de voorlichting zal veel zorg moeten worden besteed.

Op 26 november werd de begroting van de P.T.T. onzerzijds besproken door de heer Aantjes.

Hij constateerde ondanks de toewijding van het personeel een tekort aan service bij de P.T.T. De oplossing kan niet uitsluitend worden gezocht in het doen verrichten van veel overwerk, misschien kunnen ook wijzigingen in het dienstrooster baat brengen.

Ook voor de telefoondienst is de prognose voor het inlopen van het tekort aan aansluitingen niet gunstig. Voor de girodienst moet eveneens het dienstbetoon primair zijn en spr. uitte de vrees, dat vereenvoudiging van de administratie hier de voorrang heeft gekregen.

De draadomroep moet volgens hem zo spoedig mogelijk worden afgeschaft. Ook over het experiment met de draadtelevisie maakte hij enkele kritische opmerkingen.

De begroting voor *Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen* kwam op 27 november aan de orde Eerste spreker namens onze fractie was de heer Van Bennekom.

Hij uitte enige bedenkingen tegen de „eenwording” van de Europese cultuur, zoals die in de Memorie van Antwoord ter sprake komt, in verband met de Nederlandse geestelijke en culturele verworvenheden. Democratisering van het onderwijs moet worden bevorderd en het knelpunt ligt hier bij de overgang van het lager onderwijs naar het v.w.o.; overweegt de Minister maatregelen in dezen en zo ja, welke?

Hij pleitte voor consequente doorvoering van de leerplicht voor schipperskinderen, voor opheffing van de zgn. marge-regeling bij het kleuteronderwijs en verlaging van de leerlingenschaal in deze sector.

Met klem drong hij aan op verhoging van de aanvangssalarissen bij het lager onderwijs en inkorting van de schaal van 27 jaar.

Voorts vroeg hij om subsidiëring van de chr. opleidingsscholen voor kleuterleidsters in Eindhoven en Hilversum, inkorting van de duur van de kweekschoolexamens, meer steun voor de pedagogische centra.

Tenslotte bracht hij enige wensen naar voren met betrekking tot het chr. v.h.m.o. in de Vechtstreek, Zeeuws-Vlaanderen en de Haarlemmermeer en het chr. n.o. in de IJmond en op Walcheren.

De heer *Versteeg* spak over de financiële gelijkstelling van het bijzonder wetenschappelijk onderwijs en het van Rijkswege gegeven wetenschappelijk onderwijs en vroeg of er volkomen overeenstemming bestaat tussen de regeringsverklaring op dit punt en de betrokken passage uit het akkoord van Wassenaar.

Voorts sprak hij over de nieuwe T.H. in Drienerloo en het verplicht wonen op de campus. Die laatste voorwaarde riep bij hem verschillende vraagtekens op en hij wilde graag nader ingelicht worden over de motieven die tot dit experiment hebben geleid.

Onze derde spreker bij deze begroting was de heer *Kieft*.

Hij sprak over het gevoerde en te voeren cultuurbeleid en constateerde in geldbedragen een toename van 190% in de sector van de kunsten, vergeleken met 1963. Naar zijn mening zal het cultuurbeleid in de toekomst echter nog minder incidenteel moeten zijn, geen zaak van „brood en spelen”. Hierbij zal er speciaal op moeten worden gelet, dat de kunstuitgaven ten goede komen aan het gehele Nederlandse volk en niet aan een bepaald deel daarvan. Cultuurschuweid en drempelvrees moeten bij een ander, belangrijk deel van dat volk worden overwonnen.

Voorts sprak hij over de omzetbelasting die schrijvers z.i. ten onrechte moeten betalen voor hun werk, over de draadtelevisie en de bezetting van het tweede net.

Op 29 november was aan de orde de behandeling van het *Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw*. Onzerzijds sprak hierbij de heer *Elfferich*, die er zijn voldoening over uitsprak, dat het ontwerp zowel een ontwikkelings- als een saneringskant heeft en gericht is op het welzijn van de boer.

Hij hoopte dat de aanvaarding van het ontwerp tot gevolg zou hebben, dat het bestuur snel tot voorstellen en besluiten zou komen. Waar mogelijk moeten maatregelen worden getroffen om de landbouw gezond te maken, ook in verband met het E.E.G.-aspect. Bij de noodzakelijke sanering vroeg hij aandacht voor de tragedie die er in schuilt, dat mensen hun bedrijf moeten gaan verlaten; de bedrijfsbeëindiging zal op verantwoorde wijze moeten geschieden. In dezen deed hij verschillende suggesties aan de Minister.

Tenslotte maakte hij enkele opmerkingen over de verkoop van de grond, die — voorzover het geen ruilverkavelingsgebieden betreft — naar zijn mening vrij gelaten zou moeten worden.

Enkele dagen later, op 4 december, moest Minister Biesheuvel zijn begroting van *Landbouw* verdedigen. Voor onze fractie sprak allereerst de heer *Elfferich*.

Hij constateerde, dat blijkens de verstrekte gegevens er voor de Nederlandse boer ondanks alles veel reden is de toekomst met vertrouwen tegemoet te zien. Met betrekking tot de melkprijs hoopte hij, dat het „ruimer prijsbeleid” ook in de vast te stellen prijs tot uitdrukking zou worden gebracht.

Inzake de produktie van suikerbieten stelde hij prijs op een gedegen marktonderzoek. Hij vroeg de aandacht van de Minister voor de enorme verhoging van de waterschapslasten.

In het kader van de valorisatie van melk en melkproducten juichte hij het toe, dat aan de kwaliteit van onze zuivelproducten thans meer aandacht wordt geschonken dan vroeger.

Voor de tuinbouw vroeg hij een moderne outillage van de veilingen, een actieve handelspolitiek en waakzaamheid bij de E.E.G.-onderhandelingen; wat het laatste punt betreft sprak hij in kritische zin over de „geheimtaal” die hierbij wordt gebruikt en voor doorsnec-Nederlanders bijna niet meer te begripen is.

Hij vroeg behoedzaamheid bij het overigens noodzakelijke streven naar concentratie van het landbouwonderwijs en ging akkoord met de voorgenomen differentiatie-mogelijkheid voor de middelbare landbouwscholen.

Voor de landbouw bepleitte hij een goed gecoördineerde voorlichting, ook in samenwerking met het Ministerie van Maatschappelijk Werk.

Tenslotte waarschuwde hij voor destructieve en krachtondermijnende invloeden in de landbouw.

De heer *Walburg* sprak bij deze begroting over de cultuur-technische werken, die gelukkig niet onder de aangekondigde temporiseringsmaatregelen vallen. Onze boeren en landarbeiders mogen in een tijd van hoogconjunctuur niet verkommeren. Is het wel juist, dat er een vrij groot verschil bestaat tussen de financiering van wettelijke ruilverkavelingen en die van ruilverkavelingen bij overeenkomst?

In het laatste geval pleitte hij voor een zo vroeg mogelijk overleg tussen de betrokken cultuurmaatschappij en de h.i.d.

Hij vroeg subsidiëring van nieuwe tuinbouwvestigingen en wilde graag nader geïnformeerd worden over de stopzetting der onteigeningswerken onder St. Johannesburg, die voor kleine en grote veehouders groot nadeel zou kunnen meebrengen.

Over de begroting van *Defensie* sprak op 10 december de heer *Kieft*.

Hij sprak over de nogal omstreden reorganisatie van het Departement; een reorganisatie en „doorlichting”, die om allerlei redenen nodig was. De Minister moest zich wel de vraag stellen of het apparaat van zijn ministerie doelmatig functioneerde.

De politieke aspecten van het beleid liggen bij hem en de staatssecretarissen. Dat beleid zal zich moeten aanpassen bij de internationale Europese ontwikkeling, waarin geen generale staf als in de vroegere situatie meer past.

Hij wilde een reële kans geven aan de nieuwe structurele organisatie, om het resultaat daarvan over enkele jaren te bezien.

Echter zag hij wel bezwaren tegen de nieuwe vorm; in dit verband betreurde hij het aftreden van de chef-staf, generaal Van den Wall Bake.

De nieuwe verticale organisatie zal goed gecentraliseerd moeten worden. Coördinatie moet het gevaar van divergentie voorkomen; is wel gezorgd voor voldoende efficiency?

Dat de staatssecretarissen bij hun staven zullen zetelen vond hij geen overwegend bezwaar.

Tenslotte sprak hij uitvoerig over de financiële mogelijkheden en moeilijkheden van landmacht, luchtmacht en marine.

De heer *Walburg* behandelde de personeelsaangelegenheden, waarbij hij nadrukkelijk pleitte voor goede menselijke verhoudingen in het leger. In verband met zijn direct contact met de troep vroeg hij verbetering van de positie van de beroeps-onder-

officier. Voorts sprak hij over het huisvestingsprobleem, de Militair Geneeskundige Dienst, waarin z.i. ook een burgerarts moet worden opgenomen, de noodzakelijke verhoging van de soldij en de geestelijke verzorging.

Hierbij bracht hij in kritische zin het schrijven van de Ned. Herv. Kerk inzake de kernbewapening ter sprake.

Met betrekking tot de humanistische verzorging verklaarde hij zich tegen subsidieering door de Overheid van deze verzorging; mede namens drie andere leden van de fractie; godsdienstige en niet-godsdienstige geestelijke verzorging zijn volgens hem niet onder één noemer te brengen.

Bij de begroting van *Buitenlandse Zaken* sprak op 12 december mejuffrouw Rutgers.

Zij sprak een bijzonder woord van welkom tot de nieuwe staatssecretaris voor de ontwikkelingshulp, de heer Diepenhorst.

Voor deze hulp vroeg zij de bijzondere aandacht en zij juichte de instelling van de aangekondigde Raad voor internationale hulp zeer toe.

Zij was teleurgesteld en verontrust over het achterblijven van de voor dit doel bestemde gelden, al kon zij wel begrip opbrengen voor de oorzaken van dit achterblijven. Daarbij is een goede voorlichting noodzakelijk; een Europese integratiepolitiek kan niet van de grond komen, als zij niet wordt gedragen door de publieke opinie.

Met betrekking tot het verzoek van Zending en Missie om subsidie voor speciale projecten in de kapitaalsfeer, verzoekt zij de Regering de adressanten te horen voor zij een beslissing neemt.

Het initiatief van „Trouw” inzake de paginaruil met „Die Burger” had haar warme instemming, evenals de actie van het comité Preston-Cobb.

Met instemming gewaagde zij ook van het bezoek der Nederlandse studenten aan Indonesië en zij hoopte, dat het retour-bezoek eerlang zou kunnen plaats vinden.

Op dezelfde dag werd ook de begroting van *Financiën* behandeld, waarbij namens ons werd gesproken door de heer Kieft.

Hij sprak de hoop uit, dat de omvangrijke belastingontwerpen spoedig behandeld zouden kunnen worden en vroeg aan de hand van een sprekend voorbeeld de speciale aandacht van

de Minister voor de voorgenomen neutralisatie van de progressie. Op den duur zullen enkele nationale bevoegdheden op monetair terrein moeten worden overgeheveld naar een internationaal monetair instituut, waarvoor de aanwezigheid van een democratisch gefundeerd parlementair controlelichaam echter een eerste vereiste is.

Met zorg vervulde hem de onvoldoende bezetting van het apparaat, dat de aanslagen voor de belastingen regelt; het publiek moet ervan overtuigd zijn, dat ieder betaalt naar draagkracht en alle aanslagen moeten zorgvuldig worden gezien.

Men moet bij de belastingheffing blijven rekenen met de bijzondere omstandigheden van elk geval. Dit geldt in het bijzonder voor gepensioneerden, die extra-belasting moeten betalen, omdat zij buiten hun schuld een pensioenverhoging te laat ontvingen.

De heer *Walburg* maakte bij deze begroting enkele opmerkingen over verkoop en erfpacht van cultuurgrond en gebouwen in de polders, over de herziening van het uitgifteplan voor oostelijk Flevoland, over de toewijzing van bedrijven aldaar aan de boeren uit de ruilverkavelingsgebieden en over enkele andere zaken met betrekking tot de dienst der Domeinen.

Op 13 december sprak *mevrouw Rutgers* over de voorgestelde wijziging van de *Algemene Ouderdomswet*.

Zij ging gaarne akkoord met de beoogde verhoging van het ouderdomspensioen met 12<sup>0</sup>/<sub>0</sub>, mede omdat hierover overeenstemming in de Stichting van den Arbeid was bereikt.

Tenslotte kwam op dezelfde dag ook nog de begroting van het *Gemeentefonds* en het *Provinciefonds* aan de orde, waarover de heer *Smallenbroek* het woord voerde.

Hij vond het prematuur thans reeds een oordeel uit te spreken over de werking van de nieuwe financiële verhouding tussen Rijk en gemeenten. Eerst zal b.v. de uitbreiding van het gemeentelijk belastinggebied behandeld moeten worden, zoals er ook een oplossing met betrekking tot de uitkering voor de wegen moet komen.

Op 17 december sprak de heer *Walburg* bij de behandeling van het *Zuiderzeefonds*.

Hij informeerde naar de mate van temporisering in deze sec-



tor, die naar zijn mening zeer gering zou moeten zijn en wees naar aanleiding van de Zuiderzeesteunwet nog eens op de schrijnende gevallen van de lichting 1890-1891.

Hij drong op spoed aan wat betreft het uitgeven in erfpacht of eigendom van gronden en gebouwen in de polders en vroeg de mogelijkheid te openen, dat eigenaars of erfpachters in etappes kunnen bouwen.

Op dezelfde dag sprak de heer *Aantjes* namens onze fractie bij de behandeling van de begroting van *Verkeer en Waterstaat*.

Hij ging uitvoerig in op de vragen rondom de K.L.M., waar de aangekondigde nieuwe aanpak wel ontslagen aan de voet en een stoelendans aan de top heeft gebracht, maar geen enkel wezenlijk probleem heeft opgelost.

Hij had grote waardering voor het beleid van Minister Van Aartsen, die te juister tijd heeft ingegrepen en knopen heeft doorgemaakt. Er moet nu echter in het openbaar volledig opening van zaken worden gegeven.

Uitvoerig ging spr. de gehele ontwikkeling na en vroeg zich daarbij af of in het licht van de jongste gebeurtenissen het ontslag van de in 1960 verdwenen directieleden wel billijk is geweest.

Ook de situatie rondom de heer Larive vereist meer klaarheid; heeft hij de gelegenheid gekregen zijn kwaliteiten te ontplooiën of was hij toch niet de gewenste man?

Een doelbewuste en eensgezinde leiding achtte hij een eerste voorwaarde om de weg omhoog te kunnen gaan. Veel vragen rijzen er ook omtrent de Raad van Commissarissen, waarbij hij speciaal de positie van de heren Den Hollander en Ruppert noemde.

Ook de functie van de personeelsorganisaties vraagt om een oplossing, waarbij hij zowel aan de erkende bonden als aan de categorale organisaties dacht; het overleg met de laatste groepen moet noodzakelijk beperkt blijven, in verband met de terecht geëiste redelijke spreiding over de gehele onderneming.

Hij uitte voorts een aantal wensen op het gebied van de spoorwegen (o.a. de noodzakelijke aanpassing van de tarieven) en vroeg dringend aandacht voor de beveiliging.

Tenslotte bracht hij nog een groot aantal vervoersvraagstukken van andere aard ter sprake.

Bij de behandeling van het tweede gedeelte van de begroting

vroeg hij of de Rijkswaterstaat ook moeilijkheden heeft met de uitvoering van werken in verband met het wegvallen van de risico-clausule.

Een versnelde aanpak van de wegenbouw achtte hij noodzakelijk. De capaciteit levert geen zorgen, wel de financiering. Kan de instelling van een wegenfonds hier uitkomst brengen?

Hij bepleitte de instelling van een wegenraad, die als coördinerend lichaam zou kunnen fungeren. In verband met de verkeersveiligheid besprak hij de controverse tussen het Verbond voor Veilig Verkeer en de Ned. Ver. Bescherming Voetgangers over de „kleuterzorg”.

Ook de Eemshaven en de havens van Harlingen, Katwijk en Breskens hadden zijn aandacht, evenals de Deltawerken en de Rijksweg E 58.

Met de behandeling van deze begroting werden de zittingen voor het jaar 1963 beëindigd.. Voorzitter Van Thiel zag in een stijlvolle slottoespraak terug op de belangrijkste parlementaire gebeurtenissen van 1963 en uitte de beste wensen voor het herstel van de reeds gedurende vele maanden wegens ziekte afwezige leden Van Eijsden, Janssen en Zwanikken.

N.B. De begrotingshoofdstukken, die vooraf in openbare commissie-vergaderingen zijn behandeld, brachten — met een enkele uitzondering — in de plenaire zitting weinig nieuwe punten ter sprake, zodat van deze plenaire zittingen als regel geen verslag is gegeven.

## SCHRIFTELIJKE VRAGEN

Door leden van onze fractie in 1963 volgens het Reglement van Orde gesteld aan een of meer bewindslieden.

Van de heer **Van Bennekom** over de vaststelling van bedragen per lokaal en per kleuter, bedoeld in de artikelen 43 en 44 van de Kleuteronderwijs-wet (29 januari)

Van de heer **Van Bennekom** over de toekenning van fictieve diensttijd aan onderwijzers en de beloning van overuren bij het ulo (30 januari)

Van de heren **Biesheuvel** en **Vredeling** over de door de Europese Commissie opgestelde ontwerp-verordening inzake graanprijzen (13 maart)

Van de heren **Smallenbroek**, Brouwer, Kikkert en Peters over de uitvoering van de E.E.G.-pluimveeverordening (13 maart)

Van de heer **Van Eibergen** over dienstplichtfaciliteiten voor bouwvakarbeiders (27 maart)

Van de heer **Van Bennekom** inzake de salarisregeling voor de docenten-handenarbeid (9 april)

Van de heer **Van Eibergen** over aanvragen tot goedkeuring betreffende het instellen of wijzigen van pensioenregelingen (16 april)

Van de heer **Aantjes** over de plannen tot invoering van geünificeerde Alg. Voorschriften voor de uitvoering van werken (26 april)

Van de heer **Aantjes** over het uitsteken van de nationale drieluur op zondag (10 mei)

Van de heren **Meulink**, Daams, Van Gelder, Mej. Ten Broecke Hockstra en Mej. Kok over de nog te behandelen verzoeken van spijtoptanten en andere maatschappelijke Nederlanders tot toelating in Nederland (10 mei)

Van de heer **Van Bennekom** over de huisvesting van de Chr. Nat. School te Teuge (gem. Voorst) (23 juli)

Van de heer **Walburg** over een circulaire van de commandant van de oefenstaf van het 415e Intendance-Bataljon (13 september)

Van de heren **Meulink** en **Aantjes** over de verleende gratie aan de dienstweigeraar Brunia (5 november)

Van de heer **Roolvink** over de beloning van werknemers in de vervoers-bedrijven (18 december)

**OVERZICHT VAN DE INDELING WELKE DE  
A.R. TWEEDE KAMERFRACTIE MAAKTE VOOR HET  
CONTACT MET DE KAMERCENTRALES**

De Anti-Revolutionaire Tweede Kamerfractie stelde in haar vergadering van 18 september 1963, in verband met de gebleken wenselijkheid een goed contact tussen fractie en partij mogelijk te maken, de volgende indeling vast:

| <b>Kamercentrale:</b> | <b>Kamerlid:</b>                                                                        |        |        |
|-----------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|--------|--------|
| Groningen             | J. Smallenbroek,<br>Iepenlaan 5, Assen                                                  | 05920— | 2917   |
| Leeuwarden            | Tj. Walburg,<br>Schuringaweg 25, St. Anna Parochie                                      | 05180— | 586    |
| Assen                 | J. Smallenbroek,<br>Iepenlaan 5, Assen                                                  | 05920— | 2917   |
| Zwolle                | dr. J. Meulink,<br>Getfertsingel 206, Enschede                                          | 05420— | 5990   |
| Arnhem                | mr. W. Aantjes,<br>Koningslaan 78, Utrecht                                              | 030 —  | 17346  |
| Nijmegen              | mr. W. Aantjes,<br>Koningslaan 78, Utrecht                                              | 030 —  | 17346  |
| Utrecht               | J. van Eibergen,<br>Majellapark 29, Utrecht                                             | 030 —  | 30308  |
| Amsterdam             | mej. mr. J. C. Rutgers,<br>Joh. Vermeerstraat 69, Amsterdam                             | 020 —  | 797798 |
| Haarlem               | B. Roolvink,<br>Eemnesserweg 238, Hilversum                                             | 02950— | 49713  |
| Den Helder            | prof. mr. Th. A. Versteeg,<br>Ger. Terborgstraat 29, Amsterdam                          | 020 —  | 728304 |
| Leiden                | dr. N. G. Geelkerken,<br>Zoeterwoudsesingel 44, Leiden                                  | 01710— | 24499  |
| 's-Gravenhage         | G. A. Kieft,<br>Rembrandtkade 47, Utrecht                                               | 030 —  | 13230  |
| Rotterdam             | H. van Eijsden,<br>en (als plaatsvervanger) B. Roolvink,<br>Eemnesserweg 238, Hilversum | 02950— | 49713  |

|                  |                                                  |              |
|------------------|--------------------------------------------------|--------------|
| Dordrecht        | P. C. Elfferich,<br>Rotterdamseweg 160, Delft    | 01730— 24446 |
| Middelburg       | J. A. van Bennekom,<br>Molenwater 71, Middelburg | 01180— 2197  |
| Tilburg          | J. A. van Bennekom,<br>Molenwater 71, Middelburg | 01180— 2197  |
| 's-Hertogenbosch | J. van Eibergen,<br>Majellapark 29, Utrecht      | 030 — 30308  |
| Maastricht       | P. C. Elfferich,<br>Rotterdamseweg 160, Delft    | 01730— 24446 |

De Kamercentrales en de daarbij behorende kiesverenigingen kunnen van deze regeling gebruik maken door het vragen van inlichtingen over bepaalde politieke aangelegenheden, het naar voren brengen van regionale belangen, het verzoek om bepaalde bijeenkomsten bij te wonen of aan besprekingen deel te nemen of het verzoek om een spreekbeurt te vervullen. In voorkomende gevallen kan dit contact er toe leiden, dat in bepaalde plaatsen een spreekuur wordt georganiseerd of op andere wijze contacten worden gelegd.

Uit bovenstaande omschrijving volgt, dat het niet wel mogelijk is een nauwkeurige omschrijving te geven, doch in het algemeen kan worden aangegeven, dat het contact dient om de band tussen partij en fractie te versterken. Wel is duidelijk dat het initiatief in hoofdzaak van de organen van de partij zal dienen uit te gaan.

FRACTIECOMMISSIES  
UIT DE A.R. TWEEDE KAMERFRACTIE

V = Voorzitter/samenroeper

H. van Eijsden  
G. A. Kieft  
J. Smallenbroek  
prof. mr. Th. A. Versteeg

|                 |   |
|-----------------|---|
| mr. W. Aantjes  | V |
| J. van Eibergen |   |
| P. C. Elfferich |   |
| B. Roolvink     |   |

dr. N. G. Geelkerken                      V  
H. van Eijsden  
G. A. Kieft  
mej. mr. J. C. Rutgers

prof. mr. Th. A. Versteeg      V  
dr. J. Meulink  
mej. mr. J. C. Rutgers  
dr. N. G. Geelkerken

J. Smallenbroek  
J. A. van Bennekom  
P. C. Elfferich  
dr. J. Meulink

B. Roolvink  
dr. N. G. Geelkerken  
J. van Eibergen  
dr. J. Meulink

P. C. Elfferich  
Tj. Walburg  
dr. J. Meulink  
J. A. van Bennekom

J. van Eibergen  
mr. W. Aantjes  
B. Roolvink  
mej. mr. J. C. Rutgers

mej. mr. J. C. Rutgers  
mr. W. Aantjes  
B. Roolvink  
Tj. Walburg

J. Smallenbroek  
J. van Eibergen  
J. A. van Bennekom  
mej. mr. J. C. Rutgers

J. A. van Bennekom                      V  
G. A. Kieft  
B. Roolvink  
prof. mr. Th. A. Versteeg

G. A. Kieft  
P. C. Elfferich  
J. Smallenbroek  
prof. mr. Th. A. Versteeg

G. A. Kieft  
dr. N. G. Geelkerken  
Tj. Walburg  
dr. J. Meulink

mr. W. Aantjes  
J. Smallenbroek  
B. Roolvink  
prof. mr. Th. A. Versteeg

**Suriname en Antillen**

dr. J. Meulink  
P. C. Elfferich  
Tj. Walburg  
prof. mr. Th. A. Versteeg

**V****Volkshuisvesting**

J. van Eibergen  
mr. W. Aantjes  
P. C. Elfferich  
B. Roolvink

**V**

## A.R. LEDEN IN KAMERCOMMISSIES

| Commissies                     | Leden        | Plaatsvervangers |
|--------------------------------|--------------|------------------|
| <i>Centrale Afdeling</i>       | Van Eijsden  | Smallenbroek     |
| <i>Bezitsvorming en P.B.O.</i> | Aantjes      | Van Eibergen     |
| <i>Buitenlandse Zaken</i>      | Van Eijsden  | Rutgers          |
|                                | Geelkerken   | Kieft            |
| <i>Justitie</i>                | Versteeg     | Geelkerken       |
|                                | Meulink      |                  |
| <i>Naturalisaties</i>          | Van Bennekom | Meulink          |
| <i>Binnenlandse Zaken</i>      | Smallenbroek | Meulink          |
|                                | Elfferich    |                  |
| <i>Civiele Verdediging</i>     | Walburg      | Meulink          |
| <i>Ambtenarenzaken en</i>      |              |                  |
| <i>Pensioenen</i>              | Smallenbroek | Kieft            |
| <i>Onderwijs, Kunsten en</i>   |              |                  |
| <i>Wetenschappen</i>           | Versteeg     | Kieft            |
|                                | Van Bennekom |                  |
| <i>Financiën</i>               | Van Eijsden  | Smallenbroek     |
|                                | Kieft        |                  |
| <i>Rijksuitgaven</i>           | Kieft        | Van Eijsden      |
| <i>Defensie</i>                | Walburg      | Geelkerken       |
|                                |              | Kieft            |
| <i>Volkshuisvesting</i>        | Aantjes      | Roolvink         |
|                                | Van Eibergen |                  |
| <i>Verkeer en Waterstaat</i>   | Aantjes      | Roolvink         |
|                                |              | Smallenbroek     |
| <i>Economische Zaken</i>       | Roolvink     | Van Eibergen     |
|                                | Meulink      |                  |
| <i>Handelspolitiek</i>         | Van Eijsden  | Geelkerken       |
|                                | Roolvink     |                  |
| <i>Middenstand</i>             | Meulink      | Van Eijsden      |
| <i>Kernenergie</i>             | Aantjes      | Geelkerken       |
| <i>Landbouw en Visserij</i>    | Elfferich    | Walburg          |
|                                |              | Van Bennekom     |
| <i>Sociale Zaken</i>           | Van Eibergen | Roolvink         |
|                                |              | Rutgers          |
| <i>Volksgezondheid</i>         | Rutgers      | Roolvink         |
| <i>Maatschappelijk Werk</i>    | Van Bennekom | Rutgers          |



| <b>Commissies</b>                                       | <b>Leden</b> | <b>Plaatsvervangers</b> |
|---------------------------------------------------------|--------------|-------------------------|
| <i>Suriname en de Antillen</i>                          | Meulink      | Versteeg                |
| <i>Deltazaken</i>                                       | Elfferich    | Van Bennekom            |
|                                                         |              | Walburg                 |
| <i>Verzoekschriften</i>                                 | Kieft        | Versteeg                |
| <i>Repatriëring</i>                                     | Meulink      | Van Bennekom            |
| <i>Werkwijze Kamer</i>                                  | Van Eijdsen  |                         |
|                                                         | Smallenbroek |                         |
| <i>Huishoudelijke<br/>aangelegenheden</i>               | Smallenbroek | Kieft                   |
| <i>Europees Parlement</i>                               | Rutgers      |                         |
| <i>Raad van Europa<br/>en W.E.U.</i>                    | Kieft        |                         |
| <i>Raadgevende Interparle-<br/>mentaire Beneluxraad</i> | Meulink      | Versteeg                |
| <i>Scheepvaart</i>                                      | Aantjes      | Van Eijdsen             |
| <i>Visserij</i>                                         | Van Bennekom | Aantjes                 |
| <i>Begrotingscommissie</i>                              |              |                         |
| <i>Buitenlandse Zaken</i>                               | Rutgers      | Kieft                   |

**A.R. LEDEN PROVINCIALE STATEN  
GEKOZEN BIJ DE VERKIEZINGEN VAN 1962**

**Groningen (9)**

|                 |                      |               |
|-----------------|----------------------|---------------|
| J. Abels*       | Mozartstraat 34      | Groningen     |
| O. Bakker       | D. Wieringastraat 46 | Westernieland |
| A. W. Biewenga  | Quintuslaan 20       | Helpman       |
| J. J. Bosma     | Langestraat 9        | Noordhorn     |
| Th. Huizenga    | Handelskade 62       | Stadskanaal   |
| G. Kadijk       | Maarhuizerweg 5      | Baflo         |
| P. Renkema      | Noordersingel 23     | Appingedam    |
| S. Silvis       | Stationsstraat 47a   | Scheemda      |
| D. H. Wigboldus | Kraneweg 111         | Groningen     |

**Friesland (12)**

|                    |                            |                |
|--------------------|----------------------------|----------------|
| J. Douwstra        | H.B.S.-straat 17           | Drachten       |
| J. Duker           | Terp 6                     | Sexbierum      |
| D. Hellinga        | te                         | Nij Beets      |
| P. van der Mark*   | Leeuwarderweg 27           | Sneek          |
| Mr. D. Okma*       | Marssumerstraat 2          | Leeuwarden     |
| P. Reitsma         | Van Scheltingalaan 9       | Kollum         |
| A. Tjoelker        | Gron. straat 61            | Surhuisterveen |
| drs. S. van Tuinen | Birdaardersterstraatweg 42 | Dokkum         |
| S. J. van Tuinen   | te                         | Berlikum       |
| A. de Vries        | Uiterdijksterweg 14        | Leeuwarden     |
| Th. de Vries       | Stationsweg 15             | Koudum         |
| P. Wijbenga        | Noordersingel 48           | Leeuwarden     |

**Drenthe (7)**

|                       |                 |                  |
|-----------------------|-----------------|------------------|
| J. Bork               | Raadhuisplein 7 | Hoogeveen        |
| Th. Brouwer           | Parkstraat 21   | Assen            |
| J. Hollenbeek Brouwer | Parkstraat 18   | Assen            |
| mr. J. A. Krans       | Parklaan 20     | Meppel           |
| ir. G. Maas           | Boslaan 10      | Emmen            |
| J. Oosterhuis         | Wittelte 12     | Dieverbrug (Dr.) |
| J. Smallenbroek*      | Iepenlaan 5     | Assen            |

**Overijssel (6)**

|                   |                   |             |
|-------------------|-------------------|-------------|
| J. Haverkamp*     | Wilhelminalaan 16 | Kampen      |
| H. J. van Heck    | Parkweg 26        | Almelo      |
| Wb. de Jager      | I 104             | Gramsbergen |
| drs. J. J. Knibbe | Bernhardstraat 66 | Zwolle      |
| dr. J. Meulink    | Getfertsingel 206 | Enschede    |
| M. Meeuwssen      | Nagelerstraat 33  | Emmeloord   |

**Gelderland (6)**

J. den Hartog

ir. S. Kingma

H. M. Oldenhof\*

P. M. Oostlander

A. Roerdink

D. J. Velsink

„Markhoeve”

Tielschestraat 89

Varsseveldseweg 88

Sweelincklaan 41

Jachtlaan 270

Eibergseweg 34

Enkweg 9

Opheusden

Doetinchem

Ede

Apeldoorn

Neele

Nunspeet

**Utrecht (7)**

C. A. Bakker

inmiddels opgevolgd door

H. C. Smit

A. Bakker\*

L. W. H. de Geus

D. Griffioen

C. van Nierop,

inmiddels opgevolgd door

B. Hartog Wzn.

ir. Chr. G. Meeder

mr. W. R. van der Sluis

Joh. Brahmstraat 33

Westersingel 169

Raadhuisstraat 18

Rijksstraatweg 41

Wilhelminastraat 29

Utrecht

Veenendaal

Linschoten

Baambrugge

Bunschoten

Koning slaan 49

Julianalaan 268

Utrecht

Bilthoven

**Noord-Holland (6)**

D. Barten

J. de Jong Czn.\*

dr. W. Sleumer Tzn.

J. Tilkema

prof. mr. P. J. Verdam

mr. O. H. van Wijk

Oosterstraat 55

Loosdrechtseweg 8

Breestraat 188

Stationsstraat 41

Willem Roovaardsstr. 18

Heemsteedse Dreef 241

Noordscharwoude

Hilversum

Amsterdam

Zaandam

Amsterdam

Heemstede

**Zuid-Holland (9)**

N. van der Brugge

mr. T. A. van Dijken\*

dr. N. G. Geelkerken

S. Hammer

mr. J. J. Hangelbroek

A. Hoek

dr. J. J. Neuteboom

H. Vink

J. Wilschut

Dorpsstraat 8

Plein 18a

Zoeterwoudsesingel 44

Burgemeester

Fuutlaan 9

Penninglaan 3

Essenweg 31

Joubertstraat 107

Heemraadssingel 193

Giessenburg

Den Haag

Leiden

Oud-Beijerland

Den Haag

Schiedam

Rotterdam

Gouda

Rotterdam

**Noord-Brabant (2)**

K. de Geus

J. Slot

Julianalaan 18

„de Oude Weide”

’s-Gravenmoer

Eethen (N.Br.)

**Zeeland (5)**

J. van den Bos\*

A. A. van Eeten

J. Hommes

P. van Hoeve

P. Meliefste

Hoogstraat 3

Ooststraat 55

Havenweg 18

Nieuwendijk 90

Middelburgseweg 14

Tholen

Nieuwerkerk (Zld.)

Nieuwdorp

Axel

Middelburg

**Limburg (1)**

W. G. van Gool

Ch. Ruysstraat 1

Roermond

\* Lid van het College van Gedeputeerde Staten.

## PROGRAM VAN ACTIE 1963

VASTGESTELD DOOR DE DEPUTATENVERGADERING  
VAN 23 MAART 1963

### INLEIDING

In deze tijd worden aan de samenleving rijke ontwikkelingsmogelijkheden geboden. Zij is tevens betrokken in hevige spanningen en veranderingen en in een worsteling van de geesten van deze wereld met de Geest van het Koninkrijk Gods.

De A.R. Partij wil als Christus-belijdende partij werken in het schriftuurlijk besef, dat Gods kracht in menselijke zwakheid wordt volbracht. Van dit besef uit wil zij haar bijdrage leveren aan een goede binnenlandse politiek en aan het aandeel van ons land in een rechtvaardige en voorspoedige ontwikkeling der internationale samenleving.

Zij ziet als hoofdlijnen van een ons volk en de wereld dienend beleid:

- a. de erkenning van Gods Majesteit in en boven de stormachtige gebeurtenissen van deze tijd en van de menselijke afhankelijkheid van Zijn genade in Jezus Christus, gepaard gaande met de eis tot gehoorzaamheid aan Zijn geboden;
- b. de handhaving in een democratisch staatsbestel van de geheel eigen plaats van het ambt der Overheid, als een bijzondere, bewarende instelling van God;
- c. het recht doen aan de eigen taak en verantwoordelijkheid der burgers, zowel individueel als in hun verschillende verbanden en contacten;
- d. een positief beleid der Overheid, gericht op vrijheid en gerechtigheid, met name op het zijn van een schild voor de **zwakken**;

- e. het tegengaan van een ongeremde concentratie van de overheidsmacht en een terugtreden der Overheid waar zulks mogelijk is;
- f. de bevordering van de ontwikkeling van nieuwe maatschappijvormen, waardoor een concentratie van de macht in handen van weinigen op economisch gebied wordt tegengegaan en waardoor de verantwoordelijkheid van allen, die bij economische activiteiten betrokken zijn, ook in de organisatievormen daarvan, tot haar recht komt;
- g. de bevordering van een geordende en rechtvaardige internationale samenleving in het kader van de Verenigde Naties en daarbuiten;
- h. de medewerking aan het ontstaan en tot ontwikkeling brengen van nieuwe democratische staatkundige vormen in Europees verband, ten einde een voor deze tijd doeltreffende vervulling van het overheidsambt te bevorderen;
- i. de bevordering van de samenwerking met ontwikkelingslanden en -gebieden en van het besef van roeping daartoe in onze Westerse samenleving;
- j. het samenwerken van de christelijke partijen en, waar mogelijk, het samenbundelen van politieke activiteiten van hen, die krachtens de reformatische belijdenis van Christus' Koningschap, in de huidige geestelijke, politieke en maatschappelijke tegenstellingen, aan een gemeenschappelijk front staan;
- k. de erkenning van de geheel eigen plaats van Christus' Kerk in de wereld en tevens de bescherming van activiteiten, welke een bijdrage pogen te zijn tot het geven van een christelijke gestalte aan maatschappij en staat, zoals die o.m. in het christelijk organisatieleven tot uitdrukking komen. Deze erkenning en deze bescherming houden niet in een aantasting van de rechtsgelijkheid van alle burgers;
- l. het handhaven in het openbare en maatschappelijke leven van het eigen karakter van de zondag als dag des Heren.

Van dit alles dient doortrokken te zijn het geen de A.R. Partij hierna als politieke wensen stelt.

#### **I. Internationale samenleving**

De A.R. Partij is van oordeel, dat in en buiten het verband

der Verenigde Naties moet worden gestreefd naar de algemene aanvaarding van een politieke basis, waarop een internationale rechtsorde kan worden gevestigd, die bekleed is met gezag en macht en die handelt naar rechtsnormen. Zolang deze rechtsorde ontbreekt, erkent zij de noodzakelijkheid en de plicht der staten in Navo-verband tot het scheppen en in stand houden van een effectief verdedigingsapparaat.

Zij erkent, dat — ook en juist vanuit nationaal gezichtspunt — deze Navo onmisbaar is en dat de Nederlandse defensie daarin moet worden ingepast, zij het ook dat de Nederlandse strijdkrachten in staat moeten blijven typische eigen nationale taken te vervullen. Nederland dient begrip te hebben voor de zware verantwoordelijkheden en verplichtingen, die onze grote bondgenoten in hun eigen, in ons aller en dus ook in ons eigen belang op zich genomen hebben.

De A.R. Partij heeft oog voor de bijzondere moeilijkheden, waarvoor de jonge zelfstandige staten in Azië en Afrika staan bij het bepalen van hun politieke positie in de huidige wereld-verhoudingen.

In het besef van de ontzaglijke dreiging der moderne wapenen, steunt de A.R. Partij elk ernstig streven naar internationale beperking van bewapening onder doeltreffende controle.

Het streven naar eenzijdige ontwapening — ook atoomontwapening — is niet aanvaardbaar. Deze ontwapening zou de Overheid de vervulling van haar roeping als zodanig onmogelijk maken.

De politieke en militaire samenwerking in het Atlantisch bondgenootschap dient uitgebreid en verdiept te worden mede door een samenwerking op economisch en cultureel gebied, die de evenwichtige groei van de vrije wereld bevordert en daardoor aan haar kracht ten goede komt.

## II. Ontwikkelingslanden

De A.R. Partij acht het naast de taak van de zending een hedendaagse sociale roeping van de eerste orde, dat de naar verhouding welvarende landen, waaronder het onze, in brede zin en op belangrijke schaal samenwerken met en financiële en personele hulp verlenen aan de ontwikkelingslanden.

Deze hulpverlening dient allereerst gericht te zijn op verbetering van de sociale en economische structuur van de desbetreffende landen.

Als middelen, die daartoe dienstig kunnen zijn, komen onder meer in aanmerking:

- a. bevordering van de afzet van de produkten van die landen door uitbreiding van het wereldhandelsverkeer;
- b. doeltreffende financiële hulp;
- c. technische bijstand in de ruimste zin, met name ook door het verlenen van studiebeurzen;
- d. bevordering van particuliere investeringen in deze landen.

Een zo breed mogelijke voorlichting van ons volk omtrent de middelen, die worden aangewend, moet worden bevorderd, opdat daardoor de belangstelling voor de ontwikkelingslanden wordt vergroot en het particulier initiatief gestimuleerd.

De A.R. Partij staat op het standpunt, dat de regering er voorts niet voor moet terugdeinzen bij de uitvoering van deze samenwerking en hulpverlening zo nodig afzonderlijke lasten aan ons volk op te leggen.

Aan in het kader van de samenwerking te verlenen bijstand behoren in beginsel geen staatkundige of handels-politieke voorwaarden te worden verbonden.

### III. Europa

De A.R. Partij staat op het standpunt, dat de ontwikkeling van de Europese integratie, zoals die in de thans bestaande gemeenschappen een begin van verwerkelijking heeft gevonden, doelbewust en krachtig moet worden voortgezet.

Waarborgen moeten worden geschapen voor een doeltreffende en parlementaire controle, terwijl zowel door een samenvoeging der gemeenschappen als door directe verkiezingen voor het Europese parlement deze integratie verder moet worden voltooid.

In de komende vier jaren, die samenvallen met de tweede etappe van de Europese Economische Gemeenschap, zal naast een verdere vrijmaking van het onderlinge handelsverkeer, vooral aandacht moeten worden geschonken aan de verdere totstandkoming van een echt gemeenschappelijk beleid op economisch en sociaal terrein.

Deze integratie moet voorts worden uitgebreid door de toetreding van Engeland en andere Europese landen, met dien verstande, dat geen condities worden aanvaard, die aan de wezenlijke opzet van de verdragen van Rome afbreuk doen.

De ontwikkeling dient voortgang te vinden naar een algemeen-politieke federatie. Bij de onderhandelingen daarover moet men uitermate voorzichtig zijn met organisatievormen, die worden ingegeven door krachten, welke van een werkelijke integratie afkerig zijn en die in wezen alleen Europese samenwerking wenselijk op zuiver inter-statelijke en inter-gouvernementele basis.

Indien daaromtrent thans nog geen overeenstemming kan worden bereikt tussen de deelnemende landen, is het beter inzake de verdere politieke vormgeving van de Europese integratie nog enig geduld te betrachten dan een weg in te slaan welke averechts is aan die, welke reeds is betreden.

In de ontwikkeling van dit alles dient ernstig aandacht te worden geschonken aan een evenredige behartiging van de Nederlandse belangen.

#### IV. Betrekkingen met Indonesië

De A.R. Partij is van mening, dat wat betreft de internationale verhoudingen, ons land in het bijzonder die met Indonesië ter harte moeten gaan. Zij spreekt de hoop uit, dat in de toekomst met dit land normale en vruchtbare betrekkingen zullen kunnen worden onderhouden.

Een goede verhouding tussen Indonesië en Nederland kan bevorderlijk zijn aan het scheppen van betere verhoudingen tussen de Westerse wereld als geheel en de zelfstandige staten van Azië en Afrika.

Afgezien van de omstandigheid dat daardoor een nauwer contact met de jonge christelijke kerken in Indonesië mogelijk wordt, worden daardoor bovendien de belangen der Papoea's en van de hier te lande of elders vertoevende Ambonezen het best gediend.

#### V. Koninkrijk

In het Koninkrijks-verband dient een hartelijke samenwerking tussen de het Rijk vormende landen bij de voortduur te worden bevorderd.

Duidelijk moet de in het Statuut voorziene plaats van de landen Suriname en de Antillen in haar volle waarde worden erkend, mede door de inschakeling van vertegenwoordigers van deze landen bij het internationale werk van het Koninkrijk.

De geestelijke en stoffelijke welvaart van de beide genoemde



landen worden in overeenstemming met de regeringen der beide landen met hulp van Nederland krachtig bevorderd.

Indien zulks voor de eigen ontwikkeling der andere Rijksdelen wenselijk is, zal aan eventuele wijzigingen van het Statuut door Nederland zoveel mogelijk worden meegewerkt.

## VI. Overheidshuishouding en financiën

De belangrijke taak van de overheidshuishouding voor de voorziening in collectieve behoeften erkennend, is de A.R. Partij van oordeel, dat het beleid erop gericht moet blijven om op verantwoorde en stelselmatige wijze de verhouding tussen de overheidsuitgaven en particuliere bestedingen ten gunste van de laatste te wijzigen.

Een behoedzaam financieel beleid van de Rijksoverheid is daarom noodzakelijk, terwijl mede de mogelijkheid van verdere belastingverlaging in het kader van een afweging van prioriteiten moet worden opgehouden.

Het beleid moet voortdurend gericht zijn op een belastingpolitiek, waarbij de rechtvaardigheid ten opzichte van de verschillende groepen der bevolking en hun specifieke problemen wordt getoetst aan het draagkrachtbeginsel, rekening houdend met de wisselende omstandigheden.

De A.R. Partij vraagt aandacht voor de fiscale lasten voor ongehuwden en voor de fiscale kant van het meewerken van gezinsleden in eigen onderneming of beroep.

## VII. Onderwijs en cultuur

De wezenlijke vrijheid van onderwijs is een van de primaire vereisten voor een staatkunde zoals de A.R. Partij die voorstaat. Zij zal zowel bij de uitvoering van bestaande als bij de totstandkoming en de uitwerking van nieuwe wettelijke regelingen in acht moeten worden genomen.

Financiële gelijkstelling over de gehele lijn dient uitgangspunt voor de bekostiging van het onderwijs te zijn. Aan bevoorrechtiging van het openbaar onderwijs boven het bijzonder behoort een einde te komen door met betrekking tot de zogenaamde randdiensten van het onderwijs (medisch, sociaal, psychologisch en paedagogisch) aan particuliere initiatieven dezelfde mogelijkheden te bieden als aan de publieke. Dit moet bij de wet worden geregeld.

Voorziening in het tekort aan onderwijs-personeel en onderwijs-lokaliteiten blijft een zaak van grote urgentie.

Voor schipperskinderen dient het volgen van normaal lager onderwijs verplicht te worden gesteld met dien verstande, dat voor de daaruit voortvloeiende financiële gevolgen een billijke regeling wordt getroffen. De mogelijkheden tot het volgen van voortgezet onderwijs door schipperskinderen dienen te worden verruimd.

In verband met de Europese ontwikkeling ware in overweging te nemen de geleidelijke invoering bij het lager onderwijs van onderwijs in een niet-Nederlandse moderne taal.

Zowel voor de ontwikkeling van de in ons volk aanwezige intellectuele capaciteiten als voor de bevordering van rechtvaardige inkomens- en vermogensverhoudingen, acht de A.R. Partij het van belang, dat door alle lagen der bevolking van de in ons land aanwezige onderwijsmogelijkheden in een zo uitgebreid mogelijke zin gebruik kan worden gemaakt.

Een verdere verruiming van de financiële tegemoetkomingen dienaangaande is vereist.

De eis van subsidiëring van particuliere beroepskeuze-bureaux en van de christelijke openbare leeszaal en bibliotheken naar een redelijke maatstaf, houdt daarmede verband.

Het radio- en televisiebestel behoort niet geschoeid te zijn op commerciële leest, doch dient te berusten op in het volksleven gewortelde organisaties. De wet moet het mogelijk maken, dat zulke organisaties de veelzijdigheid van de geestelijke en culturele waarden in ons land tot haar recht kunnen doen komen.

Een staatsomroep of een eenheidsomroep moet worden verworpen.

De financiering van de wereldomroep behoort niet uit de luisterbijdragen van de binnenlandse omroep te geschieden.

De Overheid dient te bevorderen, dat het filmwezen niet uitsluitend gebonden is aan commerciële belangen.

De Overheid hoede zich voor elke vorm van discriminatie onder andere ten aanzien van uitingen van christelijke kunst en cultuur.

## VIII. Jeugd, recreatie en sport

De algemene vorming van de jeugd moet in de eerste plaats haar basis vinden in een sterk en gezond gezinsleven. Zij vindt in belangrijke mate haar uitvoering in de vrije jeugdvorming, die de morele en, waar nodig, financiële steun van de Overheid

verdiend. Daarnaast verdient het bijzonder jeugdwerk de krachtige steun van de Overheid.

Het medewerken aan de totstandkoming van mogelijkheden voor actieve en passieve recreatie vergt, vooral ook in verband met de thans op grote schaal ingevoerde vijfdaagse werkweek, in toenemende mate de zorg van de Overheid.

De lichamelijke opvoeding en de sportbeoefening dienen ten behoeve van een gezonde volkswontwikkeling krachtig te worden bevorderd. De Overheid moet ook harerzijds daaraan zodanige financiële steun verlenen, dat deze activiteiten niet afhankelijk behoeven te zijn van de geld-opbrengsten der gokzucht.

Eventuele pogingen om door de invoering van de vijfdaagse werkweek mogelijk geworden verplaatsing van de wedstrijd-sport van de zondag naar de zaterdag te stimuleren, dienen krachtig te worden bevorderd, o.m. door het scheppen van een daardoor noodzakelijk wordende uitbreiding van sportaccommodatie.

#### IX. Economische en monetaire politiek

Een vrije ontwikkeling van het economisch leven moet worden bevorderd. Daartoe moeten produktie en distributie zich zoveel mogelijk in de particuliere ondernemingsvorm voltrekken.

De Overheid heeft echter in dezen een eigen verantwoordelijkheid. Een positief economisch en monetair beleid is nodig om die vrije ontwikkeling mogelijk te maken.

Dit beleid houdt in:

1. een gezonde monetaire politiek als basis voor waardevast geld en voor een doeltreffende conjunctuurpolitiek;
2. het streven naar verantwoorde concurrentieverhoudingen.

Daarbij zijn met name aan de orde:

- a. een krachtige bevordering van het gebruik maken van alle economische mogelijkheden, welke ons land biedt, en van het verhogen van het peil van de welvaart in die streken, waar zij nog is achtergebleven. De regering streeft er met kracht naar dat ons land in de ontwikkeling van de toepassing der kernenergie niet achterop raakt;
- b. een kartelpolitiek, welke misbruik van monopolies en machtsposities door ondernemers voorkomt, en er in het algemeen tegen waakt, dat de vrijheid, die voor het bedrijfs-

leven tegenover de Overheid wordt begeerd, door de bedrijfsgegoten zelf wordt vernietigd;

- c. een politiek, gericht op een juiste prijsvorming, waarbij de verantwoordelijkheid in de eerste plaats aan het bedrijfsleven wordt gelaten;
- d. een critische instelling ten aanzien van uitbreiding van dat gedeelte van het bedrijfsleven, dat zich in handen van de Overheid bevindt en, waar dit verantwoord is, beperking van de omvang van deze sector;
- e. het betrekken van het economisch belang van de consument in het overheidsbeleid, zowel ter bescherming van de consument zelf als van het daarbij betrokken deel van het bedrijfsleven.

#### X. Sociale politiek

De sociale politiek dient te zijn gericht op:

- a. de handhaving en de uitbreiding van de werkgelegenheid ook voor minder-validen en moeilijk plaatsbaren, in het bijzonder door voortzetting van de industrialisatie en het creëren van speciale werkobjecten;
- b. de spoedige totstandkoming van een wet op de arbeidsongeschiktheid; een uitbreiding van deze voorziening tot anderen dan werknemers is noodzakelijk. Voorzover hierdoor nog niet alle gehandicapten worden geholpen (met name dient hier te worden gedacht aan hen, die als gehandicapten geboren zijn of op jeugdige leeftijd geworden zijn) dient ook voor deze groep een bevredigende regeling van levensonderhoud, geneeskundige behandeling en revalidatie te worden geschapen;
- c. de zorg, voorzover de Overheid daartoe gerechtigd is, dat het nationaal inkomen op rechtvaardige wijze aan de onderscheiden bevolkingsgroepen ten goede komt. Het verhogen van de minimum-inkomens uit loon of anderszins moet in het bijzonder worden bevorderd;
- d. een loonbeleid, dat onder repressief toezicht der Overheid zo direct mogelijk aan de verantwoordelijkheid van het georganiseerde bedrijfsleven wordt overgelaten;
- e. een verbetering van de positie van de gepensioneerden, zowel in de overheidssector als in de particuliere sector; ten

aanzien van de laatste onder meer door bevordering van maatregelen welke tot strekking hebben, dat door het bedrijfsleven grotere stortingen worden gedaan in de bedrijfspensioenfondsen, en van instelling van bedrijfspensioenfondsen waar deze nog niet bestaan, alsmede door verhoging van de A.O.W.;

- f. het in de komende parlementaire periode treffen van een regeling tot afschaffing van de gemeente classificatie inzake de lonen;
- g. de voortgaande bevordering van de individuele bezitsvorming als middel ter versteviging van de sociale positie der brede lagen van het volk;
- h. de bevordering van de totstandkoming door het bedrijfsleven van regelingen, welke tot strekking hebben aan allen, die in de onderneming werkzaam zijn, een aandeel in de winst toe te kennen. Het toezicht op deze regelingen dient niet door de instanties, die met de uitvoering van de loonpolitiek zijn belast, te geschieden. Deze regelingen dienen genoegzame waarborgen te bieden tegen overbesteding in de consumptieve sfeer.

#### **XI. Bedrijfsorganisatie en maatschappijvormen**

De Overheid dient met kracht een zodanige hervorming van de structuur van het bedrijfsleven te bevorderen, dat de arbeid naast het kapitaal wordt erkend als constituerend element van de onderneming en dat de werknemers op grond van hun medeverantwoordelijkheid als volwaardige bedrijfsgenoten worden erkend. Hoezeer deze hervorming alleen haar innerlijke waarde kan bereiken, indien zij gedragen wordt door wederzijds begrip en wederkerige verantwoordelijkheid van werkgevers en werknemers, heeft in deze ook de Overheid een eigen verantwoordelijke taak.

De Overheid stimuleer met kracht het tot stand komen van nieuwe publiekrechtelijke bedrijfsorganen.

De Overheid voere geen georganiseerd overleg over economische aangelegenheden met de ene groep van bedrijfsgenoten buiten de aanwezigheid van een vertegenwoordiging der andere groep.

Bevorderd moet worden, dat via nadere wettelijke regelingen de mogelijkheid wordt benut tot het oefenen van invloed door het personeel in het beleid van de onderneming, bijvoorbeeld

door verkiezing van een deel van de commissarissen door het personeel.

Voorbereid worde een herziening van het vennootschapsrecht, waarbij de arbeid naast het kapitaal wordt erkend als constituerende factor van de onderneming.

In de bestuursvorm der onderneming dient tot uitdrukking te komen, dat de onderneming is een samenwerking tussen arbeid en kapitaal onder leiding van de ondernemer.

## **XII. Ruimtelijke ordening en bevolkingsspreiding**

Zowel in economisch en sociaal als in bestuurlijk opzicht is een op een grotere bevolkingsspreiding gerichte politiek zaak van algemeen nationaal belang.

Voor de niet tot voldoende ontwikkeling gekomen gebieden vereist zij een beleid dat

- a. de voorwaarden schept voor een gezonde economische ontwikkeling door industrialisatie en door verdere mechanisatie en rationalisatie in de agrarische sector;
- b. de openbare voorzieningen treft, die het vestigingsklimaat en de maatschappelijke levensomstandigheden versterken.

Het beleid inzake de ontwikkelingskernen dient, na een eventuele herwaardering op onderdelen, te worden voortgezet.

Voor de reeds aan sterke bevolkingsconcentratie onderhevige gebieden is een politiek vereist, die

1. aanstuurt op een zodanig gebruik van de nog aanwezige ruimte, dat de toekomstige economische functionering van die gebieden haar normale voortgang kan hebben, zo nodig mede door het voorkomen van vestigingen, die bij hun plaatskeuze niet aan deze gebieden gebonden zijn;
2. de gelegenheid schept voor voldoende recreatie van de grote-stadsbevolking;
3. de reeds bij land- en tuinbouw in gebruik zijnde gronden zoveel mogelijk ontziet naar gelang van hun produktieve waarde;
4. een gezonde sociale aanpassing van de naar elders gemitreerde plattelandsbewoner bevordert.

De centrale Overheid dient, ook voor wat haar eigen vestigingen en de uitvoering van haar eigen werken betreft, bij te dragen tot een meer gelijkmatige verdeling van bevolking en werkgelegenheid over ons land.

### XIII. Woningnood en volkshuisvesting

De A.R. Partij acht het feit, dat 18 jaar na de tweede wereldoorlog nog op ruime schaal de direct-menselijke ellende van de woningnood bestaat in onze overigens welvarende volkshuishouding een zodanig ernstige en onaanvaardbare omstandigheid, dat alles er op moet worden gericht om in de komende vier jaren de schaarste aan woningen in algemene zin op te heffen. Dit dient voorzoveel nodig te geschieden met voorlopige terzijdestelling van belangrijke andere openbare en particuliere belangen.

Om het beoogde doel te bereiken zal het in de eerste plaats noodzakelijk zij de totale in ons land beschikbare bouwcapaciteit te vergroten, mede door ruimere gebruikmaking van fabrieksmatige en arbeidsbesparende bouwmethoden. De Overheid trede daarbij stimulerend op, mede door meer-jarenprogramma's en grotere continuïteit te bevorderen. De capaciteitsvergroting zal voor een lange reeks van jaren nodig zijn, niet alleen om thans op beslist korte termijn de directe woningnood op te heffen, maar tevens om de van jaar tot jaar met tienduizenden in aantal toenemende krotten op te ruimen en voorts om ruime uitvoering te geven aan voor de algemene ontwikkeling van ons land zo belangrijke werken op het gebied van industrie, onderwijs, utiliteitsbouw, weg- en waterbouw en recreatie.

Aangezien de beschikbare bouwcapaciteit voorshands niet voldoende is om aan alle aanwezige bouwbehoeften te voldoen, dient nog meer dan tot dusver aan de woningbouw de hoogste prioriteit te worden verleend.

De A.R. Partij staat in beginsel op het standpunt, dat, met handhaving van de woningwetbouw, moet worden gestreefd naar toestanden, waarin in het algemeen de voorziening van directe levensbehoeften, waartoe de huisvesting behoort, door de staatsburger uit eigen middelen zonder overheidssubsidie moet kunnen worden verzorgd. Evenwel meent zij, dat zowel de schaarste aan goedkope woningen als het inkomenspeil van grote delen der bevolking thans nog steeds van dien aard zijn, dat deze doelstelling nog slechts met grote voorzichtigheid kan worden gerealiseerd.

Dit brengt met zich mede, dat bij de woningbouw de hoogste prioriteit moet worden toegekend aan goedkope, maar goede woningen, die door de betrokkenen tegen een redelijk bedrag kunnen worden gehuurd, ook wanneer dit noodzakelijk maakt

een vergroting van het aantal te subsidiëren woningen, hetzij in de woningwet- dan wel in de premiesector.

Op voet van de woningwet gebouwde woningen dienen in beginsel slechts te worden verhuurd aan gegadigden beneden een bepaalde inkomensgrens. De doorstroming dient krachtig te worden bevorderd.

Ernstige overweging verdient de huurbeschermingsbepalingen te herzien in die zin, dat de mogelijkheid wordt geschapen huurders van woningwetwoningen boven een bepaalde inkomensgrens te verplichten de woning te verlaten.

Bij de woningbouw dient bovendien, meer dan tot heden, bijzondere zorg te worden besteed aan de grootte en de indeling der woningen, zodat ook aan de behoefte van grote gezinnen, bejaarden en alleenstaanden kan worden voldaan, terwijl tevens bijzondere aandacht moet worden geschonken aan de bouw van ééngezinswoningen.

Meer aandacht zal — in verband met een goede gezinspolitiek — moeten worden besteed aan het voorkomen van onderlinge hinder; vooral een doeltreffende geluidsisolatie moet zeer gewenst worden geacht.

Verdere huuraanpassing zal moeten plaatsvinden indien en voorzover deze noodzakelijk is om woningbouw tot een economisch rendabele zaak te maken.

De bevordering van het eigen woningbezit moet, mede vanwege de maatschappelijke betekenis van particuliere bezitsvorming, worden voortgezet en versterkt.

#### XIV. Verkeer en waterstaat

Het verkeer is in deze tijd nog meer dan het water een nationale, slachtoffers vragende, vijand. De verkeersveiligheid dient met kracht door de Overheid te worden bevorderd. Dit dient onder meer te geschieden door middel van moderne wegenaanleg. Ook dient grote zorg te worden besteed aan het verkeersonderwijs op de scholen, terwijl voorts zal moeten worden gestreefd naar een wettelijke regeling van het rijkschoolonderwijs.

Ook de waterstaatkundige voorzieningen in ons land zullen na afweging der prioriteiten hun verdere uitvoering moeten vinden, met name voorzover zij voor de veiligheid en de ontwikkeling, benevens voor de verdere ontwikkeling van bepaalde gedeelten van ons land bevorderlijk zijn.



## XV. Land- en tuinbouw

De A.R. Partij acht noodzakelijk een sociaal-economische landbouwpolitiek op lange termijn, die geplaatst wordt in het kader van de algemene maatschappelijke ontwikkeling en die derhalve gericht is op het in goede banen leiden van de veranderingen, welke bezig zijn zich te voltrekken zowel binnen als buiten de landbouw en zowel nationaal als internationaal.

Die politiek zal een zodanige basis dienen te vormen, dat een zelfstandige boeren- en tuindersstand samen met de daarin betrokken werknemers kan bijdragen tot de bloei der moderne samenleving.

Zij bepleit in dit verband bij de Overheid:

- a. een markt- en prijspolitiek, die een zodanig stabiel rentabiliteitsniveau kan scheppen, dat het de land- en tuinbouw in staat stelt het gewenste aanpassingsproces te volbrengen;
- b. voor de landarbeiders een loonpeil, dat in vergelijking met de lonen in andere bedrijfstakken verantwoord is;
- c. verbreding van de structuurpolitiek, met grotere nadruk op de bevordering van de ontsluiting van het platteland (verkeers- en waterstaatkundige werken, waterleiding, electrificatie, huisvesting);
- d. verdere verruiming en verbreding van de werkgelegenheid op het platteland (industrialisatie, recreatie);
- e. verruiming van de mogelijkheden voor niet-agrarische beroepsopleiding ten plattelande;
- f. stimulering van het wetenschappelijk onderzoek in land- en tuinbouw, zowel op economisch als op technisch gebied;
- g. verdieping en verbreding van het land- en tuinbouwonderwijs;
- h. uitbreiding van de economische en agrarisch-sociale voorlichting;
- i. versterking van de positie van het gezinsbedrijf;
- j. bevordering van de ruilverkaveling;
- k. actieve medewerking aan de landbouwpolitiek in de Europese Economische Gemeenschap, zulks in nauw verband met de ontwikkeling van het beleid van deze Gemeenschap in de overige sectoren van het economisch leven;

- l. een fiscale politiek, die rekening houdt met de structuur van de agrarische onderneming en er toe bijdraagt, dat een aanpassing aan de gewijzigde productie- en afzetomstandigheden kan worden verkregen.

#### XVI. Visserij

Meer dan tot dusverre dient de Overheid ook voor de visserij een beleid op lange termijn te bevorderen, mede met het oog op de totstandkoming van de Euromarkt. Voorzieningen ten aanzien van een moderne havenoutillage en mogelijkheden voor een modernisering van de vloot, alsmede van de opleiding der vissers, verdienen daarbij de aandacht.

In de door waterstaatswerken geschade belangen van vissers in het Delta-, IJsselmeer-, Lauwerszeegebied en elders moet behoorlijk en tijdig worden voorzien.

#### XVII. Scheepvaart, luchtvaart en wegvervoer

De A.R. Partij vraagt de aandacht van de Overheid voor de uiterst conjunctuurgevoelige binnenvaart.

De samenwerking en zelfwerkzaamheid van de duizenden particuliere schippers in hun organisatorische verbanden moeten door de Overheid worden gestimuleerd.

Het voortbestaan van het particuliere schippersbedrijf dient te worden bevorderd door een passende bijdrage in de kosten van de research voor de nieuwbouw en voor de modernisering van binnenschepen, alsmede door passende crediet-mogelijkheden.

Er dient naar te worden gestreefd, dat het aandeel van ons land in de internationale scheepvaart en luchtvaart wordt gehandhaafd.

Een evenwichtige ontwikkeling van het binnenlandse en internationale goederenvervoer op de weg dient te worden bevorderd.

#### XVIII. Midden- en kleinbedrijf

De A.R. Partij wil een zodanig zelfstandig midden- en kleinbedrijf, dat dit een waardevol onderdeel vormt van onze moderne samenleving.

Wanneer de Overheid aan het bedrijfsleven de ruimte verschaft om een geleidelijke groei tot stand te brengen dan dient dit zo te gebeuren, dat het midden- en kleinbedrijf van deze

ruimte op overeenkomstige wijze gebruik kan maken als andere delen van ons bedrijfsleven.

Het midden- en kleinbedrijf dient in het georganiseerd overleg tussen Overheid en bedrijfsleven op voet van gelijkheid met de overige gesprekspartners te worden behandeld.

De A.R. Partij bepleit, dat het overheidsbeleid gericht wordt op:

- a. een verdere regeling voor het middenstandsonderwijs, waarbij ook aan het christelijk middenstandsonderwijs ruime kansen worden geboden;
- b. een acceptabele situatie bij het bezetten van nieuwe bedrijfspanden; deze bezetting dient niet beheerst te worden door ongelijkheid in economische machtsverhoudingen, maar dient samen te gaan met veelzijdig overleg gegrond op sociaal-economische maatstaven;
- c. het geven van financiële bijdragen bij het totstandkomen van initiatieven uit het midden- en kleinbedrijf, ten einde deze initiatieven aldus te stimuleren; dit zou o.m. kunnen geschieden door het leveren van
  - een bijdrage voor de bedrijfs-economische en -technische voorlichting aan het midden- en kleinbedrijf;
  - een bijdrage in de financiering van een maatschappij voor de aankoop van gronden voor de bouw van bedrijfspanden;
  - een bijdrage in een spaarfonds voor aspirant-ondernemers;
- d. een vertegenwoordiging van het midden- en kleinbedrijf in het Economisch en Sociaal Comité van de Europese Economische Gemeenschap, overeenkomstig de daarvoor vastgestelde regels;
- e. het treffen van een wettelijke voorziening tegen oneerlijke concurrentie op het gebied van de reclame en voorts verbetering van de Wet Beperking Cadeaustelsel en de Uitverkoopwet, met als doel het bevorderen van een ordelijk economisch verkeer, het garanderen van rechtszekerheid en het verkrijgen van een aanpassing aan zich wijzigende omstandigheden.

#### **XIX. Maatschappelijk werk**

De Overheid dient er voor zorg te dragen dat het maatschap-

pelijk werk, in al zijn verscheidenheid tot ontwikkeling kan komen.

Daarbij dient erkenning te vinden de behoefte van het maatschappelijk werk aan eigen organisatievormen en opleidingen, welke voortkomen uit het kerkelijk en particulier initiatief. De Overheid verlene aan de organen van het maatschappelijk werk financiële steun op basis van objectieve normen.

Gezien de sterk religieuze en levensbeschouwelijke inslag van het maatschappelijk werk dient de Overheid, bij de taak welke ook zij op dit gebied heeft te verrichten, de eigen verantwoordelijkheid van de organen welke uitgaan van het kerkelijk en particulier initiatief, volledig tot haar recht te doen komen en voor haar deel een goede samenwerking met deze organen te bevorderen.

De Overheid bevordere ten behoeve van een doeltreffende hulp aan de mens in nood een goede coördinatie van de materiële hulpverlening en de dienstverlening door organen van het maatschappelijk werk.

Een wettelijke regeling van het maatschappelijk werk dient zo spoedig mogelijk tot stand te worden gebracht.

## XX. Volksgezondheid

De handhaving en bescherming van de volksgezondheid is een zaak van openbaar belang. Daartoe dient de Overheid de particuliere arbeid op het gebied van de lichamelijke en geestelijke volksgezondheid te steunen.

De reeds enige jaren aanvaarde geneesmiddelenwet dient spoedig in werking te treden.

De Overheid dient maatregelen tegen de steeds toenemende lucht- en waterverontreiniging te bevorderen.

## BROCHURES

verkrijgbaar bij het bureau Centraal Comité, dr. Kuiperstraat 3, 's-Gravenhage; giro-nummer 89673 t.n.v. de Antirevolutionaire Partij-Stichting

| Nr.                                                                                                                                                                                                | bedrag: |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| 72. „CHRISTELIJKE SOCIALE POLITIEK IN DEZE TIJD”,<br>door A. Borst Pzn., M. Ruppert, H. van<br>Eijdsen en drs. A. R. van Nes . . . . .                                                             | f 0,90  |
| 85. „DAAR HEB JE 'T”,<br>(ons standpunt t.a.v. actuele problemen) . . . . .                                                                                                                        | „ 0,50  |
| 86. „OVERHEID EN ECONOMISCH LEVEN” . . . . .                                                                                                                                                       | „ 0,50  |
| 87. „DE A.R.P. EN DE SOCIAAL-ECONOMISCHE<br>POLITIEK”, door C. Smeenk . . . . .                                                                                                                    | „ 1,25  |
| 90. „RECHTSBESCHERMING TEGEN DE OVERHEID”,<br>(rapport College van Advies) . . . . .                                                                                                               | „ 0,60  |
| 98. „MODEL-REGLEMENT VOOR EEN<br>A.R. KIESVERENIGING” . . . . .                                                                                                                                    | „ 0,25  |
| 99. „MODEL-REGLEMENT VOOR EEN DORPS- OF<br>DISTRICTSKIESVERENIGING” . . . . .                                                                                                                      | „ 0,25  |
| 100. MODEL-REGLEMENT VOOR EEN<br>GEMEENTELIJKE A.R. KIESVERENIGING” . . . . .                                                                                                                      | „ 0,25  |
| 101. „HET BEGINSEL VAN DE PRAKTIJK EN DE<br>PRAKTIJK VAN HET BEGINSEL”, door<br>prof. dr. S. U. Zuidema en drs. C. P. Hazen-<br>bosch (ARJOS-studieconferentie dd. 11 okto-<br>ber 1957) . . . . . | „ 0,75  |
| 102. „LEIDRAAD VOOR EEN<br>A.R. GEMEENTEPROGRAM” . . . . .                                                                                                                                         | „ 0,50  |
| 103. „LEIDRAAD VOOR EEN<br>A.R. PROVINCIEPROGRAM” . . . . .                                                                                                                                        | „ 0,75  |
| 104. „STATUTEN VAN DE A.R. PARTIJ EN DE<br>A.R. PARTIJ-STICHTING” . . . . .                                                                                                                        | „ 0,60  |
| 106. „STEMBUS 1958”<br>(drie schetsen rondom provincie en gemeente) . . . . .                                                                                                                      | „ 0,30  |
| 111. „BOUWEN OP HET FUNDAMENT”,<br>door dr. W. P. Berghuis . . . . .                                                                                                                               | „ 0,40  |
| 112. „WONINGBOUW EN HUURBELEID”,<br>(rapport College van Advies) . . . . .                                                                                                                         | „ 0,70  |

| Nr.  |                                                                                                                                                                                           | bedrag: |
|------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| 113. | „SAMEN-LEVEN”,<br>(ARJOS-studieconferentie dd. 3 en 4 oktober 1958)                                                                                                                       | „ 0,90  |
| 115. | „ONS POLITIEK BEGINSSEL”,<br>door dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot                                                                                                                          | „ 0,50  |
| 117. | GEESTESMERK DER REFORMATIE”,<br>door dr. W. P. Berghuis                                                                                                                                   | „ 0,50  |
| 118. | „HET LIBERALISME VAN DE V.V.D.”,<br>door mr. W. C. D. Hoogendijk jr.                                                                                                                      | „ 0,95  |
| 119. | „PROGRAM VAN ACTIE 1959”                                                                                                                                                                  | „ 0,10  |
| 121. | „HUISVESTING VAN BEJAARDEN”,<br>(rapport College van Advies)                                                                                                                              | „ 0,45  |
| 122. | „DE ANTI-REVOLUTIONAIR EN HET DELTAPLAN<br>VOOR ZEELAND” (rapport van de Sociaal-<br>Economische Werkgroep van de ARJOS)                                                                  | „ 0,75  |
| 124. | „CHRISTELIJKE POLITIEK”,<br>door dr. W. P. Berghuis, prof. dr. J. Zijlstra,<br>dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot, ds. P. A. A. Klusener en dr. J. Schouten                                   | „ 0,60  |
| 125. | „RUIMTELIJKE ORDENING”,<br>redevoeringen gehouden op de conferentie<br>Ruimtelijke Ordening dd. 23 mei 1958                                                                               | „ 1,—   |
| 127. | „SAMENWERKING MET MINDER-ONTWIKKELDE<br>GEBIEDEN” (rapport College van Advies)                                                                                                            | „ 0,70  |
| 128. | „NA VEERTIEN JAAR”,<br>door dr. W. P. Berghuis                                                                                                                                            | „ 0,50  |
| 136. | „HET ONTWERP VAN WET TOT REGELING VAN<br>HET VOORTGEZET ONDERWIJS” (rap-<br>port College van Advies)                                                                                      | „ 0,45  |
| 139. | „ARJOS-SCHETSENBUDEL 1960”                                                                                                                                                                | „ 0,75  |
| 141. | „OM RECHT EN VRIJHEID”,<br>door dr. W. P. Berghuis                                                                                                                                        | „ 0,50  |
| 142. | „BINNEN EN BUITEN DE GRENZEN”,<br>door dr. J. A. H. J. S. Bruins Slot                                                                                                                     | „ 0,50  |
| 143. | „HET DISTRICT ALS BESTUURSVORM VOOR<br>AGGLOMERATIES”<br>(rapport College van Advies)                                                                                                     | „ 0,60  |
| 146. | „DE A.R. EN DE CULTUUR; DE A.R. EN DE SPORT”,<br>(ARJOS-studieconferentie dd. 7 en 8 oktober 1960)                                                                                        | „ 1,—   |
| 147. | „DE SAMENWERKING TUSSEN ROOMS-KATHOLIEKEN<br>EN PROTESTANTEN IN NEDERLANDS EN EUROPEES VERBAND”<br>(Referaten gehouden op de conferentie dd. 5<br>november 1960 van de ARJOS, te Utrecht) | „ 0,70  |

| Nr.  |                                                                                                                                                                                                             | bedrag: |
|------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| 148. | „RECEPTENBOEK VOOR A.R. POLITIEK”,<br>(opgesteld door een vrouw voor onze vrouwen)                                                                                                                          | „ 0,25  |
| 149. | „BEGINSEL- EN ALGEMEEN STAATKUNDIG<br>PROGRAM”, vastgesteld in de Buitengewone<br>Deputatenvergadering van 10 juni<br>1961, te Utrecht                                                                      | „ 0,25  |
| 150. | „RONDOM HET NIEUWE PROGRAM”,<br>redevoeringen gehouden op de Buitengewone<br>Deputatenvergadering van 10 juni 1961, te<br>Utrecht                                                                           | „ 0,70  |
| 151. | „ARJOS-SCHETSENBUNDEL 1962”                                                                                                                                                                                 | „ 1.—   |
| 153. | „OOK U”, (propaganda-folder)                                                                                                                                                                                | „ 0.02  |
| 154. | „IN DE WERKPLAATS VAN A.R. POLITIEK”,<br>(propaganda-folder)                                                                                                                                                | „ 0,25  |
| 155. | „IN HART EN NIEREN”,<br>door dr. W. P. Berghuis                                                                                                                                                             | „ 0,50  |
| 156. | „TOEKOMST VOOR HET MIDDEN-<br>EN KLEINBEDRIJF”<br>(rapport College van Advies)                                                                                                                              | „ 1,50  |
| 157. | „IN DE STROOMVERSNELLING VAN DEZE TIJD”,<br>door dr. W. P. Berghuis en dr. J. A. H. J. S.<br>Bruins Slot                                                                                                    | „ 0,50  |
| 158. | „WAT BETEKENT CHRISTELIJK-DEMOCRATISCHE<br>POLITIEK”, (uitgave van de Nederlandse<br>Equipe van de U. I. J. D. C.)                                                                                          | „ 1,—   |
| 159. | „PERSPEKTIEVEN VANUIT EEN A.R. VISIE”,<br>door dr. W. Albeda en dr. J. P. I. van der Wil-<br>de, (Arjos-studieconferentie dd. 5 en 6 okto-<br>ber 1962)                                                     | „ 0,75  |
| 160. | „KLEUR BEKENNEN”,<br>schetsenbundel bij het Beginsel- en Algemeen<br>Staatkundig Program van de A.R.P. zoals dat<br>in de Buitengewone Deputatenvergadering<br>van 10 juni 1961 te Utrecht werd vastgesteld | „ 4.—   |
| 161. | „JAARVERSLAGEN VAN DE A.R. PARTIJ 1960/1961”                                                                                                                                                                | „ 7,—   |
| 162. | „NIEUW-GUINEA: EEN TERUGBLIK”,<br>door dr. W. P. Berghuis                                                                                                                                                   | „ 0.40  |
| 163. | „GEEN AFBRAAK, MAAR GROEI”,<br>door dr. W. P. Berghuis                                                                                                                                                      | „ 0.40  |
| 164. | „DE SCHATKIST, DE POLITIEK EN NOG WAT”,<br>door prof. dr. J. Zijlstra                                                                                                                                       | „ 0,40  |
| 165. | „GESPREIDE BEZITSVORMING”,<br>(rapport College van Advies)                                                                                                                                                  | „ 0,75  |

| Nr.  |                                                                                                                                                                                                                | bedrag: |
|------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| 166. | „DE ONGELIJKMATIGE BEVOLKINGSSPREIDING IN<br>NEDERLAND ALS POLITIEK PRO-<br>BLEEM”, (rapport College van Advies), ver-<br>krijgbaar bij J. B. v. d. Brink en Co., te Zut-<br>phen, Beukersstraat 77) . . . . . | „ 2,25  |
| 167. | „HET ONTWERP-ALGEMENE BIJSTANDWET”,<br>(rapport College van Advies) . . . . .                                                                                                                                  | „ 0,75  |
| 168. | „TELEVISIE EN RECLAME”,<br>(nota van de Dr. A. Kuypersstichting) . . . . .                                                                                                                                     | „ 0,75  |
| 169. | „STRIJDVAARDIG”,<br>door dr. W. P. Berghuis en mr. A. B. Roosjen . . . . .                                                                                                                                     | „ 0,50  |
| 170. | „SUBSIDIERING BIBLIOTHEEKWEZEN”,<br>(rapport College van Advies) . . . . .                                                                                                                                     | „ 0,50  |
| 171. | „PROGRAM VAN ACTIE 1963 VAN DE A.R. PARTIJ” . . . . .                                                                                                                                                          | „ 0,10  |





# INHOUDSOPGAVE

## JAARVERSLAG 1963

|                                                                    |        |
|--------------------------------------------------------------------|--------|
| Hoofdstuk I                                                        | pagina |
| <b>Het Centraal Comité</b>                                         |        |
| 1. De samenstelling van het Centraal Comité (eind 1963)            | 5      |
| 2. De mutaties in het Centraal Comité                              | 7      |
| 3. Werkzaamheden van het Centraal Comité                           | 9      |
| 4. Het overlijden van dr. J. Schouten                              | 12     |
| Hoofdstuk II                                                       |        |
| <b>De Partij Conventen</b>                                         |        |
| 1. Het Partij Convent op 1 en 2 februari te Utrecht                | 17     |
| 2. Het najaars-Partij Convent op 16 november te Utrecht            | 19     |
| 3. De samenstelling van het Partij Convent (eind 1963)             | 24     |
| Hoofdstuk III                                                      |        |
| <b>De Deputatenvergadering op 23 maart</b>                         | 25     |
| Hoofdstuk IV                                                       |        |
| <b>De verkiezingen</b>                                             |        |
| I. Tweede Kamer                                                    | 34     |
| a. De kandidatenlijsten                                            | 34     |
| b. De procedure der kandidaatstelling                              | 43     |
| c. De gekozenen                                                    | 49     |
| II. Eerste Kamer                                                   | 49     |
| III. Mutaties Tweede en Eerste Kamerfractie                        | 50     |
| IV. Propaganda-activiteiten                                        | 52     |
| V. Uitslagen van de verkiezingen voor de Tweede Kamer              | 54     |
| Hoofdstuk V                                                        |        |
| <b>De Organisatie Commissie en het Algemeen Organisatie Comité</b> |        |
| 1. De Organisatie Commissie                                        | 65     |
| a. De samenstelling                                                | 65     |
| b. De werkzaamheden                                                | 66     |
| 2. Het Algemeen Organisatie Comité                                 | 66     |
| a. De samenstelling (eind 1963)                                    | 66     |
| b. De werkzaamheden                                                | 68     |
| Hoofdstuk VI                                                       |        |
| <b>Het A.R. Vrouwencomité</b>                                      |        |
| 1. De samenstelling (eind 1963)                                    | 70     |
| 2. De werkzaamheden                                                | 72     |

|                                                                                                                           |           |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| Hoofdstuk VII                                                                                                             | pagina    |
| <b>Het Comité voor Varenden</b> . . . . .                                                                                 | 78        |
| Hoofdstuk VIII                                                                                                            |           |
| <b>De Contactcommissie Herv.-Geref. A.R.</b> . . . . .                                                                    | 81        |
| Hoofdstuk IX                                                                                                              |           |
| 1. De Financiële Commissie . . . . .                                                                                      | 83        |
| 2. De Commissie van Beroep . . . . .                                                                                      | <b>83</b> |
| 3. Het partijsecretariaat (bureau) . . . . .                                                                              | 85        |
| 4. De publiciteitsdienst . . . . .                                                                                        | 85        |
| 5. De „Documentatiedienst” . . . . .                                                                                      | 87        |
| 6. Gasten op Prinsjesdag 1963 . . . . .                                                                                   | 87        |
| 7. De kadercontactdag . . . . .                                                                                           | 87        |
| Hoofdstuk X                                                                                                               |           |
| <b>De gespreksgroepen-activiteit</b> . . . . .                                                                            | 90        |
| Hoofdstuk XI                                                                                                              |           |
| <b>„Nederlandse Gedachten” en „A.R. Post”</b> . . . . .                                                                   | 93        |
| Hoofdstuk XII                                                                                                             |           |
| <b>Sprekersorganisatie, radio- en televisie-zendtijd</b>                                                                  |           |
| 1. De sprekersorganisaties . . . . .                                                                                      | 95        |
| 2. De radiozendtijd . . . . .                                                                                             | 95        |
| 3. De televisiezendtijd . . . . .                                                                                         | 99        |
| Hoofdstuk XIII                                                                                                            |           |
| <b>Buitenlands contact</b>                                                                                                |           |
| 1. De Nederlandse N.E.I.-équipe . . . . .                                                                                 | 102       |
| 2. N.E.I.-congres te Straatsburg . . . . .                                                                                | 102       |
| 3. Nederlandse N.E.I.-conferentie „Verdediging der Vrijheid” op<br>Woudschoten . . . . .                                  | 102       |
| 4. Bezoek Latijns-Amerikaanse christen-democraten . . . . .                                                               | 103       |
| Bijlage I                                                                                                                 |           |
| <b>Vertegenwoordigingen</b> . . . . .                                                                                     | 106       |
| Bijlage II                                                                                                                |           |
| <b>Overzicht ledental van de A.R. Partij</b> . . . . .                                                                    | 108       |
| Bijlage III                                                                                                               |           |
| <b>Financiële verslagen</b> . . . . .                                                                                     | 113       |
| Bijlage A                                                                                                                 |           |
| <b>Verslagen van de Kamercentrales over 1963</b> . . . . .                                                                | 128       |
| Bijlage B                                                                                                                 |           |
| <b>Namen en adressen van functionarissen van de Provinciale<br/>Comité's, Kamercentrales en Statencentrales</b> . . . . . | 179       |

## Bijlage C-1

pagina

|                                                                                       |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Zestiende jaarverslag van de Nationale Organisatie van A.R.J.O.S. 1962/1963 . . . . . | 194 |
| 1. Situatie-schets . . . . .                                                          | 194 |
| 2. Landelijk bestuur . . . . .                                                        | 196 |
| 3. Moderamen . . . . .                                                                | 198 |
| 4. Secretariaat . . . . .                                                             | 198 |
| 5. Ledental . . . . .                                                                 | 199 |
| 6. Clubs . . . . .                                                                    | 200 |
| 7. Clubbezoek . . . . .                                                               | 200 |
| 8. Provinciale Verbanden . . . . .                                                    | 202 |
| 9. Algemene Vergadering . . . . .                                                     | 207 |
| 10. De ARJOS-verkiezingsactie . . . . .                                               | 210 |
| 11. Actie in het seizoen 1963/64 . . . . .                                            | 213 |
| 12. Publiciteitsmiddelen . . . . .                                                    | 214 |
| 13. Conferenties . . . . .                                                            | 216 |
| 14. Het kaderwerk . . . . .                                                           | 218 |
| 15. Methodiek- en Schetsencommissie . . . . .                                         | 219 |
| 16. Documentatie Commissie Binnenland . . . . .                                       | 220 |
| 17. Studentencommissie . . . . .                                                      | 220 |
| 18. Commissie „Positie van de ARJOS” . . . . .                                        | 221 |
| 19. Commissie Poliquiz . . . . .                                                      | 221 |
| 20. Buitenlandse Werkgroep . . . . .                                                  | 222 |
| 21. Internationaal werk . . . . .                                                     | 224 |
| 22. Stichting ARJOS . . . . .                                                         | 227 |
| 23. Verhouding partij — ARJOS . . . . .                                               | 228 |
| 24. Contact met andere organisaties . . . . .                                         | 228 |
| 25. Besluit . . . . .                                                                 | 232 |

## Bijlage C-2

|                                                                 |     |
|-----------------------------------------------------------------|-----|
| Namen en adressen van functionarissen van de A.R.J.O.S. . . . . | 233 |
|-----------------------------------------------------------------|-----|

## Bijlage D-1

|                                                |     |
|------------------------------------------------|-----|
| Verslag College van Advies over 1963 . . . . . | 236 |
|------------------------------------------------|-----|

## Bijlage D-2

|                                                            |     |
|------------------------------------------------------------|-----|
| Ledenlijst College van Advies per 1 januari 1964 . . . . . | 240 |
|------------------------------------------------------------|-----|

## Bijlage E

|                                                           |     |
|-----------------------------------------------------------|-----|
| Verslag van de Dr. A. Kuiperstichting over 1963 . . . . . | 243 |
| Bijlage 1. Adviezen over het jaar 1963 . . . . .          | 249 |
| Bijlage 2. Aantal uitleningen 1963 . . . . .              | 252 |
| Bijlage 3. Aantal uitleningen 1947—1963 . . . . .         | 253 |
| Bijlage 4. Financiële verslagen . . . . .                 | 254 |

## Bijlage F

|                                                                                                     |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Jaarverslag Verband van Verenigingen van A.R. Gemeente- en Provinciebestuurders over 1963 . . . . . | 259 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

## Bijlage G

|                                                                                    |     |
|------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Zetelverdeling in de Eerste Kamer en de Tweede Kamer der Staten-Generaal . . . . . | 263 |
|------------------------------------------------------------------------------------|-----|

|           |                                                                                                                        |        |
|-----------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------|
| Bijlage H |                                                                                                                        | pagina |
|           | Verslag A.R. Eerste Kamerfractie over 1963 . . . . .                                                                   | 264    |
| Bijlage I |                                                                                                                        |        |
|           | Verslag A.R. Tweede Kamerfractie over 1963 . . . . .                                                                   | 302    |
| Bijlage J |                                                                                                                        |        |
|           | Schriftelijke vragen . . . . .                                                                                         | 336    |
| Bijlage K |                                                                                                                        |        |
|           | Overzicht van de indeling welke de A.R. Tweede Kamerfractie<br>maakte voor het contact met de Kamercentrales . . . . . | 337    |
| Bijlage L |                                                                                                                        |        |
|           | Fractiecommissies uit de A.R. Tweede Kamerfractie . . . . .                                                            | 339    |
| Bijlage M |                                                                                                                        |        |
|           | A.R. leden in Kamercommissies . . . . .                                                                                | 341    |
| Bijlage N |                                                                                                                        |        |
|           | A.R. leden Provinciale Staten . . . . .                                                                                | 343    |
| Bijlage O |                                                                                                                        |        |
|           | Program van Actie 1963 . . . . .                                                                                       | 345    |
| Bijlage P |                                                                                                                        |        |
|           | Brochures verkrijgbaar bij het bureau Centraal Comité . . . . .                                                        | 362    |